

národní
úložiště
šedé
literatury

Mnoho podob interpretace

Hudec, Petr; Jareš, Jakub; Indrová, Martina; Dryáková, Kateřina; Kassl, Nikola; Havlůjová, Hana; Hnojská, Vendula; Sládková, Kateřina; Jordánová, Květa; Rezková Příbylová, Naděžda; Kazlauskas, Vendula; Bláhová, Lucie; Staufčíková, Helena; Kosová, Šárka; Neprašová, Eva; Seidler, Tomáš
2022

Dostupný z <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-511973>

Dílo je chráněno podle autorského zákona č. 121/2000 Sb.

Tento dokument byl stažen z Národního úložiště šedé literatury (NUŠL).

Datum stažení: 03.05.2024

Další dokumenty můžete najít prostřednictvím vyhledávacího rozhraní nusl.cz .

POSTUPME SI DÁLE!

..2

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

MNOHO PODOB INTERPRETACE

Metodika inovativních přístupů k prezentaci
a interpretaci historických interiérů a exteriérů

Petr Hudec (ed.)

POSTUPME SI DÁLE!

..2

MNOHO PODOB INTERPRETACE

Metodika inovativních přístupů k prezentaci
a interpretaci historických interiérů a exteriérů

Petr Hudec (ed.)

Schválená metodika *Mnoho podob interpretace: Metodika inovativních přístupů k prezentaci a interpretaci historických interiérů a exteriérů* vznikla v rámci výzkumného projektu „*Prezentace a interpretace historického prostředí jako nedílná součást kulturní výchovy a vzdělávání v čase nových médií a tzv. tekuté modernity*“ (DG18P02OVV049), financovaného MK ČR z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2018 až 2022 (NAKI II).

Ministerstvo kultury ČR vydalo dne 3. 11. 2022 Osvědčení o uznání uplatněné metodiky č. 264, č.j. MK 63702/2022 OVV, Sp. Zn. MK-S 13188/2017 OVV, v souladu s podmínkami „*Metodiky hodnocení výzkumných organizací a hodnocení programů účelové podpory výzkumu, vývoje a inovací.*“

Odborné recenze: Mgr. Milan Svoboda, doc. Mgr. Petra Šobáňová, Ph.D.

Texty: Lucie Bláhová, Kateřina Dryáková, Hana Havlůjová, Vendula Hnojská, Petr Hudec, Martina Indrová, Květa Jordánová, Nikola Kassl, Vendula Kazlauskas, Šárka Kosová, Eva Neprašová, Naděžda Rezková Příbylová, Tomáš Seidler, Kateřina Sládková, Helena Staufčíková

Autoři a zdroje snímků: Adventure Lab, Arcibiskupství olomoucké – Arcidiecézní muzeum Kroměříž, Š. Bejdová, J. Bláha, L. Bláhová, M. Borecká, ceskacenaarchitekturu.cz, T. Dietz (sisimuseum-hofburg.at), dolcevita.cz, K. Dryáková, Geisslers Hofcomoedianten, B. Grombířová, V. Havrlantová, hrad Roštejn, P. Hudec, M. Indra, M. Ježková, V. Kazlauskas, kloster-michaelstein.de, A. E. Koller (sisimuseum-hofburg.at), Š. Kosová, J. Kotas, M. Krčma, M. Lehečková, P. Macků, V. Mašát, L. Mrázek, Muzeum umění Olomouc, Národní galerie Praha, nczk.cz, E. Neprašová, NPÚ ÚOP v Kroměříži, pamatky3d.cz, pinterest.com, N. Rezková Příbylová, E. Rezků, K. Sládková, J. Sajtlová, skrytepribehy.cz, O. T. Smith (antonygormley.com), SH Litice, SH Šternberk, H. Staufčíková, Studio BoysPlayNice, SZ Dačice, SZ Horšovský Týn, SZ Krásný Dvůr, SZ Kratochvíle, SZ Kynžvart, SZ Veltrusy, SZ Vizovice, L. Svášek, A. Svobodová, D. Štědrová, T. Vrtal, T. Wizovský, YouTube.com

Grafická úprava a sazba: Jan Krčál

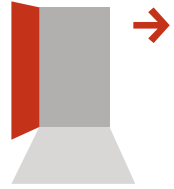
Vydal Národní památkový ústav

Praha 2022

ISBN 978-80-7580-163-1

ISBN 978-80-7480-170-9 (elektronická verze)

**POSTUPME
SI DÁLE!**

Obsah

Úvod.....	13
Komu je metodika určena?.....	13
Cíle metodiky	14
Základní pojmy aneb abychom si rozuměli	15
I. Východiska.....	17
1.1 Inovativní postupy prezentace a interpretace kulturního dědictví	17
1.2 Domácí a zahraniční literatura	19
II. Inspiromat.....	23
Část A. Mnoho způsobů interpretace	25
2.1 Volné prohlídky památek	25
2.1.1 Hrad Lipnice	26
2.1.2 Litice nad Orlicí	30
2.1.3 Vídeňský Hofburg (Rakousko).....	31
2.1.4 Wimpole Estate (Velká Británie).....	33
2.1.5 Muzeum klášterní kultury Dalheim (Německo).....	35
2.1.6 Valašské muzeum v přírodě	38
2.1.7 Arcibiskupský zámek v Kroměříži	39
2.1.8 Hodnocení volných prohlídek	42
2.2 Prohlídky s odborníkem	46
2.2.1 Kastelánské prohlídky na zámku Horšovský Týn.....	47
2.2.2 Prohlídka rodového sídla Kinských Nový zámek s Františkem Kinským.....	48
2.2.3 Buchlovská spirála: Pravidelné prohlídky s autory stavebně historického průzkumu	50
2.2.4 Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži: Středy s odborníky	53
2.2.5 Prohlídka Květné zahrady se zahradními specialisty	55
2.2.6 Hodnocení prohlídek s odborníkem	58

2.3	Prohlídky s dílnou a ukázkou řemeslného postupu	60
2.3.1	Prohlídky s restaurátorkami historických kamen: návštěvník v roli pozorovatele	61
2.3.2	Jeřáby táhnou na Jakobínku: návštěvník je zapojen do pracovní činnosti	62
2.3.3	Konzervátorské a restaurátorské dílny na dole Michal: workshop.....	63
2.3.4	Hodnocení prohlídek s dílnou	63
2.4	Prohlídky s posezením, pohoštěním a diskusí	66
2.4.1	Konopiště, Kynžvart, Krásný Dvůr: Sociálně antropologický způsob prezentace hodovních tabulí	66
2.4.2	Květná zahrada v Kroměříži: Prohlídka výstavy Kamélie v čajové zahradě s návštěvou čajovny.....	70
2.4.3	Hodnocení prohlídek s posezením.....	72
2.5	Současné umění a památky	74
2.5.1	Nadčasová intervence: Instalace Gormleyho soch na Délu (Řecko).....	78
2.5.2	Současná architektura a památka: Moderní rekonstrukce hradu Helfštýn	80
2.5.3	Současné umění v sakrálním prostoru.....	82
2.5.4	Současné umění v exteriéru: Oživené zahrady Anežského kláštera.....	86
2.5.5	Hodnocení moderních uměleckých intervencí v prostředí památek	87
2.6	Živé umění interpretující památky	90
2.6.1	Barokní noc na zámku Český Krumlov jako příklad dobově věrné inscenační praxe	91
2.6.2	Festival Theatrum Kuks.....	95
2.6.3	Hortus Magicus – festival barokní kultury v Kroměříži	98
2.6.4	Kratochvílení – zámek Kratochvíle	101
2.6.5	Hodnocení živých uměleckých interpretací památek	105

2.7 Storytelling: Vypravěčství.....	108
2.7.1 Storytelling u příležitosti festivalu barokní kultury Hortus Magicus.....	110
2.7.2 Storytelling jako součást prohlídky vodního hradu Loevestein (Nizozemsko)	111
2.7.3 Experimentální prohlídka hradu Rožmberk založená na vyprávění	112
2.7.4 Experimentální prohlídka Vily Stiassni založená na vyprávění	114
2.7.5 Hodnocení storytellingu.....	116
2.8 Kostýmované prohlídky a living history	118
2.8.1 Muzeum v přírodě Jamtli v Östersundu (Švédsko).....	129
2.8.2 Biskupští manové v Kroměříži	131
2.8.3 Kostýmované prohlídky na zámku Vizovice	134
2.8.4 Hodnocení kostýmovaných prohlídek a living history	136
2.9 Smyslová interpretace v historickém prostředí	139
2.9.1 Smyslů plný hrad: speciální prohlídka hradu Buchlov pro nevidomé a slabozraké	140
2.9.2 Smyslové prohlídky v Anežském klášteře v Praze	142
2.9.3 Hodnocení smyslové interpretace	145
Část B. Digitální interpretace	149
2.10 Audioguide	152
2.10.1 Zkušenosti s audioguidy na jihočeských památkách	153
2.10.2 Muzeum nové generace ve Žďáru nad Sázavou.....	154
2.10.3 Hodnocení audioguide	156
2.11 Mobilní digitální průvodce	159
2.11.1 Prohlídka hradu Roštejn využívající tablety	162
2.11.2 Mobilní digitální průvodce interiérem zámku Náměšti nad Oslavou	162
2.11.3 Prohlídka s mobilní aplikací na zámku Veltrusy	165
2.11.4 Skryté příběhy (Maroldovo panorama – Výstaviště Praha Holešovice) – hra pro chytré telefony na bázi geohry	168
2.11.5 Aplikace devítijazyčný průvodce Květnou zahradou v Kroměříži.....	171
2.11.6 Hodnocení mobilní digitální interpretace.....	172

2.12 Geocaching	176
2.12.1 Tradiční kešky – nejjednodušší na přípravu, nalezení a objevování neznámých míst	179
2.12.2 Není vždy vše ideální – příklad nevhodného umístění kešky ...	180
2.12.3 Spolupráce se správou památkového objektu a uložení kešky s jejím vědomím.....	181
2.12.4 Virtual Cache – virtuální možnost nálezu keše bez fyzické krabičky.....	181
2.12.5 Multi-cache – příruční virtuální průvodce	182
2.12.6 Hodnocení geocachingu	184
2.13 Videoprezentace památek	186
2.13.1 Státní hrad a zámek Horšovský Týn – Pohyblivé obrázky	188
3.13.2 Státní zámek Dačice – prohlídky bez návštěvníků.....	190
2.13.3 Valdštejnské epidemium.....	192
2.13.4 Hodnocení videoprezentací památek	194
2.14 Živá on-line prohlídka	196
2.14.1 Živá on-line prohlídka knihovny Broumovského kláštera	197
2.14.2 Živá on-line prohlídka dolu Michal	200
2.14.3 Živá on-line prohlídka Lobkowiczského paláce v Praze	203
2.14.4 Hodnocení živě vysílaných on-line prohlídek	204
2.15 Virtuální panoramatické prohlídky.....	206
2.15.1 Památky 3D	206
2.15.2 Kloster Virtuell – Muzeum Kloster v Michaelstein	207
2.15.3 Hodnocení virtuálních panoramatických prohlídek	208
2.16 Videomapping: světelná a zvuková interpretace	209
2.16.1 The Story Comes Alive – videomapping na hradě Pernštejn ...	210
2.16.2 Hodnocení videomappingu.....	211
III. Závěr	215
Co je třeba rozvinout, aby bylo možné metodiky snáze uplatnit v praxi?	215

Seznam literatury a zdrojů	219
Summary: Many forms of interpretation	231
Přílohy	235
Příloha 1: Varianty volného zpřístupnění památky	235
Příloha 2: Přehled specifických vzdělávacích potřeb zdravotně znevýhodněných návštěvníků	237
Příloha 3: Kostým.....	240
Jak chápat pojem kostým	240
Využití kostýmu na památce	242
Magie kostýmu.....	247
Kostým jako zdroj edukace	251
Příklad dobré praxe.....	252

Úvod

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

dovolte, abychom vás přivítali na stránkách publikace, která řeší otázku, jak co nejlépe prezentovat kulturní dědictví. Metodika vznikla v rámci projektu NAKI,¹ který sledoval dva synergické cíle: revitalizaci průvodcovské služby v historickém prostředí a regionální podporou místní péče o kulturní dědictví spolu s rozvojem dobrovolnictví. Motivaci zájmu co nejširší veřejnosti o památkové hodnoty a památkovou péči tak projekt spojil s vytvářením podmínek pro uplatnění individuálních zájmů, sdílení společné identity a zachování regionálních kulturních hodnot pro budoucnost.

Komu je metodika určena?

Metodika je určena zejména pracovníkům kulturních institucí zabývajících se prezentací kulturního dědictví: předně zaměstnancům Národního památkového ústavu,² kteří působí v oblasti návštěvnického provozu – kasteláni, vedoucí návštěvnického provozu, stálí a sezónní průvodci, edukátoři v kultuře aj. Právě tak ale může být zdrojem inspirace pro personál zajišťující zpřístupnění památek v soukromém vlastnictví, či ve správě jiné ať už státní, či nestátní (neziskové) organizace. Pojem kulturního dědictví totiž není determinován vlastnickými vztahy. Rozhodující je zde spíše to, jakým způsobem je přistoupeno k jeho zprostředkování veřejnosti. V neposlední řadě lze mezi budoucími čtenáři uvést pracovníky v oblasti turistického ruchu, akademickou obec, nebo studenty relevantních studijních oborů.³

-
- 1 Projekt DG18P02OVV049 *Prezentace a interpretace historického prostředí jako nedílná součást kulturní výchovy a vzdělávání v čase nových médií a tzv. tekuté modernity* je řešen a financován v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury ČR. Nositeli projektu jsou Národní památkový ústav v Praze a Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy.
 - 2 Instituce je státem pověřena správou více než stovky objektů a v této souvislosti je adekvátní, že vytváří metodickou publikaci do značné míry pro sebe sama.
 - 3 Například studenty oborů: Edukace v kultuře (Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci) a Edukace a interpretace v oblasti kulturního dědictví (Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy). Dále také studenty navazujícího magisterského studia Galerijní pedagogika a zprostředkování umění na Masarykově univerzitě v Brně a Památkové péče se zaměřením na technické památky na Filozofické fakultě Ostravské univerzity.

Cíle metodiky

Cíle metodiky konvenují se dvěma hlavními cíli projektu, který usiluje o revitalizaci průvodcovské služby v historickém prostředí a podporu místní péče o kulturní dědictví a rozvoj dobrovolnictví.

Tato publikace navazuje na I. díl metodiky *Rozvíjíme tradici aneb Od výkladu k interpretaci* a jejím účelem je **poskytnout nápady, inspirace a metodické postupy, jak doplňovat a proměňovat zaběhnuté způsoby prezentace a interpretace památek**, a to včetně forem, které vytvářejí paralelu či alternativu prohlídkám s průvodcem. Zohledňuje zahraniční zkušenosti a mezioborové vhledy. Tím, že v ní probleskuje tematika dobrovolnictví a zapojení místních komunit do prezentace a uchování kulturního dědictví, současně anticipuje III. díl metodik, který nese název *Budoucnost minulosti: metodika participativní péče o kulturní dědictví na dobrovolnické bázi*.

Petr Hudec (editor)

Martina Indrová (hlavní řešitelka projektu)

Základní pojmy aneb abychom si rozuměli

Anamneze – filozofický a teologický termín (řecky *anamnesis* = vzpomínka), který vyjadřuje zpřítomnění minulosti, **oživující paměť**. Nejedná se o pouhou vzpomínku. Minulost se prostřednictvím konání či reflexe člověka „odehrává znovu“, a to to v transformované podobě např. formou rituálu. V rámci interpretace kulturního dědictví se princip anamneze uplatňuje např. při uměleckých, performativních představeních.⁴ Anamneze tak souvisí s autenticitou, v tomto případě **autentickou prožitku**: mít tak působivou zkušenost, až se zdá, že jsme nějakým způsobem skutečně přeneseni do minulosti. Příznivci oživené historie tuto zkušenost nazývají „mít magický okamžik“.⁵ Související je pojem **reprezentace**, je-li používán ve smyslu znovu zpřítomnit („make present again“).⁶

Digitální interpretace – je nepřímá forma zprostředkování (kulturního) dědictví. Komunikace mezi původcem sdělení a návštěvníky je zčásti či zcela zprostředkována pomocí digitálních médií.

Druhý život památkového objektu – označení období existence památkového objektu po ukončení jeho původní (obytné, výrobní, sakrální aj.) funkce. Často je spojeno s procesem muzealizace, současně však s novými formami využití a ožívování.

Image památky – marketingem cíleně vytvářený obraz nebo pověst památky. Původně anglický termín v sobě zahrnuje kromě *obrazu* ve smyslu fyzické vizuální reprezentace také *představu* o nějaké věci, či jaký *dojem* je schopna o sobě vytvářet. Protože je image spojena s vizuální stránkou (např. památky), nelze české slovo *dojem* považovat za jeho synonymum.⁷

4 Srov. Karl Rahner – Herbert Vorgrimler, *Teologický slovník*, Praha 1996, s. 13.

5 Anne Broedder, Expertise and amateurism, in: Vanessa Agnew – Jonathan Lamb – Juliane Tomann (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York: 2019, s. 76. Viz též v oboru používaný pojem *pastness*, který lze opsat jako „mít pocit minulosti“. Stefanie Samida, *Material culture*, in: idem, s. 131.

6 Veronika Ambros, *Proměny re-reprezentace*, in: Veronika Vebrová – Petr A. Bílek – Vladimír Papoušek et al. (edd.), *Jazyky reprezentace*, Praha 2012, s. 147.

7 Srov. Karel Stibral – Tomáš Kučera, *Obraz památek a prezentace jejich image na vybraných příkladech z Veltrus*, *Zprávy památkové péče* 78, 2018, č. 4, s. 381–390, zde s. 383.

I. Východiska

H. Havlůjová, P. Hudec, M. Indrová

1.1 Inovativní postupy prezentace a interpretace kulturního dědictví

„Chceme-li, aby všechno zůstalo tak, jak je, musíme změnit všechno.“

Z románu Gepard Giuseppe Tomasiho di Lampedusa⁸

Šlechtické rezidence, tvořící dnes nejzásadnější část památkového fondu ve správě Národního památkového ústavu, se již od 19. století začaly proměňovat v rodové památníky a ikony snů o národní minulosti, které mohla veřejnost do určité míry navštěvovat.⁹ S dobrovolným či nuceným odchodem původních obyvatel definitivně končí obytná funkce památek. Na jednu stranu jsou tak tyto památky muzealizovány, stávají se „mrtvými“, na druhou stranu lze hovořit o jejich „druhém životě“. Představují totiž **cíl putování jakožto národní a globální monumenty**. Není zde vystavován pouze hodnotný mobiliář, nýbrž také dějiny. Představují **prostředek dlouhodobého formování naší kolektivní identity**.¹⁰ Způsoby, kterými se tak děje, se mění. Každá generace a každé společenské zřízení se totiž vztahuje k minulosti jiným způsobem a čerpá z ní to, co pro svůj rozvoj potřebuje. **Smysluplně reprezentovat minulost lze totiž jen ve vztahu k přítomnosti**. Také naše generace stojí před úkolem „předávat oheň“, nikoliv „uchovávat popel“.¹¹

Patřilo k dobrému zvyku vyrazit o víkendu či o prázdninách s rodinou na hrad či zámek. Rozvíjena byla také kultura školních či podnikových zájezdů. Za uplynulá desetiletí či spíše již staletí se kodifikovala představa tradiční prohlídky s průvodcem, která je velkou částí veřejnosti vyžadována právě v této podobě. Na druhou stranu je dnes tato forma zpřístupnění památek kritizována,¹² neboť veřejnost má zkušenosti s alternativami jak z domova, tak také ze zahraničí, které (mimo jiné) charakterizuje větší míra participace účastníků. Prohlídky památek se ocitly v nebývalé konkurenci na trhu volnočasových aktivit, a pokud jejich podoba nebude

8 Giuseppe Tomasi di Lampedusa, *Gepard*, Praha 1968, s. 34. Román z prostředí sicilské šlechty.

9 Petr Pavelec (ed.), *Hrady a zámky, objeňované a opěňované*, Praha 2014, s. 101.

10 Michal Kurz, Naše nebo cizí? Vystavování dějin v interiérech českých zámků, přednáška v rámci on-line konference *Dějiny ve veřejném prostoru II: Různorodé památky, stejné problémy?*, <https://www.youtube.com/watch?v=E7zb1v2Gxms&t=52s>, vyhledáno 31. 3. 2021.

11 Srov. výrok Gustava Mahlera: „*Tradice není uctívání popela, nýbrž předávání ohně*.“ Ludvík Diviš, *O víře, umění a rouhání*, <http://www.obrys-kmen.cz/index.php/rocnik-2018/233-27-2018-11-cervence-2018/2406-o-vire-umeni-a-rouhani>, vyhledáno 2. 11. 2021.

12 Viz např. Ivan Brezina, *11 důvodů, proč zrušit oblíbené průvodce na hradech a zámcích*, <https://g.cz/11-duvodu-proc-zrusit-oblubene-pruvodce-na-hradech-a-zamcich/>, vyhledáno 20. 4. 2020.

reagovat na potřeby návštěvníků, ztratí o ně návštěvníci zájem. V důsledku toho nebude péče o památky trvale udržitelná.

Památky jsou symbolem stability a představují opak rychlých změn, jimž jsme nuceni v naší společnosti čelit. V duchu paradoxu, který vyjadřuje citát z románu Giuseppe Tomasiho Lampedusy, je však potřeba se ptát, jak mohou nadále zůstat pro své návštěvníky relevantní, hovořící k jejich životu. Těmito tématy se zabývá tato metodika. Ve svém názvu **akcentuje pluralitu a odvahu k inovacím**. Klíčovými slovy jsou zde *experiment, novost, mezioborovost, participace, aktivita, svoboda, možnost volby, změna paradigmatu*, dokonce také *anarchie*, jakožto boření starých pořádků; *charismatický přístup* spíše než ten direktivní, institucionalizovaný. S výhradou uvádíme také termín *alternativa*, chápeme-li jej nikoliv jako výběr ze dvou (vzájemně se vylučujících) možností,¹³ nýbrž spíše obecněji jako možnost jiné volby. Směr našich úvah nezatrácuje hlavní či preferované způsoby prezentace památek, spíše hledá jejich paralely. Rovněž tak se nejedná o neúctu k tradici, a to tím spíš, že mnohé postupy našich předků byly moderní a **naše poznávání je často neseno anamnézí**: rozpomínáním se na to, co už jsme kdysi věděli.¹⁴ Navíc to, co se v rámci lokální zkušenosti (např. české památkové péče) jeví jako inovativní, může být v širším kontextu velmi tradičním. V tomto smyslu uvádí Pierre Bourdieu, že avantgardní tvůrci na polích permanentní revoluce jsou v novátorských krocích paradoxně determinováni minulostí, již mají přesáhnout.¹⁵

Podle Thomase Khuna změna paradigmatu má málo společného s logikou, nebo dokonce s důkazy, ale naopak hluboce souvisí s převratnými vhledy a průlomem. Stává se nezbytnou, když se struktura odůvodnění předchozího paradigmatu stane tak plnou děr a provizorních oprav, že naprostá přestavba, která dříve vypadala jako velké nebezpečí, teď působí jako vysvobození.¹⁶ Jako příklad si lze vzít situaci českých lesů, v nichž byla po dlouhá desetiletí preferována výsadba smrkových monokultur. Až mezní situace spojená s kůrovcovou kalamitou vedla ke změně dosavadního přístupu. Jak důležité pro lesy bylo, že v nich rostly i jiné dřeviny? Proto se předkládaná metodika věnuje promýšlení inovativních či paralelních způsobů interpretace památek. V rámci hledání cest je dán prostor především pozitivním příkladům, byť nejsou opomenuta ani různá úskalí, která inovátorské počiny provázejí. To, že jsou tyto postřehy čerpány nejen ze zahraničí, nýbrž také z prostředí českých památek, je dobrou zprávou, že mnoho zajímavého a inovativního je zde již podnikáno.

Kdo je tedy nositelem inovací? Podle Zygmunta Baumana je to především komunita, neboť instituce spíše trvají na současně zastávaných pozicích.

13 Srov. Jiří Rejzek, *Český etymologický slovník*, Praha 2001, s. 47.

14 Podle Platona veškeré poznání a učení je pouhé vzpomínání neboli *anamnésis*. Petr Kunzmann – Franz-Peter Burkard – Franz Wiedermann, *Encyklopedický atlas filosofie*, Praha 2001, s. 41.

15 Pierre Bourdieu, *Teorie jednání*, Praha 1998, s. 53.

16 Srov. Thomas Kuhn, *Struktura vědeckých revolucí*, Praha 2008. Citováno z Richard Rohr, *Božský tanec: Trojice a vaše proměna*, Brno 2018, s. 21–22.

Společnost v podstatě závisí na tom, co bychom mohli nazvat **rozvoj talentů**.¹⁷ **Pojďme tedy společně hledat cesty, jak pečovat o talent a jak dát vyniknout charismatu těch, kdo se věnují interpretaci kulturního dědictví.**

Nositelům inovací jste také vy, čtenáři těchto řádků, lidé se zájmem o vzdělání a tudíž otevření potenciálním změnám.

1.2 Domácí a zahraniční literatura

Podobně jako I. díl metodik zabývajících se způsoby prezentace a interpretace památek, také tato kniha vychází z publikací vydaných Národním památkovým ústavem. Ovšem **Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách**,¹⁸ právě tak jako **Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací**,¹⁹ představuje spíše ty tradiční než inovativní formy. Z druhé zmíněné publikace je pro sledované téma důležitý text Jaromíra Novotného věnovaný problematice historického prostředí a současného umění.²⁰

Bohatší škálu interpretačních a prezentačních forem nabízejí další metodiky NPÚ. Jedná se o **texty metodického centra zahradní kultury v Kroměříži zaměřené na prezentaci a interpretaci památek zahradního umění**.²¹ Dále také pentalogie **Památky nás baví**,²² věnující se edukaci v historickém prostředí.

Hledání alternativ a experimentů vede rovněž k uplatnění živého umění a prezentaci nehmotného kulturního dědictví po boku toho hmotného. V této souvislosti se stala důležitým zdrojem inspirace **Metodika pro přípravu a realizaci historicky poučených festivit v prostředí hradů a zámků**,²³ vytvořená jihočeskou památkovou sekci.

Důležitost prezentace hmotného i nehmotného kulturního dědictví pro dosažení komplexní interpretace života našich předků si uvědomují muzea v přírodě, která v uplynulých letech nově formulovala svá metodická východiska. Ta jsou soustředěna v publikacích **Muzea v přírodě: jedinečná cesta muzejnictví**²⁴ a **Muzea v pří-**

17 Václav Bělohradský *ke knize Zygmunta Baumana Tekutá modernita*, Seminář Collegie Europaea pro studenty doktorského studia FF UK, Praha 14. 4. 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=SNCwZJYhsd8&t=6224s>, čas 28:20, vyhledáno 24. 8. 2021.

18 Naděžda Kubů – Miloš Kadlec – Dagmar Faměrová et al., *Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách*, Praha 2014.

19 Kolektiv autorů, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2011.

20 Jaromír Novotný, *Výstavy výtvarného umění na objektech ve správě NPÚ, historické prostředí a současné umění*, in: *ibidem*, s. 143–157.

21 Petr Hudec – Lenka Křesadlová (edd.), *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, Praha 2015; Petr Hudec – Lenka Křesadlová (edd.), *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*, Praha 2015; Hana Havlůjová – Petr Hudec (edd.), *Památková edukace v historických zahradách a parcích: příklady dobré praxe*, Praha 2018.

22 Hana Havlůjová et al., *Památky nás baví 1–5*, Praha 2015.

23 Petr Pavelec – Pavel Slavko (edd.), *Metodika pro přípravu a realizaci historicky poučených festivit v prostředí hradů a zámků*, Praha 2015.

24 Eva Kuminková (ed.), *Muzea v přírodě: jedinečná cesta muzejnictví*, Rožnov pod Radhoštěm 2019.

rodě: teoretická a metodická východiska.²⁵ Tyto paměťové instituce usilují o vytváření expozic, které obsahují prostorové, časové, společenské a přírodní souvislosti tak, aby došlo k rekonstrukci historického životního prostředí. To ovšem souvisí nejen s instalační, nýbrž také „inscenační“ praxí v souladu s přáním otce zakladatele prvního českého muzea v přírodě Bohumíra Jaroňka. Muzeum v přírodě má dle něj být „žijícím organismem [...] kde prostě všechen po předcích zděděný [...] život se trvale udržuje a kde bude zhuštěno vše, co dovede evokovat zanikající svět venkovského života.“²⁶

Zajímavá je zde oborová polemika týkající se výkladu pojmu autenticity ve vztahu ke konceptu „živého muzea“. Starší generace badatelů pokládala výrobce prezentující tradiční technologie za „nevhodné ‚panoptikum‘ se zdáním autenticity“ či „klamně zdání zaniklé reality.“²⁷ Výrobní technologie jsou z toho pohledu pouhou nápodobou pracovních úkonů, zvyky a obyčeje se mění v institucionalizované divadelní představení a folklorní žánry v líbivé představení pro divácké publikum.

Generace současných badatelů má pro tyto aktivity mnohem větší pochopení. Slovy Martina Šimši: „Hovoříme zde o tzv. živé tradici, k níž si její aktéři musí najít vlastní cestu, ztotožnit se s ní a začlenit ji do svého života. Vnější forma, která zůstává většinou dosti dobře zachovaná, je ovšem naplněna novou sociální realitou, nesenou zkušeností, prožitky a jednáním zúčastněných. Pro ně je participace na realizaci takového projevu zcela skutečná a celý projev je plně autentický. [...] Prezentaci a interpretaci takových aktivit v areálu muzea v přírodě je potom možné chápat jako naprosto věrohodnou ‚citaci‘ žité sociální reality.“²⁸ Teoretici dospěli na základě této diskuse k paradoxnímu výrazu: **soudobý autentický projev**.

V procesu ožívání památek mají významnou roli disciplíny oživené historie (living history) a historické rekonstrukce významných událostí (reenactment). Klíčové termíny z této oblasti kriticky hodnotí přelomová kniha **The Routledge Handbook of Reenactment Studies**,²⁹ na které se podílela řada odborníků z Evropy, Severní Ameriky a Austrálie. Dosud rozptýlené snahy o „reenactment studies“ přetváří do podoby nadnárodního interdisciplinárního úsilí. Na jednu stranu přináší do této oblasti exaktnost a stanovuje nová měřítká bádání, na druhou stranu reflektuje, že toto hnutí působí ve vlastní oborové bublině.

Jiný směr inovativních postupů při prezentaci a interpretaci kulturního dědictví je nesen rozvojem digitálních technologií. Zahraniční publikací, která úspor-

25 Radek Bryol, *Muzea v přírodě v České republice: teoretická a metodická východiska*, Rožnov pod Radhoštěm 2020.

26 Citováno z Daniel Drápala, *Definice muzea v přírodě a limity jejího naplňování*, in: Eva Kuminková (ed.), *Muzea v přírodě: jedinečná cesta muzejnictví*, Rožnov pod Radhoštěm 2019, s. 30.

27 Martin Šimša, *Model prezentace, prezentace jako objekt teorie*, in: ibidem, s. 137. Zde v odvolání na názory Josefa Jančáře.

28 Ibidem, s. 138.

29 V. Vanessa Agnew – Jonathan Lamb – Juliane Tomann (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London and New York 2019.

ně, ale precizně pojednává toto téma, je práce Paula Palmera a Neila Rathboneho ***Interpretation In a Digital Age***.³⁰

Překotný nástup digitálních technologií v České republice zasahující i oblast prezentace kulturního dědictví reflektuje publikace Petry Šobáňové a kolektivu ***Muzeum versus digitální éra***.³¹ Následovaná byla kolekcí tří metodik ***Kunstkamora v tabletu***,³² kterou vytvořil lektorský tým Muzea umění Olomouc. Možná nejdůležitější myšlenku uvedených publikací shrnuje jeden z bodů zde publikovaného Digitálního desatera: „*Obsah je král! Zásadní není zajištění technického zařízení a hledání technických fines, ale spíše tvorba kvalitního digitálního obsahu a promyšlené využívání nových médií. Návštěvníci nepřichází do muzea, aby používali tablety. Přicházejí pro mnohem hlubší zážitek.*“³³

30 Paul Palmer – Neil Rathbone, *Interpretation In a Digital Age: Understanding the range of digital technologies available for heritage interpretation*, USA 2017.

31 Petra Šobáňová – Jolana Lažová et al., *Muzeum versus digitální éra*, Olomouc 2016.

32 Petr Hudec et al., *Kunstkamora v tabletu 1–3*, Olomouc 2020.

33 Petr Hudec et al., *Kunstkamora v tabletu 1: Metodika tvorby, realizace a hodnocení kvality mobilních digitálních aplikací vytvořených pro galerijní a muzejní interpretaci v rámci neformálního vzdělávání dospělých*, Olomouc 2020, s. 116.

II. Inspiromat

Tato část metodiky je věnována představení inspirativních, netradičních či alternativních způsobů interpretace kulturního dědictví, které vytvářejí paralelu či modifikují klasické prohlídky s průvodcem.

Část A sleduje druhovou pestrost interpretačních přístupů, na nichž participují živí zprostředkovatelé.

Část B se soustředí na specifický segment interpretace kulturního dědictví prostřednictvím digitálních technologií.

Jednotlivé kapitoly jsou vzájemně dostupné a typologie způsobů interpretace je pouze pracovní. Má být zdrojem inspirace, nikoliv exaktní taxonomií.

Kapitoly jsou založeny na případových studiích. Jejich volba je na jednu stranu nesena snahou o zviditelnění pozitivních příkladů dobré praxe. Na druhou stranu se lze poučit i z nedostatků, chyb a omylů, které jsou nezbytnou součástí hledání – slovy filozofa a propagátora vědeckého experimentu Francise Bacona: „**Přemýšlejte, zkuste to znovu.**“³⁴

Uplatnění různých způsobů interpretace, včetně té digitální, **nelze metodicky doporučovat paušálně či plošně, nýbrž je třeba zohlednit charakter památkového objektu, jeho návštěvnost, dostupnost, lidský potenciál** atd. Zvážit přednosti a limity jednotlivých forem interpretace pomáhají odstavce věnované nastínění výhod a nevýhod. V závěru každé z kapitol je připojeno také shrnutí, které představuje základní metodické doporučení pro danou formu interpretace kulturního dědictví.

34 Vanessa Agnew – Jonathan Lamb – Juliane Tomann (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019, s. 67.

Část A.

Mnoho způsobů interpretace

Než bude provedena charakteristika pestrých interpretačních forem, je třeba připomenout to nezákladnější: **Nejprve musím vědět, CO a PROČ chci říct, a pak volím, JAK to nejatraktivněji udělat.** Volbě dané formy tedy předchází povětšinou akcent na určitý obsah. V této souvislosti odkazujeme čtenáře na I. díl metodik *Rozvíjíme tradici aneb Od výkladu k interpretaci*, zejména kapitolu 3.1 *Interpretační plánování*.

2.1 Volné prohlídky památek

L. Bláhová, P. Hudec, M. Indrová, K. Sládková

„To, co nás vábí a co se nám zamlouvá, měli bychom si prohlédnout podrobněji bez ohledu na to, že tím přijdeme o pozorování obrazů jiných, jakož i bez ohledu na to, je-li obraz v Průvodci označen hvězdičkou čili nic. Mějme úsudek vlastní a nebudme otroky svého Průvodce.“³⁵ **Jiří Guth-Jarkovský**

Uvažujeme-li o paralelních či alternativních způsobech prezentace památky vůči klasickým prohlídkám s průvodcem, je nasnadě především možnost **volných či individuálních prohlídek**. Podle dotazníkového výzkumu realizovaného v roce 2019 si je volí zhruba ¼ hostů památkových objektů.³⁶ Pokud bychom k nim ovšem přičetli návštěvníky volně přístupných historických zahrad a parků, které velkou část památek obklopují, tato návštěvnícká preference by byla ještě výraznější. Citujme zde tři otevřené odpovědi z dotazníků vyjadřující motivaci k návštěvě památky bez doprovodu průvodce:

„Ráda si památky procházím sama.“

„Zareloxovat si, být na příjemném místě a užít si krásu a klid.“

„Obecně si raději procházím památky vlastním tempem, pokud možno s minimem cizích lidí.“³⁷

Metodika NPÚ z roku 2014 věnovaná průvodcovské činnosti spatřuje v tomto typu zpřístupnění památek na prvním místě ohrožení, a to s odvoláním na závěry setkání Hrady a zámky, quo vadis? konané v roce 2009. Jádrem obav z volných prohlídek jsou bezpečnostní rizika: „Volně koncipované prohlídky bez průvodců limitují

35 Jiří Guth-Jarkovský, *Turistika: Turistický katechismus*, Praha 2003 (1. vydání 1914), s. 165.

36 Viz Kateřina Sládková, *Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů*, *Zprávy památkové péče* 81, 2021, č. 1, s. 37–47, zde s. 45.

37 Návštěvnícký výzkum v roce 2019, archiv projektového týmu NAKI.

instalační možnosti a drobné předměty, které by mohly být zcizeny, vylučují z prezentace úplně, nebo je odsuzují do umístění ve vitrínách. Historické interiéry jsou pak zbaveny komplexní vypovídací schopnosti a neodpovídají autentické skutečnosti.“³⁸ Lze říci, že text dostatečně nereflektuje různorodost památkového fondu (jako by hodnotu představovaly jen interiéry bohatě vybavené mobiliářem) a je veden snahou obhájit neochvějnou pozici fyzických průvodců. Následující text je příležitostí pojmut téma diferencovaněji a detailněji.

Obecně lze uzpůsobit režim **zpřístupnění památky samoobslužnou formou v exteriérech (nádvoří, hradní parkán), historických zahradách a parcích, v interiérech památek bez bohatého mobiliáře a vnitřních prostorech památek provozovaných v galerijním či muzejním režimu**. Různorodost historického prostředí i provozních podmínek s sebou nese různé formy zpřístupnění, které si představíme formou několika případových studií, abychom posléze formulovali obecná kritéria.

2.1.1 Hrad Lipnice

Památka bez bohatého mobiliáře, kterou si návštěvníci procházejí sami; průvodce v úvodu pouze orientuje hosty v prostoru a historii.

Hrad Lipnice je mohutné šlechtické sídlo, které má nyní podobu částečně zastřešené hradní architektury. O jeho záchranu a zpřístupnění se zasadil Klub českých turistů, který požárem zničené sídlo zakoupil v roce 1924 od původních majitelů, hrabat z Trauttmansdorffu, za symbolickou cenu 100 Kčs. Tím nastal **druhý život památkového objektu, který hraje v nastavení současných prohlídek důležitou roli**.

Již za posledních šlechtických majitelů byl veřejnosti přístupný Mázhaus. Byly zde vystavovány historické artefakty vážící se k Lipnici a zejména archeologický materiál. Zároveň však prostor sloužil jako společenská místnost.³⁹ V případě zájmu bylo možné domluvit vstup na správu panství a návštěvník byl smlouvenou osobou proveden. Jako průvodce zde příležitostně působil i Jaroslav Hašek. Jedinečný soubor středověkých kamnových kachlů, úlomky keramiky a architektonické články, které po převzetí hradu nacházeli členové Klubu v odstraňovaném suťovém materiálu, daly základ muzejní sbírce. Díky opravě dalších prostor nad Mázhausem bylo v roce 1936 zřízeno první hradní muzeum, později se začalo provázet i Velkou věží. V roce 1953 se Lipnice dostala do správy Státní památkové péče. Během 70. let začala v hradním areálu rozsáhlá rekonstrukce a hrad se návštěvníkům uzavřel. Nicméně prohlídky Velké věže v doprovodu průvodce zůstaly zachovány.⁴⁰ V polovi-

38 Naděžda Kubů – Miloš Kadlec – Dagmar Faměrová et al., *Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách*, Praha 2014, s. 38 a 44.

39 Eva Slavíková, *Vznik a vývoj expozic na hradě Lipnice* (bakalářská práce), Filozofická fakulta, Masarykova univerzita Brno 2006, s. 15.

40 Ibidem, s. 25.

↑ Pohled do náznakové instalace na hradě Lipnice (foto L. Bláhová)

ně 90. let byly zpřístupněny sklepy Thurnovského paláce a do popředí prezentace se stále více dostávala myšlenka vytápění na hradě a s ním spojené kamnářství.

Na konci prvního desetiletí 21. století přibyla do instalace replika středověkých kamen a celá expozice umístěná ve druhém patře Velké věže se z důvodu stavebně naprosto neudržitelného stavu přesunula do opravených prostor původního hradního muzea. V následujícím roce přibyla možnost návštěvy nově zřízeného ochozu bývalé obytné věže Samson. V tuto chvíli již nebylo možné v daném rozsahu a při limitovaném počtu zaměstnanců absolvovat prohlídku s průvodcem do požadované hodiny. Navíc **si správce hradu všiml složení skupin a pozoroval jejich chování během návštěvy hradního areálu. Uvědomoval si, že jde zejména o rodiny s dětmi, cyklisty a turisty, kteří více než podrobný výklad historie ocení pohled z hradního ochozu do širokého okolí a možnost projít spleť areál vlastním tempem. Výsledky pozorování se podařilo prosadit v novém způsobu zpřístupnění – volné prohlídce hradu. Cesta ke změně byla značně ulehčená naprostým minimem hradního mobiliáře a zároveň velmi zajímavou architekturou celého komplexu včetně jednotlivých detailů.** Současná minimalistická instalace představující způsoby vytápění na hradě se tak snaží navázat na odkaz Klubu českých turistů a jeho Hradního muzea. Návštěvníci jsou formou fotografií a informačních panelů (s dominující obrazovou složkou) odkazováni k přemýšlení a hledání míst s tématem spojených. Uměřené množství panelů doplňují vitríny tvarově inspirované těmi z fotografií KČT. V nich je prezentováno velké množství kachlů nalezených v areálu hradu a jeho blízkém okolí. Aby myšlenka muzea byla dotažena, našla

↑ V úvodu volné prohlídky průvodkyně orientuje návštěvníky hradem (foto P. Hudec)

tu své místo například zrestaurovaná opona lipnického divadelního spolku, hodinový stroj ze zaniklé panské hájenky Na Rohuli nebo panský kočár Mylord, věnovaný do sbírky starostou nedaleké obce. Při tvorbě instalace bylo pamatováno na monumentálnost prostor a jejich výzdobu, která nutně na návštěvníka působí. **I z důvodu spletité stavební historie, jejíž etapy se v prostoru navzájem překrývají a znesnadňují interpretaci účelu jednotlivých místností, byl vjem neuvěřitelné monumentálnosti v instalaci upřednostněn. Pouze minimum předmětů dotváří náznakovou instalaci.**

Na počátku prohlídky obdrží návštěvník plánek areálu a je do něj průvodcem uveden. Dostane vysvětlující informace o dispozici hradu a způsobu bezpečného pohybu v něm. Správa hradu je připravena na případný zájem návštěvníka. Je jen na jeho rozhodnutí, zda se zúčastní obsáhlejšího výkladu, podáváného průvodcem (mimo sezonu každou celou hodinu v Malém hradním muzeu, sousedícím s pokladnou, v sezóně pak v paláci v místnosti s modelem hradu), či se spokojí s vysvětlujícími tabulkami instalovanými v jednotlivých částech hradu.

Paradoxně tedy i v případě volně přístupného hradu je průvodce důležitý. Jeho role se ovšem mění do pozice toho, kdo návštěvníky přivítá a poskytne jim minimálně na úvod interpretační klíč k samostatnému pohybu památkou. Dle vyjádření průvodce Jonatana Hanzlíka se na Lipnici „výklad k historii hradu může pohybovat v rozmezí od 10–25 minut, podle toho, jaké jsou reakce publika. Začátek mého výkladu mi slouží jako možnost si mnoho těchto reakcí otestovat – vkládám do

↑ Pohled do náznakové expozice hradu Lipnice (foto M. Ježková)

něj vtip či dva, zmínku o historii, která je známá více lidem, protože byla zpopularizována například historickými romány, a také něco z podrobnější historie hradu či jeho majitele, o kterém právě mluvím. Reakce publika na tyto podněty mě potom vedou k tomu, jak výklad jako takový pojmut.”⁴¹

V rámci volné prohlídky je návštěvníkům ponechána důvěra v jejich zodpovědné chování. V duchu tohoto přístupu je umístěna i návštěvní kniha – mimo dohled průvodce či pokladníka. To sice občas svádí návštěvníky k větší míře obrazových vyjádření, ale zároveň jim vytváří pocit bezpečného místa pro sdělení svých pocitů.

Jak hodnotí tuto snahu o prezentaci památky návštěvníci, lze vyčíst například také z recenzí zveřejňovaných na Google Maps. **Oceňují možnost projít si celý hrad vlastním tempem bez průvodce a zakoušet tajemnost či spletitost neznámého prostředí:** „Je tu tolik různých vchodů a uliček, že to zahřeje srdce každého průzkumníka historie.“ Návštěvníci také **vyjadřují uspokojení nad tím, že „ke všemu jsou zároveň udělány důkladné popisky a na začátku dostanete plánek, jak nejlépe postupovat.“**⁴² I u volně přístupné památky se pak díky úvodnímu slovu objevují pochvalné recenze na průvodcovský výklad: „Musím začít hlavně skvělým prů-

41 Vyjádření J. Hanzlíka získané v rámci korespondence projektového týmu.

42 Recenze na Google Maps, <https://www.google.cz/maps/place/Hrad+Lipnice+nad+S%C3%A1zavou>, vyhledáno 27. 2. 2021.

vodcem, který stručně představil historii hradu a popsal jejich majitele poutavou a zábavnou formou.⁴³ Řada návštěvníků uvádí, že je překvapila rozlehlost hradu a že jeho prohlídkou strávili až dvě hodiny.

Lipnice je tedy příkladem památky, po které se sice návštěvník pohybuje sám, kde ale bylo pamatováno na jeho případný hlubší zájem. Charakter interiérů ovlivnil organizaci návštěvnického provozu do podoby volné prohlídky, ta má ale zpětně vliv na utváření expozice počítající s návštěvnickou zvědavostí.

2.1.2 Litice nad Orlicí

Památka bez bohatého mobiliáře s možností volby způsobu její návštěvy

Rovněž hrad Litice nad Orlicí je typem památky, ve které se prakticky nedochoval žádný původní mobiliář. Jedná se o torzální hradní architekturu, zastřešen je pouze jižní palác hradu s přilehlou věží. Tyto okolnosti podmínily **možnost zpřístupnění památky ve dvou režimech: návštěvníci se mohou vypravit na prohlídkovou trasu buď s průvodcem** (prohlídka začíná každou hodinu a trvá 35 minut), **nebo si procházet památku individuálně.**⁴⁴ Také prohlídka s průvodcem poskytuje možnost individuálního zážitku. Je totiž završena na vyhlídkové věži a z ní scházejí návštěvníci dolů libovolným tempem, mohou se vrátit i do prostor, které již zhlédli s průvodcem. Instalace v památkovém objektu má charakter muzejní expozice (vitríny s artefakty objevenými v rámci archeologického výzkumu, zasklený model hradu s okolím aj.). Dále jsou zde vystavovány umělecké plastiky. Předmětem prezentace je však zejména architektura památky; paradoxně také dnes již památkově chráněné doklady vandalství našich předků v podobě nápisů na zdi. **Pro všechny návštěvníky je k dispozici leták s hmotovou rekonstrukcí podoby hradu v polovině 15. století s popisem jednotlivých částí památky a základními informacemi o historii místa.** Díky tomu se dokážou návštěvníci orientovat v celém areálu. Dopravně obtížně dostupnou památku výletníci navštěvují často v kontextu svého putování působivou krajinou Divoké Orlice. Na tomto místě citujeme několik recenzí z Google Maps: „Hrad jsme navštívili s rodinou a moc jsme si to užili. Průvodci byli vstřícní a vědoucí. **Vyhovovalo nám, že jsme mohli zůstat, jak jsme chtěli dlouho, a pořádně si vše zažít vlastním tempem. I když je pravda, že hrad není skoro vybaven, tak ale historie z něj sálá.**“ Návštěvníci jednou oceňují, že mohou „jít sami s papírem v ruce a vše se dočíst a udělat si vlastní představu“, jindy vyjadřují uspokojení nad tím, že jim význam „prázdného“ hradu a objevení jeho krásy zprostředkoval právě výklad průvodce: „Vřele doporučuji nejlepšího průvodce, jakého jsem zažil.“⁴⁵ **Možnost volby způsobu návštěvy památ-**

43 Ibidem.

44 Litice: oficiální webová prezentace hradu, <https://www.hrad-litice.cz/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy>, vyhledáno 27. 2. 2021.

45 Recenze na Google Maps, <https://www.google.cz/maps/place/Hrad+Litice>, vyhledáno 27. 2. 2021.

2. patro

1 - krb – krakorec
2 - převět – středověká toaleta
3 - zbytek žebra gotické klenby
4 - krb – krakorec

5 - vstup do věže

6 - věž: stropy s křížovou gotickou klenbou, hradní kaple

↑ Náhled části letáku, který návštěvníci Litic obdrží se vstupenkou (reprod. SH Litice)

ky, které bylo v Liticích dosaženo, lze bezpochyby označit jako ideál, kterého však není možné docílit v každém typu památky.

2.1.3 Vídeňský Hofburg (Rakousko)

Individuální prohlídka zámku s bohatým mobiliářem, podmíněná elektronickým zabezpečením, a se širokou škálou forem zprostředkování informací

Rezidenční sídlo Habsburků ve Vídni nabízí komplex 18 budov s více než 2600 místnostmi. Návštěvník může volit mezi třemi expozicemi – Muzeem císařovny Sisi, Císařskými apartmány a Císařskou sbírkou stříbrných předmětů. Prohlídka je nabízena jako samostatná, bez časového omezení, k dispozici je audioguide v mnoha světových jazycích včetně češtiny. Zároveň jsou k dispozici i tištěné průvodcovské texty, opět v mnoha jazykových mutacích. Text je o něco rozsáhlejší než mluvené slovo a hlavním tématem jsou osudy rodiny Františka Josefa I. a jeho ženy Alžběty. Pozornost návštěvníka tak není tříštěna dalšími příběhy nebo dějinnými událostmi z historie rodu Habsburků či rakouských zemí. Průvodcovský text rovněž obsahuje minimum dat, časové údaje jsou navázány na kontext dění v Evropě nebo na obecně známé dějinné milníky. Omezeno je rovněž uvádění jmen osobností a jejich rodinných vazeb. Jmenovány jsou pouze osoby důležité pro celkový kontext vyprávěného příběhu.

↑ Šatna a tělocvična císařovny Alžběty. Koridor pro návštěvníky odděluje stylizovaná zářezka mezi koberci na podlaze (Hofburg, foto T. Dietz, zdroj sisimuseum-hofburg.at)

↑ Apartmán Alexander a Červený salon používala císařovna Alžběta na večere a recepcce. Návštěvníky zde od instalace oddělují skleněné zátarasy. (Hofburg, foto A. E. Koller, zdroj sisimuseum-hofburg.at)

Prohlídková trasa Císařskými pokoji zahrnuje celkem 24 místností, veřejných i soukromých, které obývali císař František Josef I., jeho žena Alžběta (Sisi) a jejich děti. Průvodcovský text je postaven na prezentaci životního příběhu manželského páru, návštěvník má tak možnost se seznámit s oficiálními a společenskými povinnostmi jednotlivých členů císařské rodiny, ale může krátce nahlédnout i do jejich soukromí. Zařízení a nábytek v interiérech jsou autentické, expozici pak doplňují i dochované osobní předměty, které přidávají na zajímavosti vyprávěnému příběhu.

Většina prostor nabízí návštěvníkovi volný pohyb po kobercích, které ho vedou celou trasou. Sály, kde jsou instalovány i drobnější předměty nebo cenná umělecká

díla, jsou opatřeny ještě skleněnými zátarasy, které tvoří koridor pro průchod. Na trase se pohybují kustodi, kteří korigují případné nevhodné chování návštěvníků.

2.1.4 Wimpole Estate (Velká Británie)

Volná prohlídka zámku v doprovodu kustodů – dobrovolníků National Trust

Wimpole Estate je zámek nacházející se na anglickém venkově v blízkosti Cambridge. Sídlo, jehož výstavba byla započata v roce 1640, je nyní v péči National Trust, a to včetně parku a okolní zemědělské půdy. V roce 2019 navštívilo panství více než 335 000 návštěvníků.⁴⁶ Péči o statek a jeho prezentaci zajišťuje organizace z velké části díky práci dobrovolníků.

↑ Zpřístupnění památkového objektu Wimpole Estate zajišťují dobrovolníci (foto M. Krčma)

46 Wimpole Estate, <https://www.nationaltrust.org.uk/wimpole-estate>, vyhledáno 22. 3. 2021.

↑ *Kopuli Žlutého salonku Wimpole Estate si mohou návštěvníci prohlédnout i vleže (foto M. Krčma)*

Prohlídky zámku jsou vypisovány v pravidelných (hodinových) intervalech, přičemž je doporučena předběžná rezervace prohlídek, a to zejména pro víkendy a svátky.⁴⁷ Preferovaná on-line úhrada vstupného předem zjednodušuje odbavování návštěvníků.

Namísto návštěvnického centra je ve vstupní hale památky pouze stůl. Další služby návštěvníkům, včetně obchodu se suvenýry a kavárny, jsou situovány v jiných objektech. **Prohlídku památky zajišťují minimálně dva dobrovolníci.** Zatímco jeden z nich prodává návštěvníkům časovou vstupenku (nemají-li ji zakoupenou předem), druhý jim postupně otevírá části památky (sály), takže jde jako první. Po čase dobrovolník – pokladník naopak zase sály postupně zavírá, jde jako poslední. **Všichni návštěvníci se tedy reálně pohybují v omezené**

části instalace, např. třech místnostech. **Mají možnost volného pohybu, byť se jedná o svého druhu skupinovou prohlídku.** Zájemci se mohou přidržovat kustosů, který jim může zodpovědět dotazy či poskytovat krátký výklad, nebo se mohou vydat na samostatnější prohlídku. Kustodí tedy nejsou stacionární, nýbrž spíše vágantní, putující s návštěvníky. Každopádně neposkytují výklad v takovém rozsahu, jak to činí průvodci v ČR.

Případová studie z prostředí Velké Británie je objevná z hlediska participace dobrovolníků a jejich koordinace, nikoliv z faktu, že si památku procházejí návštěvníci sami v doprovodu kustosů či kustosů. **Ve skutečnosti má tato forma zpřístupnění památek v českém prostředí nejdelší tradici**, uvážíme-li, že již od 19. století si mohli hosté některých šlechtických sídel projít památku v doprovodu **klíčníků**.⁴⁸ V modifikované podobě je nabízena na některých památkových objektech dosud. Například na zámku Jezeří se v rámci druhého prohlídkového okruhu můžete setkat s kustosem či kustoskou, kteří organizují pohyb návštěvníků na trase, aby mohli dojít do druhého patra s vyhlídkami do okolí a tematickou instalací,

47 To se osvědčilo v době pandemie covid-19, kdy se stala předběžná rezervace nutností, a to včetně pohybu po zahradě.

48 Viz kapitola 1.2 *Tradice zpřístupňování kulturního dědictví na území ČR* v I. díle metodických publikací.

kteřá se věnuje zaniklým obcím, jezeru a zámeckému parku. Ačkoliv je prohlídka na webových stránkách zámku inzerovaná jako bez průvodce, kustodi jsou zde důležití pro zajištění trasy, aby nedocházelo k promíchávání návštěvníků prvního a druhého okruhu.⁴⁹

2.1.5 Muzeum klášterní kultury Dalheim (Německo)

Individuální prohlídka klášterního areálu postavená na muzejním principu

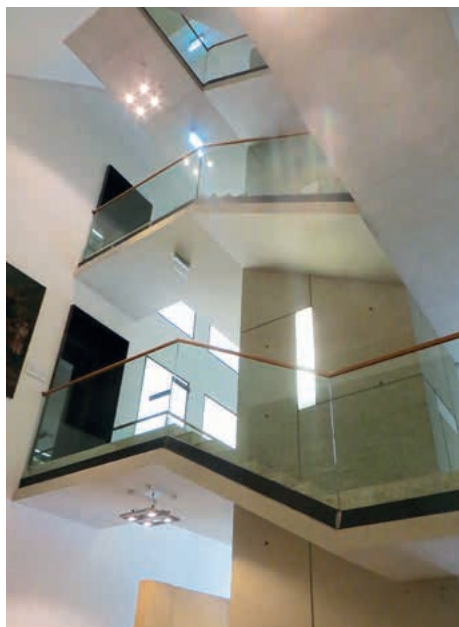
Středověký klášter v německém Dalheimu prošel od roku 2003 velkou proměnou, aby mohl být adaptován na Muzeum klášterní kultury. Původně ženský klášter v údolí řeky Altenau v Severním Porýní-Vestfálsku patřil od pozdního středověku řádu augustiniánů, s nimiž je spjato i období největšího barokního rozkvětu. Po sekularizaci na počátku 19. století mniši klášter nuceně opustili a objekt byl využíván k hospodářským účelům.

Klášterní komplex zahrnuje vedle konventní budovy také hospodářský dvůr s mlýnem, sýpkou, rybníky a pozůstatky nejstaršího kostela z 12. století. Nalezneme

↑ Klášterní zahrada Dalheim (foto K. Sládková)

49 Jezeří, oficiální webové prezentace zámku, <https://www.zamek-jezeri.cz/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy/35726-okruh-s-vyhledem>, vyhledáno 23. 8. 2021.

↑ Dalheim: Moderní schodiště uprostřed barokní místnosti (foto K. Sládková)

vybavení plánem areálu (a samolepkou s klíčem – logem muzea – umístěnou na oděvu, aby již nikde nemuseli ukazovat vstupenku). Návštěvníci si mohou vybrat z bohaté nabídky výstav instalovaných na ploše 3000 metrů čtverečních v bývalé konventní budově, odpočinout si v zahradách, občerstvit se v kavárně či vinárně, nakoupit v muzejním obchodě. Prohlídku, vycházející z jejich skutečných zájmů i časových možností, lze pojmout jako kratší procházku v příjemném prostředí i důkladnou celodenní návštěvu.

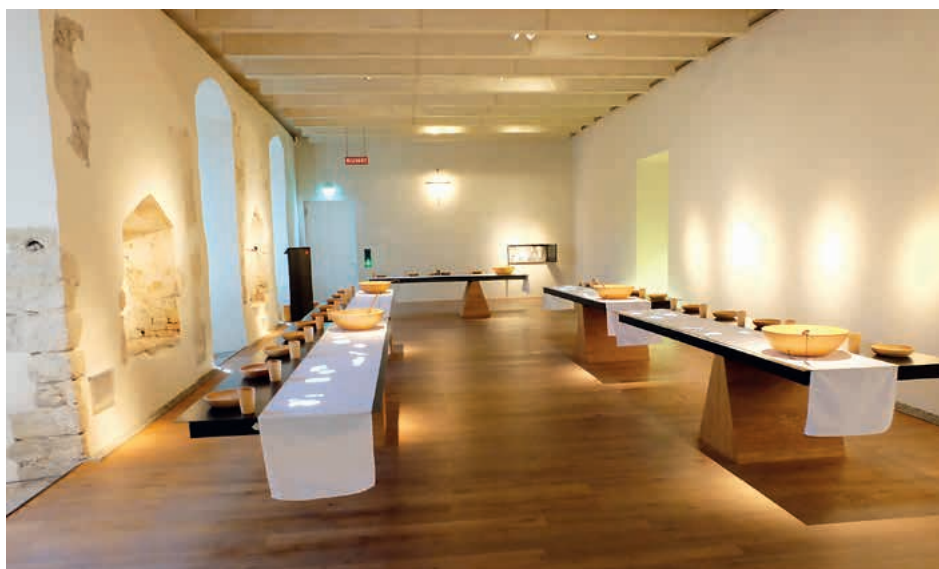
Stálá expozice v přízemí kláštera s příznačným názvem „Vstupte“ vítá ve světě víry, modlitby, práce, ticha a rozjímání. Věnuje se především každodennímu životu mnichů (dennímu režimu, pracovní činnosti, řeholním pravidlům). Výstavní řešení je velmi střídme, neinvazivní, téměř výhradně využívá historické prostory doplněné o umělecky pojaté intervence. Trasa vychází z dispozice kláštera, jehož středem je křížová chodba. Z ní lze vstoupit do několika místností (refektáře, kapitulní síně, klášterního skriptoria, ohřívárny), sejít do sklepů, vejít do klášterního kostela. Velmi působivá instalace moderních designových prvků či speciálního osvětlení v historickém prostoru neruší, naopak umocňuje zážitek z prohlídky. Jako příklad lze uvést sugestivní atmosféru klášterní jídelny, kde jsou pouze velké stoly s dřevěným ná-

zde i pečlivě udržované ovocné a bylinkové zahrady inspirované těmi původními z dob baroka.⁵⁰

Při rekonstrukci klášterního areálu na počátku druhého tisíciletí byly některé části interiéru moderně dostavěny, aby vyhovovaly novému muzejnímu účelu a zároveň respektovaly původní využití budov. Současné architektonické řešení je citlivě zakomponováno do historických interiérů. Použití novějších materiálů jako je beton nebo sklo zaujme na první pohled (např. čtyřpatrové betonové schodiště se skleněným zábradlím). Výjimečně zdařilé propojení gotické, barokní a moderní architektury získalo právem ocenění v oblasti designu „Red Dot Design Award“.

Individuální prohlídku klášterního komplexu návštěvníci zahájí průchodem fortanou. Chtějí-li, mohou jako poutníci svůj vstup na půdu kláštera oznámit zvoněním. Pro orientaci jsou

50 Stiftung Kloster Dalheim, <https://www.lwl.org/LWL/Kultur/kloster-dalheim/>, vyhledáno 15. 3. 2021.

↑ Dalheim: Klášterní refektář s projekcí potravin na stolech (foto E. Neprašová)

dobím prostřené ke společnému jídlu mnichů. Potraviny, které na talíři bývaly o všedních dnech či svátcích, se po uchopení lžice objevují prostřednictvím projekce přímo na bílém ubrusu.

Krásu křížové chodby zdobené nástěnnými malbami velmi efektně přiblíží naklápěcí zrcadla instalovaná pod svorníky klenby. Stropní malby jsou v zrcadlech dobře patrné, vysouvací desky pod zrcadly poskytují základní informace o jejich ikonografii. Práci mnichů v klášterním skriptoriu přibližují krátké filmy o přípravě pergamentu, samotném psaní a iluminování rukopisu na dotekových obrazovkách. Instalace předmětů vede návštěvníka k porozumění prostřednictvím náznaků, aniž by k tomu potřeboval množství popisků nebo slov.

Expozice staví vedle vizuální stránky také na zvukových (zvon, ticho), hmatových (ovčí kůže ve skriptoriu) a čichových vjemech. Zažít je lze při

↑ Dalheim: Křížová chodba se zrcadly (foto K. Sládková)

prohlídce sklepení, v němž jsou instalovány velké dřevěné sudy se zásobami potravin. Odklopíme-li víko, vidíme podsvícené fotografie se surovinami, jindy si můžeme přičichnout a rozpoznat, co se v sudu či ve skleněných nádobách skladovalo. V teplejší části roku zprostředkuje nejsilnější čichový vjem procházka po bylinkové zahradě.

Výstavy v jižním a východním křídle se věnují historickému vývoji řeholí. Druhé patro je určeno pro krátkodobé výstavy, ve třetím se expozice věnuje sekularizaci kláštera a jeho osudům především v 19. století. V půdním prostoru se nachází audiovizuální projekce nazvaná *Stvoření* (čtení z Genesis doprovázené filmovými záběry i hudbou). Návštěvník má možnost si vybrat, která z výstav ho láká.

Život v klášteře prostupovalo ticho. Na většině míst konventu, ale také při práci, bylo mnichům zakázáno mluvit. **Prochází-li se návštěvník dnes sám klášterním areálem, má možnost se na pár chvil zastavit a zažít i klášterní ticho. V klidu přemýšlet nad životem za klášterní zdí a možná i nad svým vlastním. To je další nespornou výhodou dobře připravené, promyšlené individuální prohlídkové trasy, kterou dalheimský klášter nabízí.**

2.1.6 Valašské muzeum v přírodě

Volná prohlídka souboru lidových staveb oživená demonstrátory

Pomineme-li elektronické zabezpečení či předmětovou ochranu, **možnost zachování interiérů bohatě vybavených mobiliářem v kombinaci s volnou prohlídkou přináší systém zajišťování ostrahy kustody.** Tato praxe je **obvyklá spíše ve velkých muzeích a galeriích** než na památkových objektech, které většinou nejsou situovány v kulturních metropolích, kde je vyšší pravděpodobnost zájmu případných průvodců.

Dalším typem památek, ve kterých se dočkala tato forma zabezpečení a prezentace velkého rozvoje, jsou **muzea v přírodě** mající svůj počátek a vzor ve Skandinávii. Jedním z nich je Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Část objektů v areálech Valašská dědina a Mlýnská dolina je obydlena **stacionárními průvodci, kteří jsou zpravidla oděni do lidového oděvu. Oborová literatura je představuje jako demonstrátory.**⁵¹ Setkání s nimi patří k vrcholným zážitkům prohlídky, neboť **historické prostředí díky nim ožívá:** vyprávějí příběhy, vedou dialog s návštěvníky, vykonávají pracovní úkony, používají některé části mobiliáře (např. vaří na kamnech, uvádí do pohybu mlýn aj.). Tím dochází k účinné prezentaci nejen hmotného, ale také nehmotného kulturního dědictví (tradiční řemeslné postupy, lidové zvyky aj.). Ačkoliv **smyslem zapojení demonstrátorů je tedy „bezprostřední kontakt s příjemcem předávaného sdělení, umožnit jeho aktivní účast a dosáhnout jedinečných smyslových prožitků,**⁵² současně jsou kustody.

51 Eva Kuminková (ed.), *Muzea v přírodě: jedinečná cesta muzejnictví*, Rožnov pod Radhoštěm 2019, s. 156.

52 Radek Bryol et al., *Muzea v přírodě v České republice: teoretická a metodická východiska*, Rožnov pod Radhoštěm 2020, s. 50.

↑ Demonstrátorka při interpretaci interiéru pasekářské usedlosti ve Valašské dědině (foto P. Hudec)

Nejsou však – obrazně řečeno – neviditelným stínem či nepříjemným očima na zádech návštěvníka. Jsou vyhledávanými partnery při interpretaci památek.

Je evidentní, že **prezentace památek ve spolupráci se stacionárními průvodci** (ať už v dobovém oděvu, či nikoliv) **je personálně, a tedy i finančně náročná. Neobejde se bez nadšenců a dobrovolníků.** Také v muzeích v přírodě je **jejich participace spojena se svátečními příležitostmi, festivaly, vrcholy návštěvnické sezony.**⁵³

2.1.7 Arcibiskupský zámek v Kroměříži

Mimořádné volné zpřístupnění památky umožněné díky spolupráci se stacionárními průvodci (kustody)

Výjimečná situace spojená s pandemií covid-19 poznamenala začátek návštěvnické sezony na památkách v roce 2020. Správa Arcibiskupského zámku v Kroměříži (nově ve správě církve) se rozhodla pružně reagovat na nastalou situaci omezení sdružování osob a v polovině května nabídla veřejnosti **mimořádnou příležitost individuálních prohlídek celé památky**, tedy všech čtyř návštěvnických tras současně. Stalo se tak v situaci, kdy všechny ostatní památky zpřístupňované

53 Srov. Eva Kuminková (ed.), *Muzea v přírodě: jedinečná cesta muzejnictví*, Rožnov pod Radhoštěm 2019, s. 152. Např. při víkendové návštěvě muzea v červnu, provedené autorem tohoto textu, byly ve Valašské dědině prezentovány demonstrátory tří chalupy. Do jiných bylo možné pouze nahlédnout.

↑ Enfiláda Arcibiskupského zámku v Kroměříži s individuálními návštěvníky (foto P. Hudec)

v rámci prohlídek s průvodcem byly zavřené.⁵⁴

Do zámku se netradičně (ale v souladu s historickou praxí) vstupovalo přes salu terrenu z Podzámecké zahrady, návštěvník po její prohlídce mohl navštívit reprezentační sály v I. patře, obrazovou galerii, Manský sál a Starou knihovnu ve II. patře a završit návštěvu výstupem na zámeckou věž. Takto **rozsáhlé zpřístupnění památky při zachování bohatosti mobiliáře v dosahu návštěvníků bylo podmíněno zapojením velké části zaměstnanců zámku i dobrovolníků** (soubor Biskupští manové zabývající se living history). **Tento tým jednak plnil roli kustoďů a směřoval návštěvníky prostorem, jednak se podílel na interpretaci památky:** příležitostné poskytování krátkého výkladu individuálním návštěvníkům, hra v roli (např. morový lékař propojující

historické prostředí s aktuální pandemií aj.). Personálně náročnou formu zpřístupnění památky nabízela správa zámku po dva víkendy.⁵⁵ Například Historické sály v Arcibiskupském zámku v Kroměříži čítající 21 sálů propojených enfiládami (s minimem předmětů v dosahu a návštěvníckými koridory vyznačenými pomocí šňůr) dokázalo svým dozorem pokrýt pět osob, byť jako ideál lze označit počet osm.

Dle vyjádření tehdejšího kastelána Arcibiskupského zámku v Kroměříži Martina Krčmy se stala tato forma zpřístupnění památky za daných okolností důležitým signálem naděje pro obnovení živé kultury, současně přinesla cenné provozní zkušenosti pro případné opakování této formy zpřístupnění i v budoucnu. Ověřila rovněž návštěvníký zájem. Hosté zámku vyjadřovali uspokojení nad možností zažít funkční propojenost prostor (včetně např. teplotních rozdílů mezi nimi), projít si památku vlastním tempem, fotografovat.⁵⁶ Přes příležitostné poskytování výkladu však **přinesla návštěva památky hostům spíše vizuální zážitek** (ať už z hle-

54 Varianta otevření památky v mimořádném režimu byla předem konzultována s Krajskou hygienickou stanicí. Součástí opatření bylo dodržování rozestupů mezi návštěvníky, používání roušek a dezinfekce na ruce. NPÚ k podobnému kroku nepřistoupil a v souladu se státní vyhláškou otevřel své památky standardní formou až od 25. května 2020.

55 Srov. Jakub Omelka, Od sklepa až po půdu: Vychutnat si atmosféru zámku v tichu a vlastním tempem, *Kroměřížský deník*, 18. 5. 2020, s. 3.

56 Ibidem.

↑ Na mimořádné prezentaci památky i ostraze Arcibiskupského zámku v Kroměříži se podíleli členové souboru Biskupští manové (foto P. Hudec)

diska vnímání celku, či jednotlivostí). **Trvalý způsob této formy zpřístupnění by si vyžadoval promyšlenější řešení způsobu poskytování informací návštěvníkům.** O tom vypovídá také část reportážního záznamu jedné z návštěvnic: „Za necelé tři hodiny jsem prošla všechny prohlídkové trasy kroměřížského zámku za cenu jedné. Pocity mám však smíšené. Kdybych neznala alespoň trochu zámecké historie, odjížděla bych ochuzena o mnoho informací, které z tabulek nevyčtu. Na druhou stranu jsem mohla prozkoumat veškerá zákoutí, kam bych si se skupinou a s průvodcem netroufla.“⁵⁷

Zkušenost mimořádného zpřístupnění památky s bohatým mobiliářem v samoobslužném režimu přinesla zcela přesné informace o tom, kolik osob v jednotlivých částech zámku je třeba na zabezpečení ostrahy. Pokud jsou památky v zahraničí běžně zpřístupňovány touto formou, není to pouze výraz bohatosti společnosti, nýbrž schopnosti participovat na prezentaci památky s dobrovolníky.⁵⁸

57 Anna Nováková, *Nezvyklá zámecká prohlídka. Od Apollona až k nebi*, <http://www.munimedia.cz/prispevek/reportaz-nezvykla-zamecka-prohlidka-od-apollo-na-az-k-nebi-16925/>, vyhledáno 14. 5. 2021.

58 Mark Crosby, *Dobrovolná péče o kulturní dědictví – 120 let zkušeností National Trust*, in: Tim Copeland – Anne Ruelland – Peter Jamieson et al., *Edukace jako cesta ke zkvalitňování péče o kulturní dědictví pohledem zahraničních odborníků*, Praha 2016, s. 52–61.

V českém prostředí je možné zvážit **způsob zpřístupnění památky ve spolupráci s kustody například při výjimečných příležitostech**. Může být způsobem, jak přilákat nové návštěvníky či naopak motivovat k návratu ty, kteří již byli na klasické prohlídce mnohokrát.

2.1.8 Hodnocení volných prohlídek

Výhody volných prohlídek

Návštěvník památkového objektu může **zahájit prohlídku v libovolném čase** vymezeném otevírací dobou. Nemusí čekat na zahájení skupinové prohlídky. Památkou může **procházet tempem, které mu vyhovuje, neomezeně dlouho**. Rovněž **tematicky se může návštěvník věnovat tomu, co jej zajímá**. Je zde **možnost objevitelského zážitku**, ať už v podobě hledání cesty památkovým areálem, není-li striktně dána, či nacházení pozoruhodných souvislostí, zákoutí atd.

Návštěvník se památkou pohybuje ve společnosti (pouze) své sociální skupiny, případně sám, není nucen být v blízkosti cizích osob, které by případně jeho zážitek z návštěvy památky rušily. Samoobslužná prohlídka nabízí **zážitek intimity**, který je na hony vzdálen skupinové prohlídce. Pokud byla památka vystavěna jako rodové či letní sídlo, **individuální pohyb návštěvníka** (např. v rodinném kruhu) **je autentičtější ve vztahu k jejímu původnímu užívání**: ložnice nebyla stavěna proto, aby v ní bylo současně padesát osob.⁵⁹ Samotu či ticho může chtít návštěvník zakusit také v sakrálních památkách. Jsou to atributy tohoto prostředí, které mizí s davem.

Samoobslužný režim prohlídek podporuje tzv. vyučovací chování skupin,⁶⁰ zejména rodin: není-li zde oficiální průvodce, stává se jím někdo ze skupiny, který facilite poznání. Zejména pokud je tato situace vhodně podpořena, vzniká zde **prostor pro diskusi** v míře větší, než jak ji umožňuje klasická prohlídka s průvodcem.

Z hlediska správy památkového objektu **přinášejí prohlídky bez doprovodu průvodce úsporu mzdových nákladů**. Obecně lze tímto způsobem **umožnit návštěvu památky většímu množství návštěvníků**.

Nevýhody volných prohlídek

Volná prohlídka sice poskytuje návštěvníkovi příležitost věnovat návštěvě památky tolik zájmu a času, kolik sám chce, přesto **neumožňuje předání všech podstatných souvislostí**, které historické prostředí nabízí.

Volné prohlídky nejsou vhodné pro interiéry památek s bohatým mobiliářem, pokud není řešena ochrana sbírkových předmětů přítomností kustodů či ma-

59 Naproti tomu hromadná prohlídka dolu Michal může evokovat zahájení či střídání směny.

60 Hana Havlůjová – Martina Indrová – Petr Svoboda a kol, *Památky nás baví 4: Kulturní dědictví jako příležitost pro učení všech generací*, Praha 2015, s. 89.

sivním elektronickým zabezpečením. Volný režim zpřístupnění památky se promítá do podoby instalace, která je buď vytvářena jako chudší na mobiliář, nebo **inklinuje k muzejním formám prezentace** či náznakovým instalacím využívajícím repliky. Opatření expozice panely s informacemi, vitrínami aj. **s sebou nese velké riziko narušení autenticity prostoru a degradace jeho estetických kvalit.** To, co je totiž u památek předmětem interpretace, je prostor sám. Tímto akcentem se liší památková instalace od muzejní expozice. Nechceme zde představovat muzejní prezentaci jako nevýhodu či méně hodnotnou formu. Obecně však nepodporuje autentické vyznění historického prostředí v duchu instalační praxe NPÚ. Zároveň lze doplnit, že **existují i příklady velmi citlivých řešení, která dávají vyniknout interiéru a současně pracují s výstavním mobiliářem.**

↑ Náznaková instalace v paláci hradu Helfštýn (foto P. Hudec)

Jako úskalí lze dále zmínit také **klimatická rizika** v případě kumulace návštěvníků v jednom prostoru.⁶¹ To se týká především památkových objektů s velmi vysokou návštěvností. I v případě volných prohlídek je ovšem možné docílit regulace počtu návštěvníků, byť jinými způsoby než se to děje u prohlídek s průvodcem. Jedná se například o stanovení kvóty celkového počtu návštěvníků památky v daném okamžiku, případně ještě přísnější normy pro části nejcitlivější na klimatické změny.

Průvodce má vizuální kontrolu nad pohybem všech návštěvníků v míře, kterou nelze docílit žádným kamerovým systémem. Nejde jen o ochranu sbírkových předmětů, nýbrž také péči o návštěvníky (včetně např. rychlého přivolání pomoci v případě zdravotního kolapsu).

Pokud se návštěvník nespokojuje s povšedným či estetickým (kontemplativním) zakoušením památky, **může mu chybět někdo, kdo by odpověděl na otázky, které v něm pobyt na památce vyvolal.** Jako příklady dobré praxe lze v této souvislosti označit ty formy volného zpřístupnění památky, kde péče o návštěvníky nekončí prodejem vstupenky.

61 Naděžda Kubů – Miloš Kadlec – Dagmar Faměrová et al., *Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách*, Praha 2014, s. 38.

↑ Hrad Helfštýn si mají možnost návštěvníci prohlédnout sami. Současně každou hodinu začíná prohlídka s průvodcem (foto P. Hudec)

Ambivalentní aspekty volných prohlídek

Průvodce může být vnímán na jednu stranu jako někdo, kdo v závislosti na četnosti prohlídek návštěvníky žene expoziční, na druhou stranu také svým výkladem vytváří prostor pro jejich setrvání. Bez zprostředkování může mnoho návštěvníků památkou jen „proběhnout“ bez hlubšího vhledu, památka se v jejich očích zploští. Krása a poznání spolu souvisí. Některé odkazy minulosti lze shledat jako krásné na první pohled. Často je však krása vidět jedno v druhém.⁶² **Volná prohlídka svým charakterem inklinuje k estetickému vnímání památek, zůstává spíše na vizuální bázi,** pokud dynamika skupiny není nesena vyučovacím chováním (viz výše). Záměrně tuto souvislost neuvádíme jako nevýhodu: nelze nic namítnout proti tomu, že návštěvník přichází na památku relaxovat. Slovy jednoho z kastelánů: „*Na Točnicku je prostor a lidé tam mohou trávit neomezený čas. Lidí to mají rádi. Nevadí jim, že se „nic“ nedozví. Jsou rádi, že tam mohou být. Někomu stačí být na TOM místě.*“⁶³

Navíc, **proces návštěvy památky má své fáze.** Velká část návštěvníků si o památkách zjišťuje informace předem,⁶⁴ přičemž zdaleka se nejedná pouze o ověření

62 Srov. Tomáš Špidlík, *Duchovní jednota nové Evropy*, Olomouc 2007, s. 62.

63 Názor získaný v rámci semináře *Přežijí prohlídky s průvodcem?* uspořádaného 13. února 2019 v aule Pedagogické fakulty Karlovy univerzity.

64 Viz Kateřina Sládková, *Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů*, *Zprávy památkové péče* 81, 2021, č. 1, s. 37–47, zde s. 44.

otevírací doby. Jako doznění návštěvy zase část zájemců sáhne po publikaci věnované památce, kterou ostatně prakticky všechny památky nabízejí ve svých návštěvnických centrech. **Preferenci vizuálního vnímání památky v průběhu volné prohlídky tedy rozhodně není možné vykládat jako rezignaci na poznávání, nýbrž spíše jako jeho specifickou fázi:** co přehlédnou, už doma nevyčtu. Tato úvaha je zajímavým podnětem pro výběr tištěných informací, které nabízíme návštěvníkovi k četbě přímo v historickém prostředí: Čeho si má všimnout? Co by neměl přehlédnout?

Snaha o edukaci návštěvníků formou tištěných informací či hypertextu skrze mobilní aplikaci podléhá nemilosrdným pravidlům, která důvěrně známe například z četby novin: často zůstaneme pouze u titulků a fotografií. **Návštěvník památkového objektu je divákem a posluchačem, méně již čtenářem.** Určitým řešením je zde audioguide.

Dosáhnout u volné prohlídky stejné kvality interpretace kulturního dědictví jako u prohlídky s průvodcem je namáhavější z hlediska investice. Průvodce je schopen s menším úsilím docílit téhož – zaujetí pro nějaký fenomén, zprostředkování zážitku apod. Zajímavé je v této souvislosti zjištění dotazníkového výzkumu mezi návštěvníky: volné prohlídky preferují častěji vzdělanější lidé,⁶⁵ kteří jsou schopni účinněji nahradit absenci fyzického průvodce.

Krátké shrnutí:

Volné prohlídky památek jsou zajímavou alternativou preferovaných prohlídek s průvodcem. Jsou vhodné pouze pro některé typy památkových objektů. Jejich adekvátnost by měla být zvažována z hlediska jedinečnosti každého památkového objektu, návštěvnosti i potenciálu lidí, kteří participují na jeho interpretaci. Rovněž by nemělo být rozhodující pouze ekonomické hledisko. Z hlediska návštěvníků je ideálem pozice: mít možnost, ale nemuset – tedy variabilita forem, jak je možné památku poznávat. Volná prohlídka není nezbytně definována nepřítomností průvodce. Pouze se mění povaha jeho hostitelské role. Stává se tím, kdo například v úvodu orientuje návštěvníka prostorem a časem, funguje jako kustod nebo demonstrátor a je připraven zodpovědět dotazy. Volbu zpřístupnění památky touto formou pomáhá zvážit tabulka č. 1 připojená v závěru publikace.

65 Ibidem, s. 45.

2.2 Prohlídky s odborníkem

L. Bláhová, V. Hnojská, P. Hudec, H. Staufčíková

„A pane řediteli, ty zbraně jsou opravdu původní? Slyšela jsem, že teď se dávají samé kopie, když se všude tolik krade.“⁶⁶

Z filmu *Kopretiny pro zámeckou paní*

Označením **prohlídky s odborníkem** máme na mysli formy **zpřístupňování památek v doprovodu experta či specialisty**, který zajišťuje odbornou péči o svěřené kulturní dědictví či se profesně věnuje výzkumu památek, zabývá se historií apod. Do této kategorie lze zařadit **kurátorské prohlídky** s autory interiérových instalací i **kastelánské prohlídky**, ačkoliv **v tomto případě se do popředí dostává společenský status správce památkového objektu**. Mohli bychom dokonce hovořit o **prohlídce s osobností**. Mimo rámec NPÚ lze zmínit prohlídku vedenou soukromým vlastníkem. Ať už je osobností věhlasný kunsthistorik, či kastelán srostlý s památkovým objektem, v jejich podání se jedná o **autorskou prohlídku**: sdělované informace nejsou filtrovány tak, jako je průvodcem reinterpretováno původní sdělení autora sylabu. Z toho zpravidla plyne záruka odborné úrovně prohlídky.

Veřejnost, která si volí tento typ prohlídek, očekává **mimořádný zážitek, vybočení z běžných forem prezentace památky ve prospěch témat, pro která není v rámci běžné prohlídky s průvodcem prostor**. V této souvislosti se hovoří rovněž o **tematických** nebo **speciálních prohlídkách**, byť pod nimi si někdo může představit i další formy prezentace památky, které nejsou běžné (např. kostýmované prohlídky). Podle dotazníkového výzkumu realizovaného v roce 2019 **preferuje tento typ prohlídek kolem 20 % návštěvníků, přičemž se jedná především o generaci středního věku**.⁶⁷ Odborník se může věnovat také mladší generaci, vyžaduje to však od něj větší pedagogické kompetence. Mediátorem zde může být také památkový pedagog.⁶⁸

Jako odborníka lze bezpochyby označit také řemeslníka či restaurátora, který rozumí své práci. Protože však prohlídky s řemeslnou ukázkou či dílnou dávají vyniknout umu lidských rukou více než virtuozitě slova a poskytují příležitost činnosti učení, je jim dán prostor v samostatné kapitole 2.5.

66 *Kopretiny pro zámeckou paní*, režie Josef Pinkava, Československo 1981.

67 Kateřina Sládková, Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů, *Zprávy památkové péče* 81, 2021, č. 1, s. 37–47, zde s. 46.

68 Srov. Cyklus programů Příkladná obnova hradu Bečova in: Hana Havlůjová – Martina Indrová – Petr Svoboda et al., *Památky nás baví 4. Kulturní dědictví jako příležitost pro učení všech generací*, Praha 2015, s. 139–158.

2.2.1 Kastelánské prohlídky na zámku Horšovský Týn

Už asi 15 let probíhá každé léto na horšovskotýnském hradu a zámku cyklus s názvem „*Jak se co dělá*“. Jde o speciální noční prohlídky vedené kastelánem Janem Rosendorfským. Zpočátku se tyto prohlídky konaly každý víkend, popřípadě si je mohla objednat minimálně desetičlenná skupina i v jiném termínu. Časem se ustálila frekvence na šesti víkendových večerech o letních prázdninách. Za jeden večer kastelán provede 2 až 3 skupiny návštěvníků. Prohlídky probíhají **v neobvyklém čase** jednak proto, aby neomezovaly běžný návštěvnický provoz, a jednak proto, aby si návštěvníci užili podvečerní atmosféry památky. **Skupina vždy navštíví místa, která nejsou běžně přístupná.**

Cílem kastelánských prohlídek na Horšovském Týně je představit veřejnosti zákulisí provozu památkového objektu. Například prvním z témat cyklu byla tvorba zámecké expozice. V dalších letech kastelán akcentoval např. způsob ochrany sbírkových předmětů před destruuujícími vlivy vlhkosti či světla, představoval způsob evidence sbírek, zabezpečení atp. Nejčastějším předmětem zájmu však byly nově opravené části památky, proces jejich obnovy a restaurování předmětů.

Během let byl vyzkoušen i model, kdy průvodce přivedl skupinu návštěvníků po běžné trase na určité místo, kde si kastelán převzal výklad jen o konkrétním úseku (např. o střeších). Po skončení kastelánského vstupu průvodce s návštěvníky dokončil prohlídku opět po běžné trase. Tímto způsobem bylo možné odbavit více

↑ Prohlídka s kastelánem v Horšovském Týně je nesena přátelskou atmosférou (foto P. Hudec)

skupin návštěvníků za večer. Jindy byl do provázení zapojen zahradník, který má kompetence hovořit jak o památce zahradního umění, tak také o tom, co obnáší každodenní péče o ni.

Návštěvníci se na tyto prohlídky rádi vracejí, některé si kastelán již pamatuje, jiní se k němu automaticky hlásí. Jsou to místní nebo lidé z blízkého okolí, ale také chataři a chalupáři. Z tohoto hlediska jsou kastelánské prohlídky vhodným nástrojem pro kontakt s místní komunitou. Přijíždějí ovšem i náhodní návštěvníci.

Dobrou prohlídku s odborníkem, v tomto případě s kastelánem, dělá kouzlo osobnosti, originální autorská interpretace. Hodnocení kvality kastelánské prohlídky na Horšovském Týně jednou z návštěvnic prohlídky z roku 2020 na Facebooku hovoří za vše: „*Naprosto famózní! Něco zcela jiného než běžná prohlídka, zajímavé dvouhodinové vyprávění pana kastelána, ze kterého je poznat, že nemá pouze naučený text, ale že ví a rozumí tomu, o čem tak zaujatě a poutavě mluví. Jeho rozhled a znalosti jsou obdivuhodné! Vřele doporučuji a děkuji za krásný večer.*“⁶⁹

Prohlídka s kastelánem stojí a padá s jeho jedinečnou osobností. Nenahraditelnost kastelána spočívá v tom, že má za léta objekt pod kůží. Může vyprávět příběhy, které z jeho úst zní věrohodně. Když však týž příběh interpretují průvodci, jde často jen o těžko uvěřitelné „báchorky“. Jako výhodu lze označit to, že kastelán je domácím odborníkem, což může znamenat úsporu ve srovnání s variantou zajišťování externího lektora.

2.2.2 Prohlídka rodového sídla Kinských Nový zámek s Františkem Kinským

Empírový Nový zámek v Kostelci nad Orlicí nechal hrabě Josef Kinský postavit na přírodní terase nad Divokou Orlicí na počátku 30. let 19. století. Zároveň byl založen anglický park. Kinští patřili mezi čelní představitele české šlechty, a ačkoli byl na počátku druhé světové války tehdejší majitel zámku František Kinský (nar. 1879) členem delegace šlechty tlumočící představitelům československého státu svou podporu, byl zámek v roce 1948 znárodněn. Na počátku 50. let zámecký areál přešel do rukou zemědělských institucí, které jej nevhodně využívaly a zcela jej zdevastovaly. Opuštěný zámek se na konci 70. let dostal do správy krajského střediska památkové péče, které zajistilo základní záchranné práce. V roce 1992 požádala rodina Kinských v rámci majetkových restitucí o navrácení zámku a zároveň o obnovení statusu přírodní rezervace pro zámecký park. V budově zámku se následně rozběhly rozsáhlé rekonstrukční a restaurátorské práce. V roce 2012, poprvé v jeho historii, mohl být zámek zpřístupněn veřejnosti.⁷⁰

Současný majitel kosteleckého zámku, František Kinský (nar. 1947), pořádá několikrát do roka komentovanou prohlídku expozic prvního patra nazvanou *Face to*

69 Vyjádření návštěvnice, <https://www.facebook.com/HradAZamekHorsovskyTyn>, vyhledáno 10. 7. 2020.

70 Nový zámek Kostelec nad Orlicí, <http://www.zamekkostelecno.cz/>, vyhledáno 29. 7. 2021.

↑ František Kinský provází rodovým sídlem (foto J. Bláha)

face. V červnu roku 2021 byla obohacena koncertem úspěšného klavíristy Matyáše Nováka. Přibližně tříhodinovou prohlídku zámku mělo možnost ve třech termínech, od 11, 14 a 17 hodin, zhlédnout vždy cca 25 návštěvníků.

Setkání bylo zahájeno ještě před vstupem do interiéru zámku dvěma zaměstnankyněmi, které přivítaly návštěvníky, seznámily je s protiepidemickými opatřeními, zkontrolovaly vstupenky a nastínily časový rozvrh programu. Pak se příchozích ujal František Kinský. Po neformálním úvodu přešel ke stručné historii zámku a představení celého zámeckého komplexu. Tato část výkladu probíhala v exteriéru, a tak se mohli návštěvníci lépe zorientovat při popisu zámecké budovy i návaznosti jednotlivých částí areálu. Následovala prohlídka piana nobile s instalovanou expozicí nazvanou Život v biedermeieru.

Příjemný projev provázejícího charakterizovala samozřejmá znalost prezentovaného, kultivovaná hovorová čeština, přirozená gesta a vlídnost. Již samotný příběh poválečného zatracení a znovuzkříšení zámku vzbuzuje návštěvníkovu pozornost. Prohlídku jednotlivých místností doplňovaly vsuvky z každodennosti šlechtické rodiny, ve které byl průvodce vychován. Tak například jindy možná trochu nudný popis jídelního vybavení a nádobí oživily zkušenosti člověka, který umí prezentované předměty používat i v reálném životě. Dvě přibližně třičtvrtěhodinové části výkladu byly odděleny pozváním k přípitku, nápojovému osvěžení a vstupu na vyhlídkovou terasu, což v horkém letním dni všichni hosté uvítali. Následovalo koncertní vystoupení mladého talentovaného klavíristy a po něm druhá část prohlídky. I během ní dokázal provázející utvrdit návštěvníky v pocitu, že je tu pouze pro ně, nespěchat

a ponechat jim dostatečný čas, aby si představované prostory prohlédli. Bdělost a profesionalita průvodce se projevila ve chvíli, kdy se během výkladu náhle obrátil k návštěvníci stojící na okraji skupiny se slovy: „Vám není dobře, že?“ A aniž by čekal na odpověď, pohotově přisunul nejbližší křeslo, aby se na ně stále více blednoucí žena mohla posadit. S neokázalou pozorností zkontroloval, zda tento úkon postačil k nápravě situace, a pokračoval ve výkladu.

Bonusem těchto speciálních prohlídek oproti standardním je skutečnost, že průvodce důkladně zná každou část zámku, neboť byl při jeho obnově. Je mu také jasné, proč se jednotlivé předměty ocitly na daném místě, neboť je zároveň spoluvůrcem expozice. Svou poutavost prohlídka získává také díky tomu, že František Kinský zná představované osoby a jejich příběhy, které umí navzájem propojit. Mnohé z aktérů osobně znal nebo mu o nich bylo od dětství vyprávěno. Minulost tak najednou ožívá v přítomnosti. **Do interpretace památky šlechticem se rovněž promítá skutečnost, že generacemi předků vybudované sídlo je jeho domovem, který se v zabezpečené a stabilizované podobě chystá předat dál.** Prohlídka byla vedena ve snaze poskytnout návštěvníkům výrazný kulturní zážitek s cílem podnítit je k opětovné návštěvě. Zajímavý byl i zdánlivý detail tohoto setkání – předem avizované obohacení o živou hudební produkci přirozeným způsobem přispělo k slavnostnímu charakteru celé akce, což se projevilo například i v kultivovaném oděvu většiny návštěvníků – letních šatech a halenkách žen a letních košilích mužů.

2.2.3 Buchlovská spirála: Pravidelné prohlídky s autory stavebně historického průzkumu

Již od roku 2014 se na hradě Buchlov několikrát do roka koná speciální prohlídka s názvem *Buchlovská spirála*. Svůj název dostala podle tvaru prohlídkové trasy, kterou se návštěvníci „zavrtávají“ do organismu hradu a současně s tím spirálovitě roste i jejich poznání.⁷¹

Podkladem pro realizaci prohlídek se stal stavebně historický průzkum hradního zdíva severního traktu vytvořený odborníky z NPÚ ÚOP v Kroměříži, kteří se sami stali příležitostnými průvodci. Tematicky se prohlídky zaměřují na stavebně historický vývoj hradu od 13. do 16. století: „*Na základě stavebních spár, zbytků omítek, otisků zaniklých konstrukcí apod. se návštěvník vydá po stopách práce dávných stavebních hutí, ale i požárů a dobytých hradu.*“⁷²

Pomyslná hradní spirála se začíná odvíjet na druhém hradním nádvoří, kde jsou návštěvníci seznámeni s obsahem a zaměřením prohlídky. Z druhého nádvoří vy-

71 Srov. Radim Vrla – Petr Hudec – Jan Štětina, K praktickému využití výsledků operativních průzkumů – nová prohlídková trasa na hradě Buchlov. *Průzkumy památek XXII*, 2015, č. 1, s. 139.

72 Radim Vrla – Jan Štětina – Petr Hudec, *Projektový záměr pilotního edukačního projektu*, archiv autorky.

↑ Autor stavebně historického průzkumu Radim Vrla předává návštěvníkům dovednost „číst“ ze zdiva, které nese stopy stavebního vývoje hradu (foto P. Hudec)

stoupají na hradní parkán, který je běžně nepřístupný. Právě tato „odvrácená strana hradu“ bez ozdobných fasád je ideálním místem pro četbu stavební historie z členitého zdiva. Odborník zde návštěvníkům poskytuje klíč k rozpoznávání jednotlivých stavebních fází, ať už prostřednictvím různých tvarů ostění oken, stavebních materiálů, či upozorněním na zdivo nápadně vystupující ze stavební hmoty. Ideálně jsou jev, který odborník odhalí na jedné části zdiva, návštěvníci sami schopni vyčíst ze zdiva o kousek dál. Pro lepší představu průvodce ukazuje vývojové fáze stavebních proměn hradu na obrazovém materiálu.

Z parkánu se prohlídka přesouvá přes starou bránu, která kdysi tvořila vchod do hradu, na třetí hradní nádvoří a do interiéru. Zde je však prohlídka odlišná od té běžné. Zatímco na standardní prohlídce průvodce v jednotlivých místnostech mluví o majitelích a mobiliáři, v tomto případě je pohled zaměřen na stavební prvky, které se v interiéru bohatě vyskytují a ukazují architektonický vývoj hradu. Jedno z nejzajímavějších zastavení na návštěvníky čeká v hradní kapli, která se dochovala v torzálním stavu. Průvodce zde na kresebné dokumentaci přibližuje původní podobu kaple. Prohlídka končí na vyhlídkové terase východní věže, coby vrcholu spirály, ze které je krásný výhled do celého kraje. I tento pohled ovšem průvodci rámuje významem Buchlova jako strážce jihovýchodního Pomoraví, který byl začleněn do soustavy hradů střežících hranici s Uhrami.

Speciální okruh bývá realizován zpravidla jeden víkend o prázdninách a jeden na podzim. V těchto dnech se prohlídky uskuteční vždy jedna dopoledne a druhá

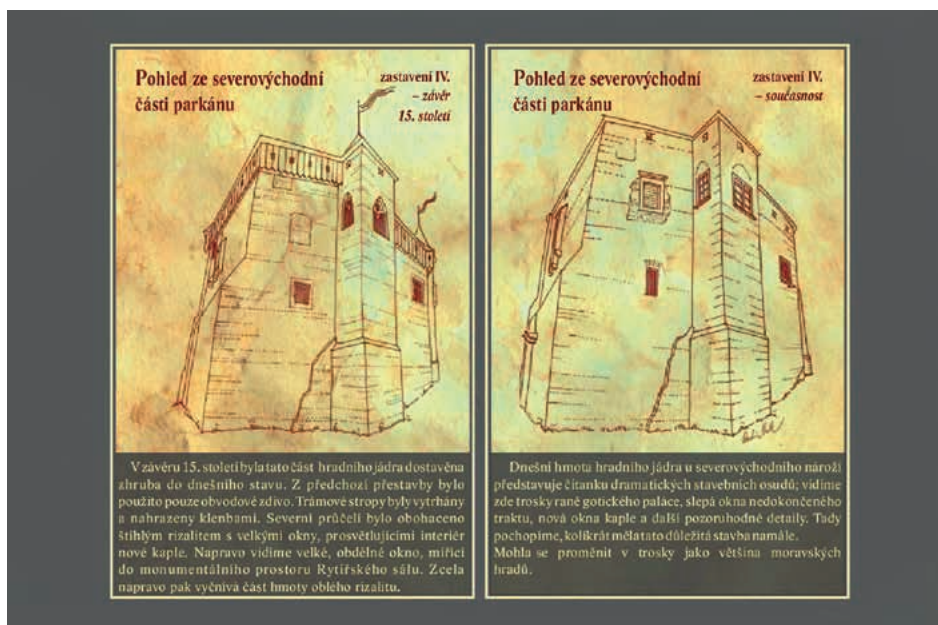
↑ Při prohlídce využívají průvodci kresebné rekonstrukce (foto H. Staufčíková)

odpoledne. Jejich návštěvnost bývá kolísavá. Ne vždy se podaří naplnit kapacitu. Takto zaměřené okruhy totiž vyhledává úzká skupina zájemců, která s nimi však bývá velmi spokojená. Kladnou odezvu mají prohlídky také u hradních průvodců. Z korespondence s nimi citujeme:

„Buchlovská spirála je skvělá příležitost pro ty, kteří nenavštěvují hrady a zámky pro další trofej ve vitríně, ale pro ty, kteří upřímně stojí o hluboké poznání, konkrétně tedy hradu Buchlova. V této prohlídce je hlavním tématem období, které se do běžných prohlídek příliš (nebo spíš vůbec) nedostává, a sice kdy hrad byl v rukou krále. Pro mě osobně to mělo obrovský přínos jak do mého výkladu, tak do obecných znalostí o Buchlově a jeho okolí. ... Navíc prohlídka potěší i nadšence do staré gotické architektury a obecně infrastruktury středověkého hradu.“ A dále: *„Jelikož jsem průvodkyně teprve druhým rokem, uvítala jsem možnost rozšířit si znalosti o hradu. Prohlídka vedená jinou trasou, než na jakou jsme zvyklí, mi pomohla uvědomit si, jak hrad vypadal v počátcích a jak byl postupně přestavován. V budoucnu se budu snažit předat co nejvíce hodnotných informací, které jsem nabyla, i dalším návštěvníkům hradu.“*⁷³

Celkově lze shrnout, že zajímavost prohlídky spočívá v tom, že poskytuje pohled na dějiny hradu z jiné perspektivy. Tematicky se zaměřuje na stavebně historický vývoj hradu od 13. do 16. století. Průvodcem je odborník, který se tématu dlouhodobě věnuje, a návštěvník mu může klást odbornější dotazy. Prohlídka vede

73 Korespondence autorky textu s průvodci na hradě Buchlov.

↑ Stránka z publikace *Buchlovská spirála – stavební vývoj hradu Buchlova v obrazech*, kterou si návštěvníci odnášejí z prohlídky (repro archiv NPÚ ÚOP v Kroměříži)

z velké části přes běžně nepřístupné prostory. Návštěvník se díky ní naučí číst ve zdivu starého hradu.

2.2.4 Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži: Středý s odborníky

V roce 2018 byl v Arcibiskupském zámku Kroměříž zahájen cyklus pravidelných speciálních prohlídek nazvaný *Středý s odborníky*. **Příležitostí pro vytvoření koncepční a pestré nabídky byla jedinečná koexistence církevní a dvou státních institucí**, které se (vzdor restitučnímu mediálnímu obrazu) dokázaly velmi efektivně podílet na prezentaci a správě památky. Zámek je od roku 2006 sídlem státem zřízeného Arcidiecézního muzea Kroměříž, jehož zaměstnanci jsou kurátory jednotlivých sbírek ve vlastnictví Arcibiskupství olomouckého. **Přímo na zámku je tak soustředěna odborná síla**, což není u jiných památek běžné. Národní památkový ústav zde má nejen své sídlo, ale do roku 2020 jím byla tato památka provozována.

Cyklus prohlídek proto bylo možné zachovat i poté, kdy o zámek přestal pečovat Národní památkový ústav. Vzhledem k tomu, že garanti jednotlivých prohlídek realizovali tuto činnost v souvislosti s výkonem svého povolání, bylo možné od návštěvníků vybírat snížené vstupné. Na jednu stranu totiž přinášely určitou exkluzivitu (např. podívat se i tam, kam se běžně návštěvník nedostane), na druhou stranu nezprostředkovávaly z hlediska rozsahu celou prohlídkovou trasu jako klasic-

↑ V rámci prohlídky s kurátorem a správcem knihoven měli návštěvníci možnost nahlédnout do originálů knih (foto P. Hudec)

STŘEDY S ODBORNÍKY

Červen až srpen 2019

Prozradíte skryté směřující sbírky olomouckých biskupů a arcibiskupů a společně s odborníky nahlédnete do tajů péče o sbírkové předměty.

19. 6. 2019	Kaple biskupa Karla z Lichtentaru - Castelcorna - Pavla Pivkrylová
26. 6. 2019	Za chrám, město a vládu - Ondřej Zatloukal
3. 7. 2019	Zaklizení kněžské biskupské knihovny - Cyril Měsíček
10. 7. 2019	Historie chovů arcibiskupských koní - Milan Novák
17. 7. 2019	Obřadová stáika biskupa Karla z Lichtentaru - Castelcorna - Miroslav Klímel
24. 7. 2019	Sběra mincí a medailí biskupa Karla z Lichtentaru - Castelcorna - Miroslav Mýšík
31. 7. 2019	Výstup na zámeková věž s katedrálou - Martin Krčma
7. 8. 2019	Grafické album Křižácké zahrady a jeho dědičství - Jana Macháčeková
14. 8. 2019	Arcibiskup Theodor Kohr a jeho odkaz v interiérech Arcibiskupského zámku - Martina Mláčková
21. 8. 2019	Výstup na zámeková věž s katedrálou - Martin Krčma
28. 8. 2019	Dědictví moci, vlády a šlechtičství - obnova zámku a Podzámecké zahrady z prostředí BU - Štěpán Sittler

Zastávková služba v 12.00 h | Rezervace dopravního - Kapacita max. 20 osob | Vstupné 60 - 70 Kč (včetně VDA, ARSIS zdarma | Délka programu 60 min | Informace a rezervace 408 199 470 | Naše objednávky je na vašem zájmu | Platby programů před odjezdem - požaduje se.

Arcibiskupský zámek v Kroměříži | Štefánikova ul. 1, 767 01 Kroměříž | www.arcibiskupskyzamek.cz | <https://www.facebook.com/arcibiskupskyzamek/>

↑ Ukázka nabídky Středy s odborníky inzerovaná v roce 2019 (Archiv Arcibiskupského zámku v Kroměříži)

ká prohlídka s průvodcem. Aby byla účast na prohlídkách relevantní pro obyvatele Kroměříže a okolí, čas jejich zahájení byl stanoven na 17 h. To souvisí i s provozem památky, ve které v tomto čase končí běžný návštěvníkový provoz. Turisté nabídky využívali spíše jen náhodně. Nároční zájemci za ní rádi přicestovali i z daleka.

Zajímavým a pochopitelným jevem byl zájem o prohlídky ze strany kolegů z muzejních institucí i Národního památkového ústavu. Oboroví kolegové tak mohli v rámci prohlídek vhodným způsobem sdílet své zkušenosti a představit, čemu se věnují.

Prohlídky měly inzerovanou délku 60 minut. Maximální počet účastníků ve skupině byl stanoven na dvacet osob. Z tohoto důvodu byla doporu-

čena rezervace na prohlídky. Zájem o ně byl kolísavý, na jeho zvýšení se podílely dobré ohlasy.

Dle vyjádření kastelána Martina Krčmy: „Prohlídky nepřinášejí provozovateli významný finanční profit, zato však velkou prestiž a zájem místní komunity, která by jinak památku nenavštívila. Současně se podílejí na získávání veřejné podpory památkám, neboť se zaměřují na představování toho, co obnáší péče o ně.“⁷⁴

2.2.5 Prohlídka Květné zahrady se zahradními specialisty

V letech 2014–2019 zajišťovali prohlídky Květné zahrady v Kroměříži zahradní specialisté metodického centra zahradní kultury (MCZK) organizačně spadajícího pod NPÚ ÚOP v Kroměříži. Motivací k této činnosti byl závazek udržitelnosti projektu, v jehož rámci byla realizována rozsáhlá obnova části zahrady z veřejných prostředků. Dále také přesvědčení pracovníků tohoto centra o nutnosti edukace veřejnosti v oblasti zahradního umění i metodická činnost.⁷⁵

Povinností MCZK bylo ročně provést zahradami téměř třináct tisíc návštěvníků, přičemž tento závazek se podařilo naplnit díky kombinaci komentovaných prohlídek a edukačních programů. S ukončením udržitelnosti projektu přešlo zajišťování prohlídek na nově vytvořenou samostatnou správu Květné zahrady.

Komentované prohlídky byly nabízeny během kalendářního roku s různou intenzitou. Mimo hlavní turistickou sezonu se konaly pouze na objednávku, v jarních a podzimních měsících pravidelně o víkendech a případně na objednávku v pracovních dnech. V hlavní turistické sezoně probíhaly pravidelně dvakrát denně po celý týden. Nejnáročnější bylo zajištění prohlídek během profilových akcí (Víkend otevřených zahrad a festival barokní kultury Hortus Magicus), při kterých byla pořádána komentovaná prohlídka každou hodinu. V takovém případě se na jejich zajišťování podílelo více zahradních specialistů. Částečně na nich participovali i brigádníci. Tak rozsáhlá průvodcovská činnost vedla na jednu stranu k **významné edukaci veřejnosti** (zahrada je jinak přístupná bez průvodce), na druhou stranu **se tak pracovníci centra nemohli plně věnovat pouze své odborné činnosti**.

Za komentované prohlídky si návštěvníci připláceli k základnímu vstupnému do zahrady.⁷⁶ Jednotliví návštěvníci se předem neobjednávali,⁷⁷ což s sebou neslo riziko buď příliš velkého počtu zájemců, či naopak že průvodce půjde například jen se dvěma zájemci. Specifikem prohlídek bylo používání pákových pořadačů formátu A3 s reprodukcemi historických vyobrazení památky pro možnost komparace. **Erudice průvodce v případě prohlídek památek zahradního umění je namístě**

74 Osobní korespondence autorů textu.

75 Některé z metodik vydaných centrem představují kritéria realizace komentovaných prohlídek v památkách zahradního umění. Viz zejména Petr Hudec – Lenka Křesadlová (edd.), *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, Praha 2015.

76 V roce 2019 činil příplatek 40 Kč.

77 Velké skupiny si mohly objednat prohlídku zvlášť.

↑ Komentovaná prohlídka Květné zahrady vedená zahradním specialistou (foto T. Vrtal)

zejména proto, že předmětem pozornosti není jen umělecko-historická složka, nýbrž také technologické procesy, botanické či dendrologické informace o zahradě, která se během roku mění. Česká veřejnost vykazuje velký zájem i vědomosti o rostlinách, s jejichž pěstováním má zkušenosti, a tak erudice právě v tomto oboru je klíčem k návštěvnické spokojenosti.

Prohlídky měly v závislosti na zájmu účastníků dialogický charakter a byly otevřené smyslovému poznávání. Zahrada je plná vůní, chutí a prakticky v ní chybí základy dotýkání se. Zatímco krajinářský park obecně je veřejností vnímán jako krásný a odpovídá potřebě „návratu člověka do přírody“, přijetí estetiky geometricky utvářené zahrady či atributů památky UNESCO vyžaduje zprostředkování. **V pravidelné zahradě je vědomí krásy mnohem více spojeno s poznáním.** Komentované prohlídky tak skutečně mnohým návštěvníkům otevřely oči pro hlubší pochopení významů a krásy památky. Za všechny lze citovat vyjádření dvou z nich: „*Je lepší [jít] s průvodcem, který řekne spoustu zajímavých informací. Bez něj je to jen zahrada.*“ A dále: „*Krásná a jedinečná zahrada se zajímavou historií. Měli jsme štěstí na paní průvodkyni, která se dokonce účastnila dřívější rekonstrukce zahrady po mnoha letech chátrání. Doporučuji navštívit s průvodcem.*“⁷⁸

Zvláštní pozornosti se těšily také prohlídky, které u mimořádných příležitostí (např. Víkend otevřených zahrad) zajišťoval hlavní zahradník. V takovém případě byla prohlídka zaměřena na provoz zahrady.

78 Recenze na Google Maps, <https://www.google.cz/maps/place/Kv%C4%9Bt%C3%A1+Zahrada>, vyhledáno 14. 5. 2021.

Výhodou prohlídky zahrady je, že pokud některému z návštěvníků nevyhovuje, nebo se od ní potřebuje na chvíli odpojit, provozně to nepředstavuje žádný problém. Naopak nevýhodou či rizikem je počasí, jehož rozmary mohou průběh prohlídky narušit.

Velkou část časové dotace prohlídky (jako ideální lze označit 60 minut) zabírá přesun mezi jednotlivými místy, která jsou předmětem interpretace. To je na jednu stranu nevýhoda (např. ve srovnání s krátkými přesuny v interiéru zámku), na druhou stranu se tak vytváří přirozený prostor pro relaxaci návštěvníka, dotazy, vstřebávání informací apod.⁷⁹

Zkušenost z prohlídek Květné zahrady se zahradními specialisty lze označit jako vyzkoušení hraničních možností skloubení popularizační a odborné práce. Prohlídky se zde z kategorie *nevšední ocitly* častým pořádáním v kategorii *standardní*, byť to byl vysoký standard.

↑ U příležitosti Víkendu otevřených zahrad si měli návštěvníci projít památku s vrchním zahradníkem (foto P. Hudec)

79 Další metodická doporučení pro pořádání komentovaných prohlídek zahrady viz Lenka Křesadlová, Komentovaná prohlídka, in: Petr Hudec – Lenka Křesadlová (edd.), *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*, Praha 2015, s. 50–54.

2.2.6 Hodnocení prohlídek s odborníkem

Výhody prohlídek s odborníkem

Prohlídky s odborníky mívají zpravidla komornější charakter než klasické prohlídky s průvodcem. Umožňují **užší zaměření prohlídek, dialogické pojetí, osobnější komunikaci lidí se stejnými zálibami a preferencemi**. V závislosti na tematice mohou významným způsobem **ovlivnit povědomí veřejnosti o náročnosti péče o kulturní dědictví**.

Pro odborníka je zpravidla možnost provádět návštěvníky památkovým objektem sváteční příležitostí, rád se tedy hostům věnuje: hovoří o tom, co má rád, a má do značné míry interpretační svobodu.

Probíhající opravy památky či restaurování mobiliárního fondu lze prezentovat jako přednost, nikoliv omezení, pokud je předmětem interpretace právě probíhající proces. Někteří návštěvníci v dotazníkovém průzkumu realizovaném v roce 2019 výslovně uvádějí, že přijeli, aby se podívali na pokrok v probíhajících opravách.⁸⁰

Nevýhody prohlídek s odborníkem

Prohlídky s odborníkem nejsou hlavní formou prezentace památky, zpravidla nezprostředkovávají její celek. **Nemusí vždy vyhovovat většinovým návštěvníkům**. Bez facilitace nejsou vhodné pro děti a mládež (na rozdíl od dílen, kde může probíhat činnostní učení).

Odbornost s sebou automaticky nenese komunikační dovednosti. Odborník se někdy nedokáže pro svůj zápal vejít do vymezeného času. Někdy nebere ohled na fyziologické potřeby návštěvníků, u nichž tak může namísto zážitku převládnout únava. Ačkoliv prohlídky s odborníkem vyhledávají oboroví fanoušci, i zde může být problémem přemíra expertní terminologie.

Zatímco u klasických prohlídek s průvodcem je běžná zastupitelnost, v případě speciálních prohlídek může být nečekaná absence experta velkým problémem. Přizvání externího odborníka může znamenat zvýšení nákladů na realizaci prohlídek. Mimořádně konaná prohlídka vyžaduje také zvýšené náklady či úsilí na propagaci.

Kategorii vstupného ponecháváme záměrně stranou, neboť optimálnost jeho výše souvisí se strategií či motivací provozovatele památky.

80 Dotazníkový výzkum realizovaný v roce 2019. Více viz Kateřina Sládková, Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů, *Zprávy památkové péče* 81, 2021, č. 1, s. 37–47, zde s. 37–47.

Krátké shrnutí:

Prohlídky s odborníky se podílejí na návštěvnické spokojenosti náročných hostů památkových objektů a zvyšují prestiž instituce pověřené jejich správou. Jsou účinným nástrojem pro získání podpory a zájmu místní komunity, která by jinak nebyla motivována k (opakované) návštěvě známé památky. Prohlídky může vést domácí odborník (správce či vlastník památky), hostující specialista (kurátor, archeolog, autor stavebně historického průzkumu aj.) nebo se může jednat o cyklus prohlídek zajišťovaný více odborníky.

↑ Z prohlídky rodového sídla Kinských Nový zámek s Františkem Kinským
(foto L. Bláhová)

↑ Demonstrace postupu výroby nepálených cihel (Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy Strážnice, foto P. Hudec)

2.3 Prohlídky s dílnou a ukázkou řemeslného postupu

P. Hudec, K. Jordánová, T. Seidler

„Ideální forma návštěvnických prohlídek je taková, kdy dojde k interakci. Návštěvník si může něco vyzkoušet, ochutnat či něco zažít.“⁸¹

S ukončením obytné či výrobní funkce památek utichl do značné míry i provozní ruch, který byl jejich nedílnou součástí. Ukázky tradičních řemeslných postupů sice občasně ožíví zámecké či hradní nádvoří v době pořádání jarmarku, ve snaze o **uchování, prezentaci a předávání tohoto nehmotného kulturního dědictví lze ovšem postoupit ještě dále**, jak to naznačuje například styl prezentace kulturního dědictví v muzeích v přírodě. Demonstrování pracovních činností je zde podstatnou součástí interpretace.⁸²

Národní památkový ústav se soustředí spíše na prezentaci hmotného kulturního dědictví, ovšem právě snaha o jeho uchování s sebou nese realizaci restaurátorských prací, skrze něž se do památkových objektů **navrací tradiční řemeslné postupy. Lze je učinit součástí prezentace? Lze na prohlídkách památek předávat nejen znalosti, nýbrž také rozvíjet dovednosti návštěvníků? Může se návštěvník na prohlídce něčeho dotknout a něco si vyzkoušet?**

81 Ilona Vojancová, Způsoby prezentace, interpretace, edukace a ožívování v muzeích v přírodě, in: Eva Kuminková (ed.), *Muzea v přírodě: jedinečná cesta muzejnictví*, Rožnov pod Radhoštěm 2019, s. 152.

82 Radek Bryol et al., *Muzea v přírodě: teoretická a metodická východiska*, Rožnov pod Radhoštěm 2020, s. 50.

Následující text představuje různé koncepty prohlídek památky s dílnou nebo ukázkou řemeslného postupu, přičemž výběr případových studií byl motivován zachycením **různé míry participace návštěvníků od pozorování demonstrováního řemeslného postupu**, až po příležitost vyzkoušet si praktické činnosti.

2.3.1 Prohlídky s restaurátorkami historických kamen: návštěvník v roli pozorovatele

V červenci roku 2020 se na hradě Šternberk blížil k závěru proces restaurování souboru třinácti kachlových kamen. Správa památky v tom spatřila příležitost uspořádat komentované prohlídky s restaurátorkami. V průběhu dvou sobot byla každá z vypsanych prohlídek obohacena o prezentaci odbornic, které návštěvníky seznámily s technologickým postupem při obnově vzácného souboru kachlových kamen. **Koncept „otevřeného restaurování“** mohly restaurátorky rozvinout ve třech po sobě jdoucích prostorech, ve kterých se nacházela kamna v různé fázi obnovy. Měly tak příležitost efektivně rozdělit a fázovat výklad. Součástí prezentace byla také problematika doplňování chybějících částí kamen na základě analogií, příležitost osahat si kachle či nahlédnout do útrob topného tělesa.

Správě hradu se v rámci této akce podařilo **představit proces restaurování jako obohacení pro návštěvníky** a dále také prezentovat náročnost péče o kulturní dědictví.

↑ Restaurátorka A. Netopilová prezentuje návštěvníkům proces restaurování kachlových kamen (foto archiv SH Šternberk)

2.3.2 Jeřáby táhnou na Jakobínku: návštěvník je zapojen do pracovní činnosti

Proces restaurování věže Jakobínka na hradě Rožmberk realizovaný v letech 2013–2020 byl svého druhu ojedinělým experimentem. Byly při něm využívány středověké stavební technologie, včetně funkční repliky stavebního jeřábu a středověké podoby dřevěného lešení. To vše za pomoci autentických ručních nástrojů a jednoduchých mechanických strojů.

Zvolený postup obnovy věže se stal inspirací pro vznik edukačního programu *Jeřáby táhnou na Jakobínku*. Program se tematicky zabýval historickými stavebními technologiemi, které byly použity při opravách věže. Jeho účastníci se nejprve seznámili s historií věže Jakobínky a hradu. Následně mohli obsluhovat funkční modely jednoduchých strojů, které je seznámily se základními fyzikálními principy v praxi (kladka, páka, nakloněná rovina se smykovým třením, vozík s pákovým pohonem, replika středověkého jeřábu s otočným ramenem). Pracovali také se sadou historických měrných jednotek. V exteriéru následovala prohlídka opravované věže s jeřábovým soustrojím. Na závěr si účastníci programu ověřili nabyté dovednosti při zprovoznění vrátku na ruční pohon a rozpohybování břemena.

↑ Účastníci programu *Jeřáby táhnou na Jakobínku* při obsluze vrátku
(foto J. Sajtlová)

2.3.3 Konzervátorské a restaurátorské dílny na dole Michal: workshop

Na Dole Michal v Ostravě Michálkovicích je během sezony několikrát, například během Ostravské muzejní noci, nabízen speciální edukační program s názvem *Konzervátorské a restaurátorské dílny*. Tento hodinový program je určen nejen pro dospělé, ale i pro rodiny s dětmi a je podle potřeby upravován, aby odpovídal danému složení návštěvníků. Probíhá v historické správní budově dolu Michal v dílnách restaurátorů a umožňuje vyzkoušet si restaurátorské zásahy a konzervátorské techniky. Lektor, který je zároveň zkušeným restaurátorem, představuje jednotlivé metody konzervace, které si následně může vyzkoušet i návštěvník, a to i na svém přineseném předmětu. Mezi činnostmi, které si návštěvník vyzkouší, patří mechanické i chemické odstranění koroze, nanášení konzervačních laků apod. Během představování pracovních technik lektor rovněž vysvětluje rozdíly mezi restaurátorským a konzervátorským přístupem. Tyto rozdílné metody pak při krátké prohlídce lektor představuje na technické památce, díky čemuž je návštěvník seznámen s ideou prezentace objektů dolu v podobě posledního pracovního dne.

↑ Workshop konzervování kovových předmětů na dole Michal (foto V. Havrlantová)

2.3.4 Hodnocení prohlídek s dílnou

Výhody prohlídek s dílnou

Programy s řemeslnou dílnou nebo ukázkou řemeslného postupu **navracejí do muzealizovaných památek autentické prvky pracovní činnosti lidí** či dokonce původní pracovní postupy. Historické prostředí se tak více stává místem prezentace nejen hmotného, nýbrž také nehmotného kulturního dědictví. Představují vhodný doplněk ke klasickým prohlídkám tím, že **zprostředkovávají nový pohled**

na památky. Dílo totiž není pouze projevem *ars*, umění, ale také *techné*, technické dovednosti.⁸³

Mohou být důvodem pro opakovanou návštěvu, a to včetně místní komunity. Ocení je především návštěvníci, kteří chtějí aktivnější prožitek z návštěvy památky. **Vycházejí vstříc potřebě haptického poznávání v historickém prostředí** v kontrastu s ochranou sbírkových předmětů. Namísto restrikce nabízejí možnost **dotýkání se materie, učení se prací či procesem**. Akcentem na řemeslné, konstrukční a materiálové faktory se mohou významným způsobem podílet na **zvýšení památkové gramotnosti**. Nabyté dovednosti a znalosti mohou někteří návštěvníci uplatnit např. při památkově citlivém utváření svého domova.

Koncept prohlídek s ukázkami řemeslných postupů či dílnami je postaven spíše na pracovních (edukačních) pomůckách než na mobiliárním zařízení objektu, což umožňuje tyto prohlídky provádět i na památkových objektech s minimem mobiliáře či na památkách v rekonstrukci. Jejich pořádání tedy může reagovat na aktuálně probíhající restaurátorské práce a představovat tento jev jako mimořádnou příležitost, nikoliv omezení pro návštěvníky. Veřejnost tak může získat představu, co obnáší péče o kulturní dědictví jak z hlediska technologií, tak také finanční náročnosti.

Tyto speciální prohlídky jsou rovněž příležitostmi pro setkání a komunikaci. Lze akcentovat především exkluzivitu setkání s „fachmanem“, autentickým nositelem řemeslné tradice, restaurátorem aj.

Nevýhody prohlídek s dílnou

Především prohlídky s dílnami kladou zvýšené nároky na materiální, personální, organizační a prostorové zajištění. V závislosti na druhu dílny je třeba zabezpečit pracovní prostor, stanovit maximální počet účastníků, řešit rezervace, zajistit materiál a pracovní pomůcky. To vše se může odrazit do výše vstupného. Podstatná může být také otázka bezpečnosti práce. Jako nevýhodu lze tedy zmínit zvýšené nebezpečí úrazu.

Řada řemeslných (restaurátorských) postupů zahrnuje více fází včetně technologických pauz. V rámci časové dotace ukázky řemeslného postupu či tematického workshopu je možné zpravidla ukázat jen část výrobního či restaurátorského procesu, popřípadě je třeba pracovat s artefakty v různé fázi rozpracovanosti. Ty nejnáročnější workshopy proto musí mít vícedenní charakter. Od dílen tedy nelze mít přehnaná očekávání. Často může být jejich cílem (jen) vzbuzení zájmu návštěvníků o daný obor lidské činnosti, jehož se mohli během návštěvy památky „dotknout“.

Odborná zdatnost řemeslníka či restaurátora nemusí jít ruku v ruce s jeho komunikačními dovednostmi. V této oblasti jej může doplnit domácí průvodce či kastelán, popřípadě památkový pedagog.

83 Srov. Aleš Filip, Metodologie dějin umění a potěšení z památek, in: Hana Havlůvová et al., *Památky nás baví: Katalog výstavy*, Praha 2014, s. 40.

Shrnutí:

Prohlídky s ukázkami řemeslných postupů či dílnami navracejí do historického prostředí autentické prvky pracovní činnosti lidí. Umožňují návštěvníkům získávat nejen znalosti, nýbrž také rozvíjet dovednosti. Dávají jim představu, co obnáší péče o kulturní dědictví. V ideálním případě jsou vedeny řemeslníkem, restaurátorem či jiným nositelem uměleckořemeslné tradice. V závislosti na náročnosti technologie či pracovního postupu však může některé činnosti demonstrovat a učit i běžný průvodce.⁸⁴ Zejména workshopy jsou náročné na organizaci, zázemí (prostory). S ohledem na materiál či pracovní a demonstrační pomůcky mohou být také finančně náročné. Všechny tyto okolnosti rozhodují o tom, zda se na konkrétním památkovém objektu stanou tyto prohlídky standardní, či nevšední příležitostí.

↑ *Demonstrace vypalování škopku v rámci výstavy kamélií v Květné zahradě v Kroměříži (foto T. Vrtal)*

84 Muzea v přírodě terminologicky rozlišují *autentické nositele tradice* (např. člověk je profesí šindelář) a *demonstrátory* (zaměstnanec muzea, který je vyškolen k předvádění daného pracovního postupu). Radek Bryol et al., *Muzea v přírodě: teoretická a metodická východiska*, Rožnov pod Radhoštěm 2020, s. 50.

2.4 Prohlídky s posezením, pohoštěním a diskusí

P. Hudec

„[...] a číšníci nastavovali talíře a podávali od císaře postupně toho pečeného velblouda a já jsem poklekl a císař mi pokynul očima a já jsem mu podal to jejich národní jídlo, které muselo být výborné, protože všichni hosté ztichli a bylo slyšet jen to, co bylo krásné na pohled, cinkot našich zlatých vidliček a nožů.“⁸⁵

Bohumil Hrabal: Obsluhoval jsem anglického krále

↑ Na zámku Kynžvart mohli návštěvníci v rámci speciálních prohlídek ochutnat např. citronový sorbet (foto P. Hudec)

V podstatě prohlídka památky je zahrnut dynamický prvek pohybu, **procházení** památkou. Žel, často nemá tato forma poznávání místa svoji protíváhu v **setrvání** – drobnosti, která zcela mění (prohlubuje) zážitek návštěvy památky. Někdy se teprve díky setrvání zážitek dostavuje, neboť je prostorem pro reflexi. **Vytvoření podmínek pro zpomalení návštěvníka**, ať už ve prospěch relaxace, meditace, či rozhovoru, přináší využitelný mobiliář na nádvoří či v historické zahradě obklopující památku, případně v hradní či zámecké restauraci. Nás ovšem budou zajímat **možnosti, jak učinit setrvání, posezení, rozhovor a dále také pohoštění integrální součástí prohlídky památky.**

2.4.1 Konopiště, Kynžvart, Krásný Dvůr: Sociálně antropologický způsob prezentace hodovních tabulí

Libuše Ruizová, Eva Boušková a Milan Svoboda se dlouhodobě věnují fenoménu stolničení⁸⁶ a stolování v zámeckém prostředí. Důležitou premisou v jejich úsilí je vědomí, že **pradávné zvyklosti šlechty se postupem staletí otiskly i do živo-**

85 Bohumil Hrabal, *Obsluhoval jsem anglického krále*, Praha 2006, s. 89.

86 Příprava stolové tabule a způsob obsluhy.

↑ Hradozámecká noc na zámku Kynžvart: prezentace hodovní tabule
(foto archiv SZ Kynžvart)

tů měšťanské společnosti a jsou relevantní i pro současného návštěvníka.⁸⁷ Poučený, či lépe řečeno prožitý kontakt návštěvníků s praktikami stolování může směřovat jak k lepšímu poznání památky, tak také kultivaci hostů (např. v oblasti domácího stolování).

S koncem života šlechty na zámcích (1948) odešel z tohoto prostředí i personál – nositelé znalostí a dovedností stolničení. Jeho část našla uplatnění v hotelích, které v redukované podobě nesou tuto tradici dosud. Mobiliiář určený ke stolování byl muzealizován, pokud nebyl rozchvácen, a vystaven v „nové realitě“, často v rámci monotematických svozových expozic, popřípadě našel nové umístění v depozitářích.⁸⁸ Po pádu komunismu nastal proces scelování mobiliířů provázený snahou o autentickou prezentaci interiérů památek. Instalace získaly více obytný charakter. Preferovaný historicko-umělecký přístup k prezentaci exponující hodnotné předměty je v posledním desetiletí ovlivňován snahou o vystavení mobiliáře rovněž z okruhu každodennosti. S tím souvisí snaha **vyprávět skrze vystavované předměty příběhy lidí, kteří je používali, o starých zvycích, tradicích, o životě a chodu sídla i celého panství.**

87 Milan Svoboda, Skvosty hodovních tabulí a jejich antropologie: Co zbylo z každodenního života šlechtického sídla?, *The Journal of Culture* 9, 2021, č. 2, s. 22–33, zde s. 22.

88 Srov. Květa Křížová, Historický interiér, in: kolektiv autorů, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2011, s. 30.

Velmi poučeně o to usiluje tým odborníků seskupený kolem historičky Libuše Ruizové, etnografa Vítězslava Štajnochra, Jitky Bukovjanové, Evy Bouškové a Milana Svobody, kteří v letech 2013–2020 připravili sezónní instalace věnované stolování na zámcích Sychrov, Jaroměřice nad Rokytnou, Vizovice, Blatná, Kynžvart, Krásný Dvůr a Konopiště. Například jedna z konopištských instalací se věnovala velikonoční tematice. Milan Svoboda se podílel nejen na její tvorbě, nýbrž také prezentaci veřejnosti: „Mým úkolem bylo představit návštěvníkům v rámci prohlídky zámku průběh oslav Velikonoc na šlechtickém sídle. [...] Historická a etnografická témata publikum akceptovalo i kvitovalo, dokonce se i podílelo vlastními názory a znalostmi na doplnění mého výkladu.”⁸⁹

Milan Svoboda se však rozhodl jít v oblasti prezentace fenoménu stolničení a stolování ještě dále: **od prezentace verbální za pomoci výkladu, dobových fotografií či atrap jídla až k osobní zkušenosti návštěvníka, který může v historickém prostředí usednout ke stolu, něco ochutnat, zažít.** Jak toho docílit při zachování principů ochrany historického mobiliáře přinesly jeho další praktické zkušenosti. Nejprve se jednalo o reprezentaci průběhu honorárního banketu na zámku Kynžvart, kde návštěvníci sice ještě nemohli usednout, byli ale poučenými diváky a mohli něco ochutnat. Milan Svoboda k tomu uvádí: „Podílel jsem se na produkci instalací nástolních ozdob, a především na jejich prezentaci veřejnosti při vernisáži v průběhu Hradozámecké noci 25. srpna 2018. Kromě historicko-uměleckého popisu nástolních ozdob, které dominovaly zámeckým interiéřům ozářeným svitem téměř 200 svící, jsem se soustředil na přiblížení průběhu banketu, který hosté viděli v sále, a to od vysvětlení pravidel zasedacího pořádku, přes představení původního menu, které se v zámeckém archivu zachovalo, až po podání sklenky sektu coby aperitivu ve schodišťové hale při příchodu a ochutnávkou Sachrova dortu, o kterém hosté slyšeli v průběhu výkladu. Banketní obsluhu pak předváděli dva skuteční číšníci z Lobkowického paláce na Pražském hradě.”⁹⁰

Cíle, **aby návštěvníci skutečně mohli usednout k zámeckému stolu,** bylo dosaženo o rok později na zámku Krásný Dvůr. Byla zde vytvořena rekonstrukce banketní tabule pro zámeckou jídelnu, jíž vévodila tragantová⁹¹ ozdoba v podobě Novogotického templu. Návštěvníci mohli k tomuto stolu usednout díky tomu, že se jednalo o edukační mobiliář vyrobený pro danou příležitost. Vznikla tak expozice hraběcího stolování v zámeckých interiéřech, kterou bylo možné navštívit ve dnech 4. až 6. července 2020 v rámci Slavnosti Jana Rudolfa Černína. Při prezentaci jídel-

89 Milan Svoboda, Skvosty hodovních tabulí a jejich antropologie: Co zbylo z každodenního života šlechtického sídla? *The Journal of Culture* 9, 2021, č. 2, s. 22–33, zde s. 30–31.

90 Ibidem, s. 31.

91 Ozdoba je vytvořena z cukru, jako stavební pojivo se používala pryskyřice z keřů kozince (lat. *Astralagus gummifer* – odtud název tragant). Pro cukrové stavby, které byly nástolními ozdobami, se nepoužíval marcipán, protože tyto dekorace nebyly určeny ke konzumaci a nebyly na ně tedy kladeny žádné chuťové nároky. Cukr plnil funkci luxusního staviva. Oproti tomu marcipán (cukr s drcenými mandlemi) byl extrémně drahý produkt, který se zásadně používal pouze pro potravinářské účely, tedy ke konzumaci.

↑ V Krásném Dvoře mohla k prostřenému stolu zasednout alespoň jedna návštěvnice (foto SZ Krásný Dvůr)

ny vycházeli tvůrci instalace ze skutečné návštěvy císaře Františka I. a jeho dcery Marie Louisy na Krásném Dvoře v červenci 1812. Předmětem prohlídek konajících se každou půlhodinu byly jen tři místnosti v prvním patře zámku – přijímací salon, jídelna a čajový salon. Návštěvníky prováděli tvůrci instalace. Prohlídku začali citací z deníku hraběte Evžena Karla Černína. Pokračovali podáváním aperitivu v přijímacím salonu, vysvětlili pořadí, jak hosté odcházeli podle etikety do jídelny a v jídelně představili slavnostní banketní tabuli s cukrovou dominantou v podobě zmenšeného Novogotického templu, který se nachází v zámeckém parku. Průvodci seznámili návštěvníky s problematikou zasedacího pořádku, průběhu banketu, servírovacího menu. Následovalo předvedení obsluhy za účasti vybrané návštěvnice: „Vždy jsme vytipovali jednu dámu a poprosili ji o spolupráci. Usadili jsme dámu k banketnímu stolu a požádali, aby se na chvíli stala hostem banketu. A protože veškerý mobiliář byl nový a nehrozilo žádné nebezpečí poškození, mohli jsme postupně předvádět banketní servis lokaje při *service á la russe*⁹², takže hosté nebyli odkázáni pouze na verbální vysvětlení. [...] Předvedli jsme jak servírování polévky z teriny, tak překládání dalších chodů ze stříbrných mís na talíře jednotlivých hostů.“⁹³

92 *Service á la russe* je způsob stolování, kdy jsou pokrmy ke stolu hostům servírovány obsluhou postupně, což zajišťuje jejich větší kvalitu co do čerstvosti a teploty předkládaných jídel. Objevuje se na počátku 19. století. Předcházející způsob stolování *service á la française* spočíval v podávání všech jídel na stůl najednou. Vlastní pokrmy v tomto případě plnily i dekorativní funkci.

93 Milan Svoboda, Skvosty hodovních tabulí a jejich antropologie: Co zbylo z každodenního života šlechtického sídla? *The Journal of Culture* 9, 2021, č. 2, s. 22–33, zde s. 32–33.

Poslední metu, aby mohl být v rámci prohlídky pohoštěn každý účastník prohlídky, se snaží tvůrčí tým zdat například poskytováním odpolední kolace⁹⁴ – malého občerstvení v průběhu odpoledne v zámeckém salonu či zahradě. **Od verbální prezentace za pomoci výkladu, dobových fotografií či atrap jídla tak tvůrci instalací a prohlídek dospěli až k osobní zkušenosti návštěvníka, který může ochutnat dezert.** Neumocňuje se tím pouze návštěvnícký zážitek, ale také kvalita interpretace kulturního dědictví: **Historicko-umělecké hledisko prezentace je tak doplňováno o další důležité aspekty, bez nichž by prohlídky mohly inklinovat ke katalogovému výčtu exponátů.** V návštěvníkovi může společně se vzpomínkou na tuto prohlídku zůstat i paměť chutí a vůní, které se k ní vázaly.

2.4.2 Květná zahrada v Kroměříži: Prohlídka výstavy Kamélie v čajové zahradě s návštěvou čajovny

V Květné zahradě v Kroměříži se koná každý rok v době od konce února do konce března výstava kamélií. Při této příležitosti jsou utvářeny tematické expozice subtropických rostlin Velkého a Palmového skleníku. V roce 2016 zahradníci upravili skleníky jako japonskou čajovou zahradu. Jádrem expozice byla stezka tvořená kameny, která se vinula zahradou a směřovala k čajové chýši, v níž podle japonské tradice probíhá čajový obřad. Na cestě byly v rámci možností daných instalací ztvárněny další prvky či součásti zahrady, které mají svůj rituální a estetický význam.

↑ Čajový obřad uspořádaný v rámci výstavy kamélií v Květné zahradě v Kroměříži (foto P. Hudec)

Kromě okrasně pojaté čajové chýše zde **zahradníci vytvořili pro návštěvníky reálný prostor čajovny, kde se mohli posadit a vypít si čaj.** Obsluhu hostů zajišťovala po dobu trvání výstavy majitelka jedné z městských čajoven, takže byla dodržena vysoká úroveň čajové kultury, byť ne v plném rozsahu japonské obřadnosti. Klasický čajový obřad mohli návštěvníci opakovaně zhlédnout v rámci jednoho z víkendových doprovodných programů. Čajovník si vždy vybral z diváků dva návštěvníky, kteří se sta-

94 Převzato z francouzštiny, collation = svačina.

↑ Posezení při čaji v kvetoucí expozici Velkého skleníku Květné zahrady (foto P. Hudec)

li jeho hosty. Průběh čajového obřadu s mnoha úkony pak pro všechny vysvětloval. Na výstavu navazovaly rovněž edukační programy pro školy, které také dětem umožňovaly zažít čajový obřad.⁹⁵

Možnost vypít si v expozici čaj podpořila rozměr setrvání návštěvníků ve skleníku, kontemplování krásy květin. Expozicím se návštěvníci pohybovali buď v rámci volné prohlídky, nebo se mohli účastnit komentovaných prohlídek pořádaných dvakrát denně během víkendu či na objednávku.

Dlužno podotknout, že přímo ve Velkém skleníku je rovněž komerční občerstvení, které běžně umožňuje návštěvníkům setrvat. Specifikem expozic ve skleníku je také příležitost **usednout zde na dobový litinový zahradní nábytek**, který již sto dvacet let slouží svému účelu. **Návštěvníci se tak v plném slova smyslu stávají uživateli památky** v souladu s více než stoletou tradicí: „Zde příjemně se sní a sprádají myšlenky, zejména když venku mrzne a sněží.“⁹⁶

95 Viz Hana Havlůjová – Petr Hudec (edd.), *Památková edukace v historických zahradách a parcích: příklady dobré praxe*, Praha 2018, s. 98–106.

96 *Československé zahradní listy* 18, Praha, 25. 1. 1921.

2.4.3 Hodnocení prohlídek s posezením

Představili jsme si různé formy prohlídek od těch, kde pohoštění je pouze průvodním jevem, až po ty, kde stolování je předmětem interpretace.⁹⁷ Tak či tak, **přinášejí prostřednictvím setrvání, posezení a rozhovoru silný zážitek.**

Realizace tohoto druhu speciálních prohlídek souvisí s **vyššími náklady** pro správu památkového objektu, které se logicky promítají do výše vstupného. Tuto okolnost záměrně řadíme nad kategorie výhod a nevýhod. Jednotlivé správy památkových objektů u výše uvedených příkladových studií zaujaly v této věci různé strategie od podpory návštěvnosti (běžné vstupné) až po zdůraznění exkluzivity (vysoké vstupné). **Výše vstupného tak může vyjadřovat nejen snahu o ekonomickou rentabilitu, ale záměr selektovat poučené návštěvníky.** V případě návštěvníků, kteří si dopřejí luxus výjimečné prohlídky, nelze operovat snobstvím. Každý člověk má jiné preference, jak prožít sváteční či mimořádné chvíle. **Podstatnou kategorií by zde měla být především kvalita nabídky.**

↑ V závěru prohlídky technické památky Weissshuhnův kanál u Hradce nad Moravicí je pro návštěvníky připraveno pohoštění s tradičními pokrmy (foto P. Hudec)

97 Prvky setrvání i pohoštění obsahuje i festivity Barokní noc na zámku Český Krumlov představená v kapitole 2.6.1. Dále také program Smyslů plný hrad představený v kapitole 2.9.1.

Výhody prohlídek s posezením

Možnost setrvat (pobýt) v památce v rámci speciální prohlídky s sebou přináší příležitost vnímat její genius loci způsobem, který běžný návštěvnický provoz definovaný ustavičným přesunem neumožňuje. Zejména je-li příležitost k posezení situována na závěr prohlídky, je **vhodným prostředím pro reflexi, dialog či diskusi**, a to jak z hlediska času, tak také fyzických potřeb účastníků. **Jde tedy rovněž o setkání** s průvodcem na osobnější úrovni. Realizace prohlídek s posezením a pohoštěním přináší památkám **nové či náročné návštěvníky i publicitu** a jsou z tohoto hlediska také účinným marketingovým nástrojem.

Nevýhody prohlídek s posezením

Pořádání prohlídek, u kterých je záměrem vytvořit návštěvníkům prostor pro setrvání, posezení či dokonce pohoštění, **se obvykle střetává s běžným návštěvním provozem.** Možnosti konkrétního řešení je třeba hledat pro každý památkový objekt individuálně. Jednou z variant je situování prostoru pro posezení mimo návštěvnickou trasu nebo zahájení těchto prohlídek až po skončení standardní otevírací doby. **V závislosti na náročnosti však může do běžného návštěvnického provozu zasáhnout také příprava.**

Dalším **kritickým faktorem je ochrana sbírkových předmětů**, ze které vyplývá nutnost **respektovat pravidla památkové péče a hledání kreativních řešení.** Je podstatné rozlišovat, co je u prohlídek s posezením a pohoštěním prostředkem a co cílem. Například nejde o to posadit se na historický mobiliář, ale umožnit sezení. Dále je zde možné zvážit **použití kvalitních replik.** Podnětná je zde zkušenost s jejich důstojným či pozitivním chápáním v oblasti oživené historie. Autentický předmět (originál) je hodnocen výše než napodobenina. Ovšem **reprodukce, která má čerstvé stopy výroby, může být přesnějším vyjádřením toho, jak by se artefakt jevil lidem v minulosti.**⁹⁸

Prohlídky s posezením a pohoštěním mohou přinášet **zvýšené nároky na personál** (příprava, průběh, úklid).

Krátké shrnutí:

Prohlídky s pohoštěním a posezením přinášejí návštěvníkům příležitost hlubšího, „pobytového“ zakoušení památkového objektu. Pomáhají překonat efekt muzealizace historického prostředí tím, že naznačují něco z jeho původní funkce. Památka je v takovém případě prezentována nikoli jako místo pro uložení sbírek, nýbrž místo pro život, setkávání.⁹⁹ Takto koncipované prohlídky je třeba sladit s běžným návštěvnickým provozem a zajistit ochranu mobiliáře.

98 Stephen Gapps, Practices of authenticity, in: Vanessa Agnew – Jonathan Lamb – Juliane Tomann (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019, s. 186.

99 Srov. Franklin D. Vagnone – Deborah Ryan, *Anarchist's Guide to Historic House Museums*, London – New York 2016, s. 35.

2.5 Současné umění a památky

Š. Kosová, K. Sládková

„Umění neprodukuje viditelné. Umění činí viditelným neviditelné.“

Paul Klee

Lidé na památky přicházejí vedle historie také za uměním.¹⁰⁰ Umění a památky jsou těsně spjaté, vždy se doplňují a vzájemně obohacují. Při prohlídkách zámků, kostelů či klášterů vidáme umělecké objekty na každém kroku, sochy v zámeckých parcích jsou již jejich přirozenou součástí, obrazy či jiné umělecké předměty ze sbírek původních majitelů zdobí interiér památek. Na umění v prostředí památek nahlížíme většinou skrze historii a spojujeme si ho s minulostí. Vždyť už slovo památka nás samo do minulosti a paměti časů minulých navádí. Naši současnost na památkách příliš nehledáme.

Nicméně památkové objekty v minulosti naplňovaly i jiné významy a hodnoty než nyní, měly obytný, sakrální či reprezentační význam. Majitelé památek se uměním rádi obklopovali a stávali se jeho mecenáši. Umělecká díla obdivovali, objednávali, kupovali a rádi je poté ve svých honosných domovech prezentovali. Obrazy či sochy představovaly nejen sběratelský kousek, ale také reflektovaly aktuální umělecké proudy, umělecké citění a individuální vkus majitele. Uvědomíme-li si, že **i „staré umění“ bylo v době svého vzniku uměním současným a aktuálním**, lze se ptát, **jaké místo by současné umění v historickém prostředí mohlo zaujímat**.

Dnešní vztah památek a umění je poznamenán historickým vývojem a změnou vlastníka. Snad proto se zdá, že sakrální památky kontinuálně sloužící svému účelu jsou v posledních desetiletích otevřenější k instalaci současného umění v podobě oltářů, obrazů či soch než památky jiného charakteru. Na státem vlastněných hradech a zámcích schází mecenáš, který by nové umělecké kousky objednal, koupil a tím prezentoval své umělecké postoje a citění. Památky jsou konzervovány, udržovány a prezentovány většinou ve své historické podobě.

Přítom jednou z možností, **jak památky aktualizovat, oživit a přiblížit návštěvníkovi**, může být také **instalace moderního či současného umění**. Každá doba si zaslouží, aby mohla být nějakým způsobem „otištěna“ v prostoru, a právě umělecké intervence mohou zastupovat 21. století, aniž by narušily stavební podstatu památky.

100 Není to pouze předpoklad, v návštěvnickém výzkumu z roku 2019 byl umělecko-historický význam nejdůležitějším kritériem při výběru památky. Srov. Kateřina Sládková, Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů, *Zprávy památkové péče* 81, 2021, č. 1, s. 37–47, zde s. 42.

Umění, zvláště to současné, nenechá diváka chladným, vzbuzuje emoce, někdy dokonce vášně.¹⁰¹ Zároveň vyžaduje otevřenost, zapojení vlastní fantazie, ponouká k zamyšlení a zaujetí postoje. Je proto potřeba počítat i s tím, že některé umělecké intervence mohou být kontroverzní a vyvolat tak odbornou i veřejnou diskusi nad tím, zdali do historického prostředí patří.¹⁰² Správa památkového objektu by proto měla pečlivě zvažovat výběr a instalaci uměleckých objektů ve vztahu ke zvolenému prostoru. Zároveň, pokud se nejedná o prostor k výstavám určený, ale o instalaci v rámci exteriéru či interiéru, je důležité ve společenské diskusi obhájit smysl takové instalace.

Velkou pozornost je třeba věnovat výběru uměleckých děl, která by měla splňovat nároky na kvalitu i kontext.

Podle Jaromíra Novotného by „**kvalita měla být přímo úměrná kvalitě námi prezentovaných kulturně-historických hodnot – tedy co nejvyšší [...]** a zároveň by **měla pracovat s kontextem památky**. To nutně nemusí znamenat souznění – umělci mohou volit jak kontrast, tak splynutí s prostředím.“¹⁰³ **Neodborný či nevhodný výběr objektů nebo jejich špatná instalace proto představují největší riziko soudobých uměleckých intervencí na památkách.**

Umělecké objekty instalované v kontextu k historickému prostředí mají (tématem, zpracováním či osobu umělce) potenciál obohatit památku nejen po stránce estetické, ale rovněž významové a interpretační.

Zahraniční příklady dokládají, že cesta zpřítomnění a oživení památky skrze současné umění může být sice trnitá, ale přesto inspirativní, rozvíjející a přínosná. Světovým průkopníkem tohoto přístupu je **zámek Versailles**, který se od

↑ Lustr Gabriel. Ronan a Erwan Bouroullec, Versailles (zdroj dolcevita.cz/design)

101 Emoce a umění k sobě patří. Ani velikáni dějin umění nebyli hned bez výhrad současníky přijímáni. Například Michelangelo Buonarroti při tvorbě fresek Posledního soudu v Sixtinské kapli narážel na nepochopení, kritiku i částečné odmítnutí mytologických postav a odhalených lidských partii na biblické scéně. K tomu Giorgio Vasari – Pavel Preiss (edd.), *Životy nejvýznamnějších malířů, sochařů a architektů*, Praha 1976–1977, s. 284–288.

102 Například moderní dostavby památek vyvolávají v odborné, ale i laické veřejnosti diskusi.

103 Jaromír Novotný, *Výstavy výtvarného umění na objektech ve správě NPÚ, historické prostředí a současné umění*, in: kolektiv autorů, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2011, s. 148.

↑ Objekty Takashiho Murakamiho, kterému se přezdívá japonský Warhol, vzbudily ve Versailles v roce 2010 kontroverze a vyvolaly otázky, zda se do historického prostředí hodí (zdroj pinterest.com)

Jeho konstrukci tvoří tři šňůry křišťálových bloků osvětlených LED diodami vydávajícími měkké a obklopující světlo. Tyto dlouhé vláčné linie vytvářejí organický design, který se řídí zákony gravitace. Pohled na lustr se proměňuje, když návštěvník stoupá po historickém schodišti. Použití křišťálu navazuje na minulost, kdy byly všechny lustry Versailles vyrobeny z tohoto materiálu.

V České republice také zaznamenáváme zajímavé umělecké intervence v prostředí památek. Můžeme mezi nimi rozlišit dva základní přístupy:

- 1) Moderní či současné umění **v podobě galerijní expozice na památkovém objektu**. Umění v tomto případě nemusí být tematicky a kontextuálně propojeno s konkrétní památkou, pouze využívá krásného a vhodného

roku 2008 stal, stejně jako tomu bylo za časů krále Ludvíka XIV., opět **místem spjatým se současným uměním**. V interiéru i exteriéru památky na seznamu UNESCO se konají výstavy mezinárodně uznávaných současných umělců, které vzbuzují nadšení i kontroverze.¹⁰⁴ Své pevné místo si ale již našly. Oslovení umělci vytvářejí speciálně pro Versailles díla rezonující s historií paláce i zahrad. Novými uměleckými formami reagují na minulost i současnost místa.

Prvním dílem současného umění natrvalo instalovaným ve **Versailles je křišťálový lustr Gabriel** bratrů Ronana a Erwana Bouroullecových. Umístění lustru do vstupní haly nad schodiště navržené v 70. letech 18. století architektem Ange-Jacquesem Gabrielem respektuje monumentalitu prostoru, působí harmonicky a zároveň prezentuje nový interpretační přístup k památce. Lustr z tradičního křišťálu vyrobila rakouská značka Swarovski.¹⁰⁵

104 I výstavy v paláci ve Versailles mohou vzbuzovat vášně. Kupříkladu roku 2010 bojovali členové bývalé francouzské královské rodiny za nevystavení uměleckých objektů Takashiho Murakamiho ve Versailles v zájmu „úcty k dílu Ludvíka XIV.“. Výstava se i přes jejich nevoli uskutečnila, umělecký svět tleskal a reakce návštěvníků se pohybovala mezi těmito póly. Meredith Martin, *Contemporary art at Versailles*, <https://www.artforum.com/print/201103/contemporary-art-at-versailles-27579>, vyhledáno 19. 11. 2021.

105 Více fotografií zde: DolceVita, <https://www.dolcevita.cz/design/571-ronan-erwan-bouroullec-gabriel-chandelier-versailles/>, vyhledáno 19. 11. 2021.

↑ Pták ráje. Lukáš Rittstein. GASK pod širým nebem, Kutná Hora (foto K. Sládková)

výstavního prostoru. Památka slouží jako kulisa. S tímto přístupem se setkáváme mnohem častěji, ať už se jedná o hrady, zříceniny, zámky, zahrady, nebo industriální památky. Dlouholetou tradici vystavování současného umění má například Galerie Klenová, kde jsou zejména sochařské objekty umístěny v prostorách hradu Klenová.¹⁰⁶ Podobných příkladů, kdy galerie či výstavní prostor sídlí v historickém objektu, je celá řada (například zámek Valeč, důl Michal v Ostravě, Galerie středočeského kraje GASK).

- 2) Moderní či současné umění **určené pro konkrétní památku, které kulturně-historický význam památky rozvíjí, interpretuje a dává jí další rozměr.** Tento přístup nás vzhledem k zaměření metodiky zajímá více a pokusíme se uvést několik odvážných příkladů uměleckých intervencí, které jsou s památkami ve vzájemném dialogu. Intervence současného umění na památkách mohou být charakteru dočasné i stále instalace. Níže uvedené příklady se snaží zohlednit obě hlediska.

¹⁰⁶ Galerie Klenová, <https://www.gkk.cz/cs/>. Ke Galerii Klenová více publikace vydané k 50. výročí: Hana Kristová (ed.), 50 let Galerie Klatovy-Klenová: sborník [k] 50. výročí založení galerie, Klatovy-Klenová, 2014.

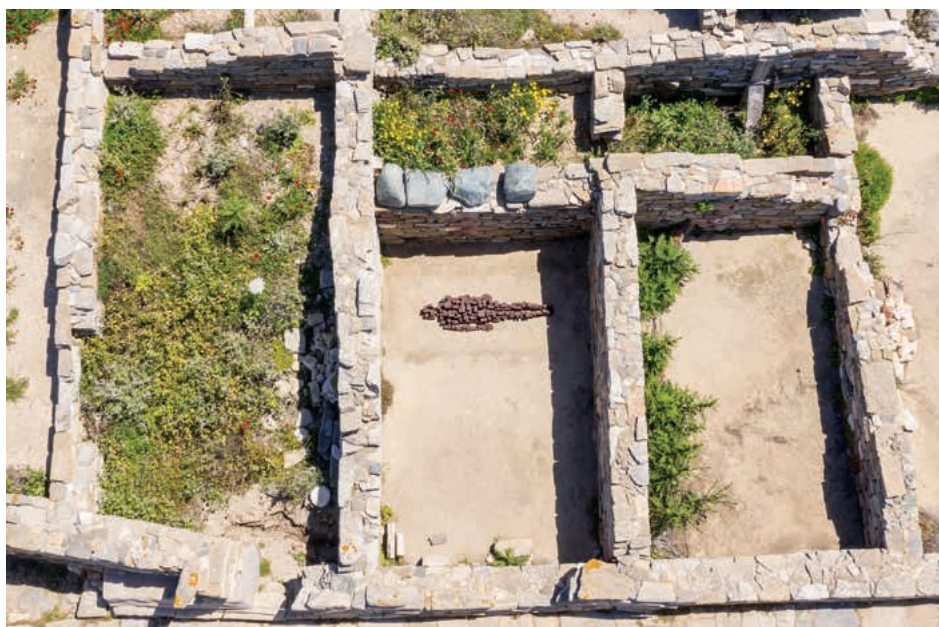
2.5.1 Nadčasová intervence: Instalace Gormleyho soch na Délu (Řecko)

Podivuhodná, výjimečná a nadčasová intervence současného sochaře Antony Gormleyho s názvem *Sight* proběhla v roce 2019 na posvátné půdě řeckého ostrova Délos v souostroví Kyklady v Egejském moři. Je to příklad odvahy prosadit a obhájit novou myšlenku oživení archeologického naleziště zapsaného roku 1990 do seznamu světového dědictví UNESCO. V dnešní době je ostrov neobydlený. Jeho ruiny postrádají lidskou přítomnost a návštěvníci jsou do těchto míst dováženi. Výstava se realizovala až po dlouhých diskusích a výsledkem byla půlroční instalace soch v prostoru celého ostrova a otevření se novému způsobu komunikace. Současné umění zde mělo podtrhnout revitalizační sílu, nadčasovou inspiraci a potřebu vést dialog, protože minulost neexistuje bez současnosti.

Samotné výstavě předcházely měsíce nejen jednání, ale zejména Gormleyho studia topografie ostrova, žulové skály o délce necelých 5 kilometrů a šířce 1,5 kilometru, která má minulost plnou mýtů, slouží jako připomínka vzájemné provázanosti různých kultur a národů a toho, jak mohou lidé pokojně žít v atmosféře tolerance a inkluze. Málo umělců by dokázalo vymyslet díla umocňující v návštěvníkovi zážitek ztracené civilizace a oživit geologické a archeologické rysy ostrova, aniž by byli v pokušení soutěžit s místní krajinou a historií. Gormleyho cílem vždy bylo použít umění jako nástroj k označení prostoru a času.

↑ *Another Time V.*, pohled na instalaci A. Gormleyho, Délos, Řecko 2019 (foto O. T. Smith, zdroj antonygormley.com)

↑ Settlement III, 2005, Pohled na instalaci A. Gormleyho, Délos, Řecko 2019
(foto O. T. Smith, zdroj antonygormley.com)

Ostrov Délos byl zabydlen železnými „tělními formami“. Na periferii i mezi archeologické naleziště bylo nainstalováno 29 soch, včetně odlitků autorova vlastního těla, čímž Antony Gormley obnovil lidskou přítomnost a vytvořil cestu potenciálních setkání. Jeho sochy, nabývající naturalistické, kubické a abstraktnější formy, buď stojí, nebo leží na zemi, jsou vystaveny živlům, objevují se a mizí. Navíc zde Antony Gormley reinterpretuje funkci a účel sochařství. Jako materiál použil rezavé železo – materiál cíle. Podle něj je „velká historie sochy vyrobené z bronzu po mramor [...] idealizací a vyprávěním; mé sochy zde tuto hru nehrají, [nevyprávějí] žádný jiný příběh, než který divák přináší k dílu.“ Na cestě mimořádnou krajinou Délu jsou podle autora „vzdálené věci vidět v jednom okamžiku na obzoru, a pak další okamžik v blízkosti tak, že se jich můžete dotknout. Tento vztah je mezi zjevným a skrytým, mezi tím, co lze vidět, tím, čeho se lze dotknout, a tím, co je možné si představit.“¹⁰⁷

Konfrontací se sochami byli návštěvníci ostrova vyzýváni, aby se spojili s časem, prostorem a přírodou, což nevyhnutelně souvisí i s naší společnou budoucností.

Už jen tímto počinem došlo ke spojení s odkazem minulosti ostrova jako místa setkávání kultur, národů, obchodu a tím i vlivu na nový způsob myšlení či hledání společné cesty. Prověřila se schopnost spolupráce kurátorů z Londýna a Athén, asistentů sochaře při instalaci vrtulníkem a bezpečného a správného ukotvení soch,

107 Antony Gormley | Sight | Delos,
<https://www.youtube.com/watch?v=pf11HaqNuCw>, vyhledáno 2. 7. 2021.

↑ *Another Time III, pohled na instalaci A. Gormleyho, Délos, Řecko 2019*
(foto O. T. Smith, zdroj antonygormley.com)

protože na tomto ostrově je každý kámen posvátný, a schopnost umělce pracovat s tak exponovaným místem, uvědomovat si ho v plné šíři a hledat společné cesty s archeology, památkáři i úředníky. Ukazuje se, že pro růst a rozvoj nejen jednotlivce, ale i společnosti jako celku je důležitý dialog minulosti se současností.

2.5.2 Současná architektura a památka: Moderní rekonstrukce hradu Helfštýn

Zřícenina hradu Helfštýn, jehož stavba započala již ve 14. století, se tyčí na skalnatém vrchu nad údolím Moravské brány. Jedná se o největší hradní komplex na Moravě.

Jádro hradu v podobě torza renesančního paláce bylo kvůli špatnému stavu památky od roku 2014 uzavřeno a čekalo na rekonstrukci.¹⁰⁸ Ta byla svěřena **olomouckému architektonickému atelieru-r**, který musel vyřešit v souladu s požadavkem památkářů zejména zastřešení stavby tak, aby střecha nikde nepřevyšovala stěny hradu a při pohledu ze strany nebyla vůbec vidět. Zároveň bylo nutné obnovit statiku hradu, vyztužit stěny a opravit starou konstrukci.

Nové části stavby, navržené v soudobém designu, zahrnují zejména konstrukce schodišť a lávek z korozi odolné oceli, skleněnou střechu či osvětlení. Kontrast

¹⁰⁸ Předmětem případové studie je pouze nejnovější stavební rekonstrukce dokončená roku 2020, nikoli stavební úpravy hradu uskutečněné v předchozích desetiletích.

současných a původních prvků jasně a srozumitelně určuje, kde končí starobylý hrad a kde začíná přestavba. Návštěvník snadno rozliší, co je původní a co nové. V případě, že by následovala další rekonstrukce, ocelové nosníky se dají opět demontovat. Moderní prvky náznakově respektují původní tvary (např. točité schodiště), jsou funkční a budoucnost ukáže, zdali také praktické.

Výběr hlavního materiálu, oceli, nebyl náhodný. Kovy k hradu Helfštýn patří už desítky let, protože se v areálu každoročně koná mezinárodní symposium uměleckých kovářů Hefaiston. Díla kovářů jsou vystavena (bohužel často jako solitéry bez historického kontextu a vztahu k památce) na nádvořích i v prostorách samotného paláce.¹⁰⁹

V hradním paláci vznikla díky rekonstrukci nová prohlídková trasa. Sleduje linku architektury a pomáhá návštěvníkovi číst příběh hradu z jeho zdí. „Naším cílem bylo přiblížit návštěvníkům historický vývoj původního renesančního paláce. Do již existujících otvorů palácového torza jsme vložili konstrukci nové prohlídkové trasy, která propojila přízemí s dosud nedostupnými úrovněmi stavby,“¹¹⁰ uvedl architekt Miroslav Pospíšil. Díky novým vyhlídkám v úrovních původních stropů, hradeb a střechy má návštěvník rozhled po krajině a okolí jako někdejší obyvatelé hradu, zároveň porozumí dispozici paláce, jehož interiérem před chvílí procházel.

„Hlavní výzvou pro nás bylo dokázat, že moderní architektura má v oblasti rekonstrukce památek své pevné místo, že historické stavbě může vdechnout nový život. Že **může jít o symbiózu, kdy citlivě zachováme hodnoty historie, a přitom ji oživíme soudobým způsobem, pravdivě,**“¹¹¹ řekl Martin Karlík ze studia atelier-r.

↑ Rekonstrukce hradu Helfštýn – pohled do čtvrtého nádvoří (foto Studio BoysPlayNice)

109 Některé kovářské prvky mají na hradě funkční nebo estetický význam (např. kované mříže), jiné jsou bohužel jako solitéry bez historického kontextu památce spíše na škodu (např. kovaný objekt dinosaura).

110 Rekonstrukce paláce hradu Helfštýn, <https://www.archiweb.cz/b/rekonstrukce-palace-hradu-helfstyna>, vyhledáno 13. 6. 2021.

111 Mikoláš Rec, Když se staré spojí s novým. Podívejte se na unikátní rekonstrukci zříceniny hradu Helfštýn, <https://forbes.cz/kdyz-se-stare-spoji-s-novym-podivejte-se-na-unikatni-rekonstrukci-zriceniny-hradu-helfstyn/>, vyhledáno 13. 6. 2021.

↑ Rekonstrukce hradu Helfštýn – pohled z výšky (foto Studio BoysPlayNice)

Rekonstrukce renesančního paláce je důkazem toho, že **středověká památka může jít ruku v ruce se současnou architekturou**. Pokud architekti **respektují historickou hodnotu památky** a probíhá konstruktivní dialog s památkáři, mohou stavbu nejen funkčně doplnit, ale v mnohém také **obohatit o moderní výrazové prostředky**.¹¹²

Podobným příkladem zdařilé mezinárodně oceňované moderní rekonstrukce a dostavby středověké památky je **klášter v německém Dalheimu**, jemuž se věnovala případová studie 2.1.5.

2.5.3 Současné umění v sakrálním prostoru

Socha pro faráře Josefa Toufara v kostele sv. Víta v Zahrádce

V kostele sv. Víta v Zahrádce u Ledče nad Sázavou byla dne 25. února 2017 slavnostně odhalena bronzová figurální socha Josefa Toufara (1902–1950). Stalo se tak v den výročí knězova umučení komunistickou státní bezpečností. Plastiku v nadživotní velikosti vytvořil sochař Olbram Zoubek. Rozhodl se věnovat ji Národnímu pa-

¹¹² Rekonstrukce hradu získala prestižní Českou cenu za architekturu 2021. Část památkářské obce má však k rekonstrukci kritický postoj. Viz Václav Gírsa, Oceněný hrad Helfštýn – památková péče na kolenou, <https://blog.aktualne.cz/blogy/vaclav-girsa.php?itemid=41511>, vyhledáno 10. 12. 2021. Viz též Záchrana hradu Helfštýn, <https://www.npu.cz/cs/generalni-reditelstvi-npu/zpravy/78490-zachrana-hradu-helfstyn,,>, vyhledáno 10. 12. 2021.

mátkovému ústavu pro kostel v Zahrádce u Ledče nad Sázavou, kde Josef Toufar působil v letech 1940–1948. Zoubek ke svému rozhodnutí poznamenal: „Po přečtení knihy *Jako bychom dnes zemřít měli*¹¹³ od Miloše Doležala mě osud Pátera Josefa Toufara zasáhl natolik, že jsem se rozhodl darovat mu sochu. Mimochodem poslední v mém životě. Chtěl jsem udělat podobu Pátera Josefa Toufara, ale nedokázal jsem to. Je to tedy socha symbolická pro Pátera Josefa Toufara.“¹¹⁴

Obec Zahrádka byla vysídlena a zaplavena v letech 1963–1975 při výstavbě vodní nádrže Švihov – Želivka. Jedním z mála pozůstatků někdejší živé obce je kostel sv. Víta, který nyní spravuje NPÚ. Namísto demolice se dočkal druhého života. Instalace sochy zvýraznila kostel (po boku Číhoště) jako památník, poutní místo, na kterém lze vystavovat dějiny 20.

století a činit je předmětem (duchovní) reflexe. Současně se stala motivací k dokončení restaurování původně románského kostela se zachovalou středověkou výzdobou. Instalaci sochy přímo v sakrálním prostoru podnítl fakt, že kostel běžně neslouží k bohoslužebným účelům. Pro instalaci sochy si zvolil Olbram Zoubek prostor sakristie, která poskytuje intimitu, prostor k zamyšlení. Možnosti zpřístupnění kostela veřejnosti komplikuje režim ochrany blízkého vodního zdroje. Právě sakristie však bývá po většinu roku otevřená a je možné do ní nahlédnout přes mříž. Pohled na dílo zvenčí přes mříž se podílí na symbolice „žalářovaného“ kněze.

Na ožívání a zpřístupňování místa se podílí Spolek přátel Zahrádky, jehož členy jsou také místní rodáci. Jan Čihák při slavnostním odhalení uvedl: „*Věříme, že instalace plastiky v kostele v Zahrádce přispěje k rozšíření povědomí veřejnosti o této památce a k dokončení oprav a restaurování objektu. Chceme i nadále spolupracovat s NPÚ s cílem, aby kostel sv. Víta mohl sloužit nejen jako památník zátopové oblasti*

↑ Socha pro Josefa Tofara v sakristii kostela sv. Víta v Zahrádce (foto P. Hudec)

113 Miloš Doležal, *Jako bychom dnes zemřít měli*, Pelhřimov 2012.

114 Zoubkova Socha pro Josefa Tofara byla odhalena v Zahrádce (tisková zpráva), <https://www.npu.cz/cs/pro-media/20580-zoubkova-socha-pro-josefa-toufara-byla-odhalena-v-zahradce>, vyhledáno 9. 4. 2021.

↑ Václav Cigler. Sloup s odraznou plochou – detail sloupu z optického skla. Piaristický kostel, Litomyšl (zdroj ceskacenaarchitekturu.cz)

přehradu na Želivce a působení P. Josefa Toufara v Zahrádce, ale také jako důstojné místo setkávání rodáků, konání výstav, koncertů, bohoslužeb a dalších kulturních akcí.“¹¹⁵

Světelné a skleněné instalace Václava Ciglera a Michala Motyčky v Litomyšli a Olomouci

Příkladem dočasných vizuálních intervencí v historickém (v tomto případě sakrálním) prostoru jsou instalace umělců Václava Ciglera a Michala Motyčky v piaristickém chrámu v Litomyšli nebo nejnověji roku 2019 v Olomouci.¹¹⁶ Jejich skleněné či světelné objekty **vždy akcentují význam místa, pro které jsou tvořeny**, resp. kde jsou umístěny, navazují na něj a **očíma současného umělce jej interpretují a rozvíjejí**.

Světelný kříž či podsvícená oltářní menza v piaristickém chrámu v Litomyšli vycházejí logicky i obsahově z dané církevní architektury a moderními výtvarnými prostředky zdůrazňují genius loci místa. **Význam světla v sakrálním prostoru** podtrhuje i skleněný „**sloup s odraznou plochou**“. Jedná se o skleněný trojboký hra-

115 Zoubkova Socha pro Josefa Toufara byla odhalena v Zahrádce, <https://www.npu.cz/cs/pro-media/20580-zoubkova-socha-pro-josefa-toufara-byla-odhalena-v-zahradce>, vyhledáno 14. 5. 2021.

116 Příkladů dočasných výtvarných intervencí v historických prostorách by bylo možné jmenovat mnohem více. K tomu například Smetanova výtvarná Litomyšl: Jsme 100. K tomu: Václav Cigler – Jana Šindelová, *Jsme 100 = We are 100*, Litomyšl 2018, <https://bohemianheritage.cz/smetanova-vytvarna-litomy-sl-j sme-100/>, vyhledáno 2. 6. 2021.

↑ Václav Cigler a Michal Motyčka, Instalace zrcadlového kříže v Rajské zahradě (Arcidiecézní muzeum Olomouc, foto M. Lehečková)

nol z optického skla, který visí ze středu kopule nad kruhovou skleněnou plochou. „Symbolizuje ducha vznášejícího se nad vodami, jako příslib stvoření a života. Optické vlastnosti rozkladem světla mohou v určité situaci vytvářet duhu, která je symbolem uzavření smlouvy Boha se svým lidem, jejíž vzájemná platnost byla stvrzena obrazem duhy,“ vysvětluje Václav Cigler.¹¹⁷

Společným jmenovatelem instalací vybrané autorské dvojice **v prostředí olomouckého Arcidiecézního muzea** je opět světlo.¹¹⁸ Výtvarné exponáty **odkazují k historickému vědomí místa i ke způsobu vnímání přítomnosti i minulosti.** Spoluautorka výstavy Jana Šindelová k tomu říká: „Autoři nabízejí návštěvníkovi novou vizuální zkušenost, zážitek z výstavy ve smyslu setkání v události, jako vztah vytvořený mezi člověkem a místem. Divák se stává součástí děje díla, jež je aktivováno jeho přítomností, je závislé na jeho měřítku a pohybu, proměňuje se jeho pozicí.“¹¹⁹

¹¹⁷ Do chrámu přibýlo nové dílo, *Svitavský deník*, https://svitavsky.denik.cz/zpravy_region/do-chramu-pribylo-nove-dilo-20141111.html, vyhledáno 2. 6. 2021.

¹¹⁸ Instalace v Arcidiecéznímu muzeu byla jedním z tří autorských výstavních projektů realizovaných roku 2019 v Olomouci. K tomu: Jeden a půl života Václava Ciglera a Michala Motyčky, *Muzeion: časopis Muzea umění Olomouc*, 2019, č. 2, s. 20, https://www.muo.cz/d/571.1/MUZEION_2019_2_DEF-dvojstr%C3%A1nky.pdf, vyhledáno 2. 6. 2021.

¹¹⁹ Velké umělecké dílo musí být otevřené, *Muzeion: časopis Muzea umění Olomouc*, 2019, č. 3, s. 20, https://www.muo.cz/d/601.1/MUZEION_2019_3-FINAL.pdf, vyhledáno 2. 6. 2021.

Jedním z příkladů je instalace **zrcadlového kříže na zemi** nově upraveného Rajského dvora – v podobě vyvýšených květinových záhonů tvarově navazujících na kompozici křížové chodby. Zrcadlový kříž vizuálně vytváří koláže a příběhy zachycující obrazy lidí i nebes: Podle spoluautora Michala Motyčky se „symbolický kříž stává pochozí lávkou mezi převýšenými záhony s bylinami a studnou, ozvláštňuje a světelně obměňuje podle denního světla a počasí prostředí Rajské zahrady.“¹²⁰

2.5.4 Současné umění v exteriéru: Oživené zahrady Anežského kláštera

Při prohlídce interiéru památek se návštěvníci často musí přizpůsobit mnoha pravidlům a omezením, avšak **venku, na nádvoří či v zahradách, lze pootevřít dveře i jiným možnostem vnímání historického prostoru.**

Inspirativním příkladem mohou být zahrady Anežského kláštera na Starém městě pražském. Gotický konvent vystavěný z iniciativy přemyslovské princezny Anežky již ve 13. století patří od 60. let 20. století Národní galerii. Areál není „pouze“ výstavním prostorem, ale zároveň významným památkovým objektem umístěným v tak trochu zapomenutém koutě hlavního města.

↑ Domeček Františka Skály vytvořený speciálně pro zahrady Anežského kláštera (foto Národní galerie Praha)

120 Muzeum umění Olomouc, <https://www.muo.cz/press/sest-instalaci-ozivi-arcidiecezni-muzeum--2881/>, vyhledáno 2. 6. 2021.

Zahrady a dvory areálu, které vždy byly neodmyslitelně spjaty s klášterním životem, prošly revitalizací a od roku 2016 jsou jejich brány otevřené. Návštěvník se zde může svobodně pohybovat, poznávat, vnímat krásu a atmosféru místa.

Do zahrad, ohraničených klášterní zdi, byly **umístěny sochy současných českých umělců** Františka Skály, Jaroslava Róny, Stanislava Kolíbala a mnohých dalších. Výběr většinou vycházel z prostorových možností a byl konzultován s NPÚ. Umělecké objekty **se staly přirozenou součástí zahrad, jako by k nim patřily, a zároveň ponoukají k zamyšlení, proč jsou tady, co vyjadřují.** Zatímco v expozici Národní galerie je pohyb v prostoru limitován ochranou vzácných děl, na zahradě je tomu naopak, dokonce **i dotek je povolen.** Hravost Františka Skály obdivují děti i dospělí, když společně tráví čas v dřevěném domečku umístěném při původní klášterní zdi. Umělec jej vytvořil speciálně pro toto místo. Jeho podoba připomíná kůlny a domky nacházející se na stejném místě v 19. století, kdy zrušený klášterní areál obývala pražská chudina.

Zahrady se staly místem, kde si může každý najít svůj kout k odpočinku či rozjímání. **Genuis loci Anežského kláštera získal další rozměr v komunikaci mezi starým a novým a areál kláštera ožívá i během speciálních akcí** (například festivaly Anežka Life, Anežka dětem, letní kino, divadelní představení, autorské čtení).

Příklad klášterních zahrad (a bylo by možné jmenovat další místa jako zahrady piaristického kláštera v Litomyšli nebo zahrady jezuitské koleje, dnes Galerie středočeského kraje GASK v Kutné Hoře) ukazuje, jak se dříve uzavřená místa mohou odvážně otevřít novým kulturním výzvám i uměleckým projevům a **k památkám přivádět nové návštěvníky.**

2.5.5 Hodnocení moderních uměleckých intervencí v prostředí památek

Výhody a přínos moderních intervencí v prostředí památek

Umění kultivuje návštěvníka a rozvíjí jeho estetické vnímání.

Jako přínos současného i moderního umění lze vnímat skutečnost, že tyto umělecké projevy nenechávají diváka chladným, vzbuzují emoce. Současné umění je impulsem k přemýšlení, vyvolává dialog mezi geniem loci a uměleckým objektem, implikuje otázky (jaký vztah má umění k místu) a přináší nová témata. Není přitom zásadní, zdali jsou umělecké intervence s historickým prostředím ve vzájemné harmonii, nebo naopak působí kontrastně.

Ve vztahu k návštěvníkům vidíme dvě roviny výhod. Současné umění přivádí na památky návštěvníky, kteří mají o umění zájem a vyhledávají ho. Při této příležitosti mohou památky oslovit i návštěvníckou skupinu (především zástupce mladší generace), která by jinak možná na objekt nezavítala.

Zároveň pro návštěvníky památek, kteří se se současným uměním často neseťkávají (kromě veřejného prostoru) a nejsou kupříkladu návštěvníky galerií, je insta-

lace současného umění na památce příležitostí k seznámení se s tímto uměleckým vyjádřením. I pro ně může být toto setkání kulturně obohacující.

Současné umění se podílí na image památky. Je vzkazem pro návštěvníky, že památka neustrnula pouze v minulosti, ale ožívá i současnými uměleckými intervencemi. Ty mohou oživovat (muzealizované) historické prostředí a podílet se na jeho interpretaci.

Nevýhody a rizika moderních intervencí v prostředí památek

V poměrně konzervativním prostředí památek může docházet u části návštěvníků k odmítnutí moderních uměleckých zásahů. Současné umění bývá, jak již bylo řečeno, kontroverzní a vzbuzuje emoce. Není proto divu, že v prostředí památek může instalace narazit na negativní reakce, kritiku, či naopak vzbudit nadšení.¹²¹ Ale to je v pořádku. I zmiňované výstavy v paláci ve Versailles, které mají již dlouholetou tradici, vzbuzují vášně. V České republice se s diskusí nad uměleckým dílem setkáváme zatím hlavně ve veřejném prostoru.

Mezi rizikové faktory musíme rovněž připočíst možnost poškození, zničení či krádeže uměleckých děl v běžném návštěvnickém provozu, který nezajišťuje hlídání kustody a nestojí na galerijních principech (např. v případě soch v exteriéru).

Za největší úskalí však považujeme neodborný výběr uměleckých objektů a jejich špatnou instalaci (umění podprůměrné kvality či dokonce na hranici kýče na významné historické objekty nepatří). Správci památkových objektů by při výběru uměleckých děl měli (pakliže nejsou sami v oboru vzdělání a neorientují se na současné umělecké scéně) spolupracovat s odborníky a výběr i instalace konzultovat. „Staré umění“ již prošlo na rozdíl od toho současného sítím času a přetrvala jen díla vysoké umělecké úrovně. Přestože se snažíme prostřednictvím případových studií prezentovat kvalitní současné umělecké intervence, těch nevydařených je také dost.

Stručné shrnutí:

V historickém prostředí chtějí návštěvníci většinou zažít dotek minulosti, autenticitu, přičemž pro někoho jsou moderní intervence v rozporu s tímto očekáváním, mohou jim připadat rušivé. **Tento text** (ostatně jako celá metodika) **má inspirovat k pestrosti interpretační forem, nikoliv stanovovat parametry jediného správného přístupu.**

Uvedené příklady uměleckých intervencí pouze naznačují možnou cestu, neznámá to, že by měly být všude. Vždy musí **záležet na kontextu, výstavních podmínkách, finančních možnostech, kooperaci s umělci, ale také na odvaze správce památkového objektu** podstoupit případné riziko odmítavé reakce ze strany návštěvníka. **Na prvním místě by nicméně měla být kvalita uměleckého díla a jeho odborný výběr respektující historické prostředí.**

121 Podnětná diskuse na toto téma probíhá ve vztahu k památkám zahradního umění. Viz Jan Obšivač (ed.), *Historické zahrady Kroměříž 2015: Nové ve starém*, Kroměříž 2015, Kolektiv autorů, *Historické zahrady Kroměříž 2021: Současné umění v historických zahradách*, Kroměříž 2021.

↑ Rekonstrukce hradu Helfštýn – pohled z výšky (foto Studio BoysPlayNice)

2.6 Živé umění interpretující památky

P. Hudec, L. Bláhová, Š. Kosová

„Je třeba mít fantazii ke znovuvytvoření ztraceného originálu.“¹²²

D. Schulenberg

Historické prostředí bylo a je dějištěm uměleckých aktivit. Zejména v případě hradů a zámků obklopených zahradami lze říci, že tato místa byla v minulosti **centry, která chtěla předvést to nejlepší a svým vkusem ovlivňovala své okolí.** Dělo se tak zejména při slavnostních příležitostech – festivitech, které ritualizovaly život člověka a byly výrazem reprezentace společenských elit.¹²³ Je skvělé, že ani v dnešní době památky v tomto smyslu nepřicházejí o svůj kulturní vliv. Živá kultura, která se v nich odehrává, **je protipohybem muzealizace historického prostředí.** Toto ožívování památek se nicméně děje různými formami a umělecké kvality dosahuje jen část z nich. Některé aktivity **využívají památky pouze jako působivé „projekční plátno“** či dokonce památku kulturně devalvují. My se zaměříme na ty **umělecké aktivity, které se podílejí na reprezentaci či dokonce anamnezi – zpřítomnění minulosti:** Například ocitá-li se návštěvník před sochami ctností a neřestí Matyáše Brauna na Kuksu, vztahuje se na jednu stranu k minulosti, současně zde ale řeší vlastní morální dilemata. Poselství Kuksu tak pro sebe aktualizuje – zpřítomňuje. Můžeme zde mluvit o oživující paměti.

V centru naší pozornosti nebudou jakékoliv umělecké aktivity s historickou či historizující tematikou, nýbrž ty, které lze označit jako **historicky poučené, vztahující se k historické podstatě památky.**¹²⁴ **K ožívování kulturního dědictví při nich dochází formou, která odpovídá jeho charakteru. Byť u nich dominují estetické hodnoty a přinášejí účastníkům zábavu, zahrnují v sobě také výchovně vzdělávací prvky.** Tento postulát naplňují níže uváděné případové studie jako příklady dobré praxe. Pro lepší porozumění můžeme krátce naznačit, že například představení *Noc na Karlštejně*, se kterým putují různé divadelní společnosti od hra-

122 David Schulenberg, *The End of Early Music: A Period Performer's History of Music for the Twenty-First Century* by Bruce Haynes, *Journal of the American Musicological Society* 63, 2010, č. 1, s. 169–178, zde s. 178.

123 „Umění inscenace slavností se od pozdního středověku postupně vyvíjelo k stále větší nápaditosti a nádheře. Od 16. století se ustálil pevný program slavností, tvořený sledem několika typů festivit: slavnostní průvod, turnaj, balet, hostina a na závěr ohňostrož s iluminací.“ Jiří Olšan, *Doprovodné sezónní akce – Slavnosti v historických zahradách*, in: Petr Hudec – Lenka Křesadlová (edd.), *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, Praha 2015, s. 57. Srov. též Josef Válka, *Homo Festivans*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000, s. 5–19.

124 Viz Petr Pavelec – Pavel Slavko (edd.), *Metodika pro přípravu a realizaci historicky poučených festivit v prostředí hradů a zámků*, Praha 2015. Viz též Jiří Olšan, *Doprovodné sezónní akce – Slavnosti v historických zahradách*, in: Petr Hudec – Lenka Křesadlová (edd.), *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, Praha 2015, s. 61–62.

du ke hradu, tato kritéria nespĺňuj. Nehled na kvalitu proveden totiq vyuivaj památku pouze jako působivou kulisu či se k ní vztahují jen v obecn rovině.

Dalm **atributem historicky poučených uměleckých aktivit je komplexnost**. Ačkoliv poatky úsilí o znovuvytvoření minulosti prostřednictvím živého umění lze spojovat s hudební sférou (tzv. star hudba),¹²⁵ záhy bylo nezbytn zahrnout také oděv, prostředí výstupu i kontext. Na historicky pouenm představen tak participuje více složek živého umění (hudba, tanec, divadlo, vizuln umění aj.).

2.6.1 Barokní noc na zámku esk Krumlov jako prklad dobov vrn inscenační praxe

Nvstevnky velmi vyhledvanm vyvrcholením každoročního *Festivalu komorn hudby v eskm Krumlově* se stala zmeck slavnost pojmenovaná *Barokní noc*. Večer uspořdan podle vzoru okázalých zámeckých slavností 18. století nabízí hostům siln osobn prožitek kulturního dědictví odkazující se k době největ slvy dvorských festivit. Na poatku této akce byla snaha o praktick ověření a vyzkoušení postupů známých z dobových písemných i obrazových pramenů. Ambicí

 Pouen instalace banketní tabule v Zrcadlovm sle eskho Krumlova (foto L. Bláhová)

125 Early Music Revival např. v pojetí Arnolda Dolmetsche. Kate Bowan, *Historically informed performance*, in: Vanessa Agnew – Jonathan Lamb – Juliane Tomann (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019, s. 107.

↑ Barokní noc: rej v Maškarním sále zámku Český Krumlov (foto L. Mrázek)

pořadatelů se však postupně stalo předvedení **co nejúplnější inscenace dobové dvorské salónní a zahradní kultury v prostředí významného šlechtického sídla**. Českokrumlovský zámek je pro tento účel mimořádně vhodný, a to především díky ucelenému souboru autenticky dochovaných charakteristických prostor: reprezentační sály, divadlo, jízdárna, spojovací a vyhlídkové kryté chodby, zahrada. **Na základě studia pramenů a praktického ověřování zde usilují nejen o dobově věrnou instalační, nýbrž také inscenační praxi. Předmětem rekonstrukce je dobová slavnost pečlivě připravená jak z hlediska scénického řešení** (květinové dekorace, slavnostní úprava stolů, rekvizity, kostýmy, osvětlení, efemérní architektura aj.), **tak itineráře společenských aktivit umožňujících přímé zapojení návštěvníků.**

Přichystané aktivity ukazují dobově obvyklé způsoby trávení volného času a zábavy, zároveň však zahrnují také prvky rituální a ceremoniální. Je logické, že všechny druhy dobově doložených aktivit realizovat nelze, ať už z bezpečnostních, časových, či etických důvodů (např. hry se zvířaty). Hledá se tedy optimální poměr mezi historickou věrností a proveditelností. Sled dílčích částí programu vychází z jejich obvyklého řazení, a tomu také odpovídá postupné uvádění hostů do jednotlivých prostorů zámku po historicky používané trase spojující slavnostní sály se zámeckou zahradou. Atmosféru *Barokní noci* mohou její účastníci zažít na všech čtyřech zámeckých nádvořích, v Zrcadlovém a Maškarním sále, vícepodlažním krytém mostu mezi Maškarním sálem a zámeckým divadlem, v barokním divadle, ve spojovací chodbě do zámecké zahrady a v prostoru Letní jízdárny na terase zahrady.

↑ V Zrcadlovém sále zámku Český Krumlov jsou hosté Barokní noci zváni k drobným stolním hrám (L. Mrázek)

Barokní noc je přístupná pro všechny návštěvníky. Ustáleným termínem pořádání *Barokní noci* bývá poslední červnový (v posledních dvou letech červencový) pátek a sobota. Scénář slavnosti se na základě studia pramenů i praktického ověřování vyprofiloval do následující podoby: Předzvěstí večerního programu je pozdně odpolední přehlídka schwarzenberské gardy na druhém nádvoří a zhruba o hodinu pozdější večerní troubení žesťového souboru u medvědího příkopu. Následně jsou návštěvníci pozváni k ochutnávce scénických, hudebních i gastronomických součástí barokní slavnosti.

Výjimečnost celé události si hosté uvědomí už během úvodního ceremoniálu při vstupu na druhé nádvoří, a to ve chvíli, když v průvodu procházejí čestnou bránou tvořenou schwarzenberskými gardisty. K návštěvníkům se tu přidávají kostýmované postavy z komedií dell'arte s výzvou ke vstupu do světa barokní okázalosti a iluzí. Prostor druhého nádvoří je prvním místem, kde jsou prezentovány dobové zábavy. Hosté mohou pomoci tyčí rozpohybovat loďky v kašně nebo vyzkoušet model dřevěného katapultu. Postavy z barokních komedií provázejí návštěvníky průchodem na třetí nádvoří, kde je očekává vystoupení Krumlovských pištců. Po jeho skončení se celá skupina přesouvá dále na čtvrté nádvoří, které ožívá scénkami kostýmovaných postav a vystoupením kejklířů. Odbývá sedmá hodina a hlavní ceremoniál večera zve účastníky slavnosti ke vstupu do zámku. Program pokračuje v prvním ze dvou nádherných zámeckých sálů. Hned při vstupu do Zrcadlového sálu uprostřed historicky poučených dekorací upoutá pozornost návštěvníků instalace

slavnostní tabule „na podívanou“. Lehké občerstvení a přípitek je přichystáno na bufetových a na mramorových konzolových stolech po obvodu sálu. Pro znásobení prožitku předvádějí v průběhu banketu kostýmované postavy hostům malé společenské a hazardní hry, například kostky nebo chytání zavěšené kuličky do dřevěného kalíšku, a vyzývají je ke spoluúčasti.

Dalším prostorem, který hosté v rámci programu navštíví, je místo, kde se v minulosti shromažďovala šlechtická společnost před začátkem představení v divadle, jedinečný Maškarní sál. V kulisách maškarního reje je pro návštěvníky připraveno vystoupení souboru historického tance doprovázeného vokálně instrumentálním souborem interpretujícím jevištní hudbu z období baroka. V této chvíli jsou hosté vyzýváni ke spolupráci při dobových tanečních kreačích.

Po skončení taneční části večera se mnohým návštěvníkům splní přání, které se často rodí při pohledu na krumlovský zámek z exteriéru, a to moci projít chodbou Plášťového mostu. Jelikož už samotný průchod chodbou je jedinečným zážitkem, květinová aranžmá na pozadí jemné rokokové výmalby stěn pouze doplňují prostor a dotvářejí jeho výjimečnou atmosféru. Ústřední bod programu se poté odehrává v budově unikátně zachovalého barokního divadla. Neopakovatelný *genius loci* tohoto místa dýchá na každého příchozího a představení barokní opery v dobových kulisách, v osvětlení imitujícím svit svíček, doprovázené kostýmovaným orchestrem hudebníků, zážitek mnohonásobně umocňuje.

Po skončení divadelního představení přecházejí hosté slavnosti další krytou spojovací chodbou přímo do noční zámecké zahrady. Prostor Letní zahrady je v tu chvíli již ozářen měkkým světlem pocházejícím ze stovek hořících svíček v keramických miskách. Na centrálním stole v prostoru hodovního stanu je prezentována další slavnostní tabule „na podívanou“. Po obvodu jsou pro hosty slavnosti rozestaveny stoly s občerstvením zdobené květinovými aranžemi. Po celou dobu zahradní slavnosti se mezi návštěvníky pohybují skupinky postav z komedie dell'arte a občas s nimi nenásilně navazují kontakt. V drobných vystoupeních upoutávají svým uměním pozornost kejkliři v dobových kostýmech. Během večera mají návštěvníci možnost pohoupat se na houpačce nebo si zahrát tradiční kuželky. S naprostou samozřejmostí pamatují organizátoři i na zajištění dostatečného počtu toalet a odpadkových košů. Vyvrcholení slavnosti nastává kolem půlnoci tzv. Benátským ohňostrojem sršícím tisíce zářivých jisker v tvarech vycházejících z dobových předloh.

Barokní noc na zámku Český Krumlov nabízí hostům mimořádně autentické prožitky v kultivovaném prostředí zámku a zámecké zahrady. Stala se jedním z vrcholů kulturní sezóny ve městě. Pojem *návštěvník* je zde překonán, neboť účastníci slavnosti nejsou v roli hostů jen obdivovateli, ale přímými **uživateli památky, a to v duchu jejího původního určení a funkce.** Vzhledem k širokému spektru příležitostí k aktivní participaci nejde vlastně ani o prohlídku zámku, ačkoliv si hosté mohou oživenou památku dobře prohlédnout, dokonce ve slavnostním hávu odlišném od podmínek běžného návštěvnického provozu. Mimořádná a svým rozsahem ojedinělá je slavnostní večerní iluminace i bohatá floristická výzdoba z velké části odvozená od nástěnné výzdoby sálů a chodeb, kterými účastníci postupně procházejí.

2.6.2 Festival Theatrum Kuks

Zakladatel a umělecký ředitel festivalu barokního divadla, opery a hudby *Theatrum Kuks* Stanislav Bohadlo uvádí: „Barokní lázně Kuks bez divadla a hudby byly do roku 2002 zkresleným uměleckým torzem a kulturním mrzákem. Celý ten zázrak Sporckova nekonečného mikrosvěta z let 1692–1738 se návštěvníkům smršknul do kláštera-hospitálu a Braunových soch. Avšak už od dob Berniniho není pochyb o tom, že i barokní architektura je divadelní scénografií, obrazy zastavenou scénou a sochy jsou zkamenělí herci se svými gesty, výrazy a kostýmy. I ty nejkrásnější stavby ztrácejí smysl bez vizuálního a audiálního pohybu, s nimiž vznikaly a kam nutně patří.“¹²⁶

V roce 2002 se stal Kuks poprvé dějištěm letního festivalu *Theatrum Kuks*, který navazuje na tradici místa jako hudebního, divadelního a uměleckého centra evropského významu. Hlavním krédem festivalu je víra v to, že baroko má mnoho společného s dneškem a i po 300 letech dokáže zaujmout, překvapit či pobavit.¹²⁷ Mimo hostující soubory zde vystupuje domácí uskupení Geisslers Hofcomoedianten, které je garantem vytyčených dramaturgických idejí: vrátit divadelní a hudební svět

↑ Foto z představení Geisslers Hofcomoedianten *Křesťanské hodiny*, Kuks (foto archiv Geisslers Hofcomoedianten)

126 Stanislav Bohadlo, *Theatrum Kuks – Geisslers Hofcomoedianten*, in: Kateřina Bohadlová – Petr Hašek – Nicol Škvarová (edd.), *Geisslers Hofcomoedianten: Almanach 2002–2018*, s. 5.

127 Multižánrový festival THEATRUM KUKS, <https://theatrum-kuks.cz/28-o-festivalu-o-nas>, vyhledáno 12. 3. 2021.

↑ Z představení *Malé příběhy velkého hraběte, Kuks* (foto J. Kotas)

Kuksu odehrávají v daných kulisách, nýbrž také s ohledem na volbu výrazových prostředků a námětů. V první řadě jsou to aktualizace barokních moralistních her¹²⁹ snoubících se se sochařským ztvárněním ctností a neřestí, poustevníky aj. Dále pak autorské (nově napsané) hry, které na základě dobových pramenů přímo interpretují historii Kuksu. Lze jmenovat například divadelní hru *Přepadení Kuksu 29. července 1729*. Jedná se o inscenovanou rekonstrukci historické události přepadení Kuksu jednotkami královéhradeckého hejtmana Voračického z Paběnic, zatčení hraběte Šporka, zabavení zapovězených knih, které hrabě nechával tisknout, a obžalování hraběte z kacířství.¹³⁰ Tato site-specific¹³¹ inscenace měla své pokračovatele v podobě *První chůdařské trilogie* s jednotlivými částmi inspirovanými Kuksem a jeho zakladatelem. Například *Křesťanské hodiny* odkazovaly k původnímu kukskému orloji, jehož vyobrazení se dochovalo na rytinách a který stával před Hostincem U Zlatého

do Kuksu, sledovat původní šporkovsko-kukskou dramaturgii vysokého i lidového baroka. Kamennou scénou se stala bývalá stodola, dnes kulturní památka a Comoedien-Haus. Představení se však odehrávají i v jiných místech areálu Kuksu a okolní krajiny. Podle tvůrců: „Nový barokně-divadelní styl Geisslers nikdy neustrnul na mechanickém tlumočení textu, naopak, text často ustupuje do roviny inspirace a na scéně, v plenéru a v nedivadelním prostoru ožívají příběhy s překvapivými aktualizacemi, kdy divák prostřednictvím humoru a komiky doputuje k momentům, v nichž se stává sám účastníkem nadčasových idejí a rozhodování se slzami v očích.“¹²⁸ Lze hovořit o tzv. novém baroku.

S interpretací památky je tedy možné umělecká představení spojovat nejen z toho hlediska, že se na

128 Ibidem.

129 První inscenací Geisslers Hofcomoedianten byl Rademinův divadelní kus *Amor tyran aneb Olitovaná pomsta*, který měl ve Šporkově divadle premiéru 15. 2. 1718. Kateřina Bohadlová – Petr Hašek – Nicol Škvarová (edd.), *Geisslers Hofcomoedianten: Almanach 2002–2018*, s. 15.

130 Kateřina Bohadlová – Petr Hašek – Nicol Škvarová (edd.), *Geisslers Hofcomoedianten: Almanach 2002–2018*, s. 16.

131 Termín označuje umělecké projekty, které již v průběhu vzniku počítají s konkrétním místem, prostorem, kde budou realizovány. Akcentují genia loci. Místo se stává součástí představení samotného, včetně všech jeho prostorových, historických, kulturních a dalších souvislostí.

↑ Andrea Miltnerová zatančila tanec smrti v hrobce hraběte Šporka (foto M. Borecká)

slunce. V letech 2016–2017 vznikla nová trilogie inspirovaná Šporkovým životem *Malé příběhy velkého hraběte*.¹³² Nejnovějším počinem souboru z roku 2020, který vychází z genia loci Kuksu a Braunových soch, které oživuje a zdivadelňuje, je inscenace *Jedem s medem*.¹³³ Zejména ty divadelní hry, které nejsou úzce vázány na Kuks, pak soubor uvádí i v prostředí jiných památek, popřípadě vytváří nové divadelní hry přímo jim na míru.¹³⁴

Návštěvník Kuksu se v době konání festivalu (např. v roce 2020 čtyřdenního) stává poutníkem po krajině barokních lázní. Pořádané divadelní, hudební, výtvarné, literární, přednáškové a jiné pořady reprezentují zesíleným způsobem mnohovýznamovost místa a aktualizují je pro současnost. Návštěvník se ocitá ve Šporkových „lázních ducha“, stojí tady a teď tváří v tvář morálním dilematům (ctností a neřestem), čeká jej tanec se smrtí.¹³⁵ V době konání festivalu tak prohlídka Kuksu od návštěvníka vyžaduje delší setrvání v místě a otevřenost. Dominuje

132 Web Geisslers Hofcomoedianten, <https://www.geisslers.cz/mpvh>, vyhledáno 10. 3. 2021.

133 Web Geisslers Hofcomoedianten, <https://www.geisslers.cz/jedem-s-medem>, vyhledáno 10. 3. 2021.

134 Například pro Květnou zahradu v Kroměříži vytvořil soubor v roce 2014 inscenaci *Magdalena lascivní a kajicná*, <https://www.geisslers.cz/magda>, vyhledáno 10. 3. 2021.

135 Srov. *THEATRUM KUKS 2020*, <https://theatrum-kuks.cz/images/video/Theatrum%20Kuks%202020.mp4>, vyhledáno 10. 3. 2021.

↑ Land artová instalace Abbé Libanského a Barbary Zeidler Bibliotheca XVI.
(foto M. Borecká)

při ní emoční, duchovní a duševní zakoušení místa nad poznáváním ve smyslu nabývání informací. Přesto či právě proto návštěvník Kuks lépe pozná.

Na rozdíl od českokrumlovských slavností nesených snahou o co nejdělejší rekonstrukci barokních festivit je **festival Theatrum Kuks příkladem přístupu, který prezentuje minulost prostřednictvím její transformace pro současného návštěvníka. Přesto lze hovořit i v tomto případě o historicky poučené umělecké aktivitě.**

2.6.3 Hortus Magicus – festival barokní kultury v Kroměříži

Na pomezí výše uvedených přístupů stojí interpretace kroměřížské Květné zahrady prostřednictvím třídního festivalu barokní kultury *Hortus Magicus*, který se v zahradě pořádal v letech 2014–2020. Na jednu stranu navracel návštěvníky do doby zakladatele Libosadu, olomouckého biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695), na druhou stranu neinterpretoval tuto památku jako oživené muzeum, nýbrž jako cosi, co stále žije vlastním životem. Rozvíjel v zahradě kulturu „baroka 21. století“. Z hlediska komplexnosti festivalu by se dalo hovořit o Gesamtkunstwerku: **Na základě studia původní ikonografie a hudebních partitur proslulého kroměřížského zámeckého hudebního archivu byl pro návštěvníky během tří letních dnů připraven bohatý program sestavený z hudebních a divadelních představení, ohňostroje, komentovaných prohlídek zahrady, dobových her a ochut-**

↑ Rytina z roku 1691 s vyobrazením Králičího kopce v kroměřížském Libosadu (repro Arcibiskupství olomoucké – Arcidiecézní muzeum Kroměříž)

návek jídla. Významným prvkem bylo pochopitelně zahradní umění, kterému se dostávalo zvláštní pozornosti v rámci floristické výzdoby. Pro každý ročník festivalu bylo voleno jednotící téma vycházející zpravidla z hlavního večerního představení, které dávalo ideovou náplň všem dílčím aktivitám.¹³⁶

Tím, že návštěvník procházel zahradou a účastnil se kulturní, vzdělávací a relaxační nabídky, zakoušel původní funkci zahrady a současně se podílel na její interpretaci. I zde byl totiž překročen divácký rozměr. Návštěvník byl participujícím hostem, mohl se zde věnovat řadě činností. Zapůjčil-li si dobový kostým, stával se dokonce účinkujícím v divadelních kulisách zahrady.

Detailní představení festivalu přesahuje možnosti této metodiky. Jako příklad konkrétní umělecké intervence uvádíme **spojení floristiky a scénického umění v podobě ztvárnění zaniklých sochařských alegorií čtyř kontinentů**. V Libosadu akcentovaly zásadní myšlenku, že zahrada je obrazem celého světa, zahradním mikrokosmem. Výchozím ikonografickým podkladem pro „návrat“ soch se stala dobová rytina Králičího kopce. Bizarní zahradní stavba završená sochou bohyně Diany (dnes rekonstruovaná) je na ní obklopena sochami čtyř lovců, z nichž se do dnešních dnů dochovala pouze jediná. Navíc není prezentována v kontextu stavby.

Přední floristé z České republiky dostali zadání reprezentovat původní celistvost místa formou zahradnického aranžmá. Předmětem jejich práce bylo ztvárnění

¹³⁶ Hortus Magicus, <http://www.hortusmagicus.cz/cs/>, vyhledáno 7. 4. 2021.

↑ Alegorie Evropy, Květná zahrada v Kroměříži (foto T. Vrtal)

↑ Alegorie Afriky, Květná zahrada v Kroměříži (foto T. Vrtal)

jak soklových částí soch (tedy prostředí), tak také „zdobení“ herců, kteří vytvářeli nehybné objekty („živé sochy“). Použili k tomu jak živé květiny, tak také oděvy i malbu na tělo. Floristika se zde snoubila s body-artem. **Nejednalo se o věrnou rekonstrukci podoby sochařských alegorií.** Místo mužů – lovců dokonce pózovaly dívky – lovkyně, což může být na jednu stranu chápáno jako výraz dnešní doby, ve které dochází k zaměňování společenských rolí obou pohlaví, na druhou stranu alegorie kontinentů byly v minulosti častěji zpodobňovány právě jako ženské postavy. Každopádně umělecká aktivita **zpřítomnila dávnou podobu místa způsobem, který je relevantní pro současného diváka.** Jak tomu bývá zvykem u umělecké disciplíny živých soch, herečky kombinovaly nehybnost s drobnými změnami polohy těla, mimiky a vstupovaly tak do komunikace s návštěvníky. Ti měli zase příležitost stát se součástí kompozice. V soklové části soch na to bylo dokonce pamatováno vytvořením stupínku.

Instalací byla dotvořena zaniklá podoba okolí Králičího kopce dvakrát v průběhu festivalu, a to vždy na jednu hodinu. O historickém kontextu návštěvníky informovala reprodukce dobové rytiny s textem situovaná v místě. Vernisáže se zúčastnil také vedoucí tvůrčího týmu aranžérů Jiří Martinek, který pro zájemce dílo interpretoval. **Historická poučenost nespočívala v doslovné citaci, nýbrž metamorfóze** (srov. Ovidiovy *Proměny*).

2.6.4 Kratochvílení – zámek Kratochvíle

Šlechtické sídlo bylo v období renesance obohaceno o zahradu, která se stala prodloužením domu. Za příznivého počasí do ní byl přenesen společenský život a byla rovněž nositelem symbolických významů. **Podstatou renesanční zahrady tedy není pouze to, jak je formálně utvářena, ale také to, jakým životem byla, či je naplněna.**¹³⁷ Z toho plyne otázka, jak památku interpretovat: zda o zahradě či renesanci pouze rozprávět, či zda ji znovu zažít?

Jednu z možných odpovědí na tuto otázku poskytl ojedinělý a v českém prostředí průkopnický projekt *Kratochvílení*, který na zámku Kratochvíle dokázal držet deset let po sobě (od r. 1997) pozornost návštěvníků, diváků i divadelníků z domova i ze zahraničí. **Přinesl netradiční přístup ve způsobu prezentace památky, uchopil ji prostřednictvím duchovního odkazu renesance a vrátil jí původní funkci – místa setkávání.** Využil možnost putování diváka za příběhem v neopakovatelné atmosféře prostředí zámecké zahrady s vodním příkopem. Dodnes se návštěvníci dotazují, zda opět divadlo přijede.

137 Srov. např. Petr Pavelec, *Hrady a zámky objevované a opěvované: průvodce výstavou*, Praha 2014, s. 45.

↑ Projekce stínu na budovu zámku Kratochvíle mimo jiné interpretuje dobovou myšlenku „rétorických fasád“ (foto archiv SZ Kratochvíle)

Divadlo Continuo¹³⁸ zaujalo svým poetickým přístupem kastelána Vojtěcha Troupa, který po zhlédnutí hry *Balada strašlivá o Jakubu Krčínovi* (1994) oslovil jeho členy a pozval je na zámek. Při společném setkání se rozvinula diskuse o představách a možnostech využití zrekonstruovaného zámeckého příkopu, o vodních strojích i o původní myšlence letohrádku. Uplynuly dva roky, než se vize a obrazy zhmotnily.

Všechna představení vznikala na základě seznámení se s historií místa a kulturním odkazem bratrů Viléma a Petra Voka z Rožmberka, s jejich uměnímilovností, vkusem, společenským postavením i mocí. *Kratochvílení* byla ovlivněna nejen renesanční dobou plnou objevů, rozkvětu věd a umění, ale také funkcí loveckého letohrádku určeného k neformálnímu setkávání při lovu a hostinách, kde se upevňovaly vztahy, vznikala nová přátelství i svazky. Výchozí pro interpretaci se stala rovněž výzdoba sídla. Najdeme v ní motivy z Ovidiových *Proměn*, kardinální i božské

138 Continuo znamená navazovat, spojovat, činit bez ustání. Divadlo Continuo založil 1990 Pavel Štourač, Helena Halasová-Štouračová a Dominik Tesař na pražské DAMU. Soubor pracoval s hudbou, pohybem a loutkou, s patrným vlivem metody J. Grotovského a E. Barby. Od 1992 působil v jižních Čechách (Třeboň, Vodňany), od 1995 sídlil v Malovicích u Netolic, kde aktéři založili Mezinárodní divadelní centrum Švestkový dvůr. Od 1997 se věnovali projektům pouličního divadla a divadla v netradičních prostorech. CONTINUO THEATRE, <https://www.continuo.cz/>, vyhledáno 6. 4. 2021.

↑ K působivosti představení Kratochvílení přispívala „magie noci“
(foto archiv SZ Kratochvíle)

ctnosti, grotesku, osobní heslo Viléma z Rožmberka *Festina lente* (Spěchej pomalu) nebo siluetu rožmberského jezdce v pohybu, naznačující, že právě teď je vhodný čas. V neposlední řadě byly důležité také záznamy, například Václava Březana z roku 1586, kdy zapsal, že do zahrady byly postaveny „*divní vodní strojové a obrazové, skrze něž voda tekla.*“¹³⁹ Role těchto automatů měla vedle rozvíjení přírodního vodního elementu s jeho bohatými vizuálními a akustickými projevy i další smysl. Zrcadlily ideu Boha jako „mocného mechanika“, jehož šlechticové napodobovali jakožto vladaři a stvořitelé svých zahrad, tedy svého mikrokosmu.¹⁴⁰

Každý rok na Kratochvíli přijížděli herci, studenti, performeři, výtvarníci, muzikanti a režiséři z různých koutů světa, aby sdíleli své zkušenosti a poznatky. Jejich cílem bylo společnými silami připravit jedinečné představení. Po několika ročnících uvedl Pavel Štourač, spoluzakladatel Divadla Continuo, umělecký vedoucí a režisér, že „základní idea, která vlastně byla u vzniku ‚Kratochvílení‘, zůstává stále stejná [...] je krásná, funguje, a přijde nám, že je to nesmírně inspirativní záležitost. Ta idea je – **setkávání lidí**, [...] jejich setkání nad společnou prací bez nároku na honorář [...] sku-

139 Citováno z Jarmila Krčálová, Kašny, fontány a vodní díla české a moravské renesance, *Umění* 21, 1973, s. 527–541, s. 531.

140 Ondřej Jakubec, „Slavné stavení“ posledních Rožmberků. *Vila Kratochvíle a možnosti interpretace pozdně renesanční aristokratické rezidence* (habilitační práce), Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno 2014, s. 124.

tečně to dělají jenom pro tu radost být spolu, vymýšlet si bláznivé nápady, a mít místo a prostředky k jejich realizaci.¹⁴¹

Autentická díla inspirovaná architekturou s akcentem horizontály, pravidelností areálu rozvrhnutého do velkého obdélníku, lidským měřítkem či vítězstvím chronologie nad mytologií se odehrávala v zahradě na pozadí renesanční vily, s totálním nasazením účinkujících a nezaměnitelnou výtvarnou poetikou Divadla Continua. Středobodem se stal vodní kanál obklopující obdélníkově vilu. Speciální konstrukce umožňovaly hrát na hladině i na dně vodního příkopu. Výrazové prostředky kombinovaly pouliční divadlo s uměním akrobatickým, žongléřským či tanečním za doprovodu živé hudby. Dominantní čas lineární (racionalita) se nadále konfrontoval s časem nábožensko-mýtickým (kairos), časem příhodné chvíle. Divadlo pracovalo s emocemi, útočilo na všechny smysly diváka, zhmotňovalo jakési bezčasí pomocí živlů, létajících i plovoucích objektů, odrazů na vodní hladině, světla, stínů, zvuků, ticha aj. Záměrně volilo různá místa pro své scény, čímž diváka aktivovalo a provádělo zahradou a vtahovalo ho tak, aby prožíval tuto „krátkou chvíli“. Umění site-specific zde pracovalo se změnou zavedeného pohledu na prostor a také se změnou tázání se, **nikoli k čemu to je, ale co to znamená**. Výsledkem bylo náročné, precizně provedené dílo, spojené s divadelním příběhem a umocněné autorskou hudbou.¹⁴²

Pavel Štourač poznamenal, že „dnes už téměř nevnímáme transcendentální dimenzi prostoru. Prostor v našem chápání je tady od toho, aby něčemu sloužil. Je to jakási skrytá diktatura utility prostoru a mně se líbí, když ji změním. **Prostor je součástí nějakého příběhu. Lidé ho vytvářeli, formovali, proměňovali. Pokud chceme prostoru porozumět, musíme ten příběh najít.**“¹⁴³

Fantaskní a imaginární příběhy zhlédlo za deset let existence festivalu přes 28 000 diváků. Během této doby získal zámek velkou pozornost, zapsal se hluboko do podvědomí návštěvníků. Díky tomu, že ani jeden ročník nebyl identický, vraceli se diváci s touhou prožít zvláštní atmosféru dvouhodinového představení znovu. Continuo k zámku přirostlo, došlo k souznění a vzájemnému obohacení. Až do současnosti Continuo provádí další zajímavé průzkumy prostoru a krajiny, stalo se jedním z nejznámějších evropských divadel zaměřených na oblast progresivního performačního umění. V roce 2017 v představení nazvaném *V kruhu* se Divadlo Continuo pokusilo znovu uchopit známý prostor Kratochvíle a položilo zde **otázku spravedlivého uspořádání lidské společnosti do renesančního utopického modelu oázy obehnané zdí, oddělené od krajiny a chaosu lidského hemžení**.

141 Evelina Himalová, *Jihočeské „Kratochvílení“*, <https://cesky.radio.cz/jihoceske-kratochvileni-8089423>, vyhledáno 7. 4. 2021.

142 Obrazovou bilanci realizovaných představení přináší následující video: *Divadlo Continuo / Kratochvílení*, <https://www.youtube.com/watch?v=Pwijex5luAE>, vyhledáno 6. 4. 2021.

143 Pavel Štourač, *Spolupracujte s námi – budete chudí, Divadelní noviny*, <https://www.divadelni-noviny.cz/pavel-stourac-spolupracujte-s-nami-budete-chudi>, vyhledáno 7. 4. 2021.

2.6.5 Hodnocení živých uměleckých interpretací památek

Představili jsme si řadu uměleckých aktivit,¹⁴⁴ které pokrývají škálu od konzervativních přístupů (snaha co nejpřesněji rekonstruovat původní postupy performance) až po ty podporující interpretační svobodu. To odpovídá diskusi vedené na celosvětové úrovni: jaká kritéria je třeba klást na historicky poučená umělecká představení? **Konzervativní přístup hrozí tím, že spontánnost, interpretační kreativita a představitost v umění bude obětována historické věrnosti.**¹⁴⁵ Avšak historicky poučená představení nejsou jen historickými rekonstrukcemi, ale také originálním uměleckým výkonem. S tím se pojí paradoxní teze Davida Schulenberg, že je třeba mít „*fantazii ke znovuvytvoření ztraceného originálu.*“¹⁴⁶ **Pokud by se naopak umělecké představení přestalo vztahovat k historii a památce, není důvod, proč by mělo probíhat právě na ní.** Co je tedy kritériem historicky poučených aktivit? Bezpochyby **kvalita a poctivá snaha o reprezentaci památky, nikoliv pouze její využití,** ať už k uměleckým, či marketingovým cílům. To souvisí s interpretačním plánem památky, reflexí, nikoli pouze povědomím, co tvoří její podstatu. Každopádně historicky poučené aktivity **pomáhají distancovat se od kýčovitých forem tím, že stanovují či zvyšují kvalitativní latku.**

Výhodou i nevýhodou živé kultury však zůstává, že se odehrává „tady a teď,“ což je zdrojem její působivosti, právě tak ale její pomíjivosti, dočasnosti.

Výhody živých uměleckých interpretací památek

Podobně jako oživená historie (viz kapitola 2.8) nabízí umělecké aktivity realizované v prostředí památek **alternativu** vůči klasickým prohlídkám s průvodcem a prostřednictvím performance **poskytují prostor pro fantazii, prozatímnost a spekulativnost, nadsázku. Kombinací představitosti, kreativity a podrobného historického výzkumu se snaží odhalit neznámé a představit nově to, co již víme.**¹⁴⁷ **Skrze praktické ověřování také prohlubují naše znalosti. Mají silný a okamžitý dopad a mohou odhalit minulost způsobem, který slova nezmohou.**

144 Rozsah metodiky vedl k opomenutí mnoha dalších. Oblast happeningů reprezentují představení surrealisty Lubo Kristka, který uskutečnil např. představení *Brána do nové dimenze* u příležitosti mezinárodní konference Hrady zámky Quo vadis II. na Sychrově v roce 2012. V happeningu účinkovali klienti psychiatrických stacionářů. Měl připomenout, že doposud jsou brány zámků zcela uzavřeny pro osoby s mentálním postižením. Lubo Kristek, happening – Sychrov 2012, <https://www.youtube.com/watch?v=ptH3EfDBkqw>, vyhledáno 23. 8. 2020.

145 Srov. Kate Bowan, Historically informed performance, in: Vanessa Agnew – Jonathan Lamb – Juliane Tomann (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019, s. 107.

146 David Schulenberg, The End of Early Music: A Period Performer's History of Music for the Twenty-First Century by Bruce Haynes, *Journal of the American Musicological Society* 63, 2010, č. 1, s. 169–178.

147 Srov. Kate Bowan, Historically informed performance, in: Vanessa Agnew – Jonathan Lamb – Juliane Tomann (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019, s. 107.

Ačkoliv na uměleckých představeních participují profesionální soubory, rozsáhlejší akce **jsou současně prostorem pro zapojení místní komunity a dobrovolníků**. Jak upozorňují autoři metodiky pro realizaci historicky poučených festivit: „Dovážet kulturu je mnohdy oprávněné a smysluplné, ale současně je žádoucí nezapomínat na vztah místních obyvatel k místní kulturní tradici,“¹⁴⁸ a to zejména v případě, že jsou historicky doloženým fenoménem.

Nevýhody živých uměleckých interpretací památek

Pořádání uměleckých aktivit je organizačně i finančně náročné. Náklady na realizaci většinou nelze pokrýt pouze ze vstupného a spolufinancování je třeba řešit za pomoci různých dotačních titulů. Poddimenzování rozpočtu může vést ke snížení kvality interpretace památky touto formou.¹⁴⁹ Ačkoliv vysoké vstupné je adekvátní ve vztahu k nákladům, mnohé návštěvníky může tato okolnost odradit od účasti.

Realizace uměleckých vystoupení s sebou nese větší **riziko poškození památky**, než jaké s sebou nese běžný návštěvníkový provoz. Při posuzování záměrů je nezbytné zvažovat přiměřenost scénického a kapacitního řešení akce vůči konkrétnímu prostoru z hlediska zachování jeho hodnoty a ochrany. Limity pro využití památky pro umělecké aktivity je třeba odvozovat od původní i současné funkce a charakteru konkrétního prostředí.¹⁵⁰

Realizace rozsáhlých uměleckých vystoupení si často vyžaduje **omezení ve vztahu k běžnému návštěvníkovému provozu**, což generuje nespokojenost části návštěvníků, kteří jsou omezeními dotčeni.

Historicky poučené umělecké aktivity předpokládají také historicky poučeného, kultivovaného návštěvníka. To může pořádaná představení řadit mezi aktivity pro fanoušky či „fajnšmekry“. **Nejsou všelidová.** Před správce památkových objektů je tedy postaven úkol hledat optimální řešení, jak uměleckými intervencemi kultivovat běžného návštěvníka a potěšit znalce.

148 Srov. Petr Pavelec – Pavel Slavko (edd.), *Metodika pro přípravu a realizaci historicky poučených festivit v prostředí hradů a zámků*, Praha 2015, s. 26.

149 Jiří Olšan, Doprovodné sezónní akce – Slavnosti v historických zahradách, in: Petr Hudec – Lenka Křesadlová (edd.), *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, Praha 2015, s. 63.

150 Podrobněji viz Jiří Olšan, Doprovodné sezónní akce – Slavnosti v historických zahradách, in: Petr Hudec – Lenka Křesadlová (edd.), *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, Praha 2015, s. 60–61.

Krátké shrnutí:

Umělecké aktivity interpretující památku jsou velmi účinným nástrojem reprezentace a aktualizace minulosti. Oživují památku podléhající muzealizaci. Měla by je charakterizovat historická poučenost: návrat k historické podstatě konkrétní památky, v níž jsou realizovány. U významných aktivit je namístě, když o dramaturgii programu rozhoduje umělecká rada. Pokud daná kulturní instituce nedisponuje odborníkem na živé umění, lze doporučit mezioborovou spolupráci více institucí.

↑ Z představení Divadla Continuo na zámku Kratochvíle (foto archiv SZ Kratochvíle)

2.7 Storytelling: Vypravěčství

P. Hudec, E. Neprašová

„Dotýkají se nás příběhy, které míří do nitra věcí, nejen povrchně na jejich popis, jak jsme občas svědky třeba při prohlídkách hradů a zámků. Příběhy nabízejí vhled, pochopení souvislostí, jež na první pohled nejsou vidět.“¹⁵¹

Přicházíme-li na památku, chceme ji především vidět. Tato kapitola ovšem akcentuje jiný rozměr poznávání kulturního dědictví, a to **slyšení**: návštěvník je při něm spíše posluchačem, účastní se památkové „audience“, při níž ožívají staré příběhy.

Vyprávění příběhů byla věnována již část kapitoly 3.2 v I. díle metodik. Tento text rozvíjí téma o specifické **umění vyprávět příběh**, kterým se zabývá **storytelling**.¹⁵² Byť někteří autoři termín nepřekládají, Michaela Piskačová pro něj nachází český ekvivalent ve slově **vypravěčství**. Jedná se o živé, scénické podání příběhu, čímž se liší například od knižního vyprávění.¹⁵³ Jde tedy o **druh dramatického umění, jehož jádrem je interaktivní forma vyprávění příběhů**. Interakce je založena na (ústním) přenosu mezi vypravěčem a divákem. **Staví na jazykovém umění, používání hlasu, pohybu a gesta. Důležitá je představitost vypravěče**, který je zároveň autorem a interpretem příběhu a dokáže **vyvolávat odezvu (představy) u publika. Díky tomu každý posluchač vyprávěný příběh sám pro sebe spoluvytváří**. Podle propagátorů storytellingu se příběh „*neodehrává před Vámi, ale ve Vás. Storytelling se tak stává druhem aktivní zábavy, při které divák zapojuje vlastní myšlenky, zkušenosti a představy.*“¹⁵⁴ **Vypravěč také často vede s publikem dialog**, přizpůsobuje se svým posluchačům. Storytelling tedy podporuje pocit společenství. Dále staví na atmosféře daného momentu, ve kterém vypráví.¹⁵⁵ Podstatným je propůjčit se pokaždé dané chvíli, být inspirován přítomností (teď a tady), vyprávět jako poprvé.¹⁵⁶

Pro vypravěčství je charakteristická prostota v technickém slova smyslu.

Představení zpravidla obstará jedna osoba. Obejde se bez tzv. kamenné repertoárové scény (i výprava může být vyprávěna), byť je-li vyprávění realizováno v historickém prostředí, stává se vlastně místo působivou scénou. Rovněž není podmínkou, že vypravěč jako svého druhu herec musí mít kostým. Pokud jej používá, bývá

151 Ladislav Ptáček – Tomáš Růžička (edd.), *Jak před(d)kládat svět, základy dobré interpretace*, Brno 2012, s. 37–38.

152 Termín je složen z anglických výrazů *story* – příběh a *telling* – vyprávění a vyjadřuje tak současně proces vzniku i výsledek. Storytelling.cz, <http://story-telling.cz/>, vyhledáno 3. 9. 2021.

153 Michaela Piskačová, *Vypravěčství jako případ současné slovesné tvorby*, Praha 2013, s. 13. Autorka odlišuje *vypravěčství* od *vyprávění*, která má spíše knižní konotace.

154 Storytelling.cz, <http://story-telling.cz/>, vyhledáno 3. 9. 2021.

155 Robert Čapek, *Moderní didaktika: Lexikon výukových a hodnotících metod*, Praha 2015, s. 282.

156 Podobná východiska má i Dialogické jednání s vnitřním hercem, které rozvinul divadelní pedagog Ivan Vyskočil. Eva Slavíková, *Zkoumání dialogického jednání s vnitřním partnerem*, in: kolektiv autorů, *Psychosomatika a pohyb*, Praha 2008, s. 14.

↑ Představení storytellingu v Květné zahradě (foto T. Vrtal)

spíše náznakový: mám na hlavě korunu – jsem král. Sundám-li ji z hlavy, vystoupil jsem z role a už jím nejsem. Na rozdíl od klasického divadla **vypravěčství nepracuje s dramatickým textem a vypravěč se tak ocitá v situaci, v jaké bývá průvodce při prohlídce památky, pokud se striktně nedrží sylabu a bere jej pouze jako oporu pro interpretaci.**

Autorský vklad vypravěče spočívá v živém provedení často převzatého (notoricky známého) příběhu. Interpret je v tomto smyslu současně autorem.

Kde končí vyprávění, jak jej běžně využívají průvodci po památce, a kde začíná vypravěčství či storytelling? Při scénickém vyprávění příběhu se uplatňuje bohatší škála forem: vypravěč sám představuje příběh třeba o desítkách postav, do nichž „vstupuje“ (hovoří za ně v přímé řeči) a zase se vrací zpět do „role“ vypravěče. **Další odlišnost lze (kromě virtuózní, umělecké roviny) spatřovat v dostatečném časovém prostoru, který je věnován podání příběhu.**

Vypravěčství „polidštuje“ památky, v nichž je zpravidla kladen akcent na předměty. V minulosti ale památkové objekty obývali či užívali lidé a nikoliv předměty. Vyprávíme-li jejich příběhy, *dům* se stává *domovem*, vypadá obyvatelně a ukazuje lidskou stránku bývalých obyvatel.¹⁵⁷ Význam předmětů se tím nemusí umenšovat.

157 Ron M. Potvin, *House or Home? Rethinking the Historic House Paradigm*, <https://aaslh.org/house-or-home-rethinking-the-house-museum-paradigm/>, vyhledáno 23. 7. 2021.

vat, dostávají se více do kontextu. Návštěvníci oceňují interpretaci těchto artefaktů jako majetku v životě lidí, s konkrétními významy a příběhy, které se jich týkají.

V zahraničí (zejména v severní a severozápadní Evropě) má storytelling v historickém prostředí dlouhou tradici.¹⁵⁸ V České republice se propojení interpretace památek a (novodobého) vypravěčství teprve hledá,¹⁵⁹ byť paradoxně právě s prostředím památek (konkrétně s hrady) spojujeme archetypální postavu trubadúra či barda – hudebníka a vypravěče příběhů. Je přitom více myslitelných formátů. Některé si představíme formou případových studií.

2.7.1 Storytelling u příležitosti festivalu barokní kultury Hortus Magicus

Podání příběhu má charakter „kulturního pořadu“ ve formátu, který odpovídá divadelnímu či hudebnímu představení, byť s pouze improvizovanou či žádnou scénou. Provozovatel památky si objedná profesionální vypravěče, kteří po omezenou časovou dobu podávají příběhy.

Součástí výše představeného festivalu barokní kultury *Hortus Magicus* (viz kapitola 2.6.3) jsou také storytellingová představení, která se tematicky vztahují k ikonografii Květné zahrady těžící z antického kulturního odkazu. Přesněji jsou vymezena hlavním tématem ročníku festivalu. Jsou pořádána na různých místech zahrady, přičemž tato **zákoutí tvoří nejen prostředí, ale jsou i předmětem interpretace.** Ikonografii Květné zahrady totiž inspirovaly příběhy z Ovidiových *Proměn*. Vyprávění o Persefoně (Proserpině) se tak například odehrávalo v zahradním pavilonu (rotundě), kterou zdobí sochy čtyř ročních období (pointa příběhu) i freska s motivem únosu dívky do podsvětí.

Další vyprávění oživovala např. arkádovou galerii (kolonádu), kterou rovněž zdobí sochy antických bohů a hrdinů. Posluchači skrze vyprávění nejen že porozuměli výtvarným dílům, ale mohli také zakoušet jednu z funkcí zahrady jako velkého divadelního jeviště. Příběhy návštěvníkům interpretovali profesionální vypravěči.

158 Viz např. webová prezentace *Scottish Storytelling centre*, <https://www.scottishstorytellingcentre.com/>, vyhledáno 7. 4. 2021.

159 Prvním výrazným vstupem storytellingu do prostředí památek ve správě NPÚ byl mezinárodní Festival storytellingu v České republice konaný ve dnech 17. až 20. 4. 2013 na SZ Valeč a SHZ Bečov nad Teplou. Zatímco na první z památek se účastníci vztahovali k historickému prostředí především za pomoci imaginace, na Bečově měli k dispozici fakta: „Úkolem každé skupiny bylo najít, zpracovat a prezentovat ostatním příběh daného tématu. Vybavení složkami s výchozími informacemi se účastníci za doprovodu lektorů odebrali na svá stanoviště, kde se jim dostalo stručného výkladu. Poté již bylo na nich, aby objevovali, ptali se a skládali si dohromady jednotlivé dílky mozaiky zjištěných skutečností. Po práci v terénu skupiny využily připravených „brainstorming places“, kde měly k dispozici další cizojazyčné pracovní materiály a na omezený čas i přístup k internetu. Odpolední část byla věnována prezentacím rekonstruovaných příběhů, při kterých vybraná dvojice z každé skupiny představila ostatním svůj příběh.“ Bečov: festival storytellingu v České republice, <https://www.czecot.cz/?page=14&id=23777>, vyhledáno 23. 8. 2022.

↑ Vypravěčka interpretovala jeden z příběhů, který je vyobrazen na klenbě rotundy Květné zahrady (foto T. Vrtal)

2.7.2 Storytelling jako součást prohlídky vodního hradu Loevestein (Nizozemsko)

Vypravěčem se stává sám (standardní) průvodce památkou, storytelling je (pouze) jednou z uplatněných forem interpretace památky.

Středověký vodní hrad Loevestein v Nizozemsku proslul jako věznění právníka a filozofa Huga Grotia. Touto památkou provází průvodci v náznakovém historickém kostýmu, současně však působí velmi civilně. Případová studie popisuje návštěvu, kdy prohlídku vedla žena středního věku. Součástí úvodu, v němž stručně představila hrad i podobu prohlídky, bylo i rituální odemčení branky do hradu starým, velkým klíčem. Řada podobných rituálních momentů provázela také další části prohlídky. Jednalo se především o **zapalování svíček jako začátek většího vyprávění**. Právě v takovou chvíli průvodkyně vstupovala do role vypravěčky a návštěvníci byli naladěni k tomu, být jejími posluchači. Měli možnost posadit se na lavice a vyslechnout si příběh. (Na vše v hradu je možné si sáhnout, na všechny lavice a křesla je možné si sednout – jedná se o repliky).

První větší vyprávění bylo věnováno stavebnímu vývoji hradu. Návštěvníci při něm seděli u velkého stolu. Postup výstavby hradu a jeho stavební vývoj demonst-

↑ Průvodkyně na hradě Loevestein vypráví příběh místa (foto K. Sládková)

rovala průvodkyně na dřevěných kostkách, které postupně skládala k sobě.

Druhé vyprávění bylo věnováno slavnému příběhu útěku Huga Grotia z hradní internace. Působivost napínavého příběhu byla podpořena jak vypravěčskou dovedností průvodkyně, tak scénou: vypravěčka v kostýmu usedla vedle repliky truhly, pomocí níž Hugo Grotius uprchl. Do místnosti proudilo boční světlo evokující obrazy starých mistrů.

Na konci vyprávění průvodkyně upozornila, že Hugo Grotia by bylo škoda vnímat jen prostřednictvím jeho spektakulárního příběhu, že je autorem principů mezinárodního a námořního práva. Také k tomuto tématu je na hradě připraveno vyprávění, jehož spouštěčem je otázka: Kdo vlastní moře?

2.7.3 Experimentální prohlídka hradu Rožmberk založená na vyprávění

Vypravěčem a průvodcem v jedné osobě je profesionál v umění storytellingu. Jedná se o hlavní formu interpretace památky (při výjimečné příležitosti).

Potenciál uplatnění vypravěčství jako hlavní formy interpretace památky byl ověřován v rámci školení sezónních průvodců na hradě Rožmberk, které se uskutečnilo v červnu 2021. Vypravěčka Michaela Piskačová zpracovala jako vyprávěcí část životních osudů hraběte Jiřího Františka Buquoye (1781–1851) a jeho syna a dědice Jiřího Jana Buquoye (1812–1882).

Celým vyprávěním se prolínaly sny mladého hraběte, prostřednictvím kterých se vracel do minulosti, kde se setkával se slavnými představiteli rodu a znovu prožíval významné okamžiky buquoyových dějin. Právě na Rožmberku totiž vybudoval hrabě Jiří Jan v duchu romantismu pod vlivem anglické novogotiky a novorenesance velkolepé „místo paměti“ a „chrám vzpomínek“ oslavující rod Longueval-Buquoy,¹⁶⁰ ale i starší historii místa spojenou s Rožmberky. Každá komnata nese jméno jedné z předních osobností rodu a přibližuje její životní osudy. Díky tomu mohly být jed-

¹⁶⁰ Toto rodové muzeum zpřístupnil jako jeden z prvních šlechticů Českého království již v pol. 19. století veřejnosti.

↑ Experimentální storytellingová prohlídka na hradě Rožmberk (foto Š. Kosová)

notlivé části vyprávění realizovány na různých místech prohlídkové trasy. Interiér zčásti tvořil kulisu vyprávění a zčásti byl předmětem interpretace.

V Křížácké galerii tak ožívaly činy statečných rytířů v době křížáckých válek, kterých se podle legendy účastnil prapředek rodu Alexandre de Longueval. V komnatě Karla Bonaventury Buquoye, ke kterému Jiří Jan pro jeho statečnost a ušlechtilost velmi vzhlížel, se posluchači stali svědky jejich setkání. Přenesli se do roku 1620, kdy tento slavný vojevůdce velel vojskům císařské armády ve vítězné bitvě na Bílé Hoře a v souvislosti s tím se stal prvním majitelem hradu Rožmberk z rodu Buquoyů. Tragický osud Perchty z Rožmberka, která se podle legendy po své smrti stala Bílou paní, účastníci odkrývali v rožmberské síni. Do této části vyprávění byla aktivně zapojena jedna z účastnic prohlídky, která na vyzvání Michaely Piskačové přečetla úryvky z nešťastných Perchtiných dopisů. Podobným způsobem byli posluchači vtaženi i do dalších příběhů, například když předčítali názvy záhadných ingrediencí z receptu na výrobu černého hyalitového skla, jehož výrobou Jiří František Buquoy proslul a zbohatl.

Příběh nebyl vystavěn pouze na relevantních informacích, nýbrž v rámci autorské licence byl dán prostor i fabulaci. Vyprávěčka hovořila převážně ve třetí osobě jednotného čísla, v minulém čase, zařazovala však také části v první osobě jednotného čísla (ich formu). Volila poetický jazyk: „Jan Jiří se zamyslel, zasníl se a vzpomněl si na jejich dětství, na to, jak trávili na Rožmberku příjemné chvíle bezstarostnosti

a ta bezstarostnost jako by je obejmula a obepínala jako meandr Vltavy, který se točí městem.“¹⁶¹

Často používala vtahující slovní obraty: Znáte to? Dokážete si představit? Vyprávění střídě doprovázela hrou na tibetskou vodní místu.

Vytvořit vyprávění na míru památkovému objektu tak, aby propojilo prostory prohlídkové trasy, všechny důležité postavy a předměty (byť ne v rozsahu, jak to činí sylabus v ústech průvodců) je mimořádně náročný úkol a v rámci experimentu na Rožmberku byl pouze naznačen potenciál vyprávění. Jeden z mladých průvodců přesto v reakci na zážitek z vyprávění uvedl: „*Já miluju příběhy, historky a [...] vyprávěť hrad tímhle stylem je podle mě budoucnost.*“¹⁶²

Další z účastnic prohlídky vyjádřila své pocity takto: „*Já si myslím, že je to hodně jiné v tom, že se do toho člověk víc zaposlouchá, [...] že i z pozice návštěvníka to není to chrlení dat, který na ně chrlíme normálně, že tohle je něco jiného, více to vtáhne do děje, trochu se k tomu přidává emoce, nějaký vztah [...] k těm lidem, o kterých se mluví. A myslím si, že v tomhle je to dobrý, že je to jiný.*“¹⁶³

2.7.4 Experimentální prohlídka Vily Stiassni založená na vyprávění

Více vypravěčů se střídá ve vyprávění a každý zprostředkovává nějakou část památky. Jedná se o hlavní formu interpretace památky (při výjimečné příležitosti).

Ve dnech 8.–9. října 2021 se v brněnské vile Stiassni uskutečnil workshop pro průvodce zaměřený na osvojení si dovednosti vypravěčství, který vedla lektorka Dominika Šindelková. Účastníci workshopu nejprve absolvovali prohlídku památky vedenou kastelánkou Kateřinou Konečnou. Kromě takto získaných informací měli k dispozici oficiální průvodcovský text. Následně se rozdělili do skupin, ve kterých se hlouběji věnovali zvolené postavě spojené s historií místa. Kladli si otázky, které měly za cíl hlouběji postavu uchopit, např.: Jak vypadala? Jak mohla chodit? Jaké bylo její typické gesto? Co mohla mít v kapse? Jaké měla oblíbené místo? Čeho se obávala a v co doufala? Jak vypadal její běžný den?

Čas věnovaný prozkoumávání vily a jejích obyvatel byl následně zúročen ve výstavbě krátkých příběhů. Skupiny měly možnost pracovat v místnostech spojujících s jejich postavou. Setkání vyvrcholilo „řetězovou“ prohlídkou, při níž se všichni účastníci workshopu vystřídali v roli vypravěčů a posluchačů. Na pěti různých místech vily tak byla vyprávěna historie místa. Vyprávění zde představujeme formou krátkých anotací:

161 Zvuková nahrávka vyprávění Michaely Piskačové na hradě Rožmberk ze dne 19. 6. 2021, archiv projektového týmu NAKI.

162 Zvukový záznam celkové reflexe školení průvodců ze dne 20. 6. 2021, archiv projektového týmu NAKI.

163 Záznam reflexe storytellingové prohlídky ze dne 19. 6. 2021, archiv projektového týmu NAKI.

↑ Vyprávění příběhu vily Stiassni se postupně zhostilo více vypravěčů. Jejich ústy k posluchačům promluvila například paní domu Hermine (foto P. Hudec)

Lodžie a zahrada: Hermine Stiassni s manželem Alfredem bilancují na zahradě výstavbu vily, kterou charakterizuje nejen architektura, ale také manželský kompromis: exteriér dle přání pána domu, interiér většinou podle přání jeho paní.

Dámský salonek: Architekt Ernst Wiesner je při večeři s manželou Stiassni konfrontován s požadavky paní domu, která si přeje řešit interiér nově vystavěné vily tradičně. Vyprávění reflektuje rozpor mezi moderním funkcionalistickým vyzněním exteriéru vily a vnitřními prostory, které se svým vzhledem podobají zámeckým.

Ložnice pana Alfreda: Majitel vily Alfred Stiassni je manželkou vytržen z obvyklých ranních rituálů. Zlý sen ženy spojuje se zhoršující se situací Židů v Evropě. Manželé docházejí k rozhodnutí zavčas odjet ze země. Alfred pragmaticky promýšlí, co vše s tím bude spojeno. Ví, že dnešní den nebude probíhat jako obvykle.

Nádvoří vily: Zahradník Antonín Fröml byl svědkem pohnutého dění ve vile ve 30. a 40. letech 20. století, které charakterizovaly příchody a odchody. Vyprovázel manžele Stiassni do emigrace, byl zde při příchodu a odchodu německých vojáků, kteří vilu využívali ke kratochvílím. Zažil také příchod a odchod ruských vojáků, kteří interiér osvobodili od mnoha cenností, i dny, kdy zde pobýval prezident Beneš. Na jeho otázku, co přijde teď, mu přináší odpověď pošták: má se s rodinou z vily vystěhovat.

Terasa vily: Již dospělá dcera manželů Stiasni **Suzanne** dochází na terapii k psychiatrovi, se kterým rozebírá své sny. Ty ji vracejí do rodného Brna, kde prožila dětství. Ve snech se objevuje morální apel rodičů, aby se vrátila do Vily Stiasni a ujala se dědictví. Susane si však uvědomuje, že nejen fyzické místo jejího dětství se za ta léta proměnilo. Nemá cenu se vracet. V jejích vzpomínkách však zůstává bezpečně uloženo a tím nachází vnitřní klid.

Workshop v praktické rovině ověřil možnosti propojení storytellingu a provázení po památkách. Vyprávět příběh v historickém prostředí se záměrem nejen zprostředkovat zážitek, nýbrž také poučeně informovat, je velká zodpovědnost, která je podmíněna náročnou přípravou. Každý z účastníků strávil ve vile dva půldny, aby získal kompetence pro třeba jen dvouminutový vstup. K tvůrčí interpretaci památky je třeba také důvěra správy památkového objektu projevená průvodci – vypravěči.

Dle názoru lektorky D. Šindelkové: „*Propojení prohlídky s vynořováním příběhových pasáží se ukázalo velmi funkční a zcela v interpretačních možnostech průvodců. I ti, co neměli žádnou předchozí performativní zkušenost a v příběhové pasáži se příliš nevzdalovali ze své průvodcovské komfortní zóny, dokázali zaujmout diváky změnou energie a temporytmu projevu, i popisem, který byl detailnější a živější. Každý si našel prvky, které mu jsou příjemné a přirozené a mohl se v nich realizovat jeho vypravěčský potenciál.*”¹⁶⁴

2.7.5 Hodnocení storytellingu

Výhody storytellingu

Storytelling **podporuje imaginaci návštěvníka a aktivizuje jej**. Díky vyprávění **prostory památky ožívají** dávnými ději a **jsou aktualizovány pro současného návštěvníka**. Přináší mu **nevšední zážitek** na bázi mezilidské komunikace, společenství, což lze akcentovat zejména v době upřednostňující digitální média. Umožňuje **zapojení návštěvníků do interpretace** (vyprávění).

Nevýhody storytellingu

Kvalitativní kritéria storytellingu kladou vysoké profesní nároky na vypravěče. To řadí storytelling do kategorie mimořádných prohlídek či výjimečných příležitostí.

Jestliže storytelling vychází z příběhu, pracuje s tím, co památka nabízí, selektivně. **Neobsáhne tolik informací, nepopíše veškerý mobiliář jako klasický výklad průvodce**. Spíše některé z předmětů či prostor zapojí do vyprávění.

Nedostatek času na rešerši informací o památce a jejích obyvatelích či umělecká licence vypravěče může vést k tomu, že storytelling sice bude pro návštěvníka velkým zážitkem, nebude však účinně interpretovat památku. Nejsou smyšlenky

164 Elektronická korespondence autora textu s D. Šindelkovou ze dne 27. 10. 2021.

a báčorky přesně to, co se snaží správci památkových objektů vymýtit z výkladů průvodců a podvědomí návštěvníků? **Vypravěč a průvodce památkou má tedy zodpovědnost za to, aby byla reprezentace historie smysluplná a vyvážená.**¹⁶⁵

Prohlídka zcela pojatá jako storytelling se může minout s očekáváním návštěvníka. Je tedy třeba informovat jej o specifickém charakteru návštěvy památky předem.

Krátké shrnutí:

Storytelling je uměleckou disciplínou, která dává vyznít příběhům.¹⁶⁶ Jako v každé dovednosti, také ve vyprávění příběhů je třeba se cvičit. Kompatibilitu prohlídek památek a storytellingu lze hledat v uplatnění některých prvků vypravěčství: průvodce ve svém výkladu vstoupí krátce do role či rolí a vypráví příběh. Jinou možností je, že správa památky přizve ke spolupráci profesionálního vypravěče. Ten má buď kratší vystoupení v některé z prostor, kterými vede klasická prohlídka, nebo dokonce sám vede návštěvníky a vyprávěním příběhu propojuje více místností. Další možností je samostatný vypravěčský pořad blížící se svým formátem divadelnímu vystoupení s jevištěm a hledištěm.

Prohlídky památky s výrazněji uplatněným podílem storytellingu se nabízí především při výjimečných či svátečních příležitostech.

165 Srov. Hanah M. Gaston, *If These Walls Could Talk: Best Practices for Storytelling in Historic House Museums* (disertační práce), Seton Hall University 2019, <https://scholarship.shu.edu/dissertations/2694/>, vyhledáno 23. 7. 2021.

166 V době sazby tohoto textu byla vydána tematická kniha, na kterou čtenáře odkazujeme: Barbora Voráčková a kol., *Storytelling aneb Cesta do příběhu*, Praha 2022.

2.8 Kostýmované prohlídky a living history

N. Rezková Příbylová, P. Hudec, L. Bláhová

„Každý, kdo se snaží rozlišovat mezi vzděláváním a hrou, neví nic ani o jednom z nich.“¹⁶⁷

Herbert Marshall McLuhan

Kostýmované prohlídky a oživená historie jsou formy interpretace, u nichž je charakteristické užití kostýmu. Jsou pro návštěvníky vítanou alternativou k tradiční prohlídce s průvodcem. Než se budeme věnovat jejich charakteristice a vlivu na návštěvníkovo vnímání, uveďme, jaké jsou možnosti využití kostýmu na památkách. Základní členění můžeme definovat takto:

a. kostýmovaný průvodce

- provází v roli určité postavy – výkladem v ich-formě vytváří dojem, že přichází z minulosti do současnosti nebo že se návštěvník posunul zpět v čase
- provází za sebe – mluví o historické postavě ve třetí osobě, nevstupuje do role, zůstává osobou ze současnosti informující o minulosti¹⁶⁸

b. prohlídky s kostýmovanými účinkujícími

- běžná prohlídka s průvodcem je obohacena o divadelní, hudební nebo taneční výstup kostýmovaných postav
- v průběhu celé prohlídky se návštěvník setkává s větším počtem kostýmovaných postav, které přehrávají většinou fiktivní příběh historicky doložených i smyšlených postav (prohlídka má charakter divadelního představení)

c. kostýmovaní návštěvníci

- kostým podporuje propojení návštěvníka s objektem

d. kostýmovaný průvodce i návštěvníci

- kostýmy zesilují „hru na jako“

Všechny uvedené možnosti mají jedno společné: setkáme-li se na památce s kostýmovanou postavou, je to pro nás známka, že „něco bude jinak“. Důvodem, proč na sebe kostým strhává pozornost, je nositelem tajemství a vzbuzuje zvědavost, je HRA. V různých podobách a intenzitě se jí člověk věnuje v každém věku, protože přináší zábavu, odpočinek a vítanou změnu. Vyvolává radostné klima. Zároveň je bezpečně ohraničena prostorem a časem. Pokud bychom se drželi čtyř základ-

167 „Anyone who tries to make a distinction between education and entertainment doesn't know the first thing about either.“ Über Museum – Theater – Events, <https://www.museum-theater-events.de/spiel-als-methode/>, vyhledáno 29. 9. 2021.

168 Viz International Museum Theatre Alliance (IMTAL), *What is interpretation?*, <http://www.imtal-europe.net/what-interpretation.html>, vyhledáno 29. 9. 2021.

↑ Cestování v čase je pro návštěvníky vždy zážitkem (hrad Lipnice, foto Š. Bejdová)

ních typů her podle filozofa Rogera Cailloise, pak se u kostýmovaných prohlídek i oživené historie uplatňuje princip hry označovaný jako mimikry (maska), založený na dočasném přijetí fikce.¹⁶⁹ Sledujeme-li hru jako součást kultury (jako její základ a činitel), pak mluvíme o určité kvalitě jednání, jež se odlišuje od „běžného“ života, který dočasně ruší. Podle Johana Huizinga: „Hra spojuje a rozlučuje. Upoutává. Přitahuje, [...] je naplněna rytmem a harmonií.“¹⁷⁰ Prostupuje ji napětí a uvolnění. Tento kontrast vytváří tajemno a činí hru lákavou. Johan Huizinga dodává: „Odlišnost a tajemnost hry se nejzřetelněji projevuje maskováním. V něm je ‚neobyčejnost‘ hry úplná. Převlečený nebo maskovaný člověk ‚hraje‘ jinou bytost. ‚Je‘ jinou bytostí. Se vším, co se nazývá maska a přestrojení, je neodlučitelně spjat dětský strach, nevázané veselí, posvátný obřad a mystická fantazie.“¹⁷¹

Kostým ve spojení s historickým prostředím poskytuje návštěvníkovi nevšední zážitek, což zvyšuje pravděpodobnost jeho uchování v paměti. To je na jedné straně výhodou, na straně druhé kostým naše vnímání i zkresluje a může být zavádějící vůči historickým realitám. V případě náznakového kostýmu (na rozdíl od historizujícího),¹⁷² se s větší fantazií návštěvníka počítá, protože tento druh kostýmu

169 Roger Caillois, *Les jeux et les hommes*, Gallimard 1958, s. 39.

170 Johan Huizinga, *Homo ludens*, Praha 2000, s. 21.

171 Ibidem, s. 24.

172 Viz příloha č. 3 Kostým.

↑ V kostýmech provázeli dětští průvodci na zámku Jaroměřice nad Rokytnou (foto V. Mašát)

než 150 kostýmů různých velikostí, ušitých podle barokních, rokokových a romantických šatů, což je v souladu s architekturou a interiérem objektu. Při výpůjčce se dbá na dodržování hygienických pravidel, mezi která mj. patří použití ochranné vrstvy oblečení pod kostým a dodržení 30 minutového limitu pro zapůjčení kostýmu. Velký zájem návštěvníků o tuto prohlídku s sebou nese zvýšené nároky na údržbu kostýmů a také nutnost si prohlídku předem rezervovat.¹⁷³ Tato forma interpretace památky je zcela založena na hře, kdy návštěvníkovi přináší radost vstoupit do role definované historickým oděvem, při níž mu kostým přináší zábavu. Je třeba zdůraznit, že ne každý má touhu se maskovat, kostým může u návštěvníka vyvolávat i negativní emoce a stres. Tomu je možné se vyhnout ponecháním možnosti převlek odmítnout.

Nejintenzivnější hra na „jako“ je v případě kombinace kostýmovaných průvodců a návštěvníků. Míra přesvědčivosti je daná využitými druhy kostýmů. Z praktických důvodů se většinou návštěvníci oblékají do náznakových kostýmů, aktéři pak do složitějších kostýmů. Tento princip velmi dobře funguje např. v Hampton Court Palace (Velká Británie), kdy návštěvníci (zejména ti nejmladší) mají možnost si zapůjčit svrchní plášť evokující renesanci, účinkující naopak využívají vel-

pouze naznačuje určitý typ postavy. Dá se proto předpokládat, že intenzita prožitku z náznakového kostýmu nepotlačí u návštěvníka jiné vjemy, ale bude je rozvíjet, bude víc motivovat k dalšímu poznávání. Ať návštěvníkům nabízíme historizující, nebo náznakový kostým, většina to bude vnímat jako vítané zpestření.

Kostýmované prohlídky a oživená historie se na našich památkách objevují především nárazově, výjimečně jako součást stálé nabídky, jak tomu bývá v zahraničí, kde mnohé pamětové instituce přijaly oživenou historii jako běžnou součást zážitku návštěvníka. Pokud jde o stálou nabídku u nás, zmíníme zámek Milotice, kde se do kostýmů oblékají návštěvníci. Procházka zámeckým parkem, zahradou a oranžeriemi v historickém kostýmu je v běžné nabídce prohlídkových okruhů zámku. Fundus tvoří více

173 Zámek Milotice, <https://www.zamek-milotice.cz/cs/kostymove-prohlidky>, vyhledáno 6. 9. 2021.

↑ Mnoho návštěvníků zámku Milotice využívá příležitosti obléct se do historických kostýmů a pořídit si v nich společnou fotografii (foto P. Hudec)

mi přesné repliky šlechtických oděvů. Komunikace mezi účinkujícími a návštěvníky probíhá stejně, bez ohledu na to, zda má, či nemá návštěvník na sobě plášť. Nicméně plášť pomáhá návštěvníkovi cítit se více vtažen do hry a jeho vnímání může být díky tomu soustředěnější.

Kostýmovaný průvodce v roli využívá při výkladu ich-formu, jeho snahou je zpřítomnit postavu často spjatou s objektem. Kostým může mít různou úroveň,¹⁷⁴ což napomáhá nebo naopak potlačuje míru přesvědčivosti postavy hrané průvodcem. Pro zvýšení efektu není výjimkou snaha přizpůsobit řeč a vyjadřování průvodce jeho roli. Neznalost jazyka dané doby a jeho správného užívání vede k „pse-

↑ Náznakový kostým (plášť poutníka) využívají v Sázavském klášteře při edukačních programech (foto D. Štědrová)

174 Podrobněji v příloze č. 3 Kostým.

↑ Program pro místní školu na hradě Lipnice dává účastníkům možnost vyzkoušet si části středověké výstroje. Kostým je zde edukační pomůckou (foto V. Mašát)

udořeči“, která nemá oporu ve filologii, ale v představě autora textu, což může být fakticky zavádějící. Na druhou stranu dobově poučená řeč by zkomplikovala návštěvníkům srozumitelnost sdělení. Dostáváme se tím opět ke hře na „jako“, kdy při komunikaci funguje určitá míra tolerantnosti zúčastněných stran. Kostýmovaný aktér, v roli využívající výklad v první osobě, posouvá návštěvníky do minulosti, nebo se jeho postava přesouvá do současnosti. Tento časový rozpor odbourává jiný přístup průvodce v kostýmu, pokud nevstupuje do role historické postavy, ale vystupuje sám za sebe a stává se jakýmsi kostýmovaným „komentátorem doby“. Od aktéra to vyžaduje značné znalosti o životě a době, kterou vymezuje svým kostýmem.¹⁷⁵ Stejný princip je možné uplatnit i u více kostýmovaných aktérů, mezi kterými se návštěvník pohybuje a se kterými může podle svého zájmu vést rozhovor. Příkladem jsou akce s prezentací tradičních řemesel a dalších dobových činností.

V případě skupinového využití kostýmů, kdy se návštěvník v průběhu prohlídky setkává s větším počtem kostýmovaných aktérů, se nebudeme zabývat čistě divadelní, hudební nebo taneční produkcí, kdy prostor tvoří pouze kulisu pro umělecký zážitek (hudební koncerty, divadelní představení apod.). Zmíníme ale prohlídky, které vykazují divadelní znaky a zároveň jsou přímo propojeny s konkrétním objektem. V našem prostředí jsou pravděpodobně nejrozšířenější kostýmované pro-

¹⁷⁵ Viz International Museum Theatre Alliance (IMTAL), *What is interpretation?*, <http://www.imtal-europe.net/what-interpretation.html>, vyhledáno 29. 9. 2021.

↑ Oživená historie na hradě Lipnice přinesla návštěvníkům možnost seznámit se nejen s každodenním životem, ale také s turnajovým kláním šlechticů (foto E. Rezků)

hlídky v rámci mimořádných nočních prohlídek, kdy většinou amatérští divadelní nadšenci prezentují v rolích předem daný scénář. Ten může odrážet přímo historii objektu nebo se jí volně inspirovat. Dochází při nich k odborně nepodloženým fabulacím, což je tolerováno, protože cílem takové divadelní produkce je pobavení návštěvníků.

Dostáváme se tím k otázce, jak odlišit kostýmovanou prohlídku od oživené historie. Určit přesnou hranici mezi nimi dost dobře nejde. Jejich společným a zároveň nejviditelnějším znakem je kostým.¹⁷⁶ V případě **kostýmované prohlídky** kostým vizuálně doplňuje výklad průvodce, který je veden frontální formou, kdy **návštěvník je pouze příjemcem**. Nebo může jít o skupinovou prezentaci fiktivního příběhu divadelními prostředky, kde autentické místo vytváří pouhou kulisu pro hru kostýmovaných aktérů a cílem je pobavení návštěvníka. Naopak cílem oživené historie v jejím nejširším pojetí není obsáhlý faktografický popis, ale příležitost k získání zkušenosti, vnímání významu a síly věcí či míst prostřednictvím napodobování minulosti.¹⁷⁷ Kostým tu není jen „dekorací“, ale má zprostředkovatelskou funkci.¹⁷⁸

176 Podrobněji o kostýmu v příloze č. 3 Kostým.

177 Stefanie Samida, Material culture, in: Vanessa Agnew – Jonathan Lamb – Juliane Tomann (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019, s. 130–132.

178 Viz *Museum-Theater-Events*, <https://www.museum-theater-events.de/spiel-als-methode/>, vyhledáno 29. 9. 2021.

↑ Oživená historie přibližující život Jindřicha VIII. je součástí prohlídky paláce Hampton Court ve Velké Británii (foto M. Indra)

U sdělování prostřednictvím „hry“ je důležité si uvědomit, že není prezentována událost samotná, ale je reprezentována prostřednictvím modelu, který nikdy nemá všechny vlastnosti originálu, ale pomáhá nám k němu proniknout. Předvádění života „jako“ volíme tam, „kde potřebujeme přelstít skutečnost, kde potřebujeme TEĎ a ZDE nejen překročit, ale z nich přímo ‚vyskočit‘, tj. všude tam, kde chceme pozorovat nepozorovatelné, konstruovat nekonstruovatelné, experimentovat s tím, s čím se experimentovat nedá nebo nesmí, zpřítomňovat nepřítomné [...] disponovat s tím, co k dispozici není,“¹⁷⁹ píše divadelní teoretik Ivo Osolsobě.

Oživená historie často nemá pevný scénář (mluvit můžeme spíš o „dějové kostře“), zaměřuje se na tendenci popisovat kontext prostřednictvím konkrétní činnosti, jako jsou řemesla a další způsoby práce spojené s dovednostmi našich předků. Je postavená na principu dialogu mezi aktéry a návštěvníky.¹⁸⁰ Na rozdíl od

179 Ivo Osolsobě, *Divadlo, které mluví, tančí a zpívá*, Praha 1974, s. 25.

180 Viz International Museum Theatre Alliance (IMTAL), *What is interpretation?*, <http://www.imtal-europe.net/what-interpretation.html>, vyhledáno 29. 9. 2021.

kostýmovaných prohlídek **v sobě nese edukační rozměr** a cíleně pracuje s principy neformálního vzdělávání.¹⁸¹

Oživená historie má velmi široké spektrum pojetí. Původním smyslem bylo uchovat tradice (zvyky, jazyk, řemeslo) vytlačované industrializací. Dnes můžeme oživenou historii chápat jako napodobeninu minulosti, s důrazem na materiální kulturu, kde věci jsou prostředkem komunikace. Podle archeologa Pavla Macků jde o „činnost snažící se postihnout vybranou časovou epochu nebo dějinnou událost za použití co nejpřesnějších reálií dané doby, vyrobených jako rekonstrukce dle historických pramenů všech povah.“¹⁸² **Přístup, kdy je návštěvník prostřednictvím kostýmované postavy konfrontován s vědeckými poznatky, odlišuje oživenou historii od „obyčejné“ kostýmované prohlídky.**

Rozlišení performativního přístupu interpretace historie podléhá geografickým podmínkám. Není zde záměrem srovnávat pojetí americké a evropské, protože tyto „herní“ přístupy interpretace historie se neustále vyvíjejí, rozšiřují a upřesňují. S odkazem na historika Davida Deana, který definuje oživenou historii jako praxi snažící se simulovat, jak vypadal život v minulosti, tím, že ho znovu představuje v současnosti,¹⁸³ se zaměříme na čtyři základní (pravděpodobně nejrozšířenější) proudy inscenované historie v historickém prostředí. Všechny mají společné znaky – aktivitu s prvky hry, experimentu a zážitku se snahou o historickou přesnost.

- a. **Experimentální archeologie**¹⁸⁴ (vědecká rekonstrukce) – propojuje osobní zkušenost aktérů a průběžně dokumentovaný experiment, připravený na základě vědeckých poznatků. Zkoumá řemeslné techniky a techniky každodenního života minulosti ve spojení s vyhodnocením opotřebování nástrojů a materiálů. Hra v roli ani přítomnost diváků není její podstatou.
- b. **Oživená historie** (v užším slova smyslu) – cíleně pracuje s propojením reality a fiktivního života. Probíhá v dialogu s návštěvníkem, návštěvníkovi předkládá podněty k zamyšlení, ke kladení otázek. Nedrží se formálního

181 Dobrovolnost; Stanovení cíle; Vědomé a holistické učení; Partnerský vztah mezi účastníky a organizátory; V procesu vzdělávání je program nebo aktivita přizpůsobena potřebám účastníků; Oceňování chyb jako příležitost pro další rozvoj; Role skupiny, která slouží jako další zdroj zkušeností, znalostí, dovedností a postojů; Odpovědnost účastníka za výsledky, které si sám stanoví. Viz Monika Novosadová – Lucie Příšovská, *Úvod do neformálního vzdělávání*, Praha 2019.

182 Pavel Macků, Archeologická Living history, livinghistorická archeologie, in: *Veřejná archeologie* 6, Praha 2021, s. 133–143, zde s. 134.

183 „Living history se snaží simulovat, jak vypadal život v minulosti, tím, že ho znovu představuje v současnosti.“ David Dean, Living history, in: Vanessa Agnew – Jonathan Lamb – Juliane Tomann (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019, s. 120.

184 Mezinárodní organizace Network of Experimental Archeology charakterizuje experimentální archeologii na základě šesti bodů definovaných Peterem Kelterbornem: 1) emoční zážitky, 2) výuka a studium archeologických technik, 3) prezentace a ukázky, 4) replikace a rekonstrukce pro výzkum a muzea, 5) skutečný experiment, 6) zveřejnění výsledků. Gunter Schöbel, Experimental archeology, in: Vanessa Agnew – Jonathan Lamb – Juliane Tomann (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019, s. 71.

↑ Na hradě Lipnice probíhal LARP situovaný do doby Karla IV. (foto Š. Bejdová)

scénáře, pracuje s improvizací. Proto jsou u ní kladeny mnohem větší požadavky na znalosti a vědomosti aktérů. Důležitým znakem oživené historie je aktivní podíl návštěvníka na hledání a objevování poznatků.

- c. **Reenactment** (historická rekonstrukce) – inscenování historických událostí, při kterých se čerpá z experimentální archeologie. Hra v roli je zde významným znakem, stejně jako využití kostýmů a předmětů, nedílnou součástí je sociální interakce a emoční prožitek aktérů.
- d. **LARP** (Live Action Role Play) a další akční herní formáty – herní aktivita určena primárně pro kostymované účastníky, kteří vstupují do fiktivních nebo historických postav, přičemž hlavním cílem je emoční a sociální zážitek účastníků ze hry v dané roli, většinou bez přítomnosti diváků. Může probíhat i v kombinaci s on-line hrou.

Oživená historie a reenactment čerpají z aspektů experimentální archeologie a jejích nálezů, ale také je rozšiřují. Jsou v souladu s experimentální archeologií, ale nezaměřují se (pouze) na experimentování, a tak představují samostatné pole výzkumu.¹⁸⁵ Využití věcí ovlivňuje smysly, emoce a zkušenosti aktérů, „zhmotňuje“ historii, zvyšuje emoční zážitek návštěvníka. To je důvod, proč se zejména ree-

¹⁸⁵ Gunter Schöbel, *Experimental archeology*, in: Vanessa Agnew – Jonathan Lamb – Juliane Tomann (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019, s. 67.

↑ *Reálné potraviny spojené s konkrétním obdobím jsou vždy obohacením oživené historie (foto Š. Bejdová)*

nactment rozšířil také jako výuková forma při poznávání minulosti. Reenactment chápeme jako „zážitkovou techniku“, která má podobu experimentu, leč výsledky „experimentu“ nejsou vědecky dokumentovány a zveřejněny. Proto je tato forma přijímána mezi odborníky se značnou rezervou. Přesto, jak zmiňuje německý archeolog Gunter Schöbel, **jsou oživená historie, reenactment a experimentální archeologie považovány za nejefektivnější performativní přístupy pro získávání zkušeností a předávání informací o historii veřejnosti.**

Reprodukce sice nemá patinu času, ale čerstvé stopy výroby s použitím dobových technik přesněji zachycují, jak se předmět jevil lidem v minulosti. Oživováním minulých událostí v současnosti reenactment (znovu) utváří vzpomínky na tyto události a je tak propojen s individuální i kolektivní pamětí.¹⁸⁶ U reenactmentu jsou tělesné zkušenosti a práce s věcí klíčovým prvkem vystoupení před publikem, věci jsou považovány za výukové pomůcky.¹⁸⁷ Proto je zde nejvíce diskutovanou otázkou autenticita kostýmu a předmětů, které jsou klíčem k prožívání minulosti. V tomto

186 Juliane Tomann, Memory and commemoration, in: Vanessa Agnew – Jonathan Lamb – Juliane Tomann (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019, s. 140.

187 Stefanie Samida, Material culture, in: Vanessa Agnew – Jonathan Lamb – Juliane Tomann (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019, s. 132.

↑ Mezinárodní den památek byl v roce 2016 zaměřen na oslavy 700. výročí narození Karla IV. Při té příležitosti se v Českých Budějovicích konala akce „Den ve středověku“ (foto J. Sajtlová)

případě je pojem “autentický” vnímán jako znovuvytvořený (vyrobený) na základě historických dokumentů a nálezů experimentální archeologie.¹⁸⁸

Doporučení pro oživenou historii¹⁸⁹

- Vysoká úroveň historických znalostí založená na aktuálních poznatcích historického výzkumu.
- Schopnost interpretátorů před akcí i v jejím průběhu uvádět vše sdělované do historického kontextu. Pokud nerozumíme společenským, ekonomickým a politickým souvislostem, které ovlivňovaly životy lidí v minulosti, „živá historie“ nám nemá mnoho co nabídnout.
- Vysoká úroveň užívaných materiálů a přesné provedení replik.
- Důraz na detaily: boty, brýle, make-up, účes, doplňky, vše by mělo být přesné, neboť i maličká chyba (např. chytré hodinky na ruce) může zničit přesvědčivost celého zážitku.

188 Anne Broedder, Expertise and amateurism, in: Vanessa Agnew – Jonathan Lamb – Juliane Tomann (ed.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019, s. 74–78.

189 Alexandra Brabcová, Oživená historie, in: Alexandra Brabcová (ed.), *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*, Náchod 2002, s. 288–297.

- Je třeba vymýšlet stále nové nápady, aby představení a prohlídky jakéhokoli typu nezačaly být únavné.
- Dobře zvážit užívaný jazyk – nakolik by se měli aktéři snažit o realistickou interpretaci historických řečových vzorců? V mnoha případech stačí gesto nebo občasné užití archaického výrazu, aby vznikl přesvědčivý dojem.
- V případě spolupráce se školami by měly být děti na zkušenost „živé historie“ náležitě připraveny, aby se mohly do hry dobře zapojit.
- Ideální společnost je schopna zajistit dobře komunikující aktéry, kteří mají zároveň skvělé znalosti o době, kterou prezentují. Na vhodný poměr mezi interpretačními dovednostmi a akademickou erudicí se však názory liší.

2.8.1 Muzeum v přírodě Jamtli v Östersundu (Švédsko)

Švédské muzeum v přírodě v Jamtli bylo otevřeno pro veřejnost již v roce 1912. V prvních letech své existence se zaměřovalo na prezentaci budov a sbírání a vystavování předmětů. Současně ale také organizovalo kurzy lidového tance, řemesel a hudby. Cílem bylo udržet naživu tradice, které po rozmachu industrializace upadaly v zapomnění. V roce 1974 bylo muzeum reorganizováno na nadaci, v jejímž představenstvu jsou kromě zástupců samosprávy různé umělecké a spolkové organizace podporující rozvoj tradic. Od počátku 80. let 20. století zde našly svůj prostor **alternativní metody učení a nové myšlenky o roli muzea ve společnosti. Dříve byly historické budovy a předměty považovány za objekty, které je třeba studovat, obdivovat a uvažovat o nich. Nově měly být začleněny do každodenních činností muzea a ukázány v jejich historickém kontextu.** Profiluje se zde disciplína oživené historie. V roce 1984 **se do historických budov skanzenu poprvé „nastěhovali“ amatérští herci, aby znovu předváděli a vyprávěli, jak lidé žili, pracovali a mluvili v minulosti.** Tato forma prezentace je zde rozvíjena dosud, a to především v letních měsících.¹⁹⁰

↑ Návštěvník skanzenu Jamtli v Östersund (Švédsko) má před sebou spíše obyvatelku domu, než stacionárního průvodce (foto J. Bláha)

¹⁹⁰ Jamtli, oficiální webové prezentace, <https://www.jamtli.com/en/about-jamtli/>, vyhledáno 14. 5. 2021.

↑ Ve skanzenu v Jamtli prezentují stacionární průvodci i funkční benzinku (foto J. Bláha)

Muzeum v přírodě Jamtli v Östersund ve středním Švédsku není typickým muzeem v přírodě, kde bývají zastoupeny stavby z jednoho historického období. Na ploše zvané Historieland najdeme kromě dalších staveb obytné domy z let 1785, 1895, 1942, 1956 a 1975. Během sezóny jsou tyto domy obydleny „herci“ představujícími návštěvníkům jejich dobové obyvatele. Tito aktéři se rekrutují ze tří skupin – herci z řad sezónních zaměstnanců skanzenu, stážisté z řad mládeže ve věku 15–19 let (placení a zajišťování městem) a dobrovolníci, převážně senioři a zároveň členové sdružení Jamtlis Gynnare. Základem pro výběr aktérů prezentujících jednotlivá obydlí je vědomí, že pro věrohodné oživení staveb je zapotřebí zastoupení všech věkových skupin obyvatel, s různými znalostmi a zkušenostmi. Několik dní před zahájením sezóny projdou „herci“ školením týkajícím se historické doby a prostředí, ve kterém budou pracovat.

V úvodu se seznámí s ideou interpretace Historielandu. Dostanou písemné materiály vysvětlující historická fakta, popisující předměty, charakterizující každodenní práci, rodinné vztahy apod. Poté společně trénují v konkrétním prostředí. Důraz je kladen na správné zasazení role do souvislostí (dějinných i vztahových) a také na správný a dobově odpovídající způsob komunikace s návštěvníky. Prázdninová stážisté (mladí lidé) mají v každém jednotlivém prostředí svého denně přítomného supervizora, většinou z řad seniorů nebo starších dobrovolníků. Stejně jako část prezentace (dialogů, činností...) leží na „hercích“. Mladí stážisté neprocházejí tak

důkladnou přípravou jako oni (dostávají méně studijního materiálu a v komunikaci s návštěvníky na ně není kladen důraz).

Dobrovolníci z řad seniorů mají během roku více příležitostí k získání informací a rozšíření znalostí buď školením, nebo v rámci přednášek a vlastivědných výletů po okolí. Většina z nich má pro požadované období své oblečení. Sdružení zároveň provozuje vlastní půjčovnu dobových oděvů pro krátkodobě, třeba jen na jeden den, zaměstnané dobrovolníky. Ti mohou představovat např. prababičku, starého muže, řemeslníka, žence, potulného muzikanta a další. Jejich konkrétní začleňování se děje po konzultaci s vedením a aktéry Historielandu. Velkou dynamiku do života jednotlivých obydlí vnášejí herci z řad dětí. K jejich účinkování je nutná placená registrace. Děti obdrží dobový kostým, roli a jméno. Účinkují po dobu nejvýše 4 hodin a musí být určitého věku (většinou 6–10 let). Každý dům ožívují maximálně dvě děti. Za děti během prohlídek odpovídají herci a stážisté. Účinkování pro ně je vedeno hrou, ale zároveň velmi seriózně.¹⁹¹

2.8.2 Biskupští manové v Kroměříži

Skupina Biskupští manové vznikla v roce 1990 s cílem rekonstruovat jednotku mající v dávných dobách úkol chránit olomouckého biskupa a vlastně celou Moravu.¹⁹² Jádrem se stala vojenská jednotka vztahující se k období třicetileté války. Mezi výsady olomouckých biskupů patřilo mj. to, že vojáci, bojující pod jejich velením, mohli užívat oděvy v barvách biskupství, tedy červené s bílými (heraldicky stříbrnými) doplňky. Tato okolnost vtiskla nezaměnitelný charakter rekonstruovaným dobovým oděvům Biskupských manů.

Jelikož měl olomoucký biskup i titul knížete a mnohdy měl na starost přímo vedení obraně Moravy, nedílnou součástí jeho dvora byla i garda plnící funkci ochrannou a reprezentativní. Kromě ceremoniálních funkcí, spojených s pobytem (arci) biskupů na kroměřížském zámku, pomáhali gardisté i s posílením bezpečnosti ve městě. Stalo se tak zejména během revolučních let 1848/1849 a při setkání cara s rakouským císařem roku 1885. Posledním arcibiskupem, který gardu aktivně využíval, byl kardinál Bauer na počátku 20. století. Za jeho nástupce, kardinála Skrbenského, byla garda po vzniku republiky zrušena. Na základě těchto skutečností rozšířili Biskupští manové v roce 2014 své jednotky – mohou představovat biskupskou gardu Karla Lichtensteina-Castelkorna z 2. poloviny 17. století a arci-biskupskou knížecí gardu z přelomu 19. a 20. století.¹⁹³

191 Informace získány od paní Gunilly Nilsson Edler, aktérky s dvacetiletou zkušeností v prezentaci Historielandu.

192 Cenným zdrojem informací pro její oživení se staly písemné záznamy a sbírka zbraní na zámcích v Chropyni a Kroměříži.

193 Biskupští manové, oficiální webová prezentace, <https://www.manove-km.cz/>, vyhledáno 9. 6. 2021.

↑ Členové skupiny Biskupští manové v uniformách lichtensteinské gardy (foto T. Vrtal)

↑ Členové Biskupských manů v uniformách arcibiskupské knížecí gardy z přelomu 19. a 20. století na stráží před Květnou zahradou v Kroměříži (foto T. Vrtal)

↑ Biskupští manové na festivalu barokní kultury v Kroměříži Hortus Magicus (foto T. Vrtal)

Ačkoliv ožívání historie Biskupskými many je spojeno s úzkou společenskou vrstvou válečníků, prostřednictvím rodinných příslušníků a přátel, ale i rozličných společenských příležitostí, se do rozsahu činnosti dostala i rodinná témata a každodennost. K jedné z vrcholných příležitostí k ožívání historie patří festival barokní kultury *Hortus Magicus*, pořádaný v Kroměříži. Dále pak výstavy kamélií ve sklenících Květné zahrady. Skupina při těchto příležitostech připravuje buď komponované tematické pořady (např. odívání v baroku, pořadové cvičení vojenské jednotky, taneční vystoupení), vykonává čestnou stráž, nebo její členové korzují mezi návštěvníky. Dochází k navázání hovoru, který dokáží členové souboru využívat k osvětě. Návštěvníci buď sami kladou otázky, nebo mohou iniciativu převzít sami Biskupští manové. Při prezentaci vstupují do role jen v omezené míře. Spíše vystupují sami za sebe. Například vedoucí Biskupských manů Evžen Petřík se při takových setkáních představuje vlastním jménem a uvádí, že má na sobě oděv velitele biskupské gardy.

Uvážíme-li historické souvislosti, vrcholnou situací ožívání historie Biskupskými many je držení čestné stráže před Arcibiskupským zámekem v době přítomnosti olomouckého arcibiskupa. **Oživená historie se tak stává oživenou přítomností.**

Biskupští manové jsou neziskovou organizací. Příspěvky od pořadatelů akcí přijímají ve výši, která jim umožňuje uhradit dopravu a vytvářet fundus dobových oděvů. Vůdčí osobnost sdružení Evžen Petřík uvádí: „Člověk se stává součástí pa-

mátky. Nepracuje pro památku za peníze, ale protože z toho má dobrý pocit, že té památce nějakým způsobem pomůže.¹⁹⁴

V roce 2023 vstupují Biskupští manové do nové fáze své činnosti. Historické sídlo biskupské gardy v Mlýnské věži (součást Arcibiskupského zámku Kroměříž) se dočkalo rekonstrukce. Vznikla zde expozice gardy, přičemž podkladem k ní se staly zápisky jednoho z jejích posledních členů. Prostory nejsou přitom pojaty pouze jako muzejní expozice, nýbrž současně jako funkční klubovna či sídlo spolku.

2.8.3 Kostymované prohlídky na zámku Vizovice

Zámek Vizovice je možné navštívit (od roku 2012) jedenkrát za sezonu v rámci speciálních, kostymovaných prohlídek, které jsou zaměřeny na život a povinnosti služebnictva. Cyklus těchto prohlídek proto dostal název *Panská služba žádný med*.¹⁹⁵ Návštěvníci jsou při nich uvedeni do uvěřitelné a vlastně reálné situace, že „panstvo není doma”. Na obou prohlídkových trasách se tak setkávají jen se sloužícími při plnění jejich povinností. Základní herecký kádr tvoří sami zaměstnanci zámku v čele s paní kastelánkou Janou Pluhařovou, kteří reálně o zámek pečují – “slouží zde”. Také v tom tkví uvěřitelnost situací i kompetence sloužících/herců hovořit o tom, co péče o blaho sídla obnáší, a reálně vykonávat různé činnosti. Kromě toho se hereckých rolí ujmají jako dobrovolníci rodinní příslušníci a přátelé.

Fakt, že „panstvo není doma”, rozvazuje sloužícím jazyk, a tak jsou ochotni se podělit slovně o své starosti a zkušenosti z panské služby, která sice pokaždé nebyla žádný med, ale znamenala jistotu střechy nad hlavou, jídla, ošacení a stálého platu. Během prohlídek je zvláštní příležitost dozvědět se více o chodu panské domácnosti, o vztazích mezi pány a sloužícími, jaké mělo služebnictvo povinnosti, kdy začínal a končil jejich pracovní den, jak se dříve běhlo prádlo, drhla kamenná podlaha či jak sluha vymetal komín, aniž by se zašpinil.

Scénář prohlídek je každoročně obměňován a variován na základě praktických zkušeností, ale i nových poznatků. V roce 2017 tak měly prohlídky podtitul „Zásnuby” a paní kastelánka Jana Pluhařová na ně zvala návštěvníky těmito slovy: *„Každodenní všední život na zámku znamená pro zdejší služebnictvo zpravidla plnění jasně daných povinností, střídajících se s krátkým odpočinkem [...] a drobné, nečekané události naruší tuto přísně střeženou harmonii panské domácnosti jen málokdy. Pevná ruka paní domu, hraběnký matky Hermíny, jejího syna Rudolfa a jejich správce, majordoma Kovaříka, dává všemu zde jasný řád. Někdy se však i ten otřese v základech; Rudolfův syn Rudi již dospěl a je nejvyšší čas na ženitbu. Ovšem připravit dům na zá-*

194 Rozhovor Heleny Staufčíkové s Evženem Petříkem ze dne 5. června 2020, archiv projektového týmu NAKI.

195 Zámek Vizovice, oficiální webová prezentace zámku, <https://www.zamek-vizovice.cz/cs/fotogalerie/31333-panska-sluzba-zadny-med>, vyhledáno 4. 10. 2021.

↑ Fotografie služebnictva a jejich nástupců pečujících o vizovický zámek
(foto archiv SZ Vizovice a B. Grombířová)

↑ Při prohlídkách Panská služba žádný med ožívá zámek dávnými činnostmi (foto B. Grombířová)

snuby s tou nejhodnější nevěstou není vůbec snadná záležitost ani pro hraběcí rodinu, natož tak pro personál.¹⁹⁶

Scénář prohlídek je propracovaný stejně tak jako kostýmy služebných, dam, správce, sluhů, podomků aj., byť se jedná o zjednodušené historizující kostýmy. Herecké výkony jednotlivých aktérů mívají dobrou úroveň. Herci navazují kontakt s návštěvníky, takže jejich vystoupení získává místy improvizací rozměr. Sami návštěvníci tak mohou přispět radou, vyjádřit názor atd. Historické prostředí díky aktivitě ožívá dávnými činnostmi (cídění kovových předmětů, čištění zbraní, leštění parket, úklid, žehlení), navrácí se do něj také autentické zvuky a vůně (celý zámek např. naplnila vůně uzeného masa linoucí se z kuchyně).

Namísto čiré fabulace, košilatých historek či pohádek nabízí na vizovickém zámku kostýmované prohlídky, které na jednu stranu skutečně baví všechny věkové skupiny návštěvníků,

současně však zprostředkovávají mnoho informací ze života panského sídla na počátku 20. století a charakterizuje je vysoká míra vkusu.¹⁹⁷

2.8.4 Hodnocení kostýmovaných prohlídek a living history

Výhody

Nespornou předností kostýmovaných prohlídek i oživené historie je atraktivita nahlednutí do „jiného“ světa. Kostým nebo dobový oděv spolu s akčností vzbuzuje u návštěvníka zájem a pozornost, otevírá prostor pro jeho představivost a emoční zážitek.

196 Irena Frolová, *Vizovický zámek zve na prohlídku s názvem Panská služba, žádná med*, <https://zlin.cz/zpravy/529728n-vizovicky-zamek-zve-na-prohlidku-s-nazvem-panska-sluzba-zadny-med/>, vyhledáno 4. 10. 2021.

197 Viz videopozvánka z roku 2015 *Zámek Vizovice – Panská služba žádný med*, <https://www.youtube.com/watch?v=1Zt8cUGjSSg>, vyhledáno 4. 10. 2021.

Kostýmovaná prohlídka je pro návštěvníky vítaným zpestřením nabídky a přivádí na objekt jinou skupinu návštěvníků, než je turistická klientela. Přicházejí ti, jejichž prioritou je zábava, nikoli poučení. Tento typ prohlídky je přitažlivý pro spolky a místní komunity, které prohlídky často realizují jako zájmovou aktivitu v atraktivním prostředí, což jim přináší nevšední osobní zážitky a tím také silnější provázání s památkou. Jsou zdrojem hravějšího (zábavného) pohledu na památkový objekt, což neklade velké nároky na odborné vědomosti účinkujících. Ze strany návštěvníků je zde jistá míra tolerance vůči poučenosti a herecké zdatnosti aktérů i volbě prezentovaných námětů a témat.

Oživená historie je sofistikovanější formou prohlídky, kdy formou zábavy zprostředkovává odborné poznatky, rozšiřuje vědomosti a nezřídka i dovednosti návštěvníka, prohlubuje jeho znalosti o určitém tématu. Ve spojení s památkou přináší hlubší porozumění života v určitém období. V tomto případě je „fiktivní realita“ vycházející z odborných poznatků, založená na hře a interakci mezi aktérem a návštěvníkem, velmi dobře přístupná širokému spektru návštěvníků, od nejmladších (předškolního věku) přes dospívající až k seniorům.

↑ Kostýmované prohlídky zaujmou všechny generace návštěvníků (zámek Vizovice, foto B. Grombířová)

Nevýhody

Prezentace prostřednictvím kostýmovaných prohlídek nebo oživené historie se musí vypořádat s nákladností, zajištěním aktérů a sladěním s provozem. Při velkých produkcích je složitější organizace, počítat se musí s dlouhodobou přípravou. Pořizování kostýmů a rekvizit nebo replik dobových předmětů s sebou nese finanční náklady, které se odvíjejí od míry náročnosti a přesnosti jejich výroby. Nezanedbatelná je také péče o kostýmy a doplňky. Limitující může být zajištění účinkujících. Nejde pouze o jejich počet, případně honoráře, ale také o míru jejich poučenosti a kompetence pro veřejné vystupování.

Zvláště u kostýmovaných prohlídek, kde jde většinou o účinkující z řad dobrovolníků, může neprofesionalita snadno sklouznout k lascivnosti, exhibicionismu nebo nudě. Kostýmovaná prohlídka navíc neklade nároky na dodržování odborného hlediska. Jde o volné nakládání s fakty, tématy, objevují se v ní nepodložené fabulace. Cílí především na emoce, proto může být informačně zavádějící.

Oživená historie je náročná na přípravu účinkujících, od kterých se očekává poučené vystupování se znalostí dobových reálií a dobře vedený dialog s návštěvníkem. Největším rizikem při volbě této formy prezentace je nedostatek kompetencí aktéra. Mezi ně počítáme odborné znalosti, osobní zkušenost s prezentovanou problematikou a komunikační zdatnost. S ohledem na dodržení maximální věrohodnosti jsou náklady na pořízení a údržbu vybavení často velmi vysoké.

Krátké shrnutí:

Kostým a hra jsou společné prvky kostýmovaných prohlídek a oživené historie. Rozdíl je v míře aktivity návštěvníka a získávání nových vědomostí a dovedností prostřednictvím osobní zkušenosti. Oživená historie přináší návštěvníkovi možnost vstoupit do myšlenkového světa a pocitů osob, jež se podílely na nějaké historické události, a chápat rozdílné postoje, aniž by nutně s motivacemi jednotlivých aktérů souhlasil.¹⁹⁸ Nejsilnější a zároveň nejzákladnější stránkou kostýmované interpretace je snaha vytvořit dojem zobrazené reality, která je narušovaná skutečnou realitou. Ať už je v kostýmu postava jedna, nebo celá skupina, vždy budou proti sobě stát fikce a realita, s níž se musí kostýmované prohlídky i oživená historie vypořádat.

¹⁹⁸ Alexandra Brabcová, Oživená historie, in: Alexandra Brabcová (ed.), *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*, Náchod 2002, s. 290.

2.9 Smyslová interpretace v historickém prostředí

P. Hudec, K. Sládková

„Proto budiž učitelům zlatým pravidlem, aby všechno bylo předváděno smyslům, kolika možno. Tudiž věci viditelné zraku, slyšitelné sluchu, vonné čichu, chutnatelné chuti a hmatatelné hmatu; a může-li něco býti vnímáno najednou více smysly, budiž to předváděno více smyslům.“¹⁹⁹

Jan Amos Komenský, Velká idaktika, kap. XX, odst. 6

Smyslovou interpretací máme v tomto textu na mysli **aktivity, při kterých se cíleně zapojují různé smysly návštěvníků**. Může se jednat o speciální prohlídky vytvořené na míru zdravotně znevýhodněným lidem (např. nevidomým), právě tak ale může jít o běžné prohlídky obohacené o **drobné intervence, které ovšem zásadně ovlivňují návštěvníký zážitek**.

Historické prostředí je plné nejen vizuálních, nýbrž také zvukových, čichových, hmatových a dokonce i chuťových podnětů. Stačí projevit dostatečnou senzitivitu pro jejich vnímání a podpořit jimi při interpretaci památky sdělení i zážitek návštěvníka. Člověk má totiž nejen vizuální paměť. (Nejsilnějším zážitkem z návštěvy zámecké sály tereny může být nikoliv výklad průvodce, nýbrž živá vzpomínka na přetrvávající chlad).

↑ Při prohlídce hradu Nové Hrady se dostávají ke slovu smyslové podněty (foto J. Sajtlová)

Příklady uplatnění jiných než vizuálních podnětů ve výkladu:

- Jak můžete sami na sobě cítit, jižní křídlo zámku poskytovalo obyvatelům světelný i tepelný komfort. (*hmat*)
- Na kamenném špalku, na nějž usedl tady pán, sedávali při vykonávání loveckého práva obžalovaní. (*hmat*)

199 Citováno z Jan Amos Komenský, *Velká didaktika*, Brno 1948, s. 156.

- Po vstupu do Staré knihovny nás ovanula nezaměnitelná vůně starých knih. (*čich*)
- Hodiny, jejichž tikot můžete slyšet v tomto sále, se díky těžkým závažím natahují jen několikrát do roka. (*sluch*)
- Jak si můžete ověřit na mém výkladu, dobrá akustika reprezentačního sálu jej předurčuje k pořádání koncertů. (*sluch*)

Kromě využívání přirozeně přítomných smyslových podnětů lze rovněž některé tyto prvky do historického prostředí vnést. Důvodem může být interpretace či evokace původní funkce prostoru, umocnění zážitku z jeho autenticity, podpora imaginace návštěvníka aj. Každopádně by tyto intervence neměly být samoučelné.

2.9.1 Smyslů plný hrad: speciální prohlídka hradu Buchlov pro nevidomé a slabozraké

V červnu roku 2016 se na hradě Buchlov uskutečnily speciální prohlídky, které zohledňovaly vzdělávací potřeby nevidomých a slabozrakých. Zúčastnilo se jich téměř dvě stě návštěvníků z celé jižní Moravy, a to díky spolupráci NPÚ se Sjednocenou organizací nevidomých a slabozrakých (SONS). Aby bylo možné pro tyto návštěvníky

vytvořit optimální podmínky, akce se uskutečnila v pondělí, kdy mívá hrad zavřeno. Prohlídky vedli domácí průvodci, kteří se na akci předem připravili. K dispozici měli scénář, pomocí něhož modifikovali zaběhlý způsob vedení skupiny.

Účastníci procházeli hradem v menších skupinách (dle oblastních poboček SONS). Hlavním cílem bylo zprostředkovat nevidomým a slabozrakým historii hradu Buchlova, jeho charakter, vybrané prostory a detaily i každodennost života na hradě. S tímto záměrem souvisela kompenzace zrakového handicapu příležitostmi dotýkat se některých originálních artefaktů, například zdiava s detailem kamenické značky či svorníku. Dále byly připraveny repliky částí zbroje, dobových oděvů a nádobí. Návštěvníci se mohli v neposled-

↑ Nevidomý muž si rukama prohlíží haptický půdorys hradu Buchlov (foto P. Hudec)

↑ Příležitost ochutnat žitné placky byla pro účastníky prohlídky velkým zážitkem (foto P. Hudec)

ní řadě seznámit s haptickým půdorysem hradu²⁰⁰ vytvořeným pro tuto akci s vizí jeho dalšího uplatnění.

Čichové, ale i chuťové smysly byly uspokojeny především v černé kuchyni. Návštěvníci zde mohli ochutnat čerstvě upečené žitné placky, jejichž vůně zaplnila celé nádvoří. Drobná sluchová a čichová intervence obohatila také návštěvu torzálně dochované hradní kaple. Její původní charakter byl připomenut prostřednictvím zpěvu chorálu a vůní páleného kadidla. V Rytířském sále si mohli návštěvníci zatančit tanec branle za doprovodu dobové (reprodukované) hudby.

↑ Příležitost dotýkat se originálů byla doplněna z důvodů ochrany sbírkových předmětů replikami (foto P. Hudec)

200 Půdorys hradu s popisky v Braillově písmu vytvořilo občanské sdružení Vide Manibus specializující se na vytváření reliéfní grafiky pro nevidomé.

Program připravili a vedli pracovníci NPÚ ve spolupráci s občanským sdružením HB Collegium I v tomto případě se tedy do prezentace památky zapojili dobrovolníci. V reakci na prohlídky přišla organizátorům bohatá zpětná vazba. Na tomto místě citujeme dva výroky, které ilustrují, jak drobné úpravy prohlídky poskytly nevidomým velký zážitek:

„Uvítala jsem, že jsem si mohla prohlédnout hodně nejrůznějších předmětů a ochutnat pšeničné placky v hradní černé kuchyni (chutnala mi hlavně ta s povidly).“ Marie Kročilová

„Pojetí prohlídky hradu Buchlova bylo zajímavé tím, že průvodkyně nás nezahltíla záplavou letopočtů a rodokmenů, jak tomu mnohdy bývá, ale vybídla nás, abychom si téměř cokoli osahali a ptali se. Mne, jako bývalého strojaře, nejvíce zaujala expozice kovářských a zámečnických výtvorů dřívějších generací. Rukama jsem prozkoumal množství plně funkčních zámků, závor, petlic, zástrček i západek. Také praktická zkouška výstroje středověkého vojáka měla své kouzlo. Když se k tomu připočte ochutnávka placek z hradní černé kuchyně, opravdu je na co vzpomínat.“ Marek Šimíček

2.9.2 Smyslové prohlídky v Anežském klášteře v Praze

Gotický klášter svaté Anežky České v Praze patří od 60. let 20. století do správy Národní galerie. V prvním patře konventu je expozice středověkého umění v Čechách. Jedinečná díla gotických mistrů jsou umístěna v autentickém historickém

↑ Haptická expozice v Anežském klášteře (foto K. Sládková)

kém prostředí, avšak prostorově a instalačně přizpůsobeném galerijním podmínkám.

Přízemí kláštera, jemuž dominuje gotická architektura kostelů a kaplí, refektáře, křížové chodby, klášterní kuchyně a dalších prostor, je volně přístupné v otevírací době galerie. Návštěvník si interiér kláštera může prohlédnout sám, nebo při plánovaných prohlídkách s průvodcem. Volný prostor bez původního inventáře přímo vyzývá k využití různých edukačních aktivit, při nichž návštěvník poznává nejen prostřednictvím zraku, ale i ostatními smysly.

Pro zrakově postižené návštěvníky byla v křížové chodbě instalována hmatová stezka. Skládá se z kopií gotických soch a reliéfů, jejichž originály jsou vystaveny v expozici středověkého umění v Národní galerii nebo na Pražském hradě. Věrné sádrové kopie jsou vybaveny popisky v Braillově písmu. K doteku je rovněž určena sada materiálů, z nichž se sochy ve středověku zhotovovaly, tj. ořechové a lipové dřevo, pískovec, opuka. Expozice pochopitelně neslouží jen zrakově znevýhodněným návštěvníkům. Prostřednictvím hmatu si ji může prohlédnout každý.

Haptická stezka byla součástí oblíbeného školního edukačního programu pro 1. a 2. stupeň ZŠ „Se zavřenýma očima“. Program se zaměřoval na středověké sochařství a řezbářství, žáci se seznámili s procesem vzniku sochy, prohlédli a osahali si nástroje řezbáře i materiály, s nimiž pracuje. Po návštěvě expozice, kde viděli originály některých soch a lektori přísně dbali na to, aby se ničeho nedotýkali, měli v hmatové expozici možnost se k sochám přiblížit a své ruce do poznávání zapojit. Žáci se, dříve než spatřili sochy, rozdělili do dvojic, jeden měl oči zavázané šátkem a druhý ho přivedl ke kopiím středověkých děl. Ve vzájemné spolupráci zakoušeli pocit poznávání skrze hmat, zapojovali svou představivost, posléze jim spolužák popisoval slovně, čeho se dotýkají. Vrátili se zpátky do refektáře, sejmuli šátek a svou představu nakreslili. Poté se dvojice vystřídala u jiného díla. Na závěr si sochy prohlédli také vizuálně a svou představu porovnávali s realitou.

Jedna z letních příměstských dílen v Anežském klášteře, pojmenovaná „Poznáváme klášter všemi smysly“, seznamovala děti po dobu pěti dní s klášterem i životem ve středověku prostřednictvím pěti smyslů. Každému dni dominoval je-

↑ Smyslová expozice „Klášter všemi smysly“ (foto Národní galerie Praha)

↑ Smyslová expozice „Klášter všemi smysly“. Zásuvky s hmatovými nebo čichovými podněty (foto K. Sládková)

den smysl, na který byly posléze navázány tvořivé a výtvarné aktivity. Například den věnovaný chuti se odehrával v klášterní kuchyni. Děti ochutnávaly a rozpoznávaly suroviny, které středověký člověk jedl, určovaly, co naopak na jeho stole ještě být nemohlo, dle středověké receptury vařily a ochutnávaly jáhlovou kaší. Den pachů a vůní na klášterní kuchyni navazoval, avšak jeho základem byly vůně bylinek v klášterní zahradě, které si děti posléze samy zasadily, nebo vůně kadidla v kostele. Sluch zastupovalo vyprávění středověkých příběhů, hudba v klášterní kapli a ticho spojené s rozjímáním. V ateliéru poté děti vyráběly jednoduché hudební nástroje, které nechaly rozeznít v různých prostorách kláštera.

Letní dílna se stala inspirací pro vytvoření volně přístupné expozice „Klášter všemi smysly“, která byla určena primárně dětem, ale v praxi využívána všemi návštěvníky. Děti v doprovodu rodičů či prarodičů sledují příběh Anežky České a jejího kláštera přímo na klášterních zdech, s pracovním listem mohou hledat zajímavé architektonické prvky, kamenické značky, luštit hádanky. Součástí prohlídkového okruhu je i několik zastavení, kde si návštěvníci mohou například přičichnout k dobovému koření, dotknout se kůže, z níž se připravoval pergamén pro klášterní skriptorium, nebo se zaposlouchat do zvuků, které se v klášteře ve středověku ozývaly, a hádat, co jsou zač.

Tyto smyslové intervence, vztahující se vždy k příběhu konkrétní místnosti, jsou instalovány v zásuvkách nenápadných stolů umístěných v rozích místností a neruší tak dojem prázdného prostoru. Nevýhodou samoobslužné expozice je riziko po-

↑ Volně přístupný ateliér v Anežském klášteře (foto K. Sládková)

škození nebo zcizení předmětů (přestože jsou instalovány na drátku). Expozici je nutné častěji kontrolovat, případně opravit či doplnit již málo funkční či reprezentativní složky (např. doplňovat směsi vůní).

Součástí volné prohlídky je rovněž zmiňovaná haptická část s kopii středověkých děl a dětský ateliér připomínající klášterní skriptorium. Návštěvník si zde může vyzkoušet psaní husím brkem dle gotických vzorů, nebo udělat frotáž středověké okenní kružby.

Přestože uvedené smyslové prohlídky včetně ateliéru byly vytvořeny primárně pro děti, praxe ukazuje, že toto trochu netradiční, hravé poznávání památky nachází odezvu a kladné přijetí u všech generací.

2.9.3 Hodnocení smyslové interpretace

Výhody smyslové interpretace

Smyslová interpretace doplňuje či alternuje výklad průvodce. Rozšiřuje škálu poznávání o jiné smyslové podněty než (primární) zrakové. Působí také na emoce.

Bohatou škálu smyslových podnětů ocení všichni návštěvníci, je však důležitá především pro děti.

Prohlídky, ve kterých jsou cíleně aktivizovány různé smysly, jsou vhodné pro osoby se zdravotním znevýhodněním. U konkrétního návštěvníka lze akcentovat ty, které kompenzují jeho handicap (např. u nevidomých sluch a hmat).

Prostřednictvím smyslových podnětů lze oživovat muzealizované historické prostředí, podílet se na jeho anamnezi (např. do zaniklé kaple je vůní kadidla „navrácena“ její původní funkce – sakralita).

Smyslová interpretace spočívá spíše na kreativě průvodce a jeho empatii vůči návštěvníkům, než na provozních opatřeních či velkých investicích.

Nevýhody smyslové interpretace

Naplňování haptických potřeb návštěvníků při poznávání kulturního dědictví se může dostávat do konfliktu s ochranou sbírkových předmětů a povrchů. Pořízení repliky či jiné kompenzační pomůcky může být nákladné.

Čichové podněty mohou u některých návštěvníků vyvolávat alergickou reakci (např. floristická výzdoba tvořená silně vonícími liliemi).

V případě zapojení smyslu chuti je třeba zohlednit naplňování hygienických norem.

Krátké shrnutí:

Inspiraci ke smyslové interpretaci jsme v duchu inkluze nepojali jako kapitolu věnovanou osobám se zdravotním znevýhodněním.²⁰¹ Bohatost smyslových podnětů totiž ocení všichni návštěvníci: děti handicapované neschopností poslouchat dlouhý výklad právě tak jako dospělí, kteří nevidí žádný rozdíl mezi růžovým a modrým salonkem...

201 Více k tomuto tématu viz Hana Havlůjová – Petr Hudec – Květa Jordánová et al., *Památky nás baví 5: Objevujeme kulturní dědictví bez bariér*, Praha 2015.

↑ Při speciálních prohlídkách zámku Vizovice měli nevidomí možnost ochutnat sladkosti ze zámecké čokoládovny (foto P. Hudec)

Část B. Digitální interpretace

„Samotná technika není dobrá ani špatná (záleží na kontextech, způsobech použití a úhlech pohledu), ani neutrální (protože cosi podmiňuje nebo k čemu si nutí, protože někde otevírá a jinde zavírá spektrum možností).“²⁰²

Pierre Lévy, francouzský filozof

Rozvoj digitálních technologií přináší nové možnosti pro interpretaci kulturního dědictví. Jsou však skutečně vstupní branou k jeho efektivnímu poznávání? Nebo představují spíše mříž? Rozvedme toto dilema do dvou protichůdných tezí:

- 1) Pokud jsme otevření interpretačním možnostem nových médií, vstupujeme do procesu zprostředkovávání kulturního dědictví „dveřmi“ generace, pro kterou jsou samozřejmou součástí života.** Využíváme myšlenkové koncepty, kterými uživatelé těchto technologií reflektují realitu. **Jedná se tedy o šanci, jak zůstat v kontaktu s (budoucími) návštěvníky.** Komunikace zprostředkovaná digitálními médii totiž může ze základu proměnit způsob interpretace kultury.²⁰³ V neposlední řadě umožňuje zohlednit vzdělávací potřeby zdravotně znevýhodněných osob.
- 2) Památky s ohledem na svůj genius loci oprávněně tíhnou ke konzervativnějším formám prezentace a interpretace.** Konečně, **nepřicházíme na ně hledat opak digitálního světa či alespoň chvíli, kdy z něj můžeme vystoupit?** Památky jsou v našem vnímání opakem rychlých změn. Jako symbol stálosti kompenzují jev neustálé proměny (urychlené technologiemi), která „smršťuje přítomnost.“²⁰⁴ Rakouský futurolog Tristan Horx v této souvislosti upozorňuje, že **každý trend má i svůj protitrend.**²⁰⁵ **V jakém smyslu by tedy měly být památky „trendy“?** Instituce by se podle Tristana Horxe měly na svou „pomalost“ v oblasti digitálních technologií dívat jako na silnou stránku a ne jako slabinu a dokázat ji využít.

Malou poptávku návštěvníků památek po digitálních technologiích potvrdil i rozsáhlý návštěvnícký výzkum realizovaný v roce 2019.²⁰⁶ Zde je třeba ovšem pou-

202 Pierre Lévy, *Kyberkultura*, Praha 2001. Citováno z Ondřej Neumajer – Lucie Rohlíková – Jiří Zounek, *Učíme se s tabletem: využití mobilních technologií ve vzdělávání*: Praha 2015, s. 15.

203 Srov. Yehuda E. Kalay – Thomas Kvan – James Affleck (edd.), *New Heritage: New Media and Cultural Heritage*. London 2008. Viz také Hana Havlůjová – Lucie Štůlová Vobořilová, *Digitální média v muzeu a galerii: „Kvadratura kruhu“ nebo „koně pod kapotou“?*, in: *Muzeum a změna III: Sborník z mezinárodní muzeologické konference 17.–19. února 2009*, Praha 2009, s. 194–207.

204 Hermann Lübbe, *Der Fortschritt von gestern: Über Musealisierung als Modernisierung*. in: Ulrich Borsdorf – Heinrich Theodor Grütter – Jörn Rüsen (Hg.), *Die Aneignung der Vergangenheit: Musealisierung und Geschichte*, Bielefeld 2004, s. 23–24.

205 Tristan Horx, *Společenské trendy: propojená společnost budoucnosti*, in: Magdalena Müllerová (ed.), *Kulturní dědictví: Návod k (pou)žití*, Praha 2019, s. 10.

206 Kateřina Sládková, *Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů*, *Zprávy památkové péče* 81, 2021, č. 1, s. 37–47, cit. s. 44.

↑ Návštěvníci v obrazárně Arcidiecézního muzea Olomouc (foto M. Lehečková)

kázat, že respondenty tvořila nikoliv nejširší veřejnost, nýbrž návštěvníci památek, jinými slovy ti, kterým vyhovuje stávající nabídka.

Následující text se obrazně řečeno podobá plavbě mezi Skyllou a Charybdou technooptimismu a technopesimismu. Každopádně ale usiluje o **hledání cest** a když ne hlavní formy interpretace kulturního dědictví, pak alespoň paralelní, doplňkové.

Klíčový posun v možnosti využívání digitálních technologií v historickém prostředí přinesla mobilní zařízení. Ze své povahy totiž nejsou vázána na konkrétní fyzické místo, nýbrž jsou přenositelná a připravená k okamžitému použití na kterémkoliv místě. Na rozdíl od pevných, stabilních digitálních technologií (např. informačních kiosků), mohou zprostředkovat nejen dílčí části instalace, nýbrž také její celek, a dokonce i přesahy za hranice památky. Nestávají se prezentovaným exponátem a nepromítají se zásadně do vizuální podoby expozice či instalace, ale putují spolu s návštěvníkem prostorem. **Dostupnost mobilních technologií tedy otevírá cestu k okamžitě, mnohdy tvůrčí, zároveň však velmi šetrné interakci s navštíveným místem nebo reflektovaným artefaktem.**²⁰⁷

Z celé škály možností uplatnění mobilních digitálních technologií při interpretaci kulturního dědictví nás bude zajímat zejména to, **do jaké míry se mohou stát průvodcem po památce, kterou uživatel služby fyzicky navštívil.** Nakolik mo-

207 Jim Richardson, Generation Curator and Web 2.0 Beyond Facebook, *Heritage* 365, 2008, č. 25, s. 64.

hou doplnit či nahradit průvodce fyzického? Pandemie covid-19 však vzedmula nebývalé úsilí o **zpřístupňování památek on-line**, a tak text reflektuje i tyto formy interpretace.

Existuje mnoho typů mobilních digitálních zařízení. Toto odvětví prožívá velmi dynamický vývoj a informace rychle zastarávají. S vědomím dynamiky světa nových médií se přesto pokusme představit jejich základní moduly, které se ve sledované oblasti uplatňují s akcentem na provozní a interpretační hledisko.

2.10 Audioguide

P. Hudec

„Jsou už leckde taková zařízení, ale neodpovídá to na dotazy. Někde také neodpovídají, nebo jen neradí, ale to jsou vzácné případy. Na Orlíku, v Telči, v Horšovském Týně i mnohde jinde rádi o svěřené památce sdělí vše, co vědí.“²⁰⁸

Jiřina Doubnerová, 1960

Počátek rozvoje audioguide lze hledat v USA v 50. letech 20. století²⁰⁹ a jak ukazuje citát výše, česká památková péče musela na tento fenomén reagovat již na počátku dalšího desetiletí. Od té doby byl učiněn významný technologický posun.

Audioguide je **mobilní digitální průvodce na bázi zvukových záznamů**, a to zpravidla ve více jazykových mutacích. Typologicky můžeme rozlišit tři základní varianty:

- 1) Centrální audioguide:** jediný přístroj v podobě hlasového reproduktoru přehrávající zvukový záznam všem účastníkům prohlídky. Je vhodný pouze pro jazykově homogenní skupiny pohybující se (hromadně) po prohlídkové trase v doprovodu průvodce či kustoda, který zajišťuje spouštění nahrávek na příslušných místech a usměrňuje pohyb návštěvníků.
- 2) Osobní audioguide:** přístroj (hardware v majetku provozovatele) si zapůjčují jednotliví návštěvníci. Zařízení je opatřeno číselnou klávesnicí pro zadávání čísla zvukového záznamu, tlačítka pro ovládání hlasitosti a volbou jazykové mutace, popřípadě také sluchátka.

V památkách s možností volného pohybu audioguide zpravidla nahrazuje fyzického průvodce. Orientaci návštěvníka usnadňuje číselné označení prostoru či exponátu, jemuž odpovídá zvuková stopa. U rozlehlých památek (např. historická zahrada) může být součástí služby také plánek s číselným označením míst, pro něž je výklad připraven.

V rámci prohlídek památek s doprovodem průvodce audioguide **alternuje tlumočnicka do cizího jazyka, a to zejména v případě jazykově smíšené skupiny návštěvníků.** Fyzický průvodce pak zastává roli ostrahy, zajišťuje pohyb účastníků prohlídky a poskytuje výklad většinové (zpravidla domácí) jazykové skupině.

- 3) Audioguide jako aplikace pro chytré telefony:** uživatelé si buď zdarma, nebo za poplatek stahují audioguide (software) do svého vlastního přístroje. V takovém případě bývá k dispozici i více služeb a hovoříme zde již o mobilní digitální aplikaci (viz kapitola 2.11).

208 Jiřina Doubnerová, Živý průvodce nebo magnetofon?, *Za krásami domova*, 1960, č. 9, s. 5.

209 Srov. Paul Palmer – Neil Rathbone, *Interpretation in a Digital Age: Understanding the Range of Technologies Available to the Heritage Interpretation Industry*, USA 2017, s. 1.

↑ Osobní audioguide si mohou návštěvníci zapůjčit. Kvůli nákladům spojeným s provozem je však tato forma na ústupu. Z expozice v podzemí velehradské baziliky (foto P. Hudec)

2.10.1 Zkušenosti s audioguidy na jihočeských památkách

V případě památek ve správě Národního památkového ústavu se audioguidy nejvíce uplatňují na objektech spadajících pod Územní památkovou správu v Českých Budějovicích.²¹⁰ Uvádíme zde proto příklady z praxe právě odtud:

V **Českém Krumlově** používají v Hradním muzeu čtyřicet audioguidů, které byly pořízeny díky dotačnímu titulu na tuto novou expozici. K dispozici jsou čtyři jazykové mutace. S vypršením udržitelnosti projektu hodlá správa objektu od jejich používání upustit. Pořízení přístrojů je dle vyjádření správce nákladné, jedno zařízení cenou odpovídá nadstandardně vybavenému mobilnímu telefonu. Servis zařízení stojí správu SZ Český Krumlov každoročně 40–50 tis. Kč. Baterie mají životnost 2 roky. Společnosti dodávající systémy audioguide za neúměrně částky si udělaly z této služby dobrý byznys.²¹¹

V **Rožmberku** je k dispozici deset audioguidů, z nichž osm je funkčních. Je v nich k dispozici 8 jazykových mutací výkladu. Ačkoliv jsou pořádány denně dvě prohlídky v angličtině a v němčině, pokud zahraniční návštěvníci nepřijdou v optimálním čase, na cizojazyčné prohlídky nečekají a dávají přednost nejbližší (české) prohlíd-

210 Uváděné informace odrážejí stav v roce 2020.

211 Vyjádření kastelána Pavla Slavka, archiv projektového týmu NAKI.

ce a využívají buď audioguide, nebo zapůjčené texty. Kastelánka SH Rožmberk stávající praxi komentuje takto: „Stává se, že si návštěvník nestihne poslechnout celý text v audioguide. Hlavně zpočátku chvíli trvá, než se s audioguide naučí pracovat, mezitím ale již průvodce vykládá text, pak se skupina přesouvá do další místnosti. Asi by bylo dobré mít texty v audioguide trochu „kratší“, aby si je návštěvníci stihli poslechnout celé.“²¹²

Přístroje jsou ve vlastnictví dodavatele technologie. Návštěvníci, kteří si je chtějí zapůjčit, zaplatí určitou částku, která se rozdělí mezi provozovatele a pronajímatele. Jak upozorňuje správa památkového objektu, „tento systém je již dožívající. Pro dodavatele je to již „nezajímavý“ byznys, který dál nerozvíjí.“²¹³ V období zatíženém problémy s dodržováním hygienických norem v souvislosti s pandemií covid-19 bylo třeba počítat se zvýšenou dezinfekcí přístrojů. Správa hradu v současnosti hledá novou, pokročilejší technologii.

Na zámku **Hluboká nad Vltavou** je k dispozici reprodukcí zařízení (WAT 10-R) v počtu 10 kusů, které je využíváno pouze pro objednané cizojazyčné skupiny.²¹⁴ Průvodce se v případě uplatnění audioguide mění v kustu, který zapíná a vypíná přehrávač, z něhož zaznívá cizojazyčný výklad pro všechny účastníky, vede skupinu expozicí a vykonává ostrahu. K dispozici je pět jazykových mutací výkladu. Ty jsou nahrány na SD kartách, které se vkládají do přehrávačů. Nejčastějšími uživateli jsou čínsky a ruský mluvící návštěvníci. **Ačkoliv se může zdát toto řešení archaické, z finančního a provozního hlediska je pro provozovatele výhodné.** Podle kastelána nejsou „tyto audioguidy náročné na údržbu, občas ale musíme koupit nový.“²¹⁵

2.10.2 Muzeum nové generace ve Žďáru nad Sázavou

Příkladem uplatnění audioguide mimo památkové objekty ve správě NPÚ je multimediaální expozice v **Muzeu nové generace ve Žďáru nad Sázavou**.²¹⁶ Prostřednictvím audioguide jsou návštěvníkům zpřístupněny digitální i trojrozměrné exponáty vztahující se ke žďárskému cisterciáckému klášteru. Na emotivnosti a živosti dodává nahrávkám to, že obsahují i zvuky (např. zpěv ptáků a zvuk sekání dříví jako evokace lesnaté krajiny, kterou mniši začali kultivovat) a dialogické pojetí. V nahrávce spolu rozmlouvají děvče a mnich. Dítě klade otázky, žertuje, prozpěvuje si, provokuje, zosobňuje mládí, nevědomost a světské prostředí. Mnich jako mentor trpělivě odpovídá, vyučuje, uvádí věci na pravou míru, bere ovšem dítě jako skutečného partnera, od nějž se rovněž může poučit. Zosobňuje moudrost a zralost člověka, svět

212 Vyjádření Andrey Čekanové z hradu Rožmberk (4. 12. 2020), archiv projektového týmu NAKI.

213 Ibidem.

214 Individuální návštěvníci dostávají pouze tištěné texty.

215 Z elektronické komunikace členů projektového týmu s kastelánem Martinem Slabou (24. 11. 2020), archiv projektového týmu NAKI.

216 Jan Červinka, Naslouchat místu a nabízet klíč k jeho pochopení: rozhovor s Konstantinem Kinským, *Propamátky* 5, 2016, č. 3, s. 5–6.

↑ Návštěvník s audioguide v Muzeu nové generace ve Žďáru nad Sázavou (foto P. Hudec)

duchovní. Z českých příkladů tento snad nejlépe vyjadřuje, že audioguide nemá být pouze průvodcovským textem převedeným z psané podoby do mluvené. Pro ozřejnění na tomto místě citujeme ukázkou z audioguide, která se tematicky vztahuje ke klášterní bráně a tzv. memoriální funkci kláštera:

Dívka: „Nekrologium? Co je to nekrologium?“

Mnich: „Zapisovaly se do něj nejdůležitější události – kdy, kdo zemřel. Za vlády Přemysla Otakara II. si pro našeho zakladatele Bočka z Pernegu přišla smrt. Bylo to v roce 1255. Založil klášter už o tři roky dřív. Stihl to. Klášter byl brána.“

Dívka: „Brána? A kam?“

Mnich: „Do ráje. Země i nebe si zde podávaly ruce, když se člověk modlil. Za sebe i za druhé, živé i mrtvé.“

Dívka: „Nezdá se mi, že když se člověk jen modlí, tak to stačí k ráji.“

Mnich: „To jistě ne. Věřili jsme také, že Bůh vidí naše milosrdné skutky. To, že se staráme o chudé, oni se potom taky třeba pomodlí. Modliteb pak bude čím dál víc a Bůh je uslyší.“

2.10.3 Hodnocení audioguide

Výhody audioguide

Navzdory pokročilejším technologiím mají audioguidy tu výhodu, že **na sebe nevážou pozornost návštěvníka**, který jednoduše **poslouchá nahrávku, zatímco ostatními smysly může vnímat historické prostředí** či muzejní expozici.²¹⁷ Z pedagogického hlediska tedy audioguidy vyhovují jak auditivnímu,²¹⁸ tak vizuálnímu²¹⁹ typu návštěvníka, pokud obsah podporuje vnímání kulturního dědictví, které má uživatel před očima.

Přístroje s audionahrávkami jsou velmi snadno ovladatelné a z tohoto pohledu uživatelsky přívětivé.

Audioguide má zaručenou (konstantní) úroveň výkladu, který může být k dispozici i pro jazykové skupiny v místě méně obvyklé. Z tohoto pohledu může vést k úspoře finančních prostředků, které by jinak provozovatel vynakládal za jazykově vybaveného tlumočnicka. Je ovšem třeba **klást důraz na kvalitní zpracování obsahu**, aby se nejednalo o úroveň konstantně nízkou.

Prostřednictvím zvukové nahrávky může na návštěvníka působit nejen komentář, nýbrž také (tematická, dobová) hudba a zvuky. Audioguide tedy poskytuje i emoční zážitek, podněcuje imaginaci. Jako celek či v jeho jednotlivých částech může být audioguide pojat v duchu rozhlasové dramatisace včetně **dialogu více aktérů**. Volené postavy mluvčích pak mohou představovat jak osoby reprezentující historické období či památku, tak také generaci uživatele služby.²²⁰ Z tohoto pohledu je potenciál audioguide pro české památky nedostatečně využit. Nabízí se zde doporučení: zadat úkol jeho tvorby scénáristům, nikoliv kunsthistorikům.

Audioguide nevytváří v prostředí památky „zvukový smog“ s ohledem na praxi využívání sluchátek. Pokud je poskytován v rámci prohlídky s průvodcem, která je vedena v jiném jazyce, uživateli služby jsou zprostředkovány informace tak, že majoritní skupina není rušena simultánním tlumočením či zdržována v případě tlumočení následného. V tomto případě se tedy jedná o pomůcku, která **pomáhá naplňovat vzdělávací potřeby menšiny, aniž by byl omezen komfort většiny.**

Zejména **v případě samoobslužných prohlídek může uživatel regulovat tempo prohlídky s audioguidem, přehrávat zastavení v libovolném pořadí či počtu a vyslechnout si je opakovaně.**

217 Srov. Paul Palmer – Neil Rathbone, *Interpretation In A Digital Age: Understanding the range of digital technologies available for heritage interpretation*, USA 2017, s. 2.

218 Auditivní, poř. komunikativní typ si pamatuje lépe to, co slyší; učí se nahlas; vyhovují mu situace, v nichž se diskutuje. Podle Věra Kargerová – Jitka Krejčová, *Vzdělávací program Začít spolu: Metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*, Praha 2003, s. 39.

219 Vizuální typ si pamatuje dobře viděné; učí se pozorováním; text, který se učí, si graficky upravuje. Ibidem.

220 Srov. např. audioguide The Metropolitan Museum of Art (New York), <https://www.metmuseum.org/visit/audio-guide/kids-and-families>, vyhledáno 9. 7. 2021.

Poslech zvukové nahrávky, která má charakter popisného výkladu,²²¹ odpovídá vzdělávacím potřebám nevidomých.

Nevýhody a úskalí audioguide

Audioguide omezuje mezilidskou komunikaci, vylučuje skutečný dialog, byť nahrávka může vyvolávat v návštěvníkovi otázky. **Nedokáže pružně reagovat na jeho potřeby, tak jako živý průvodce**, například v oblasti přizpůsobení se jeho zájmům či vědomostem.

Sluchátka podporují individuální zážitek návštěvníka, izolují jej ale od sociální skupiny, s níž na památku přijel, a omezují tak jeho možnost sdílet zážitky a poznatky po dobu, kdy návštěvník službu využívá.²²² **Delší poslech nahrávky může vést k únavě uživatele služby.**

S ohledem na výše uvedené, audioguide **není vhodnou formou zprostředkování památky pro rodiny**. To ovšem neznamená, že nelze vytvořit audioguide, který je didaktickou transformací obsahu i formou přizpůsoben vzdělávacím potřebám dětí.²²³

Participace uživatele na interpretaci kulturního dědictví je omezená. (Mobilní digitální aplikace v tomto ohledu přináší více možností).

Pořízení služby i její provozování přináší vysoké náklady. To je třeba si uvědomit i v případě, že nákup přístrojů je řešen z dotace. Po uplynutí záruční lhůty je totiž financování údržby a oprav již na provozovatelé.

Využívání audioguide s sebou nese **provozní nároky na personál**: zápůjčka a vracení přístrojů, jejich kontrola, dobíjení přístrojů, hygienická očista (zejména sluchátka). Citujme zde zkušenost návštěvnice Muzea nové generace v Žďáru nad Sázavou: „*Jako služba pro návštěvníka super, ale pro provozovatele permanentní stres. Když jsem byla ve Žďáru, i tam z toho byly ty recepční dost zničené, když každá 2. až 3. sluchátka nefungovala.*“²²⁴

Audioguidy vykazují **poruchovost**, např. omezenou životnost baterií a jejich zkracující se výdrž, opotřebenosti a nefunkčnosti kontaktů tlačítek aj. **Zastarávání technologie komplikuje v delším časovém horizontu opravy.**

Je zde **riziko poškození či zcizení audioguide návštěvníky**, což se někdy řeší kaucí či vratnou zálohou.

221 To, co nemohou nevidomí návštěvníci vidět, kompenzuje výklad popisem (např. informace o rozměrech, lokaci, materiálu aj.)

222 Dlužno podotknout, že sdílení zážitků nepodporuje ani klasická prohlídka s průvodcem, kde se má návštěvník chovat tiše a nerušit výklad.

223 Takovou službu nabízí například The Metropolitan Museum of Art (New York). Na svých webových stránkách uvádí, že audioguide je vhodný pro děti od 6 do 12 let. <https://www.metmuseum.org/visit/audio-guide/kids-and-families>, vyhledáno 9. 7. 2021.

224 Korespondence autorů metodiky.

Pokud není prohlídka dimenzována jako samoobslužná (minimum mobiliáře, muzejní typ expozice, exteriér památky), **audioguide personálně nenahradí průvodce**. Činí z něj pouze kustoda, který návštěvníka směřuje a zajišťuje ostrahu.

V případě, že si návštěvníci mohou stáhnout audioguide do vlastního přístroje (zde už se zpravidla nejedná jen o audioguide, ale aplikaci s více funkcemi), **nemáme jistotu, že tak učiní a že na využití této služby nerezignují**. Otevírají se tím také další otázky: Je návštěvnické centrum vybaveno hotspotem pro rychlé stažení aplikace? Budou návštěvníci ohleduplní k ostatním návštěvníkům a použijí sluchátka?

Zásadnější změna v památkové instalaci (například změna trasy prohlídky, reinstalace) **může odsoudit obsah audioguide k částečné či úplné nefunkčnosti**. Přeprogramování vícejazyčného audioguide je zejména s větším časovým odstupem komplikované.

Shrnutí:

U památkových objektů s bohatým mobiliářem jsou audioguidy vhodným doplněním prohlídky s živým průvodcem pro cizince, ale nemohou plně nahradit výklad fyzického průvodce, který celé prohlídce dodává lidský rozměr. Využití audioguide jako hlavní formy interpretace lze doporučit v interiérech památek se samoobslužným režimem a v historických zahradách a parcích, a to pro dospělé návštěvníky. Důraz je třeba klást na kvalitní zpracování vzdělávacího obsahu, který by neměl být pouhým převedením sylabu do zvukového záznamu. Adekvátnost využití audioguide je třeba zvažovat v každém jednotlivém případě, a to především na základě charakteru památky a formy návštěvnického provozu. Rentabilní je službu pořídit pro památku s velkou návštěvností s ohledem na zastarávání technologií a náklady na provoz.

2.11 Mobilní digitální průvodce

Petr Hudec, Vendula Kazlauskas

Mobilní digitální průvodce má charakter aplikace (software), která je vytvořena pro chytré telefony, tablety aj. Lze ji využívat podobně jako audioguide, ovšem ke slovu se zde dostávají i další funkce zařízení, které nebylo vytvořeno pouze k jednomu účelu.²²⁵ Aplikace se obvykle snaží co nejvíce využít možností intuitivního uživatelského rozhraní a dotykového ovládání, které mobilní zařízení nabízí. Dále pak využívá speciálních funkcí, jimiž, oproti notebooku či osobnímu počítači, disponují. Můžeme zde zmínit například zabudovaný fotoaparát, kameru nebo lokaci prostřednictvím navigace.

Provozovatel buď předpokládá, že návštěvník přichází na památkový objekt již vybaven vlastním zařízením (např. chytrým telefonem), do něhož si buď předem, či na místě stahuje aplikaci, nebo uživatelům zapůjčuje vlastní zařízení (zpravidla tablet). První varianta přináší ekonomickou úsporu a je provozně snadnější, druhá zase představuje jistotu, že služba bude v zařízení fungovat (hledisko kompatibility), je okamžitě k dispozici a odpadají starosti s její instalací. Aplikace určená k veřejnému stažení by měla být dostupná ve více operačních systémech současně.²²⁶ Tím se zvyšuje okruh potenciálních uživatelů.

Nevýhodou chytrých telefonů je ve srovnání s tablety malá zobrazovací plocha. Jejich využití lze doporučit u informačních vzdělávacích aplikací. Tablety s větší zobrazovací plochou přinášejí větší uživatelský komfort, lepší grafické možnosti. Pokud tedy klademe důraz na interaktivitu či herní prvky, pak více možností poskytuje tablet.

Použití mobilní digitální technologie jako průvodce po památce je zpravidla namístě, chceme-li oslovit návštěvníka bez přímého kontaktu s živým průvodcem. Z provozního hlediska se tedy jejich využití nabízí zejména u takových typů expozic či památek, kde mají návštěvníci možnost volného, individuálního pohybu. Přesto i v památkách, kterými návštěvníky provázejí průvodci, je za určitých okolností užití tabletů či chytrých telefonů adekvátní či možné.

Podle nutnosti připojení na internet můžeme rozlišit:

- **Nativní aplikace** – lze je kompletně uložit do zařízení a mohou fungovat off-line. Vzhledem k tomu, že nejsou závislé na kvalitě připojení k síti, jsou spolehlivé a rychlé. Někdy se jim říká také „vestavěné“ aplikace. Připojení na internet využívají například v případě aktualizací. Pro památkové objekty s velkou silou zvída a absencí plošného pokrytí wifí signálem lze doporučit tuto variantu.

225 Hovoříme o tzv. meta-médiu.

226 Mezi nejvíce využívané operační systémy patří Android (Google) a iOS (Apple), nejsou však jediné.

- **Webové aplikace** – fungují zcela on-line a jejich uplatnění v rozlehlých památkách s masivními zdi je tedy problematické. V případě webových aplikací nastává rovněž omezení možnosti spolupráce aplikace s hardwarem mobilních zařízení – kamera, mikrofon apod.
- **Hybridní (progresivní) aplikace** – kombinace nativní a webové aplikace. Jejich obsah je uložen on-line, ale mají schopnost stáhnout část dat do zařízení uživatele a fungovat off-line.²²⁷

Z hlediska vzdělávacích, ale též marketingových strategií aplikace pojaté jako průvodce památkou více či méně inklinují k jednomu ze dvou směrů. Jeden akcentuje vzdělávací, druhý herní, zábavnou složku. Ve druhém případě hovoříme o odvětví edutainmentu, který spojuje zábavu a vzdělávání, přičemž východiskem je zde marketing (publicita plynoucí z provozování nové služby a zvýšení návštěvnosti). Mobilní digitální technologie pak umožňují vytvářet tři základní typy průvodců:

Průvodce památkou pojatý jako vzdělávací aplikace²²⁸ – ačkoliv i tento typ aplikace obsahuje interaktivní prvky, hlavním cílem je zprostředkovávat informace (o památkách) formou uveřejněných textů, fotografií, audio a videonahrávek a usnadnit uživateli pohyb po památce, či expozici. Zpravidla cílí na dospělého uživatele.

Průvodce památkou pojatý jako herní aplikace – nemá čistě zábavný charakter, nerezignuje zcela na vzdělávací rozměr, ačkoliv herní složka je velmi výrazná. Uživatel takové aplikace je *hráčem*, nezřídka se soutěží o skóre, a vyskytují se zde i další prvky běžné u klasických digitálních her. Nastává zde tedy efekt tzv. *gamifikace* – „zherňování“ původně neherního prostředí. Cílovou skupinou bývá v takovém případě mladší generace.

Průvodce památkou na pomezí vzdělávací a herní aplikace – vzniká na základě uplatnění kompetencí jak ze strany „vývojářů her“, tak pracovníků kulturní instituce (edukátorů, kurátorů aj.). Poskytované informace jsou didakticky redukovány či transformovány tak, aby se zvýšilo porozumění obsahu. Současně je vzdělávací obsah prezentován s využitím funkčních možností mobilních digitálních přístrojů, které vnášejí do procesu interpretace interaktivní i tvůrčí prvky.²²⁹

227 Zpracováno podle Petra Šobáňová – Jolana Lažová et al., *Muzeum versus digitální éra*, Olomouc 2016, s. 97, Paul Palmer – Neil Rathbone, *Interpretation in a Digital Age: Understanding the Range of Technologies Available to the Heritage Interpretation Industry*, USA 2017, s. 17–24 a <https://developers.google.com/web/progressive-web-apps/>, vyhledáno 12. 4. 2019.

228 Srov. Petra Šobáňová – Jolana Lažová et al., *Muzeum versus digitální éra*, Olomouc 2016, s. 98.

229 Ibidem, s. 98. Viz též Petr Hudec et al., *Kunstkromora v tabletu 1*, Olomouc 2020, s. 52–83.

↑ Pro Arcibiskupský zámek v Kroměříži byla v roce 2016 vytvořena animovaná rodinná aplikace *Sen biskupa Karla*. Byla prvním pokusem v ČR uplatnit mobilní digitální technologii jako průvodce po interiérech památkového objektu (snímek obrazovky, zdroj Muzeum umění Olomouc)

Ačkoliv mobilní digitální technologie spojujeme s technologickým pokrokem a novými možnostmi, domácí i zahraniční odborníci se shodují v názoru, že **rozhodující je obsah, který je do těchto přístrojů vložen**. Za všechny citujeme dvě taková vyjádření. Podle Silvie Filippini Fantoni: „*Mobilní interpretace není o technologii. Jedná se o zkušenosti uživatelů a zejména o jejich obsah. Muzea by se měla spíše než na samoúčelné využívání technologií soustředit na vyprávění příběhu, který odpovídá na otázky, vzbuzuje emoce a odezvy.*“²³⁰ Petra Šobáňová pak dodává: „*Do budoucna bude zásadní nikoliv zajištění technického zařízení a hledání technických fines, ale spíše tvorba kvalitního digitálního obsahu a promyšlené využívání nových médií.*“²³¹

Mobilní digitální aplikace se v českém prostředí začaly nejprve uplatňovat v expozicích muzejního typu, respektive v památkách s možností volného pohybu návštěvníků včetně historických zahrad.²³² S tím je spojena nutnost směřování návštěvníka prostorem, což může být v rozlehlé (vícepodlažní) památce náročný úkol. **Obtížněji se hledá jejich efektivní využití v památkách, které je možné navštívit v doprovodu průvodce.** Následující příklady se snaží postihnout různé podoby digitální interpretace jak z hlediska formy aplikací, tak uživatelů a historického prostředí.

230 *How are museums using iPad's*, <https://www.museumnext.com/article/how-are-museums-using-ipads/>, vyhledáno 9. 7. 2021.

231 Petra Šobáňová – Jolana Lažová et al., *Muzeum versus digitální éra*, Olomouc 2016, s. 59.

232 Podrobná rešerše viz Petr Hudec et al., *Kunstkomora v tabletu 1*, Olomouc 2020, s. 30–31.

2.11.1 Prohlídka hradu Roštejn využívající tablety

Technologie slouží především jako pomůcka průvodce, tablet je však v dílčích částech prohlídky zapůjčován i návštěvníkům.

Prohlídka hradu Roštejn, nacházejícího se nedaleko Telče, byla v roce 2019 obohacena o aplikaci v tabletu. Ta poskytuje podrobnější informace o 150 erbech ze zdejší jižní stěny proslulého erbovního sálu. Protože Roštejn sloužil jako lovecký hrádek, návštěvníci mají možnost poslechnout si zde prostřednictvím tabletu rovněž zvuky loveckého vábení. Dotykové obrazovky v tzv. Botanickém sále slouží k identifikaci rostlin zobrazených na malbách. Připojena je rovněž jejich charakteristika včetně dobového využití v gastronomii a léčitelství.²³³ Tablety zde současně slouží průvodcům k ovládání světla a AV techniky v expozicích. Průvodci tak mají možnost zapnout například videomapping lovecké hostiny promítaný na stůl v hodovní síni, či projekci anatomie koně na nástěnnou malbu se zobrazením tohoto zvířete. Ovládat mohou mimo jiné i hlasitost veškeré hudby v expozicích, stejně jako ruchů a dalších zvukových stop. Tablety tedy v tomto případě průvodce nenahrazují, nýbrž doplňují.²³⁴

↑ Na hradě Roštejn je možné získat prostřednictvím aplikace podrobnější informace o erbech a jejich držitelích (snímky obrazovky, archiv hradu Roštejn)

2.11.2 Mobilní digitální průvodce interiérem zámku Náměšti nad Oslavou

Návštěvníci si zapůjčují přístroje od provozovatele, služba částečně nahrazuje (alternuje) průvodce, který však nadále návštěvníka vede prohlídkovou trasou.

²³³ Vzdělávací obsah aplikací je současně zpřístupněn jako webové stránky. Viz *Hrad Roštejn*, <http://hrad-rostejn.cz/rostejn-virtualne/>, vyhledáno 9. 7. 2021.

²³⁴ Korespondence s kastelánkou Kateřinou Rozinkovou, archiv autora textu.

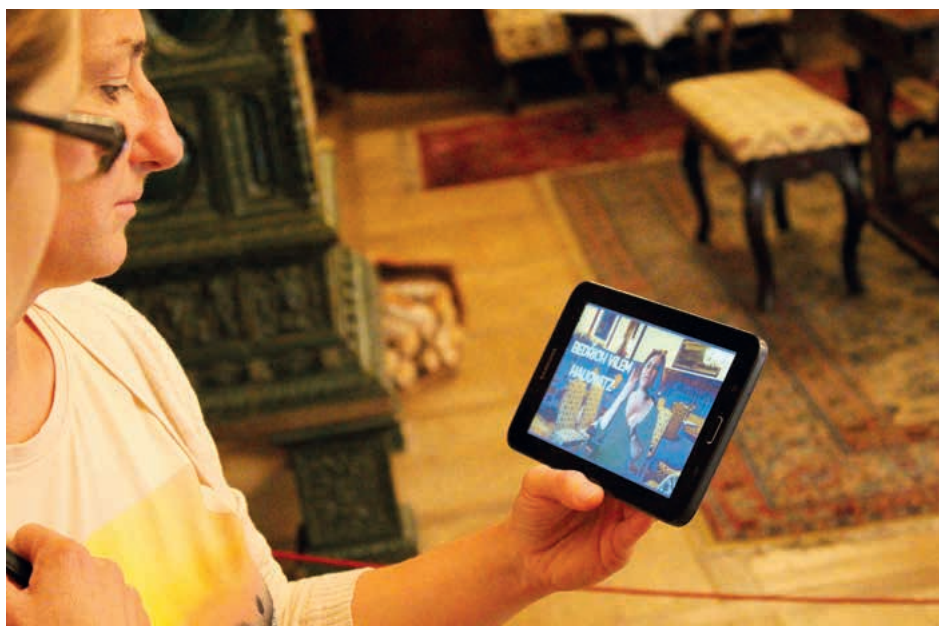
↑ Prohlídku s tabletem na zámku Náměšť nad Oslavou si vyzkoušela neslyšící v doprovodu tlumočnice do znakového jazyka (foto P. Hudec)

Národní památkový ústav inicioval vytvoření mobilních digitálních průvodců pro neslyšící formou videonahrávek ve znakovém jazyce. Jsou od roku 2016 k dispozici na zámcích Náměšť nad Oslavou, Jaroměřice nad Rokytnou a Červená Lhota. Návštěvníkům jsou památky zpřístupněny prostřednictvím tabletů, které si mohou zapůjčit v návštěvnických centrech.²³⁵

Členové projektového týmu navštívili zámek Náměšť nad Oslavou společně s neslyšící návštěvníci a tlumočnicí do znakového jazyka. Jejich návštěva byla předem ohlášena, aby bylo eliminováno riziko, že tablety nebudou nabity. Z rozhovoru s průvodkyní a kastelánem vyplynulo, že služba je zatím využívána pouze minimálně, na čemž se podílí nerozvinutá propagace u komunity neslyšících i u provozovatele.

Neslyšící se obvykle připojují k běžné prohlídce, systém tedy nemusí řešit jejich navigaci prostorem. Reflektovaná prohlídka se uskutečnila v období pandemie koronaviru, takže s výjimkou neslyšících a tlumočnice museli mít jak návštěvníci, tak také průvodkyně roušku na ústech. To neslyšící znemožňovalo odezírání ze rtů průvodkyně, která měla jinak výtečný jazykový projev a velmi dobře artikulovala. Tablet byl návštěvníci poskytnut v návštěvnickém centru. (Ideální je předat neslyšícím tablet již nastavený k použití).

235 Hana Havlůjová – Petr Hudec – Květa Jordánová et al., *Památky nás baví 5: Objevujeme kulturní dědictví bez bariér*, Praha 2015, s. 93, Petr Hudec – Hana Lamatová – Marek Šobán et al., *Kunstkromora v tabletu 1*, Olomouc 2020, s. 32–34.

↑ *Jména a složitá slova, pro něž nemají neslyšící znak, jsou v tabletu zobrazena v podobě nápisu, aby je nemusel tlumočnick hláskovat po písmenech (foto P. Hudec)*

Videonahrávky dostupné v tabletu vznikly ve spolupráci s AWI film.²³⁶ Součástí procesu tvorby videonahrávek bylo zjednodušení průvodcovských textů a natáčení v autentickém prostředí s rodilými mluvčími (neslyšícími od narození). Videonahrávky jsou však zpřístupněny pouze ve formě adresáře, pořadí videosekvencí je určeno jejich číslováním. Služba tedy nemá charakter aplikace s dalšími funkcemi. Zpřístupňuje pouze prohlídkovou trasu A.

Skutečnost, že soubor krátkých filmů byl natáčen v sále či pokoji, k němuž se vztahuje vzdělávací obsah, usnadnila neslyšící návštěvníci orientaci. Současně se ale projevil limit digitální technologie, která **na rozdíl od živého průvodce nedokáže reagovat na instalační či provozní změny.** Například přemístění tapiserií na jiné místo a doplnění sbírky o nový exponát uvedlo návštěvníci ve zmatek. S ohledem na přítomnost tlumočnice do znakového jazyka bylo možné uvést tyto nesrovnalosti na pravou míru a doplnit informace. To však neodpovídá situaci neslyšícího, který by se vypravil na prohlídku bez takového doprovodu. **Pokud však může neslyšící návštěvník odezrát ze rtů dobře artikulující průvodkyně, získá řadu informací i tímto způsobem.**

Didaktickou transformaci a redukci výkladu lze hodnotit jako zdařilou: Vzdělávací obsah vložený do tabletu byl vždy kratší než výklad průvodkyně, což

236 Cílem společnosti je přiblížit většinové veřejnosti způsob života, kulturu a jazyk komunity Neslyšících. *Awí film*, <http://www.filmdat.cz/sdruzeni.php?detail=13>, vyhledáno 9. 7. 2021.

umožnilo neslyšící návštěvníci prohlédnout si prostor a neustrnout u monitoru tabletu, případně také relaxovat. Skutečnost, že nahrávka neinterpretuje veškerý mobilní, nezohledňuje eventualitu, že neslyšícího může zrovna zajímat něco, čemu není v nahrávce věnována pozornost. Výtečným prvkem služby je zařazení krátkých hesel či nápisů (například jméno biblické postavy Hagar, která se objevuje na tapiserii). Neslyšící totiž nemají pro některé výrazy ve znakovém jazyce výraz a například jména šlechticů je třeba znakovat po jednotlivých písmenech.

Nástup digitálních technologií přivodil v kultuře neslyšících revoluční změny v možnostech jejich komunikace. V praxi návštěvnického provozu, počínaje pokladnou a konče samotnou prohlídkou, tak lze rozšířit způsoby komunikace s neslyšícími psaním zprávy do textového editoru, ať už přímo v zapůjčeném tabletu, či přes chytrý telefon, jímž disponuje neslyšící či pracovník kulturní instituce. Neslyšící například přes textový editor položí dotaz a průvodce mu pomalu, srozumitelně, s dobrou artikulací odpoví tak, aby neslyšící mohl odezírat ze rtů.

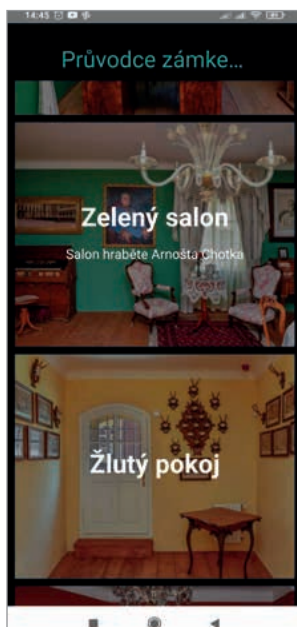
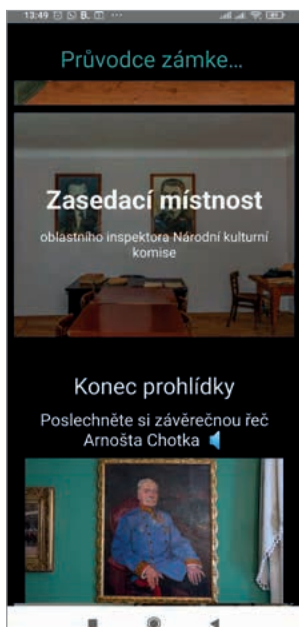
2.11.3 Prohlídka s mobilní aplikací na zámku Veltrusy

Návštěvníci přicházejí na prohlídku vybaveni vlastním mobilním digitálním přístrojem, do nějž si (předem) stahují aplikaci. Technologie nahrazuje průvodce, návštěvník však má možnost volby, jakým způsobem památku navštíví.

Nově opravený zámek ve Veltrusích nabízí několik způsobů návštěvy, mezi něž patří také možnost využít prohlídku interiéru za pomoci mobilní aplikace. Konkrétně se jedná o prohlídkový okruh *Aristokracie – začátek konce*, umístěný v severozápadním křídle zámku se samostatným vstupem. Na osudech posledních majitelů panství, rodu Chotků, si může návštěvník udělat poměrně ucelený obrázek o údele aristokracie u nás, od sestupu z mocenských pozic až k pronásledované vrstvě společnosti.

Na tuto trasu si návštěvník zaplatí vstup v pokladně, stejně jako na běžnou prohlídku. Aplikaci je možné zdarma stáhnout do mobilního telefonu již v pohodlí doma, klepnutím na odkaz, umístěný na webových stránkách zámku. Je však možné stahovat i těsně před prohlídkou, obsluha u vstupu podá veškeré informace. Na tomto pojetí samoobslužné prohlídky je sympatické, že vlastnictví chytrého mobilního telefonu není jedinou podmínkou plnohodnotného zážitku z expozice a návštěvníci mohou vybírat z několika způsobů prezentace. Ve vrcholné návštěvnické sezóně je třikrát za den vypisována prohlídka s průvodcem a mimo tuto dobu lze expozici navštívit v samoobslužném režimu, to znamená buď s tištěným průvodcem, nebo mobilním telefonem. Aplikace neslouží jen k těmto prohlídkám, ale poskytuje veškerý informační servis k objektu zámku.

V expozicích jsou také umístěny stojany s popisky a QR kódy, které po načtení telefonem spustí výklad. Celý prostor je samozřejmě pod dohledem kamer a návštěvníky během prohlídky sleduje zaměstnanec objektu. Za několik týdnů od spuštění této formy provozu zatím nebyly hlášeny žádné problémy s pokusy o zci-

↑ Mobilní aplikace je přehledná, kliknutím na označení místnosti návštěvník spustí audioprezentaci (snímky obrazovky mobilní aplikace, zdroj SZ Veltrusy)

zení vystavených předmětů. Samoobslužný edukační okruh návštěvníka provede osmi místnostmi, které jsou v mobilní aplikaci vyfoceny, takže pokud si návštěvník nevšimne šipek na podlaze, může si místnost identifikovat podle snímku. Poté stačí jen kliknout na šipku audioguide a poslechnout si výklad, po obecných informacích k jednotlivým místnostem je možné vybrat si i výklady k označeným exponátům.

Průvodce v roli hraběte Chotka v jednotlivých zastaveních provází historii zámku a svého rodu, ale i tím, jak fungovala správa panství obecně (vysvětluje pojmy jako dominikál, rustikál, patronátní právo nebo nevolník). V průvodcovském textu šlechta rozhodně není představována jen jako privilegovaná vrstva, která si užívala luxusu. Při výkladu návštěvník poodhrne oponu fungování správy velkého panství v expozici Vrchnostenská kancelář. Představen je i soukromý a rodinný život posledních majitelů panství v expozicích Žlutý salon, Zelený salon, Předpokoj, Malá jídelna a Ložnice. Hrabě Chotek na několika místech vzpomíná na své mládí a vypráví: „Ve Vídni jsem rád navštěvoval operu a na bálech jsem rozhodně nebyl za nejhoršího tanečníka [...] ale to už je všechno pryč. Až se pokocháte trofejemi, můžete pokračovat do jídelny.“

Ovládání aplikace je jednoduché a intuitivní. Vzhledem k tomu, že místnosti jsou poměrně malé, je nutné, aby byl ve skupině spuštěn výklad pouze z jednoho přístroje, případně aby měli návštěvníci sluchátka. Pokud by se na jednom místě setkal více návštěvníků a nekoordinovali si poslech, docházelo by k nepříjemnému pře-

krývání více výkladů. Nepřítomnost průvodce může být pro návštěvníka zajímavým zážitkem. Neformální atmosféru oceňují především rodiče s dětmi. K uvolněné atmosféře přispívají i živé květiny ve vázách, nebo volně položené fotografie z rodinného alba Chotků. V poslední expozici (Zasedací místnost) je možné udělat si představu o tom, jak probíhalo poválečné zestátňování památek či působení Národní kulturní komise.

Celou prohlídkou provází hrabě Karel Chotek, který ve videu návštěvníky osobně přivítá a také se s nimi rozloučí. Herecké role se zde skvěle ujal dlouholetý veltruský průvodce, který v závěru odchází ze záběru a kamera spočine na portrétu hraběte Chotka – k téměř dokonalé podobě obou mužů stačilo jen přilepit herci umělý knír.

Na konci prohlídky je možné také absolvovat vědomostní test sestávající ze 14 otázek, který je určený spíše starší mládeži, nebo dospělým. Jedinou oblastí, se kterou by se ještě mohlo pracovat, je závěrečné zhodnocení testu, kdy hrabě konstatuje: „Bohužel, mrzí mě to, ale tentokrát Vám to nevyšlo, zkuste to příště,“ i v případě pouhých dvou chybných odpovědí. Ten, kdo test vyplňuje, nezjistí, které odpovědi byly chybné a více motivující by možná bylo označení správných odpovědí a povzbuzení pro příště i v případě neúspěchu.

To je ovšem jen drobné doporučení. Veltruská aplikace je velmi vhodným příkladem zapojení moderních technologií, které nejsou náročné na obsluhu, zároveň však netvoří bariéru pro ty, kteří si expozici rádi projdou jen s tištěným průvodcem. Na mobilní aplikaci je patrný záměr tvůrců návštěvníka edukovat, nikoliv jen pobavit.

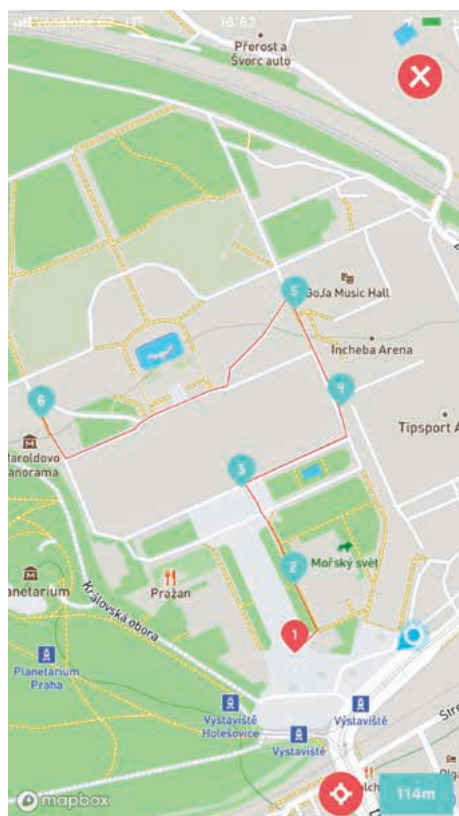
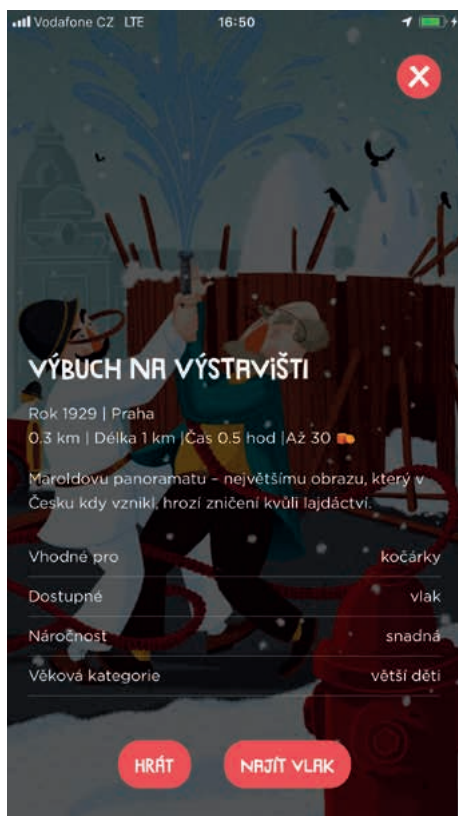

↑ Dětská návštěvníci okamžitě využívají volného režimu a výklad poslouchají na podlaze (foto K. Dryáková)

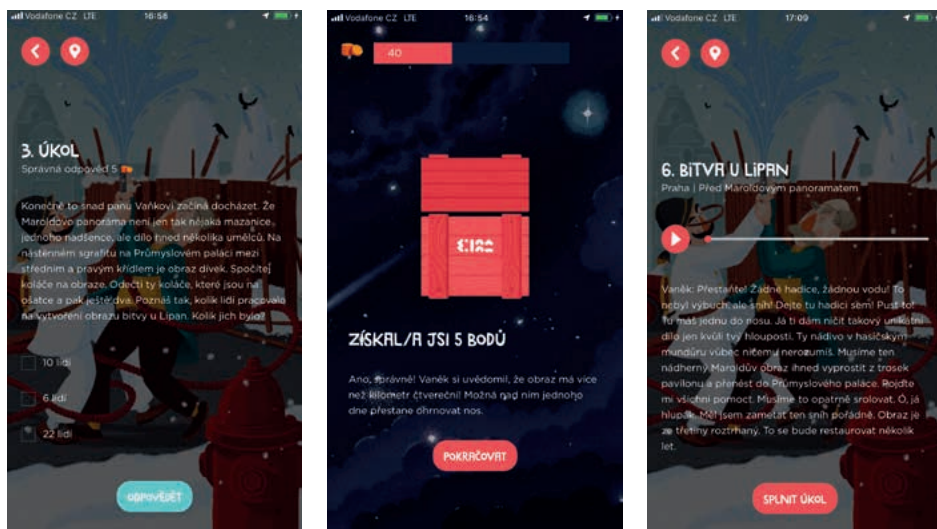
2.11.4 Skryté příběhy (Maroldovo panorama – Výstaviště Praha Holešovice) – hra pro chytré telefony na bázi geohry

Uživatel si stahuje do vlastního zařízení aplikaci/hru a v libovolném čase si sám prochází exteriér památky, kterou ho aplikace směřuje.

K prezentaci kulturního i přírodního dědictví interaktivní formou vzniklo v poslední době několik speciálních digitálních aplikací. Ať už je to Geofun, Geocaching Adventure Lab, TourStories, nebo Skryté příběhy, všechny pracují s podobným principem: zájemce o tuto formu poznávání a zábavy si musí stáhnout geolokační aplikaci, v níž najde nahrané edukační trasy.

↑ Na úvodní obrazovce se zájemce o danou procházku dozví základní informace o příběhu a může si udělat představu o trase a času nutném k jejímu zdoání (snímky obrazovky, zdroj skrytepribehy.cz)

↑ V průběhu trasy se hráči zábavnou formou dozvědí zajímavosti o obraze a získají podněty pro to, aby o něm začali nově přemýšlet (snímky obrazovky, zdroj skrytepribehy.cz)

Tato případová studie představuje blíže mobilní aplikaci Skryté příběhy.²³⁷ Ocení ji především rodiče s dětmi či teenageři, pro které představuje možnost užitečně trávit volný čas. V bezplatné aplikaci najdou připravené trasy vzdělávacích procházek, které představují příběhy z historie daného místa. Nezbytnou pomůckou je chytrý telefon s určováním polohy. Trasy je možné stáhnout si do telefonu předem doma, takže k jejich spuštění na místě již není nutné datové připojení k internetu (nativní aplikace).

Zaměření na rodiny s dětmi odpovídá uživatelská přívětivost a vizuálně atraktivní grafické provedení aplikace. Při plánování navíc pomohou údaje o délce trasy (většinou mezi 1,5 a 8 km) a její náročnosti, o času nutném k jejímu zdolání či o tom, jestli je dostupná i pro kočárky nebo kola.

Cílem každé trasy je vyřešit nějaký problém ve virtuální součinnosti s postavou spojenou s historií místa. Hráči tak získávají nejen informace o této osobnosti, ale objevují také skrytý příběh daného místa. Při procházení trasy hlavní hrdina na jednotlivých stanovištích sděluje část svého příběhu a prosí hráče o pomoc. Ti se o to snaží plněním různých úkolů – od nejjednoduššího počítání nebo hledání nej-různějších předmětů v okolí přes luštění šifer až po odpovídání na otázky ze všeobecného rozhledu souvisejícími s příběhem. Na konci trasy je možné udělat si fotografii s obrázkem postavy, která příběhem provázela. Další motivací k hraní mohou být i bonusové body za správné odpovědi, díky kterým se hráči mohou porovnávat v žebříčku s ostatními.

²³⁷ Skryté příběhy, <https://www.skrytepribehy.cz/>, vyhledáno 14. 7. 2021.

Konkrétně si aplikaci Skryté příběhy představíme na pražské trase *Výbuch na Výstavišti*. Uživatele či hráče vtáhne do příběhu záchrany Maroldova panoramatu bitvy u Lipan, který vychází ze skutečných událostí z roku 1929. Už úvodní obrázek s hlavními postavami spolu s názvem vytváří napětí a touhu dozvědět se více. Na úvodní obrazovce se zájemce dozví základní údaje o trase a obrys toho, čemu se bude příběh věnovat. V aplikaci pak vidí jednotlivá zastavení, která vedou k cíli. Hlavní postavou, které musí v tomto příběhu pomáhat, je pomocný správce na Výstavišti Vaněk. Na pěti zastaveních s ním hráči postupně prožijí příběh toho, jak se v roce 1929 propadla pod nápořem sněhu střecha na budově, v níž bylo vystaveno Maroldovo panorama bitvy u Lipan. Prostřednictvím Vaňkova vyprávění se hráči postupně seznámí s velikostí a historií obrazu, ale zejména si uvědomí jeho význam a jedinečnost.

Na závěr se hráčům spolu s Vaňkem podaří „uchránit“ Maroldovo panorama ve zbořeném pavilonu před tím, aby ho hasiči prolili vodou. Vzdělávací rovina aplikace zde koresponduje s heslem „poznej a chraň“. Podmínkou záchrany či uchování uměleckého díla je povědomí o jeho významu. „Hlídačem“ či „správcem“ kulturního dědictví je dnes každý z nás.

Populární aplikace vznikla již v roce 2016 a od té doby se její trasy rozšířily po celé republice. Mnoho turistických subjektů ji využívá k nalákání návštěvníků.²³⁸ Lze akcentovat, že tak lze oslovit i návštěvníky, kteří jsou například spíše sportovně zaměřeni a bez aplikace by na dané místo nezamířili. Významná je také skupina rodin s dětmi, které mají specifické potřeby trávení volného času. Viz např. dvě reakce ze sociálních sítí: „*Fandíme Skrytým příběhům už od jejich původní verze. Prošli jsme loni pět příběhů a moc se nám líbily (zavedly nás na místa, která jsme si mysleli, že už známe, ale ukázaly nám je tak, jak jsme je neznali).*“²³⁹

„*Úžasné zpestření procházky s dětmi. Díky různým zajímavým úkolům si všimají detailů kolem sebe. Příběhy jsou srozumitelné a poutavě odvyprávěné. Je poznat, že texty namluvili profesionální mluvčí.*“²⁴⁰

Podle tvůrce aplikace jsou geolokační mobilní aplikace v současnosti celosvětovým trendem. „*Často totiž přináší ekonomické oživení v jednotlivých regionech, kdy tvůrci her při vytváření tras spolupracují s místními samosprávami či správci význam-*

238 Např. v regionu Broumovsko spolupracovala na přípravě čtyř tras Společnost pro destinační management Broumovska o.p.s. Trasy přiblíží např. Broumovský klášter nebo kapli Panny Marie Sněžné, <https://www.broumovsko.cz/region/mobilni-aplikace-a-questy/skryte-pribehy>. Trasa „Krcín a nevdek“ zase vznikla pod záštitou Turistické oblasti Třeboňsko, https://www.trebonsko.cz/skryte-pribehy-mobilni-aplikace-hra-krcin-a-nevdek?utm_source=rss&utm_medium=rss-trebon&utm_campaign=rss-cl-11265, vyhledáno 20. 12. 2021.

239 Olga Mendlová (komentář), Facebook – Skryté příběhy, <https://www.facebook.com/skrytepribehy/reviews/>, vyhledáno 20. 12. 2021.

240 Athelas Númenor (komentář), ibidem.

ných památek. Také my v Česku do projektu zapojujeme radnice, kastelány či správce zajímavých objektů.“²⁴¹

Do některých méně známých objektů pak mohou trasy přímo návštěvníky zavést. V Praze tak např. speciální trasa *Údolí nářků* vyžaduje ke splnění posledního úkolu návštěvu krytu Folimanka při veřejné prohlídce.²⁴² Otevírají se tím nové možnosti kreativního využití oblíbené aplikace, např. k prezentaci vybraných objektů ve správě NPÚ.

2.11.5 Aplikace devítijazyčný průvodce Květnou zahradou v Kroměříži

Uživatel si stahuje do vlastního zařízení aplikaci vzdělávacího charakteru a prochází exteriér památky. Služba není zpoplatněna, provozovateli plyne finanční profit z vybírání vstupného do historické zahrady. Aplikace zvyšuje kvalitu poznávání památky zejména zahraničními návštěvníky.

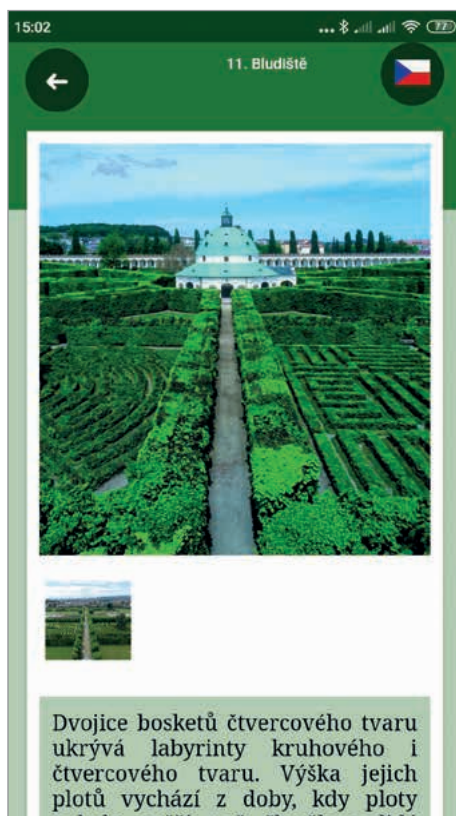
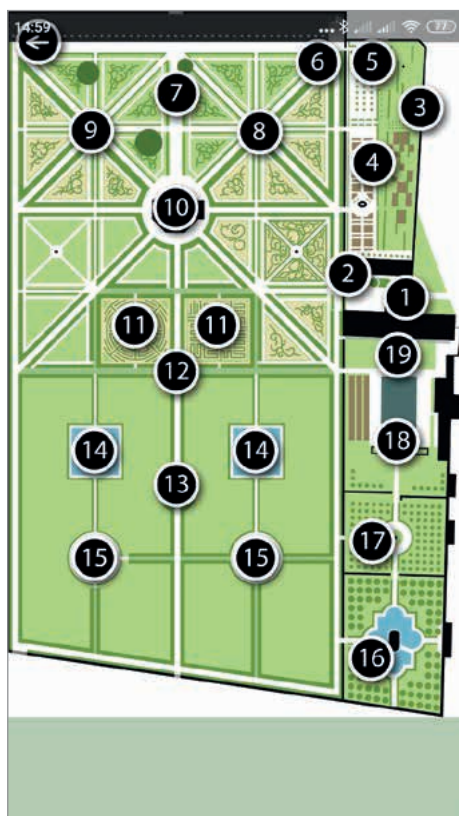
Pro Květnou zahradu v Kroměříži byl v roce 2016 vytvořen digitální průvodce v podobě devítijazyčné aplikace. Ke kvalitním informacím o památce UNESCO se tak dostanou v rodném jazyce, či v jazyce, který ovládají, i ti zahraniční turisté, pro které by se z ekonomických důvodů nevyplácelo vytvářet tištěné materiály a kteří přicházejí v malé skupině bez objednání předem. Pro česky mluvící návštěvníky, kteří mají zájem více se o zahradě dozvědět, představuje aplikace alternativu účasti na komentovaných prohlídkách. Službu přitom mohou preferovat z důvodu, že jim nevyhovuje čas zahájení, délka, forma či finanční náročnost komentovaných prohlídek, za něž se připlácí.

Jádrem služby je mapa, na níž jsou formou aktivních oken zastoupeny nejdůležitější části zahrady a její stavby. Jejich počet byl zároveň vybrán tak, aby byla mapa a potažmo i celá aplikace uživatelsky komfortní a dalo se v ní dobře orientovat. Vzhledem k tomu, že prohlídka zahrad zahrnuje i pobyt v interiérech památek (Rotunda, skleníky), nebyla zvolena technologie satelitní navigace. Možnosti orientace návštěvníků v zahradě byly namísto ní zlepšeny pomocí tzv. beaconů (Bluetooth majáků), které jsou rozmístěny v zahradě na několika významných místech a umožňují automatické načtení obsahu daného stanoviště.

Další části aplikace obsahují informace o historii zahrady s akcentem na její zařazení do evropského kontextu vývoje zahradního umění. Bohatá obrazová složka u jednotlivých míst poskytuje návštěvníkům informace o historické podobě zahrady, procesu její obnovy i o tom, jak se mění jejich podoba během ročních období. Grafické řešení je decentní a směřuje k jednoduchosti tak, aby byla služba uživatelsky přívětivá. Jako výhradu lze uvést málo kontrastní provedení, které při plném

241 Vyjádření tvůrce aplikace Dalibora Naara citováno z Marek Hýř, *Mobilní aplikace vytáhnou celou rodinu do přírody*, https://www.metro.cz/mobilni-aplikace-vytahnou-celou-rodinu-do-prirody-fsw-/region.aspx?c=A170811_211851_metro-region_jsk, vyhledáno 20. 12. 2021.

242 <https://skrytepribehy.cz/trasa/praha-udoli-narku>, vyhledáno 20. 12. 2021.

↑ Náhled mapy a jednoho ze zastavení v aplikaci Květná zahrada – průvodce (snímky obrazovky, zdroj nczk.cz)

slunečním svitu v zahradě zhoršuje čitelnost. Návštěvníci jsou odkázáni na četbu textů. Kdyby byla služba vytvořena včetně audiozáznamu, mohli by se více věnovat prohlížení zahrady.

2.11.6 Hodnocení mobilní digitální interpretace

Výhody mobilní digitální interpretace

Díky mobilním digitálním aplikacím lze **překonat některé limity tradiční praxe prezentace** a interpretace památek, neboť poskytují příležitosti k šetrné interakci s historickým prostředím. Mohou vizualizovat či zprostředkovat to, co je v expozici špatně viditelné nebo neviditelné (například zadní strany soch či pláten obrazů se zajímavými signaturami), nebo to, co v expozici či instalaci není přítomno vůbec (například rentgenový snímek obrazu s patrnými přemalbami, videosekvence), aniž by tím byl narušen návštěvnický komfort či samotné historické prostředí. Zvláště

↑ V aplikaci *Sen biskupa Karla* vytvořené pro II. patro Arcibiskupského zámku v Kroměříži je část vzdělávacího obsahu věnována Tizianovu obrazu *Apollon a Marsyas*. Na snímku jediný z žáků nepohlíží na originál! Takové situace jsou při využívání digitálních technologií velmi časté. Na druhou stranu, nebýt tabletů, žáci by byli již o místnost dále (foto P. Hudec)

je možné zmínit se zde o tzv. rozšířené realitě, která doplňuje autenticky snímané prostředí o další vrstvy: například modeluje (doplňuje) zaniklou podobu památky.

Možnosti digitálních technologií nabízejí návštěvníkovi příležitost participovat na obsahu, dotvářet jej, reinterpetovat, věnovat se tvůrčím aktivitám.²⁴³ Můžeme hovořit o tzv. **interpretačním nebo participativním pojetí obsahu**, který je tvořen nejen informacemi, ale i podporou návštěvníkova uvažování a kritického osobního soudu o kulturním dědictví, které je předmětem interpretace.

Uplatnění mobilních digitálních technologií je **marketingovým nástrojem, který umožňuje získat (nové) návštěvníky**, kteří preferují digitální technologie.

Potenciál nových médií spočívá rovněž v jejich jedinečné schopnosti zachytit a uchovat nehmotné dědictví (řeč, hudbu, pohyb).

Nevýhody mobilní digitální interpretace

Největší slabinou mobilních digitálních aplikací je, že na sebe **strhávají příliš mnoho pozornosti**: čas, který uživatelé věnují prohlížení si displeje, je současně do-

243 Lucie Chocholová – Barbora Škaloudová – Lucie Štůlová Vobořilová, *ITC a současné umění ve výuce – inspirace pro pedagogy výtvarné, hudební a mediální výchovy*, Praha 2008, s. 10.

bou, kterou nevěnují autentickému historickému prostředí, originálům děl apod. Pro tvůrce vzdělávacího obsahu z toho plyne didaktický úkol: **vzbuzovat v uživateli touhu vzhlednout od monitoru k artefaktům**. Užívání digitálních technologií má vést k pečlivějšímu pozorování a poznávání díla (originálu).

Statistiky stahování aplikací²⁴⁴ věnujících se interpretaci jednoho místa (konkrétní památky) často nevykazují vysoká čísla. Američané Paul Palmer a Neil Rathbone v této souvislosti kriticky hodnotí boom mobilních digitálních technologií a upozorňují, že často neexistuje interaktivní obsah, který by ospravedlnil jejich vznik. Ve skutečnosti některé aplikace, které byly vyvinuty, nejsou podle nich nic víc než jen „off-line kontejnery“ pro statické informace, které by mohly být daleko snáze staženy jinou formou.²⁴⁵ V jiných případech, jak upozorňují tvůrci publikace *Muzeum versus digitální éra*, „*technologicky podpořený efekt skrývá ideovou prázdnotu*.“²⁴⁶ Nejedná se o kvalitní interpretaci kulturního dědictví, nýbrž o marketingový nástroj s krátkou dobou životnosti.

Při některých formách využití mobilních digitálních technologií v kulturních institucích je vyřazena mezilidská komunikace namísto toho, aby byly památky místem setkávání a komunikace.

Poklepávání po monitoru je v jistém smyslu **placebo autentické haptické** (i jiné smyslové) **zkušenosti**. Otázkou však je, zda ji památka nabízí.

Zmíňme se rovněž o provozních úskalích. Náklady na pořízení softwaru a hardwaru jsou značné, přičemž **obojí podléhá rychlému zastarávání v souvislosti s technologickým pokrokem**. Úsporným řešením je spolupráce s vývojářem, který opakovaně prodává více zákazníkům v jádru tutéž aplikaci, u níž pouze upravuje vzhled a plní ji novými informacemi dle požadavků zákazníka. Investor pak kromě vstupních nákladů platí měsíční či roční nájem za provoz aplikace. Z toho plyne, že se mu vyplatí do služby investovat, pokud aplikace podporuje návštěvnost té části památky, která je zpoplatněna v rámci návštěvnického provozu. Jinou možností je zpoplatnění stažení aplikace. Pak tyto náklady nese uživatel služby. Tím ovšem může dramaticky klesnout počet stahování a v důsledku toho nebude tato forma digitální interpretace efektivní.

V závislosti na charakteru aplikace může být problémem **malá flexibilita při požadavku aktualizace vzdělávacího obsahu**. Změna v instalaci (například záplůčka obrazu, reinstalace) může odsoudit vytvořenou službu k částečné či úplné nefunkčnosti, pokud měla na expozici úzkou vazbu, byla určena pro pohyb v ní.

Strategie spoléhající na to, že uživatel přijde do kulturní instituce vybaven vlastním mobilním digitálním přístrojem, přináší riziko, že aplikace nebude fungovat dobře. Tento problém může nastat zejména u aplikací náročných na specifické funkce

244 Například prostřednictvím Google Play, App Store apod.

245 Paul Palmer – Neil Rathbone, *Interpretation in a Digital Age: Understanding the Range of Technologies Available to the Heritage Interpretation Industry*, USA 2017, s. 23.

246 Petra Šobáňová – Jolana Lažová et al., *Muzeum versus digitální éra*, Olomouc 2016, s. 39.

přístrojů a také na kapacitu jejich interní paměti. Stahování aplikace na místě pak předpokládá dobré wifi připojení, zároveň v případě stahování většího objemu dat může být čekání na provedení operace pro uživatele nekomfortní.

Pokud předpokládáme, že si uživatelé budou stahovat aplikaci do vlastního mobilního digitálního přístroje, je třeba počítat s tím, že na trhu jsou prodávány tablety či smartphony s různými operačními systémy (aktuálně především iOS, Android a Windows). Chceme-li, aby si mohla vytvořenou aplikaci stáhnout většina z nich, u nativní aplikace je třeba vytvořit verzi pro každý operační systém zvlášť, byť v České republice je v současnosti nejvíce rozšířen operační systém Android.

V případě, že instituce provozuje vlastní zařízení, lze doplnit následující. **Správa velkého počtu zařízení je časově náročná.** Zajištění jejich nepřetržitého provozu spočívá především v jejich dobíjení a stahování dat (aktualizací) softwaru. Omezení může přinést **malá paměť některých zařízení a dále nedostatečná kapacita jejich baterie.**

Při půjčování mobilních digitálních zařízení, která jsou ve vlastnictví kulturní instituce, může dojít k jejich zneužití návštěvníky v podobě narušení nastavení. Přístroje mohou být poškozeny či zcizeny, přičemž ani kauce případně požadovaná provozovatelem při zápůjčce se nerovná vzniklé škodě. Vyplňování zápujčkových protokolů může být pro potenciální uživatele demotivační.

Shrnutí:

Uplatnění mobilních digitálních technologií v podobě aplikace přináší uživatelům příležitost participativního, interaktivního a zábavného poznávání historického prostředí a kulturní instituci možnost přilákat nové návštěvníky (marketing). Aplikace jsou vhodné především pro exteriéry památek či památky se samoobslužným režimem prohlídky. Je třeba vytvářet je tak, aby podněcovaly návštěvníky k pečlivějšímu pozorování historického prostředí a nestrhávaly veškerou pozornost na sebe. Jejich vytváření a provoz jsou finančně náročné.

2.12 Geocaching

Vendula Kazlauskas

Geocaching je hra na pomezí sportu a turistiky, která spočívá v použití navigačního systému GPS při hledání skrytého objektu – „kešky“ – podle geografických souřadnic. Při hledání se používají běžné turistické přijímače GPS nebo chytré telefony disponující touto funkcí. Kešky by z principu měly být uloženy na nějakém zajímavém místě, ať už v přírodě, nebo ve městě, a sdělovat o něm informace a zvláštnosti. Cílem je buď nalezení kešky, nebo i samotné navštívení místa a například pořízení fotografie.

Ačkoliv je geocaching do velké míry spojen s pobytem v přírodě, a tedy s objevováním přírodního dědictví, postupně se v centru pozornosti ocitly také památky a kulturní krajina. Kouzlo geocachingu spočívá do velké míry právě v tom, že si v něm každý může najít to, co ho nejvíce zajímá, a hrát tak, jak mu to nejvíce vyhovuje. Geocaching tedy může být životní styl i jenom ozvláštňení rodinné procházky po centru města. Aby si jeho příznivci rozuměli, vytvořili si vlastní jazyk se specifickými výrazy:

Slovníček pojmů aneb není kačer jako kačer

Cache (česky keška) – nejčastěji skrytá schránka, kterou „kačeři“ hledají podle jejích GPS souřadnic

CITO (CITO event) – událost, během níž se sejdou „kačeři“ k úklidu a čištění přírody či parků. Název z anglického „cache in, trash out“ neboli „keš do, odpad ven“

Event – setkání „kačerů“, které má většinou nějaké téma

Geocacher (česky kačer) – člověk zabývající se geocachingem

Listing – popis kešky na webu Geocaching.com, v němž jsou uvedeny zajímavosti a informace o místě

Multi-cache – typ kešky, kdy je pro nalezení finální skrýše nejprve potřeba navštívit několik dalších míst

Odlov kešky – proces hledání a nenápadného nalezení kešky

Tradiční cache – nejčastější typ kešky, kdy není potřeba plnit žádné úkoly, pouze podle GPS souřadnic najít schovanou krabičku

Vlastník kešky – hráč, který kešku založil a spravuje ji

Virtual cache – typ kešek, které nemají fyzicky schovanou schránku. Pro jejich odlov je potřeba splnit určitý úkol (např. vyfotit se na daném místě)

Waypoint – konkrétní bod určený souřadnicemi, používá se např. pro naznačení vhodné přístupové cesty ke kešce

Wherigo cache – typ kešek, pro jejichž odlov je potřeba mít stažený zvláštní program sestavený pro danou hru. Svým způsobem kombinuje počítačovou hru s interaktivním zážitkem v terénu

Česká republika patří mezi světovou špičku v geocachingu – řadíme se do první pětky zemí podle počtu aktivních kešek i kačerů. Keška na Karlově mostě je dokonce nejnavštěvovanější na světě.²⁴⁷

Jak vyjadřuje trochu provokativní název podkapitoly, geocaching může přivést k objevování památek i **návštěvníky, kteří jako své hobby preferují sportování v přírodě**. S nadsázkou bychom mohli říct, že při návštěvě nějaké památky jim přináší největší potěšení vystoupení schodů na věž a rozhled z ní po okolí. Lákavá je pro ně **příležitost něco objevovat a dobrodružně „lovit“** (což jim nález kešky dokonale umožňuje), nejen přijímat hotová fakta od průvodce.

Geocaching je jednou z možností, jak edukovat i tyto návštěvníky, kteří primárně podrobnosti o památkových objektech nevyhledávají, a prezentovat jim je zajímavým způsobem (a to i v několika jazycích). Popis každé kešky na internetu totiž obsahuje informace vzdělávací povahy, např. o přírodním či kulturním dědictví. Tento popis připravuje přímo vlastník kešky, který je autorem obsahu a stává se tedy i dobrovolníkem podílejícím se na informování veřejnosti. U často navštěvovaných objektů bývají v listingu shrnuté hlavní údaje, které není potřeba dohledávat si z několika zdrojů (spolu s odkazy na zdroje – např. na web objektu), u méně významných památek je občas dokonce možné najít detaily pouze v popisu kešky. **Podle typu kešky je také možné, že uživatel při jejím odlovu informace pouze nepřijímá, ale je motivován si je aktivně vyhledat** a strávit na památkovém objektu delší čas. Například musí zjistit, komu je zasvěcen kostel, nebo se doptat na další podrobnosti. **Návštěvník kešky také v jejím popisu na internetu zanechává vzkaz se svým zážitkem, dojmem a zkušenostmi, bývá vyzván k reflektování svých pocitů. Participuje tedy na interpretaci kulturního dědictví.**

Památkovým objektům tato hra může přinášet nové možnosti práce s dobrovolníky. Ideálním způsobem založení nové kešky je spolupráce jejího vlastníka se správcem památkového objektu. Ačkoli souhlas vlastníka nebo správce pozemku s umístěním kešky přímo vyžadují pravidla geocachingu,²⁴⁸ ne vždy se tak děje. Při nevhodném umístění tak může docházet ke konfliktům se správou památkových objektů, jak potvrzují i oslovení kasteláni. Některé památkové objekty už proto do svých návštěvních řádů zahrnuly tento bod: „*Geocaching a s tím spojené aktivity*

247 *Wiki.geocaching.cz*, http://wiki.geocaching.cz/wiki/Geocaching_v_%C4%8D%C3%ADslech, vyhledáno 17. 2. 2021.

248 *Wiki.geocaching.cz*, http://wiki.geocaching.cz/wiki/Pravidla_schvalov%C3%A1n%C3%AD_na_Geocaching.com#Nevhodn.C3.A1_a_nepublikovateln.C3.A1_um.C3.ADst.C4.9Bn.C3.AD, vyhledáno 17. 2. 2021

↑ Keška už je „odlovená“ a zbývá zapsat se do tzv. „logbooku“ k potvrzení nálezu. (foto V. Kazlauskas)

a pořádání jiných zážitkových her a her v přírodě je povoleno pouze se souhlasem vedoucího správy památkového objektu.“²⁴⁹

Při umísťování kešek je nutné dbát i na bezpečnost hledačů. Pokyny pro bezpečnost umísťování kešek uvádí i oficiální pravidla hry na Geocaching.com.²⁵⁰

Pokud je ale spolupráce s vlastníky kešek dobře nastavena, může přispět k lepšímu informování o objektu a nabízí i možnosti marketingového využití.²⁵¹ V rámci geocachingu je také možné zorganizovat událost pro kačery spojenou s prohlídkou památkového objektu, nebo spolupracovat s dobrovolníky například na úklidu okolí

249 Národní památkový ústav, Územní památková správa na Sychrově, *Návštěvní řád – státní hrad Kunětická hora*, <https://www.hrad-kunetickahora.cz/cs/informace-pro-navstevniky/navstevni-rad/navstevni-rad-hradu>, vyhledáno 17. 2. 2021.

250 *Wiki.geocaching.cz*, http://wiki.geocaching.cz/wiki/Pravidla_schvalov%C3%A1n%C3%AD_na_Geocaching.com#Nevhodn.C3.A1_a_nepublikovateln.C3.A1_um.C3.ADst.C4.9Bn.C3.AD, vyhledáno 17. 2. 2021.

251 Geocachingu a jeho komerčnímu využití se věnovala např. Lenka Pítrová, *Geocaching a jeho komerční využití* (diplomová práce), Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 2014, <https://theses.cz/id/fstu41/11585964>, vyhledáno 17. 2. 2021. Ačkoliv zmiňovala konkrétní příklady využití pro marketing soukromých společností, principy je možné aplikovat i na památkové objekty.

(v rámci „CITO eventů“). Před návštěvnickou sezónou tak kačeři pravidelně uklízejí např. zámecký park v Telči.²⁵²

Na památkových objektech a v jejich okolí se může kačer setkat jak s klasickými krabičkami, které jsou schované venku a kladou větší nároky na své nalezení, tak s propracovanými objemnými truhlami, které jejich vlastník po domluvě se správou památkového objektu zanechal například na pokladně. K jejich vyzvednutí je například zapotřebí znát určité heslo. Existuje také řada typů náročnějších kešek, u nichž je potřeba plnit nejrůznější úkoly.

2.12.1 Tradiční kešky – nejjednodušší na přípravu, nalezení a objevování neznámých míst

Nejběžnějším typem kešek je malá plastová krabička schovaná poblíž zajímavého místa. K jejímu nalezení stačí jen přijít na zadané souřadnice a zamaskovaný objekt najít. K tomu slouží jak informace o velikosti krabičky, terénu a složitosti hledání, tak většinou i nápověda. Kačeři navíc mívají i instrukce pro bezpečné hledání – například: „*Nechodte mimo značené stezky,*“ nebo „*K nálezu není potřeba rozebírat zdivo.*“

Kromě kešek umístěných u hojně navštěvovaných objektů, jejichž listing může být využit jako jeden z mnoha způsobů propagace, hraje geocaching významnou roli u objevování méně známých a zapomenutých památek. Takovým příkladem může být kaple Nalezení sv. Kříže v pražských Stodůlkách.²⁵³

Přestože se jedná o architektonicky zajímavou památku, jejímž architektem a stavitelem byl pravděpodobně Kilián Ignác Dientzenhofer, dnes se nachází mimo zástavbu na velmi obtížně přístupném místě mezi železniční tratí a zahrádkářskou osadou. Zůstává tak do velké míry skryta, jak dokládá mnoho zápisů nálezců, kteří ji objevili díky geocachingu:

252 Např. v roce 2019 vypadala událost takto: https://www.geocaching.com/geocache/GC846BX_cito-telc-2019?guid=8594daff-b430-463e-a93c-25c2f1b5adec, vyhledáno 17. 2. 2021.

253 [Geocaching.com, https://www.geocaching.com/geocache/GC1A2Y0_kaple-nalezeni-sv-krize](https://www.geocaching.com/geocache/GC1A2Y0_kaple-nalezeni-sv-krize), vyhledáno 17. 2. 2021.

↑ Keška může vypadat například jako malá plastová schránka schovaná u cyklostezky. (foto V. Kazlauskas)

„Díky za kešku, která nás [...] přivedla na místo, které bychom normálně určitě neobjevili. Kaple je opravdu krásná ukáзка baroka a líbila se mi i pověst, která se k místu váže. Jenom si říkám – opravdu chodí věřící na pravidelné bohoslužby tou polozarostlou cestičkou, kterou jsme přišli my?“²⁵⁴

Jak dokládá zápis, listingy keší mají šanci oslovit komunitu kačerů a předat jim informace o místě, jeho historii či například s ním spojené pověsti. V případě kaple Nalezení sv. Kříže se tak kačer dozví pověst o jejím založení, zajímavé historické údaje spjaté s její výstavbou, informaci o památné lípě před vchodem či údaje o přístupnosti kaple pro bohoslužby. Může si také prohlédnout fotografie interiéru, který je jinak dostupný pouze během bohoslužeb.

Od založení kešky v roce 2008 se díky ní ke kapli podívaly téměř tři tisíce nálezců včetně cizinců (pro něž jsou připraveny základní informace v angličtině). Většina z nich by bez geocachingu na toto místo pravděpodobně nikdy nezavítala.

2.12.2 Není vždy vše ideální – příklad nevhodného umístění kešky

Přes podrobná upozornění a instrukce k bezpečnému odlovu občas dochází k problémům s umístěním některých krabiček, které pak musí být, například kvůli poškozování objektu neukázněnými kačery, nebo kvůli nesouhlasu správce památkového objektu, odstraněny. Příkladem může být již zrušená keš s názvem „Hrad nad Sázavou“²⁵⁵ věnovaná hradu v Ledči nad Sázavou, již její vlastník po dvou letech provozu odstranil na přání správy hradu. Keška byla totiž uložena na obtížně přístupném místě nad vysokým srázem. Na náročný terén upozorňoval údaj o její obtížnosti i pokyny vlastníka v popisu,²⁵⁶ kešku ale během dvou let navštívilo téměř tři sta návštěvníků. Ti k ní vyšlapali zřetelnou cestičku, která na místo zbytečně lákala i další lidi. To byl i hlavní důvod, proč správa hradu požádala vlastníka o přemístění: „Autor si pro umístění kešky vybral místo bez předchozího souhlasu. Její umístění nebylo na zcela bezpečném místě, musel se přelézat hradní most a keš byla ve výklenku zdi jižního křídla hradu (lidé tedy stáli na skále nad silnicí).“²⁵⁷

Tyto problémy nicméně odpadají, pokud je keška uložena po domluvě se správou památkového objektu, jak ukazuje následující příklad.

254 Geocaching.com, Zápis uživatele “wendik” z 25. 10. 2019. https://www.geocaching.com/geocache/GC1A2YO_kaple-nalezeni-sv-krize, 30. 9. 2021.

255 Geocaching.com, https://www.geocaching.com/geocache/GC7V9WR_hrad-nad-sazavou, vyhledáno 17. 2. 2021.

256 „Buďte na sebe velmi opatrní! Vyšší terén je pro velkou blízkost skalního srázu, nikam ale není třeba pro keš slézat! Zvažte tedy předem dobře své schopnosti a strachy, odlov keše je věcí dobrovolnou a na vlastní nebezpečí. Nejlepší přístup ke keši viz waypoint“. Geocaching.com, https://www.geocaching.com/geocache/GC7V9WR_hrad-nad-sazavou, vyhledáno 30. 9. 2021.

257 Osobní korespondence autorky kapitoly se správou hradu Ledeč nad Sázavou.

2.12.3 Spolupráce se správou památkového objektu a uložení kešky s jejím vědomím

Příkladem kešky uložené bezpečně na pokladně zámku v Děčíně je například keška „Decin Castle II“.²⁵⁸ Geocacher sice od začátku ví, že jej poklad čeká v pokladně, čímž odpadá dobrodružství spojené s fyzickým hledáním schované krabičky. Na druhou stranu je ale odměněn velkou historickou truhlou, která dodává nálezu slavnostní ráz a zároveň umožňuje vyměňovat si v ní nejrůznější předměty.

Jak vlastník kešky píše v jejím listingu, přistoupil k variantě úkrytu na pokladně kvůli tomu, že předchozí krabička se velmi často ztrácela. S novým umístěním přímo na pokladně pomohlo i vedení zámku, což vlastník uvádí v popisu jejího odlovu: „stačí jen slušně požádat slečny za pultem pokladny.“²⁵⁹

Listing kešky obsahuje informace uvedené v češtině, angličtině i němčině – jak základní informace o otevírací době, tak obsáhlý popis historie zámku převzatý z jeho oficiálních stránek (včetně odkazu na ně). Doplnují ho historické fotografie, takže návštěvník s nimi může rovnou porovnávat současný stav.

Ke konci ledna 2021 nalezlo tuto kešku 3 734 kačerů (od doby zveřejnění v lednu 2012), kteří na webu Geocaching.com u svých zápisů z místa potvrzujících návštěvu zanechali téměř 500 fotografií zámku a jeho okolí. Kolem záznamů se tak vytváří unikátní archiv ukazující na proměny zámku v čase a míst, která jsou pro návštěvníky zajímavá.²⁶⁰

Díky kešce na děčínský zámek zamířili také návštěvníci, kteří upřednostňují pohyb v přírodě. Stejně tak se díky kešce alespoň se základními informacemi seznámí i návštěvníci, kteří se je nedozví na prohlídce: „14:32 Původně jsme se chtěli podívat na zámek, ale další prohlídka byla až ve čtyři a tak jsme jen našli keš (kterou jsme odhalili bez nápovědy), prošli si zahradu a vyrazili za dalšími cíli zde v Děčíně.“²⁶¹

2.12.4 Virtual Cache – virtuální možnost nálezu keše bez fyzické krabičky

Virtuální cache jsou kešky, které sice kačery přivedou na dané místo, ale nemusí na něm hledat žádnou fyzicky schovanou krabičku. Keš je upozorní na nějakou místní

258 Geocaching.com, https://www.geocaching.com/geocache/GC3QQ4B_decin-castle-ii, vyhledáno 17. 2. 2021.

259 Ibidem.

260 S tímto fenoménem je také možné cíleně pracovat – např. cache „Jak se staví kostel“ vyžadovala od nálezců i přiložení fotografie ze stavby kostela v Šumné. Cílem autora kešky bylo, aby „...takto vznikl zajímavý dokument o vývoji stavby a později třeba i o životě kostela, který má sloužit nejen jako církevní, ale i obecně společenské centrum.“ Geocaching.com, https://www.geocaching.com/geocache/GC16WXN_jak-se-stavi-kostel-verze-2-007?guid=f0a620b4-a2bf-4a6d-9110-bb556982e691, vyhledáno 17. 2. 2021.

261 Geocaching.com, Zápis uživatele “vs:opr” z 13. 8. 2020. https://www.geocaching.com/geocache/GC3QQ4B_decin-castle-ii, vyhledáno 30. 9. 2021.

↑ Zvlášť popisky tzv. *Adventure Lab* (zde *Slavonický poklad / Treasure of Slavonice*) umožňují zahrnout podrobný popis památky, který láká k vlastnímu prozkoumávání (zdroj *Adventure Lab*)

*z Poděbrad, krále českého, jak odsud nezištně hlídá vstup zámecký. Poříd' si s ním se-
lfíčko, popřípadě se nech vyfotit, ideálně v pokleku, přebírajíc od krále zakládací lis-
tinu města. Fotku pak přišpendli k logu svému – nevyfotíš-li, nebudeš logovat:).*²⁶⁴
Nálezci se v příložených fotografiích zhostili úkolu každý po svém a kreativně. Z in-
formací v logu kešky se také dozvěděli historii zámku i jeho současnost – mimo jiné
i to, že na kultivaci nádvoří zámku se podílejí i dobrovolníci z řad geocacherů v rám-
ci CITO událostí.

2.12.5 Multi-cache – příruční virtuální průvodce

Tato kategorie kešek rozšiřuje možnosti geocachingových zážitků a může se pro-
měnit ve skutečného „virtuálního průvodce“. I když mají multi-cache mnoho podob,

zajímavost, u níž musí kačer většinou zjistit nějaký související údaj (např. jméno na pamětní desce) a vyfotit se podle pokynů.

Na rozdíl od tradičních kešek, které může založit každý hráč, je ale za-
kládání takovýchto virtuálních úkolů limitované. V posledních letech měli
tuto možnost pouze vybraní hráči při speciálních příležitostech.²⁶²

Tím, že tento typ kešky výslovně vyžaduje přikládání fotografií a pátrání
po detailech, nabízí další možnost, jak přimět návštěvníka k interakci, vlastní
interpretaci místa apod.

Příkladem může být keš „Toužim-
ský zámek a Janův hrad“²⁶³ založe-
ná v dubnu 2019. Od té doby ji našlo
již více než 230 kačerů, kteří muse-
li pro uznání svého nálezu splnit ten-
to úkol: „*Pakliže se zrovna nedostaneš
dovnitř, ze všech stran si prohlédni zá-
mecké hradby a pak se vrať na výcho-
zí souřadnice. Na nich najdeš Jiřího*

262 *Wiki.geocaching.cz*, http://wiki.geocaching.cz/wiki/Virtu%C3%A1ln%C3%AD_cache,
vyhledáno 17. 2. 2021.

263 *Geocaching.com*, https://www.geocaching.com/geocache/GC892Q4_touzimsky-zamek-a-januv-hrad,
vyhledáno 17. 2. 2021.

264 *Ibidem*.

spojuje je princip toho, že k nalezení finální skryše je nutné navštívit několik míst, něco na nich zjistit nebo plnit různé úkoly.

Dobrym příkladem z památkového prostředí může být keška „Švihov.“²⁶⁵ Aby kačer našel finální krabičku, musí projít zhruba tříkilometrovou procházku a zastavit se na 15 místech po trase naučné stezky, která vede Švihovem. Na nich pak musí pozorovat okolí a nalézt údaje potřebné pro získání finálních souřadnic (např.: „Konstrukce dřevěného válce nad studnou tvoří drobná okénka. Jako L si запиšte, kolik jich je v každém sloupci.“). Keška navíc uvádí zajímavosti z historie i současnosti města a může tak návštěvníkům sloužit jako virtuální průvodce, jak dokládají i zkušenosti nálezců: „Moc se mně do ní nechtělo. Zdálo se mi, že má docela dost zastávek. Cesta ale utíkala rychle a listing je navíc zajímavý a čtivý. Všechny indicie jednoznačně a tak jsme bez problému došli až do konce. Navíc nás keška provedla asi všemi místy, která jsem chtěl stejně navštívit.“²⁶⁶

Multi-cache se navíc nemusí omezovat pouze na jedno místo, ale může hledače seznámit i s širším regionem. Příkladem toho je například keška „Trojhradí / Three Castle,“²⁶⁷ která kačery zavede na tři hrady na rozhraní Hané a Jeseníku – Bouzov, Mírov a Úsov. Seznamuje je tak s kontextem památkových objektů v regionu a motivuje navštívit více památek.²⁶⁸

Speciální kategorií kešek s více zastávkami jsou i tzv. wherigo, pro jejichž odehrání je potřeba mít stažený speciální program. Ten kačery postupně provádí po jednotlivých místech (podobně jako multi-cache), může jim ukazovat další informace o nich a vybízí k interakci. Například pro odlov kešky „Po stopách Malé Vídne“²⁶⁹ musí hráči navštívit 24 míst stejnojmenné oficiální prohlídkové trasy městem. Na nich se pokaždé dozví informace o historii a architektuře daného místa – jedná se tedy o zážitek na pomezí interaktivní hry a mobilního průvodce městem.

265 Geocaching.com, https://www.geocaching.com/geocache/GCQ8FH_svihov, vyhledáno 17. 2. 2021.

266 Geocaching.com, Zápis uživatele “Sunny.Plzen” z 28. 10. 2020, https://www.geocaching.com/geocache/GCQ8FH_svihov, vyhledáno 30. 9. 2021.

267 Geocaching.com, https://www.geocaching.com/geocache/GCVPAC_trojhradi-three-castle, vyhledáno 17. 2. 2021.

268 K návštěvě více památek mohou motivovat i speciální hry v rámci geocachingu – např. výzva „GeoPuzzle České hrady“, <http://www.geotrophy.net/GeoPuzzle/?puzzle=5>, vyhledáno 17. 2. 2021. Aby kačer poskládal celé puzzle a mohl se tím pochlubit na svém profilu, musel navštívit 35 vybraných českých hradů a najít s nimi související kešky.

269 Geocaching.com, https://www.geocaching.com/geocache/GC5HH8F_po-stopach-male-vidne, vyhledáno 17. 2. 2021.

2.12.6 Hodnocení geocachingu

Výhody geocachingu

Geocaching je interaktivní aktivita oblíbená i mezi rodinami s dětmi nebo mezi lidmi, kteří nenavštěvují památkové objekty příliš často. Kačeři jsou aktivně zapojeni do prozkoumávání památky a jejího okolí, jsou vybízeni k vyhledávání informací a k pohybu v terénu. Vhodně umístěná keška navíc může přitáhnout pozornost i k méně známému či vzdálenému objektu, upozornit na zajímavé informace či zasadit památkový objekt do širšího kontextu.

Tím, že geocaching patří mezi velmi oblíbené volnočasové aktivity a Česká republika je „keškařskou velmocí“, umožňuje zasáhnout velký počet zájemců (včetně cizinců), a to i z jiných cílových skupin, než jaké se o památkové objekty obvykle zajímají.

Technologické možnosti zpracování nabízejí širokou škálu využití, kdy záleží v podstatě jenom na fantazii a kreativitě zakladatele kešky, jaký úkol bude k úspěšnému nálezu vyžadovat. Vedle jednoduchého nalezení schované krabičky je tedy možné kešku pojmout i jako virtuálního průvodce po městě nebo k jejímu nalezení zadat i několik úkolů vyžadujících hlubší přemýšlení o památkovém objektu či historické události. Otevírá se tak řada příležitostí k prezentaci informací a k zapojování velké komunity kačerů do aktivní interpretace kulturního dědictví.

Opomenuty by neměly být ani příležitosti ke spolupráci vlastníků kešek se správou památkových objektů. Kromě spolupráce na bezpečném uložení schránky je možné dobrovolníky z řad kačerů zapojit například do úklidu okolí památkového objektu. V rámci geocachingu se také pořádají setkání kačerů, která je možné zorganizovat na památkovém objektu či v jeho blízkosti.

Nevýhody a rizika geocachingu

Jedná se pouze o doplňkový způsob prezentace informací o památkových objektech. Většina kešek navíc není interaktivních tak, jako výše uvedené příklady dobré praxe. Informace uvedené v listingu tak často slouží pouze jako on-line varianta informačního panelu a kačer, který se o historii či památky nezajímá, je může snadno přeskochit.

Největší hrozbou spojenou s geocachingem je devastace památek. Některé kešky mohou být umístěny bez souhlasu správy památkového objektu například na místě, kam je běžně vstup zakázán. I když u kešek bývají napsané pokyny pro jejich nalezení, méně pozorní nebo nezkušení kačeři mohou v bezohledné honbě za pokladem poškodit samotnou památku, vstupovat do chráněného území apod. Setkáváme se tedy s paradoxem známým i pracovníkům ochrany přírody – instalací kešky je možné upozornit například na odlehlou drobnou sakrální památku či přírodní lokalitu a zvýšit informovanost o ní. Je ale otázkou, zda tím, že keška na místo přivede zástupy hledačů, bude podpořena ochrana místa („poznej a chraň“), nebo naopak přivezena jeho devastace.

Shrnutí:

Geocaching může být dobrým sluhou, ale zlým pánem. Pokud je využíván dobře a komunita kačerů spolupracuje se správou památkových objektů (či např. s ochránci přírody, kteří v některých oblastech stanovili pravidla pro umístování kešek²⁷⁰), může pomoci s informováním o zajímavých památkách či historických událostech a zasazovat je do širšího kontextu. Přináší také nové příležitosti kreativního využití interaktivních technologií a oslovení části komunity kačerů, která nepatří mezi běžné návštěvníky památek. Správě památkových objektů také nabízí nové možnosti spolupráce s dobrovolníky.

Zvyšující se popularita geocachingu však přináší i nebezpečí bezohledných nebo jen nezkušených kačerů, kteří mohou v krajním případě při dobrodružném odlovu kešky ublížit památce nebo i sami sobě. Je tedy zapotřebí dobře nastavit vzájemnou spolupráci.

270 Jana Nedělková, Ochránáři hlídají umístování schránek pro geocaching, Žďárský deník, 20. 5. 2012, https://zdarsky.denik.cz/zpravy_region/ochranari-hlidaji-umistovani-schranek-pro-geocaching-20120520.html, vyhledáno 17. 2. 2021.

2.13 Videoprezentace památek

Vendula Kazlauskas, Vendula Hnojská, Petr Hudec

Když se v březnu 2020 chystali správci památkových objektů na zahájení návštěvnické sezóny, jejich přípravy zásadně přerušilo propuknutí pandemie covid-19. V polovině března se život v České republice téměř zastavil, což dopadlo také na kulturní odvětví. Celá společnost se tak v jistém smyslu přiblížila situaci, v níž jsou například vozíčkáři, pro něž je valná část památek nedostupná.

Správy některých památkových objektů dokázaly pružně zareagovat na bezprecedentní situaci, kdy v dubnu nebylo možné památky otevřít. Propuknutí pandemie se stalo katalyzátorem pro vznik mnoha nových videoprohlídek památek, jejichž správci se snažili zůstat v kontaktu s návštěvníky alespoň touto formou a kompenzovat jim tak nemožnost fyzické návštěvy.

Ač tyto videoprohlídky většinou vznikaly svépomocí a v amatérských podmínkách, některé vynikají svou kvalitou či charakterem, jsou na internetu stále sdílené a lze je označit za nadčasové a inspirující například v oblasti průvodcovských dovedností. Kromě toho mohou být výraznou inspirací pro inovativní prezentaci památkových objektů na sociálních sítích a komunikaci se zájemci o návštěvu. Pro mnoho objektů tak paradoxně pandemie přinesla nové možnosti, jak zaujmout návštěvníky dříve nepříliš používaným formátem videa. Marketingoví specialisté se přitom již několik let shodují v tom, že video je jedním z nejučinnějších propagačních nástrojů. Otázka, kterou si lze klást, zní: **Do jaké míry jsou videoprohlídky či videopozvánky také účinným způsobem interpretace památky? Co ze zkušeností z období pandemie covid-19 je inspirativní pro budoucnost?**

I když většina objektů ve správě NPÚ komunikuje se svými příznivci, náhodnými návštěvníky, ale i s lidmi žijícími v jejich okolí pomocí sociálních sítí, koncept krátkých videoprohlídek nebyl do jara 2020 příliš využíván. Videá se přitom stávají nejen jedním ze základních nástrojů prezentace,²⁷¹ ale i převládajícím a stále oblíbenějším obsahem sociálních sítí. Nabízí tedy značný potenciál pro prezentaci zajímavostí z památkových objektů – a to nejen ve chvíli, kdy je není možné fyzicky navštívit.

Dosud památkové objekty pracovaly především s formou profesionálně zpracovaných videí s dokumentárním rozměrem, natočených zkušeným štábem. Tyto profesionální videoprezentace mohou mít i formu videoprohlídky objektu v délce standardní prohlídky. V některých případech tak mohou do určité míry nahradit i fyzickou návštěvu objektu, i když zážitek z osobní návštěvy se samozřejmě plně zprostředkovat nedá. Tento formát ocení například lidé s postižením, kteří památku ne-

271 Např. v roce 2021 používá video pro svůj marketing 86 % firem. What Video Marketers Should Know in Adam Hayes, *According to Wyzowl Research*, 2021, <https://blog.hubspot.com/marketing/state-of-video-marketing-new-data>, vyhledáno 30. 7. 2021.

mohou sami navštívit, případně se díky nim mohou diváci seznámit s památkami typu Kaple sv. Kříže, kde je počet návštěvníků výrazně regulován. K této formě videí si však najdou cestu zejména diváci, kteří se o danou památku aktivně zajímají. Nemusí být až tak atraktivní pro ty, kteří k památkám nemají hluboký vztah a kteří by podobná propagační videa a „reklamy“ na památkové objekty na sociálních sítích přeskočili.

Rok 2020 však ukázal, že prostřednictvím videoobsahu je možné oslovit i diváky, kteří sociální sítě prezentující konkrétní památkový objekt přímo nesledují. Pokud se navíc podaří vytvořit video, které je zajímavé, vtipné, nápadité a dokáže zaujmout, skrývá se v něm **virální potenciál** – diváci si ho už budou mezi sebou sami šířit a sdílet i mezi ty, kteří by se běžně na video o památkovém objektu nepodívali.²⁷²

Jak uvádějí odborníci na marketing, „*emoce ve vašich fanoušcích vyvolá spíše autentičnost a dobrý nápad než video s dokonalým obrazem v Ultra Full HD. Ke spoustě úspěšných videí vám proto postačí i chytrý telefon s dobrým foťákem nebo jednoduchá animace, kterou vám šikovný grafik vykouzlí i ve Photoshopu.*“²⁷³ Při zpracování videa je také možné kreativně využít i možností jednoduchých animací (formou stop motion), výrazně zrychlit (time-lapse), nebo naopak zpomalit část videa (slow-motion). I tyto techniky se v nejúspěšnějších videích z jara 2020 objevují (viz níže). Autentičnost a kreativita zaujme zejména mladší generaci diváků, kteří jsou zvyklí sledovat video obsah a populární youtubery (u nichž hraje právě autentičnost a vynalézavost důležitější roli než profesionalita zpracování videa).

K prezentaci videa nabízí velký potenciál jak Facebook, tak další sociální sítě a internetové nástroje. YouTube se již stal druhým největším vyhledávačem světa, který používá více než miliarda uživatelů měsíčně, a například sociální síť TikTok, oblíbená hlavně u mladších uživatelů, je na sdílení videí založená.

Aby však video diváka zaujalo v konkurenci ostatních, musí splňovat určité náležitosti a **přitáhnout pozornost na první pohled**. Proto by měly **na začátku zaznít buď nejdůležitější informace, nebo by měl být úvod tak poutavý, aby navadil na zhlédnutí zbytku videa**. Musí se také jednat o velmi **krátký spot, ideálně v rádech jednotek minut (2–5)**. Přesto není možné rezignovat na práci s příběhem, který hraje důležitou roli. Pokud by bylo sdělení delší, je pro sociální sítě lepší je rozdělit na několik kratších dílů.

Natočením videa a jeho umístěním na sociální sítě a web objektu práce s formátem videoprohlídky nekončí, video je také nutné patřičně propagovat. Kromě zveřejnění na dalších komunikačních platformách (či vzájemného sdílení např. se spřátelenými objekty nebo na sociálních sítích města, kde se objekt nachází) je

272 Viz např. Michaela Polendová, *Propagace (promotion) destinace Třebíč* (diplomová práce), Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 2017, s. 102–103, <https://theses.cz/id/O9jheo/21202949>, vyhledáno 30. 7. 2021.

273 Kateřina Brabcová, *Rozhýbejte to: video je „must-have“ vašich sociálních sítí*, <http://www.fragile.cz/blog/rozhýbejte-to-video-je-must-have-vasich-socialnich-siti/>, vyhledáno 30. 7. 2021.

možné z něj jako upoutávku uveřejnit například jen konkrétní krátké výseče, nejzajímavější části nebo obrázky.

I když by se mohlo zdát, že tento formát přináší více starostí než užitku, nabízí nové možnosti nejen pro období, kdy není možné památku navštívit osobně. Video také prezentuje násobně více informací než pouze popis či fotografie, a to i v krátkém formátu. **Otevírá dveře širokému spektru možností moderní prezentace památek, která může zaujmout i nový okruh návštěvníků.**

Videoprezentace památkových objektů za doby covidové

Pouze pět dní po vyhlášení prvního nouzového stavu kvůli pandemii covid-19, dne 12. března 2020, začal kastelán hradu a zámku v Horšovském Týně natáčet krátké reportáže z dění na svém objektu (podrobněji viz níže). Na tyto krátké video-prohlídky navázali i další správci památek, přičemž ke zpracování videí přistupoval každý podle svých možností a představivosti. Na některých objektech tak zvolili formu pouze obrazu beze slov, někde záběry z interiérů i exteriérů doplnil průvodce svým „klasickým“ výkladem ve stejné formě, jako by vedl prohlídku s fyzicky přítomnými návštěvníky. Někde kastelán (či jeho spolupracovníci) ve videích přímo figuruje, někde je naopak krátké video doplněno pouze jeho výkladem.

Někteří se přitom pustili i do řemeslně náročnějších videí, která vyžadují větší přípravu, scénář a technické schopnosti. Využití nových technických nástrojů umožňuje zvýšit i virální potenciál propagačních videí. Například Státní zámek Hrubý Rohozec na jaře 2021 zveřejnil videa, na nichž rozpohyboval tváře ze starých portrétů – je tedy možné vidět například „oživlou“ hlavu bývalého vlastníka Theodora Gabriela Des Fours.

Za povšimnutí stojí také inovativní využití videí při propagaci dalších památek, kdy kasteláni a kastelánky z necelé desítky objektů vytvořili cyklus videoprohlídek *#skastelanempopamatce*. Předávali si pomyslnou štafetu v natáčení videoprohlídek a navzájem na sebe odkazovali, takže pomohli upozornit i na méně známé památky nebo na zajímavosti, kterých by si jinak návštěvník nevšiml. To oceňovali i diváci ve svých komentářích – např.: „*Do seriálu o našich zámcích jsem se úplně zamilovala, člověk se dozví i věci, o kterých by se při normální prohlídce vůbec nedozvěděl, už nemluvě o fundovaných a kultivovaných výkladech pánů kastelánů, a v mém případě i o dobrém poslechu při mé stařecké nahluchlosti, děkuji všem.*“²⁷⁴

2.13.1 Státní hrad a zámek Horšovský Týn – Pohyblivé obrázky

Když byl v březnu 2020 začátek návštěvnícké sezóny odložen na neurčito, kastelán na Horšovském Týně začal natáčet sérii krátkých videoreportáží ze svého objektu.

274 Marie Kaspar (komentář), Facebook – Zámek Hrádek u Nechanic, *Věž Kardinálka*.
<https://www.facebook.com/watch/?v=2715851255368123>, vyhledáno 30. 9. 2021.

Každý den tak buď on sám, nebo zahradník objektu provedli diváky částí interiéru, parku či širšího okolí. Představili i příběhy některých exponátů nebo osobností spojených se zámekem, stejně jako svou práci a informace z praktického fungování objektu. Diváci se tak denně mohli dozvědět nějakou zajímavost z hradu a zámku, což je mohlo i motivovat k pozdější osobní návštěvě. To bylo i jedním z cílů kastelána Jana Rosendorfského – videoprohlídkami chtěl „dosáhnout aspoň toho, že se k nám budete rádi vracet, i v době, kdy už budou památky otevřené.“²⁷⁵ Ve videích proto také odkazovali na webové stránky objektu a chystané prohlídkové trasy. Celkem bylo natočeno 67 dílů, poslední byl zveřejněn den před zahájením návštěvnícké sezóny, 24. května 2020.

Přístup kastelána a zahradníka, na jejichž erudovaných komentářích a představování zajímavostí spojených s objektem z jejich úhlu pohledu byla videa do velké míry postavená, tedy naplňuje výše zmíněná kritéria autentičnosti a dobrého nápadu. Záběry snímá kamera z ruky (pravděpodobně mobilní telefon) a i když jsou například při přechodech odpovídajícím způsobem „roztřesené“, kvalitu videa to neovlivňuje. Naopak, diváci mají pocit, že objektem procházejí se svým průvodcem. Jako sjednocující značka videí se také postupně vyvinulo stejné oslovení diváků („Ahoj kamarádi a přátelé horšovskotýnského zámku“), čímž se průvodci svým způsobem přiblížili i k youtuberům.

Naprostá většina videí je kratších než čtyři minuty, přesto mají velkou informační hodnotu. Sledující díky nim mohou nahlédnout i do jinak nepřístupných místností a zblízka se podrobně seznámit s exponáty, které by během osobní prohlídky takto podrobně neviděli.

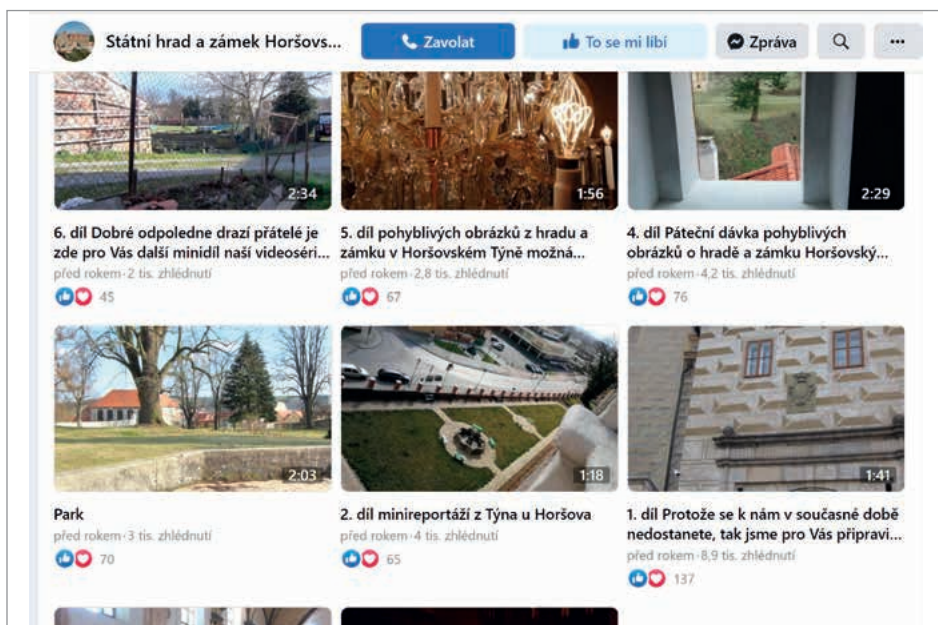
Diváci tuto formu velmi oceňovali – první videoprohlídka měla na Facebooku po roce od zveřejnění téměř 9 000 zhlédnutí a 137 „lajků“, poslední pak ke stovce „lajků“ a 4,8 tisíce zhlédnutí. Zájem sledujících si série dokázala udržet po celou dobu svého trvání – videa mají většinou od 1,2 k 5 tisícům zhlédnutí. K tomu přispěla i pravidelná periodicita zveřejňování videí. Podle reakcí diváků se přitom původní záměr podařilo beze zbytku naplnit – např. komentář u první prohlídky: „Děkujeme za tuhle možnost. Ráda se k vám každoročně vracím, letos to nejspíš nebude. Opatrujte se,“²⁷⁶ či u poslední: „Děkuji za zajímavá videa, budou mi chybět. Jsou otevřeny všechny trasy a bude někdy také provádět pan kastelán?“²⁷⁷

Za pozornost stojí i to, že správci facebookového účtu hradu a zámku aktivně odpovídali na komentáře diváků a zapojovali se do konverzací. Tím dál zvyšovali jak dosah videa na sociálních sítích, tak vztah se svými diváky. Všechna videa

275 Facebook – Státní hrad a zámek Horšovský Týn. 1. díl Protože se k nám v současné době nedostanete, tak jsme pro Vás připravili sérii krátkých videoreportáží. Tady je první.
<https://www.facebook.com/watch/?v=233850691129338>, vyhledáno 20. 8. 2021.

276 Ibidem.

277 Lenka Maloňová (komentář), Facebook – Státní hrad a zámek Horšovský Týn. 67. a poslední koronavirový díl pohyblivých obrázků. Tím netvrdíme, že už nikdy nebudeme natáčet,
<https://www.facebook.com/watch/?v=253662019312053>, vyhledáno 20. 8. 2021.

↑ Všechny videoprohlídky jsou archivované na facebookovém účtu zámku Horšovský Týn (snímek obrazovky, zdroj Facebook – Státní hrad a zámek Horšovský Týn)

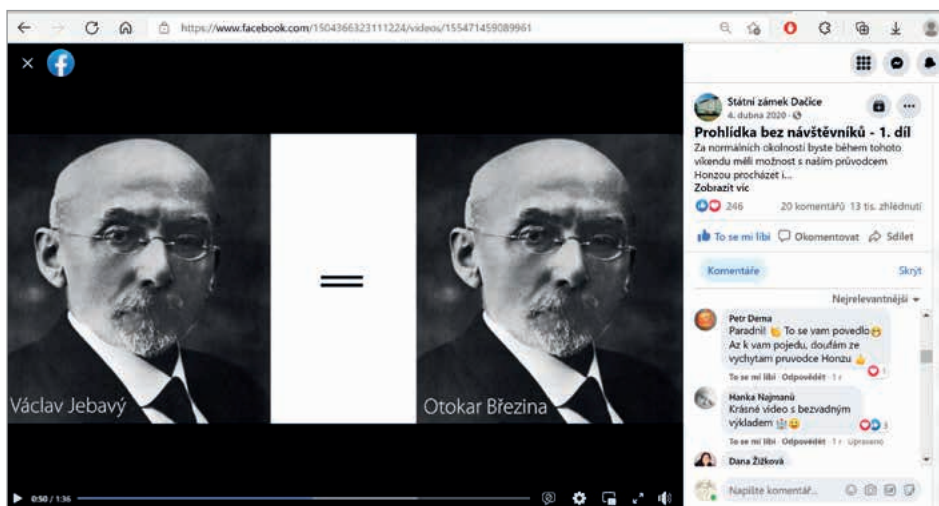
je možné stále zhlédnout na facebookovém účtu „Státní hrad a zámek Horšovský Týn“. Zde jsou jednak archivována, jednak jednoduše dohledatelná i pro budoucí návštěvníky.

3.13.2 Státní zámek Dačice – prohlídky bez návštěvníků

Mezi dalšími videoprohlídkami z jara 2020 vyčníval počín Státního zámku Dačice, který se prezentoval dvěma krátkými videi zaměřenými na konkrétní osobnosti z historie zámku. První video představilo příběh šlechtičny Terezie Dalbergové a předměty s ní spojené, druhé jejího otce Friedricha Ferdinanda Dalberga a jeho sbírky.

Přesto (či možná právě proto), že videa jsou krátká (první 1:36 min., druhé 1:43 min.), diváka zaujmou na první pohled. Používají podbarvení atraktivní hudbou, dynamický střih, originální úhly pohledu nebo vložené vtipné obrázky a hrají si se zpomalením či zrychlením záběrů. Tím se znovu blíží aktuálnímu trendu youtube-rů a moderní, dynamické prezentace. Vídea také do značné míry stojí na osobnosti provádějícího, jímž je skutečný dačický průvodce, a na jeho výrazné, až divadelní dikci.

Tento styl také oceňují diváci ve svých komentářích: „Je super, že se umíte přizpůsobit v této době a je to originální. Už se těším, až bude zase otevřeno a mrknu do

↑ V Dačicích se tvůrci do videa nebáli vkládat ani vtipné obrázky (snímek obrazovky, zdroj Facebook – Státní zámek Dačice)

své milované knihovny.“²⁷⁸ „Opět v duchu mládí a trochu recese. Zajímavé neotřelé zá-
běry. Jen tak dál. Bavíte nás.“²⁷⁹ „Naprosto super! Přesně takhle by měla vypadat pre-
zentace památky ve 21. století.“²⁸⁰

Kvality dačických videoprezentací si všiml také Český rozhlas, který o nich uve-
řejnil rozhlasovou i tištěnou reportáž.²⁸¹ Ta nicméně upozorňuje nejen na vtip a zá-
bavnost videí, ale i na náročnost jejich přípravy. Jak v ní zmiňuje kastelánka zámku
Kristýna Dvořáková, takto promyšlené zpracování klade na tvůrce značné nároky:
„Byl to hromadný nápad nás všech, ale nějak se nám to vymklo z rukou. My jsme si my-
sleli, že natočíme za jeden den čtyři díly, ale nakonec jsme jeden díl točili čtyři dny.“²⁸²
Mezi tvůrce videí přitom patřil i absolvent filmové akademie, jehož filmařské a ře-
meslné kvality se do podoby videí promítly.

Právě to, že dačické videoprohlídky diváky baví a jsou zpracované s humorem
a nadhledem, přispělo k jejich velkému dopadu. První video mělo na Facebooku
v dubnu 2021 téměř 13,5 tisíce zhlédnutí, 250 „lajků“ a 20 komentářů; druhé téměř

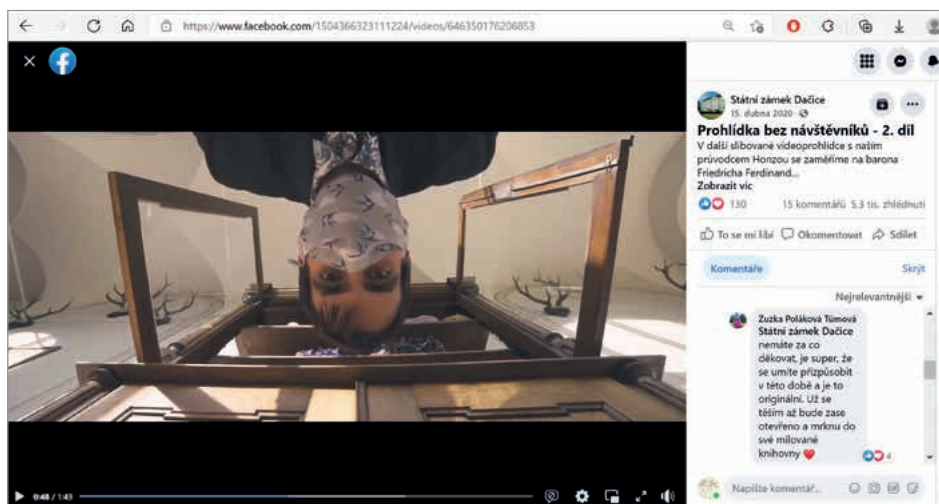
278 Zuzka Poláková Tůmová (komentář), Facebook – Státní zámek Dačice. Prohlídka
bez návštěvníků - 2. díl, [https://www.facebook.com/1504366323111224/
videos/646350176206853](https://www.facebook.com/1504366323111224/videos/646350176206853), vyhledáno 20. 8. 2021.

279 Petra Vlčková (komentář), ibidem.

280 Ondřej Tomášek (komentář), Facebook – Státní zámek Dačice. Prohlídka bez návštěvníků - 1.
dílel, <https://www.facebook.com/1504366323111224/videos/155471459089961>, vyhledáno
20. 8. 2021.

281 Ľubomír Smatana, Dačice dokazují, že i on-line prohlídky zámků a hradů mohou být zábavné,
Český rozhlas, [https://radiozurnal.rozhlas.cz/hrady-a-zamky-online-kam-se-muzete-vydat-i-v-
case-koronavirovych-omezeni-8466399/2](https://radiozurnal.rozhlas.cz/hrady-a-zamky-online-kam-se-muzete-vydat-i-v-
case-koronavirovych-omezeni-8466399/2), vyhledáno 30. 7. 2021.

282 Ibidem.

↑ Videoprohlídky dačického zámku využívají ke zvýšení vizuální přitažlivosti i originální záběry (snímek obrazovky, zdroj Facebook – Státní zámek Dačice)

5,5 tisíce zhlédnutí, 130 „lajků“ a 15 komentářů. Obě také byla dále sdílena jak jednotlivými diváky, tak účty dalších památkových objektů. Další diváci si k nim nacházejí cestu na YouTube i na webových stránkách zámku.

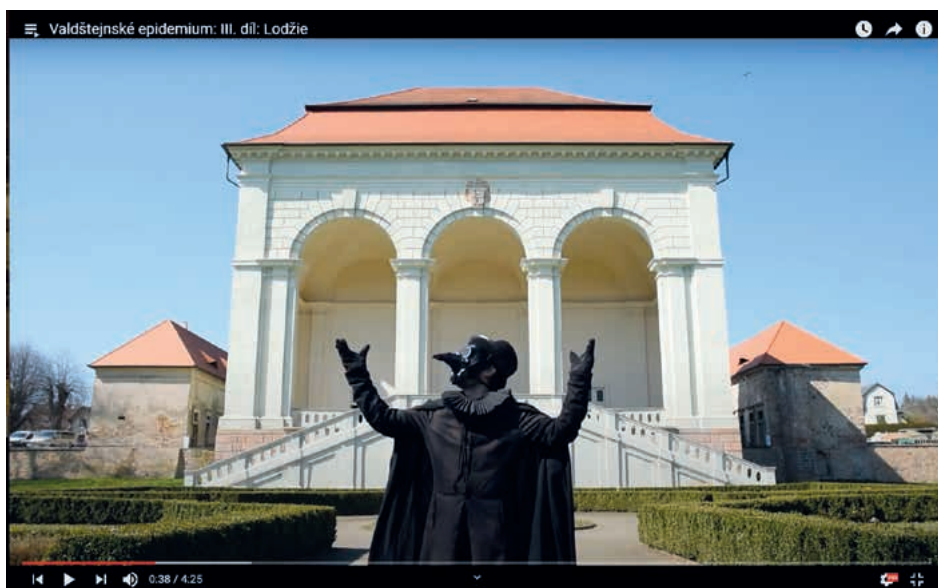
Tvůrci přitom nerezignovali ani na vzdělávací funkci videí. Kromě výkladu, na němž je znát, že jej poskytuje dlouholetý průvodce, popisky videí odkazují na knihy, které se vztahují k jejich obsahu. To pozitivně kvitovali i diváci v komentářích, kteří se o představených osobnostech chtěli dozvědět více.

2.13.3 Valdštejnské epidemium

V době první vlny pandemie covid-19 na jaře 2020 vznikla rovněž série virtuálních prohlídek po Valdštejnské lodžii s tajemným průvodcem, kterého charakterizuje maska s „morovým“ zobanem. Jednotlivé díly videa představují části života Albrechta z Valdštejna či historie samotné památky. Každý díl je zasazen do jiného prostoru historické stavby a na pozadí různých scénicko-surrealistických obrazů jsou vyprávěny historické reálie a zajímavosti o budově nebo legendy o osobnosti Albrechta z Valdštejna.²⁸³

Autorem libreta a hlavním protagonistou (průvodcem) je Adam Hošek, který v lodžii působí současně jako vedoucí průvodců a je autorem koncepce prohlídek. Série videí je dokonalou ukázkou interpretace památky z hlediska struktury: hlavní sdělení představené v Prologu rozvíjí a prohlubují jednotlivé díly: (Albrecht, Stavitel

²⁸³ *Valdštejnské epidemium*, <https://www.youtube.com/watch?v=fYeuURwjeU&list=PLpOKkuTxamOc3HH2XPAaFTtlccjm89eQ>, vyhledáno 30. 7. 2021.

↑ Lodžii provádí tajemný průvodce s maskou
(snímek obrazovky – Valdštejnské epidemium)

↑ Na pozadí scény se odehrávají mikropříběhy interpretující např. utváření barokní
komponované krajiny Jičína (snímek obrazovky – Valdštejnské epidemium)

a vojevůdce, Lodžie, Oktogon, Díra, Zahrada, Tajné místo, Dvůr). Epilog situovaný do sklepa vše bilancuje. Je v souladu s hlavním sdělením. Průvodce v něm prohlašuje: „Osobnost Albrechta z Valdštejna, příběh jeho nedokončených staveb i veškeré dění v těchto místech, to vše otevírá prostor pro fantazii. Prostor, kterým je možné vstoupit do Valdštejnského imaginária.“²⁸⁴

Zatímco průvodce hovoří převážně v popředí, mizanscéna ožívá divácky poutavými mikropříběhy, které ilustrují, rozvíjejí a glosují sdělované informace. Vystupují zde herci ve znakových kostýmech s kreativními rekvizitami. Zúročila se zde dlouholetá zkušenost s různými performativními způsoby interpretace památky. Vídea jsou tak současně esencí toho, co Lodžie nabízí v oblasti živé kultury. Režie, dramaturgie, hereckých rolí i natáčení se zhostili členové a příznivci Valdštejnského imaginária se zázemím na pražské DAMU.²⁸⁵ Délka videí se pohybuje mezi dvěma a půl až pěti minutami. Celek videí je pozoruhodným dokumentem interpretačních snah Valdštejnského imaginária z.ú. i funkční pozvánkou k osobní návštěvě místa.

2.13.4 Hodnocení videoprezentací památek

Výhody videoprezentací

V situaci, kdy se návštěvník nemůže na památku fyzicky dostat (ať už kvůli pandemii, vzdálenosti, nebo tělesnému postižení), nabízí mu videoprohlídky alespoň částečnou možnost, jak se se zajímavostmi památky seznámit. Správcům památkových objektů tento formát navíc umožňuje být v kontaktu se zájemci o návštěvu i v době, kdy jsou brány jejich objektů zavřené. Nemusí se přitom jednat pouze o nouzový stav, ale diváky je takto možné oslovovat i mimo sezónu, v pondělky, nebo když je např. objekt uzavřený kvůli rekonstrukci.

Videoprohlídky mají potenciál prohloubit vztah se zájemci o historii a památky a pozvat je na objekt. Dobře zpracované virální video, které si uživatelé sociálních sítí přeposílají mezi sebou, se navíc dostane i do nového okruhu potenciálních návštěvníků. Z nich mohou velkou část tvořit i obyvatelé okolí památkového objektu, které může video s představením zajímavostí nalákat k opětovné návštěvě (např. nově zpřístupněná místa). S jedněmi vstupními náklady se zveřejněné video po internetu už šíří samo a může zasáhnout značné množství diváků.

Pro diváky je atraktivní i to, že si mohou prohlédnout běžně nepřístupné části objektu a nahlédnout „pod ruce“ kastelánům.

284 *Valdštejnské epidemium: Epilog*, <https://www.youtube.com/watch?v=6soi7JqSYkc&list=PLpOKkuTxamOc3HH2XPAaaFTlccjm89eQ&index=10>, vyhledáno 30. 7. 2021.

285 Tvůrčí tým tvořili: Adam Hošek – Jakub Müller – Jiří Vydra – Anna Strnadová – Alžběta Nováková – Ondřej Vraštil, *Valdštejnská lodžie*, <https://www.youtube.com/watch?v=fQqvDzPbqVA&list=PLpOKkuTxamOc3HH2XPAaaFTlccjm89eQ&index=3>, vyhledáno 30. 7. 2021.

Videa také mohou zájemce přivádět například na web objektu, kde se seznámí s dalšími podrobnostmi, odkazovat na relevantní publikace, nebo lákat na chystané akce.

I v době, kdy už bude pandemie covid-19 minulostí, zůstanou on-line formáty běžnou součástí našich životů. Dobře a atraktivně zpracované videoprezentace proto nabízí řadu možností, jak přiblížit historii a památky návštěvníkům. Kromě informačních funkcí mají také značný potenciál marketingový a k oslovování zvláště mladší generace návštěvníků to může být do budoucna stále užitečnější nástroj. Formát videa má navíc na sociálních sítích stoupající oblibu a je i nejvíce podporován jejich algoritmy.

V tuto chvíli většina objektů ve správě NPÚ účet na sociálních sítích má – videa pak nabízejí příležitost, jak na ně vkládat přitažlivý obsah s velkým dopadem, jehož příprava nemusí být nákladná.

„Štafeta“ propagačních videí několika objektů na jaře 2020 také ukázala příležitosti, jak se spřátelené objekty mohou propagovat a podporovat navzájem. Návštěvníkům to dává další tipy k jejich osobní návštěvě.

Nevýhody videoprezentací

Přes všechny možnosti, které videoprohlídky přinášejí, nemůže tento formát nikdy plně nahradit samotnou návštěvu památkového objektu.

I když je možné atraktivní video natočit s minimálními náklady, příprava o něco složitějších prezentací již klade značné nároky na čas, kreativitu a technické schopnosti tvůrců.

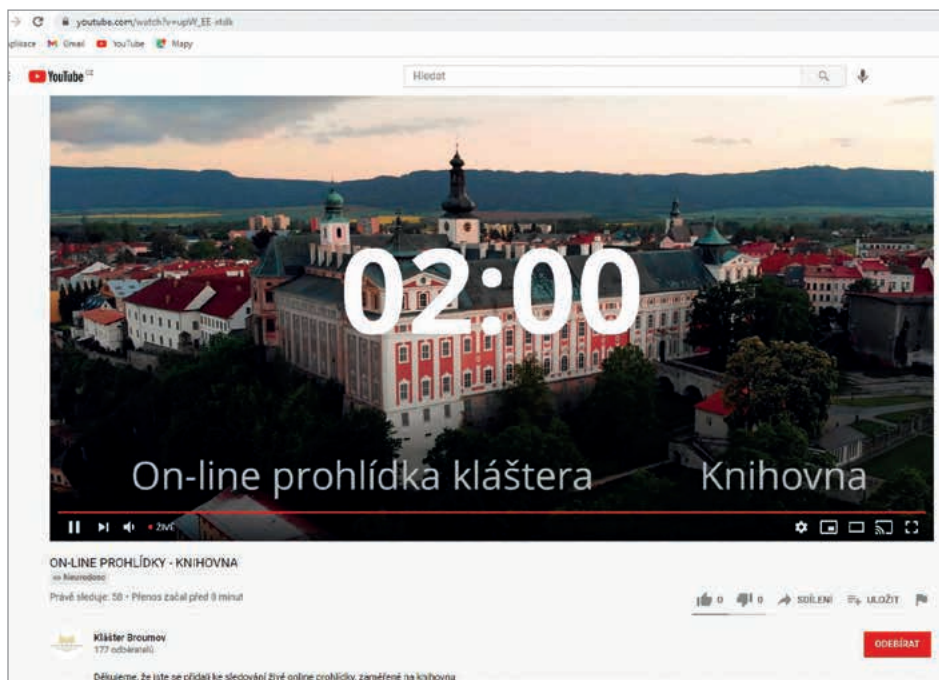
Shrnutí:

Díky novým technologiím už nejsou videoprezentace nástrojem dostupným pouze pro „hlavní“, nejznámější památky. Kvalitní a zajímavý videoobsah mohou vytvářet všichni, záleží pouze na vlastní kreativitě. Aby se ale video v konkurenci dalšího obsahu na sociálních sítích prosadilo a získalo pozornost diváka, je zásadní autentičnost, originalita a dobrý nápad s virálním potenciálem. Taková videa by měla být krátká, přesto by ale měla využívat příběhy s památkovým objektem spojené. V krátkých videoprohlídkách se skrývá značný potenciál pro propagaci objektu a komunikaci s návštěvníky.

2.14 Živá on-line prohlídka

Kateřina Dryáková

Doba koronavirových opatření v letech 2020 a 2021 přiměla správce mnohých památek k tomu, aby zpřístupnili interiéry veřejnosti jinou formou, než na jakou byla doposud zvyklá. Předchozí kapitola vysvětluje tuto dobu jako katalyzátor pro vznik mnoha nových videoprezentací. Jako zcela svébytná forma videoprohlídky se začaly objevovat prezentace památkových objektů, které nejsou předtočené dopředu, ale probíhají v reálném čase, kdy je návštěvník skutečně „na prohlídce“. Jedná se o on-line prohlídky, které probíhají tak, že průvodce je osobně přítomen v památkovém objektu, ze kterého vysílá v reálném čase. Návštěvník je v tu chvíli připojen přes internet a ve stejný okamžik prohlídku sleduje ze svého domova. V takovém případě mluvíme o živých on-line prohlídkách a je jen na jejich tvůrcích, jak je ze scénáristického hlediska pojmu. Prohlídky lze realizovat buď jen v omezeném prostoru památkového objektu (slavnostní sál, knihovna, kaple), nebo je možné projít celou prohlídkovou trasou. Divák si v případě sledování takové prohlídky zřetelně uvědomí, že nejde jen o předtočené video, respektive dokument, který si může kdykoliv

↑ Mnozí návštěvníci jsou již připojeni k živému přenosu, do prohlídky knihovny Broumovského kláštera zbývají 2 minuty. On-line prohlídky se zúčastnilo celkem 83 návštěvníků (snímek obrazovky)

pustit. Na rozdíl od předtočených videí může klást průvodci otázky, které jej zajímají, a stát se tak částečně spoluvůrcem prohlídky.

Jako nápadité řešení se jeví **kombinace živé on-line prohlídky s předtáčenými vstupy**, ve kterých je možné prezentovat i to, co by návštěvník jinak nemohl vidět. Například to, jak je daná památka zasazena do kontextu krajiny, či zprostředkování nejmenších detailů, které by kamera při běžné prohlídce nezachytila. Je však nutno dodat, že uskutečnění takového kombinovaného programu vyžaduje poměrně náročnou technickou podporu.

Doposud jsme zaznamenali několik typů živých on-line prohlídek:

- 1) prohlídka statická, vysílaná z jednoho omezeného prostoru,
- 2) prohlídka dynamická, při které je postupováno jednotlivými místnostmi jako při běžné prohlídce objektu,
- 3) kombinace živé prohlídky s využitím předtočených vstupů ke konkrétním tématům (např. sakrální architektura v okolní krajině).

Pro kazuistiku jsme zvolili tři odlišné případy – prohlídku knihovny kláštera, studentský experiment na technické památce a pravidelné živé prohlídky na soukromém památkovém objektu.

2.14.1 Živá on-line prohlídka knihovny Broumovského kláštera

Živou on-line prohlídku nabídl veřejnosti jako jeden z prvních u nás Broumovský klášter. V tomto případě nejde jen o předtočenou prezentaci celého objektu (virtuální prohlídku), zájemce si zakoupí regulérní vstupenku a poté absolvuje „živou“ prohlídku klášterní knihovny v délce cca 45 min.

Po spuštění prvních prohlídek v Broumovském klášteře byl zájem návštěvníků poměrně velký, jejich účastníci se po skončení výkladu mohli (stejně jako u běžné prohlídky) dotazovat na konkrétní věci, o kterých průvodce mluvil. Na rozdíl od běžné prohlídky by však bylo technicky náročné, aby proběhla další zpětná vazba ve formě dialogu návštěvník-průvodce. Dotazy jsou kladeny do chatu, průvodce na ně s malým časovým zpožděním odpovídal. V případě živé on-line prohlídky je na průvodce kladen opravdu velký tlak a rozhodně je nutné vybrat zkušeného matadora. Cokoli průvodce vyřkne, je vysíláno v přímém přenosu, musí se také vypořádat s technickými potížemi, které v danou chvíli nastanou (například špatné osvětlení exponátu). Průvodce nemá žádnou okamžitou zpětnou vazbu z výrazů tváře návštěvníků, musí si hlídat přesnou časovou stopáž mluveného projevu, neboť ta je doplňována předtočenými videovstupy. Kromě výkladu musí také komunikovat s kameramanem, osvětlovačem, režisérem i osobou, která administruje dotazy z publika. **Pokud má být celkový výsledek přirozený, znamená to pro průvodce i celý podpůrný technický tým opravdu náročný výkon.** Až přímá praxe v terénu odhalí takové překážky, jako třeba rychlé vybíjení baterií kamery v nízkých tep-

← Klášter Broumov – knihovna (on-line prohlídka)

Ne 14. 3. 2021 16:00 Klášter Broumov
 Online vstupenka 80 Kč Kláštevní 1, Broumov
Online

Odkaz na youtube:
https://youtu.be/vpW_EE-xtdk

Odkaz na slido:
<https://app.slido.com/event/dosxsljp>

Odkaz na stažení PDF online prezentace:
<https://www.klasterbroumov.cz/galerie/klaster/856/574c99c.pdf>

Pořadatel	Zákaznická podpora GoOut
Vzdělávací a kulturní centrum Broumov o.p.s.	+420 222 703 070
DIČ: CZ02314754, DPH 10 %	info@gout.cz

3622981704875

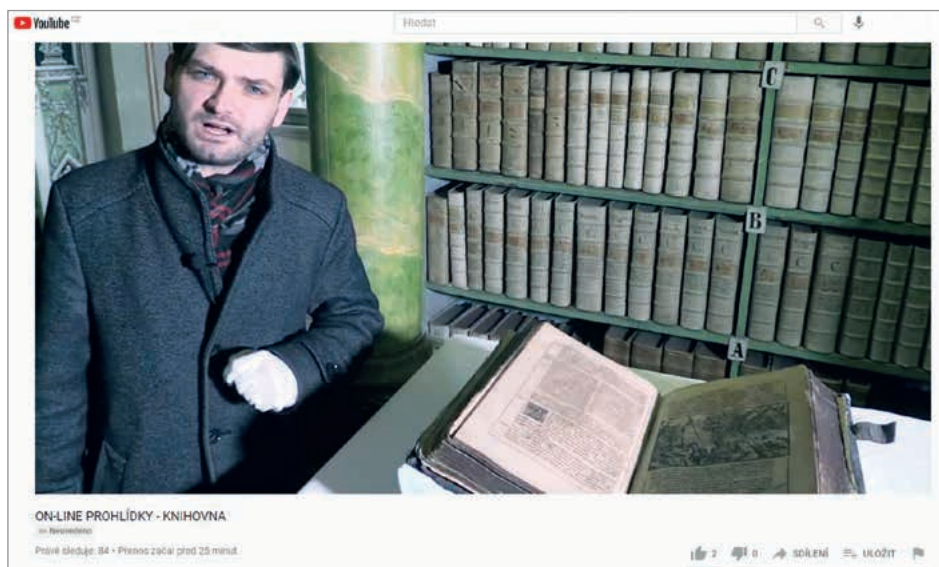
↑ Po zaplacení vstupenky obdrží návštěvník veškeré údaje k prohlídce na e-mailovou adresu (snímek obrazovky)

lotách kláštera v zimním období. Představa, že živou on-line prohlídku lze zajistit jen ve dvou lidech (tedy jen s průvodcem a kameramanem), je zcela lichá.

A jak konkrétně tento inovativní typ prohlídky probíhá? Návštěvník si na webových stránkách objektu zvolí možnost on-line prohlídky a po vyplnění potřebných údajů (jméno, e-mailové spojení) se přesune k platbě. Po připsání platby obdrží e-mail s odkazem na YouTube kanál, kde lze prohlídku sledovat, a také jednoduchou informační brožuru s fotografiemi ve formátu pdf, kterou lze bezplatně stáhnout. Zároveň je k dispozici služba, která zajistí, že budou zodpovězeny dotazy návštěvníků prohlídky (v tomto případě aplikace²⁸⁶ Slido, ale chat je dostupný i přímo ve vysílání na YouTube).

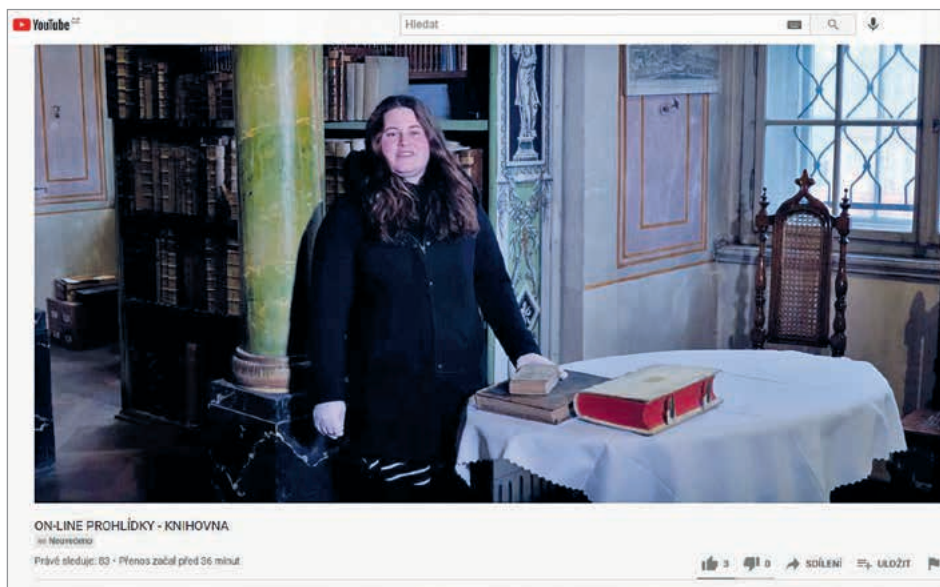
Prohlídka v knihovně Broumovského kláštera probíhala na několika úrovních, živé vstupy byly prostřihávány předtočenými videi, která reflektovala historické souvislosti, proměny okolní krajiny a jejích památek i historii benediktinského řádu. Po úvodním předtočeném vstupu přivítal z prostoru kláštevní knihovny návštěvníky „živý“ průvodce, který upozornil na možnost klást dotazy do připravené aplikace s tím, že na konci prohlídky budou zodpovězeny. Poté se již přesouval v prostoru k jednotlivým vystaveným předmětům, kterými byl historický globus či vybrané prvotisky. Do živého vstupu byly opět začleňovány předtočené prezentace, které mohly lépe představit některé vizuální formy (podobenku architekta Dientzenhofera

286 Viz různé možnosti aplikace na Slido.com.

↑ Průvodce na živé on-line prohlídce musí čelit mnoha profesním výzám, nejen technického charakteru (snímek obrazovky)

i jeho architektonické realizace v okolí kláštera). Po prezentaci organizace knihovního systému si převzala slovo archivářka, která zasvěceně představila některé vzácné poklady knihovního fondu. Další živý vstup byl přenášen z ochozu knihovny, který je při běžné prohlídce nepřístupný. Komentáře a obrazové přílohy k nástropní

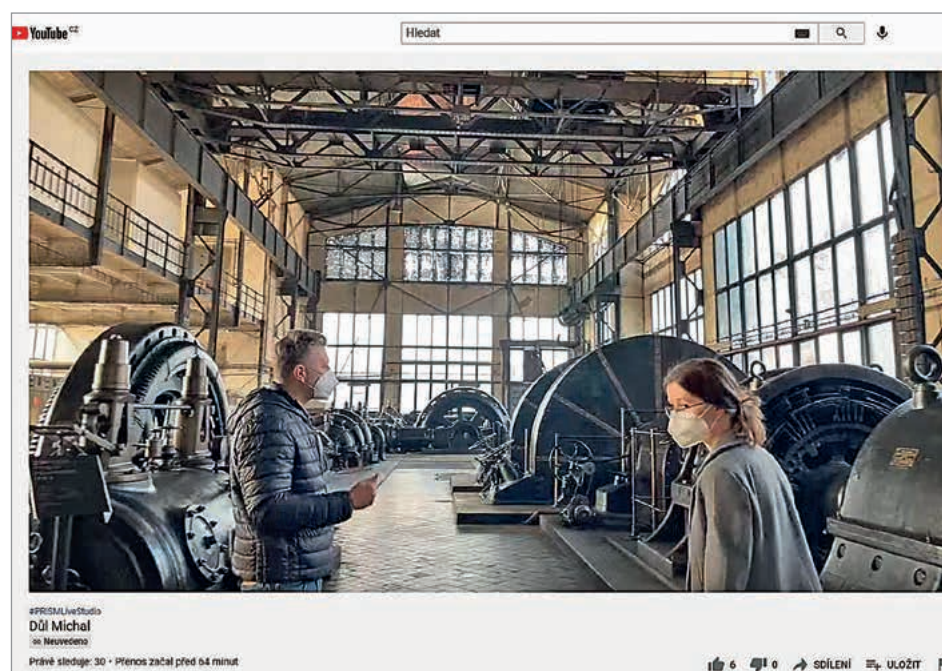

↑ Součástí prohlídky knihovny Broumovského kláštera byl i vstup archivářky, která představila několik příkladů z bohatého knihovního fondu (snímek obrazovky)

fresce byly logicky předtočené, neboť kamera by na místě nebyla schopna ukázat takové detaily v odpovídající kvalitě. Z ochozu byly také zodpovídány dotazy návštěvníků. Pracovnice technické podpory je z chatu tlumočila průvodci do sluchátka a ten na ně rovnou reagoval. Pocitový vjem u návštěvníků vyvolalo i zimní oblečení průvodce, které se odrazilo do položené otázky: „*Kolik je v knihovně právě teď stupňů?*“

2.14.2 Živá on-line prohlídka dolu Michal

Další prohlídka, kterou jsme zařadili do naší kazuistiky, se v experimentální formě odehrála na technické památce dolu Michal v Ostravě. V rámci diplomové práce, zaměřené na prezentaci kulturního dědictví v on-line prostoru, zde studentka Ostravské univerzity provázela návštěvníky po celém areálu dolu.²⁸⁷ Prohlídku pojala jako dialog se svým vyučujícím, se kterým společně procházeli základní návštěvnickou trasou. Odborník na technické památky mohl podrobněji prezentovat technické záležitosti, studentka se profilovala spíše jako ta, která uvádí do jednotlivých oddělených prostor a poučeně se táže po souvislostech. Nejednalo se tedy o sta-

↑ Snímek obrazovky ze živého přenosu prohlídky dolu Michal

287 Nikola Klučarovská, *Prezentácia kulturného dědictví v on-line priestore* (diplomová práce), Katedra dějin umění, Ostravská univerzita, Ostrava 2021.

tickou prohlídku, kde by byla prezentována jen určitá specifická část památky, jako tomu bylo v případě klášterní knihovny v Broumově.

Návštěvníci této prohlídky byli účastníky experimentu, tedy nikoliv běžní platící zájemci, ale lidé z akademického prostředí nebo ti, kteří byli odborně zainteresováni. Po skončení prohlídky obdrželi všichni účastníci e-mail a vyplnili krátký evaluační dotazník, kam mohli doplnit své postřehy. Více než hodinová prohlídka začínala v prostoru řetízkové šatny, kde byl demonstrován každodenní život horníka od příchodu do práce přes odchod na směnu a fasování pracovních pomůcek až ke smývání uhelného prachu po šichtě. V jednotlivých prostorech se oba „průvodci“ volným krokem pohybovali a kameraman je následoval. V expozici se pracuje s konceptem posledního pracovního dne, takže v řetízkové šatně bylo instalováno osobní oblečení horníků a v kantýně vypsána denní nabídka jídel. U těchto podrobností se oba aktéři prohlídky zastavovali a vysvětlovali je divákům. Část trasy probíhala i mimo budovy, a diváci se tak mohli podívat i do exteriéru dolu Michal. Prohlídka vygradovala v monumentální strojovně s parními stroji z konce 19. století, které je možné stále spustit.

Po technické stránce bylo nutné předem zjistit, zda v objektu nekolísá telefonní signál, neboť prohlídka byla natáčena na mobilní telefon. Živé vysílání proběhlo přes kanál YouTube a volně staženou mobilní aplikaci, jejíž vodoznak se několikrát během prohlídky objevil v pravém dolním rohu obrazovky. Teoreticky tak bylo k přenosu potřeba pouze dvou osob (v našem případě tří, neboť byli zapojeni dva průvodci), praxe však přinesla zjištění, že je důležité zaangažovat i člověka, který obstarává administraci dotazů. Studentka musela během prohlídky kontrolovat dotazy z chatu, mailu i sms, což bylo rozptylující.

Evaluace od návštěvníků živé on-line prohlídky dolu Michal

Po skončení prohlídky byl účastníkům zaslán evaluační dotazník se 17 otázkami. V těch bylo zjišťováno spádové bydliště účastníků, jejich věk, vzdělání a názory na tento typ prohlídek. Téměř 43 % účastníků nebylo ze spádové oblasti Ostravska a skoro polovina jich (47,6 %) nikdy nebyla v dole Michal. Téměř tři čtvrtiny měly vysokoškolské vzdělání (74 %) a pro velkou většinu se tato prohlídka stala motivační k osobní návštěvě dolu (85 %). Ač nebyl vzorek respondentů velký (21 osob), z odpovědí můžeme soudit na potenciál zpřístupňovat touto formou památky, které jsou příliš vzdálené od bydliště jejich návštěvníka. On-line prohlídka se zároveň stává ještě větší motivací k tomu, ověřit si své dojmy na vlastní oči a přijet na místo osobně. Nadpoloviční většina respondentů (66,6 %) soudila, že tento typ prohlídek by měl pokračovat i po skončení lockdownu a téměř všichni účastníci (95,2 %) se shodovali, že tyto prohlídky by byly přínosem pro doplnění výuky na středních i vysokých školách. Z volných odpovědí respondentů uvádíme:

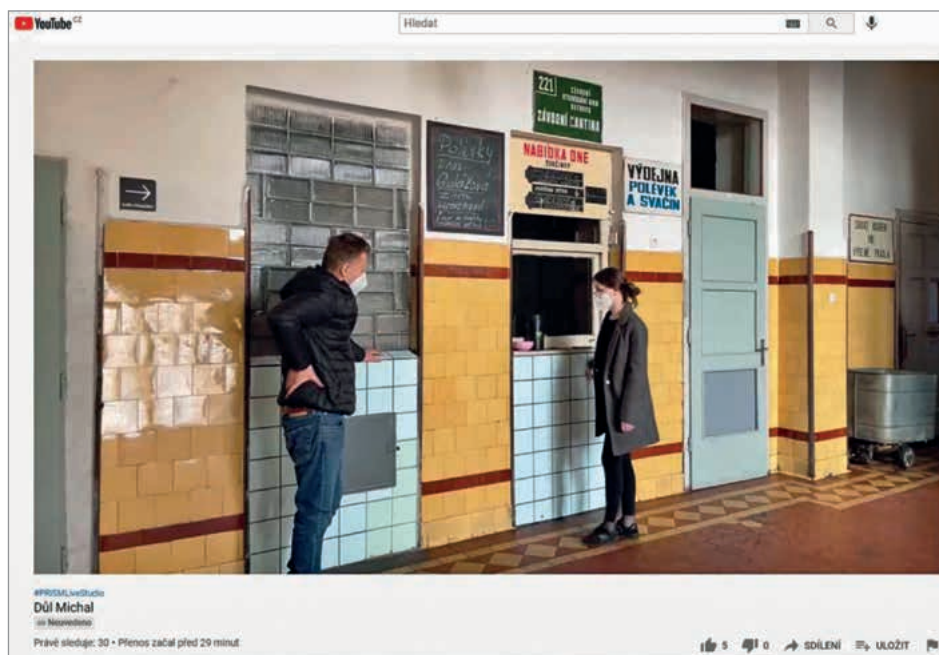
- „*Live streamové prohlídky by mohly být doplňkem k tradičním prohlídkám, z mého pohledu však 1) nenahradí pocit návštěvníka ,být na místě a vidět památku na vlastní oči‘ a 2) je podmíněna kvalitním a kompetentním průvodcem.*

Co se týká výuky na středních a vysokých školách, považuji za důležité zvýšit podíl praxe, takže bych studenty vzala raději na exkurzi. Větší pozornost bych tedy věnovala spíš zvýšení kompetencí tradičních průvodců a specializovaným prohlídkám na objektech samých.“

- „Pro hendikepované je tato možnost skvělá i v době její přístupnosti.“
- „Diváčky přitažlivější by bylo, kdyby se oba přednášející dívali do kamery. Na začátku bych uvítala plán prohlídky (kam všude se podíváme).“²⁸⁸

K poslednímu postřehu jen dodejme, že průvodci mají většinou tendenci dívat se na to, co popisují, což je pochopitelné. Pokud by se měl tento typ prohlídek více profesionalizovat, bylo by ideální, aby kamera zabírala průvodce čelem k posluchači a za ním popisovaný předmět či prostor. V tomto případě prohlídka probíhala formou dialogu, při kterém je automatické, že se oba diskutující dívají na sebe, nikoliv do kamery.

Studentka a organizátorka on-line prohlídky vidí v prohlídkách také příležitost pro stovky bývalých zaměstnanců dolu. I pro ně je atraktivní vidět místo svého působiště, ale protože jsou nyní ve vyšším seniorském věku, nemají možnost se do objektu dostavit osobně.

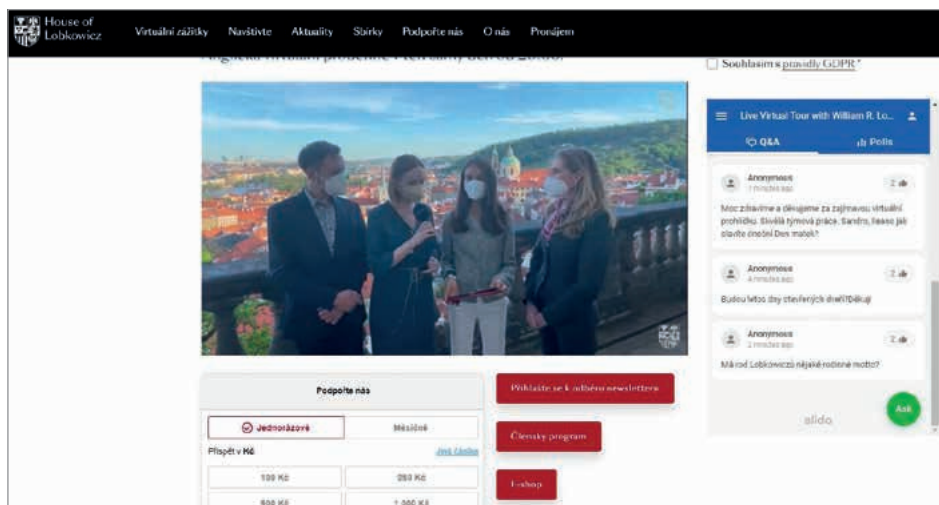

↑ Živá on-line prohlídka dolu Michal, zastavení u výdejny polévek a svačín (snímek obrazovky)

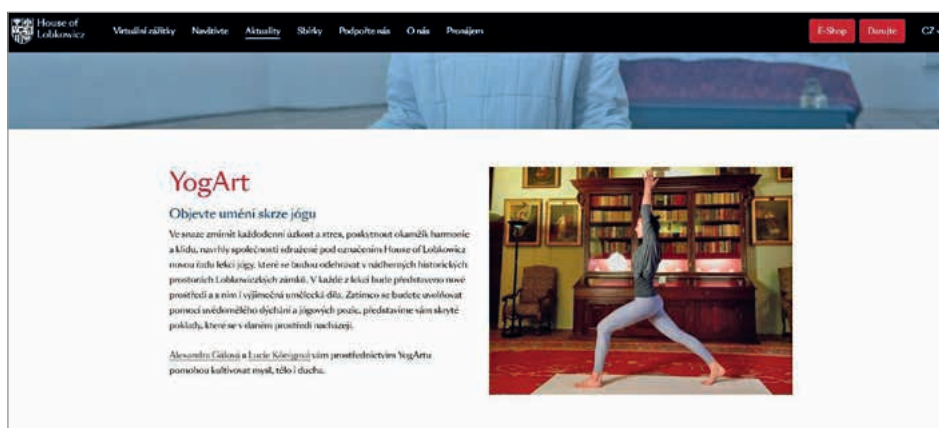
288 Vyjádření diváků poskytla autorka diplomové práce Nikola Klučarovská.

2.14.3 Živá on-line prohlídka Lobkowiczského paláce v Praze

Můžeme konstatovat, že na obecnou potřebu otevírání památek formou živých on-line prohlídek v době špatné epidemiologické situace pružněji zareagovaly objekty, které nejsou ve správě NPÚ. Důvodem může být velká technická a personální náročnost projektů i jistá konzervativnost. Objekty ve správě Národního památkového ústavu se spíše zaměřily na prezentaci krátkých předtáčených videí, která

↑ Živé on-line prohlídky využili i vlastníci soukromých objektů. V pražském Lobkowiczském paláci se Alexandra a Ileana Lobkowiczovy společně s kurátory účastnily prohlídky, která aktuálně reflektovala Den matek. Na konci měli posluchači možnost klást dotazy přes chat (snímek obrazovky)

↑ Jako pozvánka na památkové objekty ve vlastnictví rodiny Lobkowiczů sloužily i volně dostupné předtočené lekce jógy. Před každou lekcí byla v několika minutách představena historie objektu i mobiliář z místa vysílání (snímek obrazovky)

neprovázela návštěvníky celou trasou. Jako příklad živé on-line prezentace od soukromého vlastníka objektu jmenujme prohlídky Lobkowiczského paláce, které byly pravidelně návštěvníkům nabízeny zdarma. Bylo jen na jejich zvážení, zda „vstupné“ zaplatí ve formě dobrovolného příspěvku. Prohlídky realizovala The Lobkowicz collections, o.p.s. a probíhaly každou neděli v podvečer. Průvodci se stali kurátoři společně se členy rodiny Lobkowiczů. Praxe potvrzuje, že osobní přítomnost některého ze členů rodu, který se významně zapsal do českých dějin, bývá vždy divácky přitažlivá. Živá prohlídka byla prostříhána předtočenými vstupy a i přes malé technické komplikace během vysílání proběhla hladce. Vůbec poprvé byla veřejnosti představena nově instalovaná expozice „Portrét v notách“ z hudebního archivu Lobkowiczské sbírky. Na trase si průvodci navzájem předávali slovo podle odbornosti výkladu.

2.14.4 Hodnocení živě vysílaných on-line prohlídek

Živé on-line prohlídky se v době pandemických opatření v roce 2021 staly jednou z forem prezentace památky, která může nabídnout nové zážitky. Věříme však, že vlastnímu autentickému zážitku budou návštěvníci i nadále více nakloněni a výše popsané aktivity zůstanou zajímavou alternativou. Pro zavedení on-line prohlídek je nutné mít k dispozici odpovídající technické zázemí (hotspot wifi, dobrý telefonní signál), což je pro správu některých památkových objektů limitující faktor. Toto zajištění však není možné podceňovat, neboť případné technické problémy při živém vysílání mohou prohlídku zcela znehodnotit. Správa objektu musí také vyřešit veškeré procesní záležitosti spojené s prodejem vstupenek a zajištěním odkazu na stream prohlídky. Spolu s potřebou technického vybavení se objevují i náročnější požadavky na celkové kompetence průvodce, který by měl sledovat několik faktorů – čas, vlastní výklad, pohyb před kamerou, pokyny z režie, správné osvětlení pro kameramana, koordinátora dotazů nebo příslušnou aplikaci. Při živých vstupech bohužel většinou není možné vést s průvodcem kontinuální dialog nad otázkami, které návštěvníka zajímají. Praxe ukazuje, že fungovat lze pouze v jednoduchém režimu přečtená otázka/odpověď.

Rozhodně bychom mohli uvažovat o rozšíření on-line prohlídek na památkových objektech, například pro zájemce s pohybovými obtížemi, kteří nemohou vystoupat do špatně přístupných míst, třeba do kaple umístěné ve věži. Vhodné jsou i při prezentaci míst, která nejsou běžně přístupná (vysoké stropy a fresková výzdoba, detaily vysoké věže či kopule rotundy). Paradoxem tak zůstává, že návštěvník může vidět místa, která by na normální prohlídce neviděl, ale sám se nemůže zastavit u exponátu, který jej osobně zaujal. Prohlížíme-li si jakýkoliv památkový objekt jen na obrazovce svého počítače, nikdy nezakusíme autentický vjem z vlastní návštěvy, nezažijeme *genius loci*, nemůžeme si déle prohlížet to, co nás zaujme, nevnímáme krajinu, do které je památka zasazena. Na druhou stranu jsou živé on-line prohlídky na polovině cesty od natočeného dokumentu k běžné prohlídce a památka je tak zpřístupněna i lidem, kteří by z nejrůznějších důvodů její návštěvu ne-

mohli podniknout. Tato forma prezentace by byla zřejmě velmi příhodná i k využití pro školy, neboť průvodce může reagovat na dotazy dětí, které se tak cítí být více vtažené do prohlídky, než když jen sledují výukové video. Takovouto formou by si objekt mohli prohlédnout i žáci z nejbližších konců republiky, pro které by byl jinak v rámci školních výletů nedostupný. Jako výhoda se také jeví to, že návštěvnická skupina může pojmout mnoho desítek lidí, což se stává pro objekt ekonomicky zajímavým efektem. Živá on-line prohlídka by se také mohla stát jednou z možností, jak zohlednit faktor přelidněných památek, které mohou být z důvodu udržitelnosti takto prezentovány. Výhledově zcela jistě nenastane masové on-line zpřístupňování prohlídkových tras na mnoha objektech. Památky potřebují návštěvníky, aby samy ožily, a návštěvníci potřebují autentickou atmosféru místa,²⁸⁹ aby jim video-prohlídka nesplynula s mnoha dalšími zhlédnutými dokumenty. Ostatně, historické objekty jsou jedním z mála míst, kde si v dnešní době můžeme odpočinout od „digitalizace volného času“.

Budoucnost ukáže, zda bude o tento typ prohlídek zájem i v „době postcovidové“. V některých případech může živá on-line prohlídka navnadit diváka k pozdější osobní návštěvě památky, na soukromých objektech se lákadlem stává přítomnost majitele/příslušníka šlechtického rodu v roli průvodce. Památkám dnešních dnů vdechují život právě lidé, kteří se je vydají objevit. Nezbyvá tedy než doufat, že preferovanou variantou návštěvy památkového objektu zůstane i v budoucnu „živý návštěvník“.

Krátké shrnutí:

Živé on-line prohlídky se stávají novou formou prezentace památky, i když kladou větší nároky na technické vybavení a personální zajištění. Ačkoliv nikdy nemohou v plné míře konkurovat běžným prohlídkám (neboť památkový objekt nelze přes obrazovku vnímat všemi smysly), otevírají nový prostor zpřístupnění památky např. velkým školním skupinám, osobám s omezenou pohyblivostí nebo těm, které od osobní návštěvy odradí velká dojezdová vzdálenost. Zavedením chatu nebo čtením diváckých dotazů se tyto prohlídky odlišují od běžného videodokumentu – průvodce může v reálném čase reagovat na konkrétní věc, která návštěvníka zajímá. Nesporným plusem se stává účast téměř neomezeného počtu návštěvníků, což by v reálném prostoru nebylo možné.

289 Viz výše poznámky k evaluačnímu dotazníku z dolu Michal.

2.15 Virtuální panoramatické prohlídky

Petr Hudec

Ještě před nástupem mobilních digitálních přístrojů se při prezentaci památek uplatnila speciální fotografická technika kombinovaná se software nazývaná **Panorama 360°**. Výsledkem je kompletní zobrazení daného prostoru snímaného z konkrétního bodu. **Uživatel se tedy může virtuálně „rozhlížet“ z jednoho místa.** Kombinací mnoha panoramatických snímků ve vzájemném vizuálním kontaktu lze dokonce docílit **iluze procházení lokalitou**. Tato služba se stala nedílnou součástí řady mapových serverů.²⁹⁰ Následující dvě případové studie představují, jak se panoramatické snímky mohou uplatnit při interpretaci kulturního dědictví.

2.15.1 Památky 3D

Národní památkový ústav, ÚPS Kroměříž, vytvořil sadu panoramatických záběrů z 25 objektů, které spravuje.²⁹¹ Tvůrci služby zvolili vždy jeden až dva pohledy na exteriér (nádvoří, čestný dvůr aj.) a v závislosti na dohodě se správou památky také zpřístupnili některé interiéry. Díky panoramatům obsahujícím 360° mají uživatelé služby možnost virtuálně se rozhlížet, přibližovat si detaily architektury, výzdobu či mobiliář. Pomineme-li krátké anotace památek či jednotlivých prostor, služba zprostředkovává uživatelům pouze vizuální informaci. Památky jsou zachyceny za ideálních světelných podmínek.

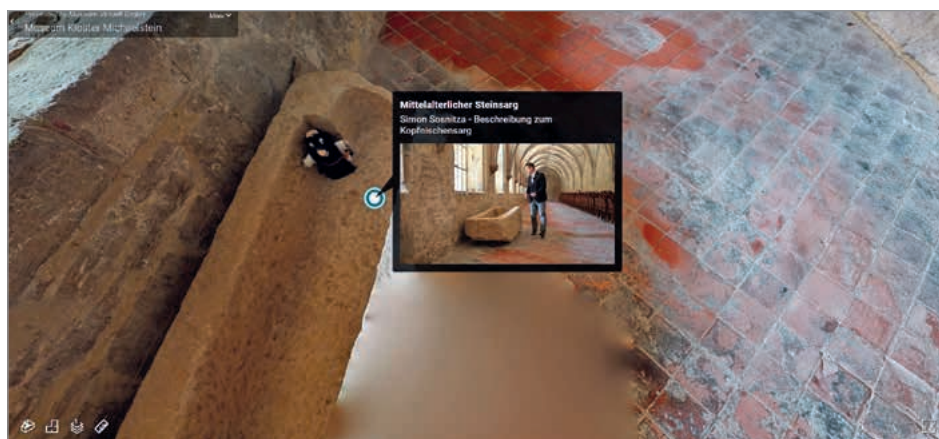
↑ Snímek obrazovky webové stránky Památky 3D – příklad možnosti přiblížení detailů interiéru minaretu v Lednici (zdroj pamatky3d.cz)

290 Lze zmínit například Street View. Jedná se o aplikaci v rámci Google Maps a Google Earth, která nabízí panoramatické pohledy v mnoha městech a státech v různých částech světa. Pohledy jsou snímány z výšky přibližně 2,5 metru asi každých 10 metrů.

291 Památky3D, <http://www.pamatky3d.cz/>, vyhledáno 22. 2. 2021.

2.15.2 Kloster Virtuell – Muzeum Kloster in Michaelstein

Kláštérní muzeum v Michaelstein (Sasko-Anhaltsko) zpřístupnilo své interiéry na podobném principu, jako funguje Google Street View. Tvůrci aplikace nabízejí možnost projít si klášter a hudební historii Michaelsteinu klikáním myši.²⁹² Uživatel může virtuálně navštívit všechny prostory kláštera nebo se podívat na funkční repliku hudebního stroje vytvořeného Salomonem de Caus. Vždy se mu ve virtuálním dohledu

↑ Uživatel webové aplikace Muzeum Kloster in Michaelstein má možnost procházet klášterem a spouštět si k vybraným částem či artefaktům videa (snímek obrazovky, zdroj kloster-michaelstein.de)

↑ Virtuální zprostředkování expozice s vodním strojem zahrnuje příležitost „uvést jej do pohybu“ spuštěním videa (snímek obrazovky, zdroj kloster-michaelstein.de)

292 Kloster Michaelstein, <https://www.kloster-michaelstein.de/klostervirtuell/>, vyhledáno 24. 3. 2021.

nabízí další bod, kam se může ve své prohlídce posunout. Dále je možné si podrobně prohlédnout vybrané exponáty pomocí funkce zvětšení. K některým z nich si lze spustit krátká videa, v nichž daný fenomén interpretuje kurátor.

2.15.3 Hodnocení virtuálních panoramatických prohlídek

Výhody virtuálních panoramatických prohlídek

Výhodou služby je snadná dostupnost pro zájemce, včetně osob s pohybovými obtížemi, a to i v obdobích, kdy jsou památky pro veřejnost uzavřeny.

Památky jsou zachyceny za pěkného počasí. Za ideálních světelných podmínek jsou prezentovány rovněž interiéry.

Lákavá je interaktivita: možnost prohlížet si zblízka interiéry památek po libovolně dlouhou dobu, přibližovat si detaily. Služba rovněž kompenzuje faktor přelidněných památek: uživatel se může podívat i tam, kam by se jinak nedostal či kde mu dav neumožňuje vše si dobře prohlédnout.

Selektivní výběr prezentovaných částí památky je pozvánkou k fyzické návštěvě. Pro návštěvníka může být využití služby jak přípravou, tak také způsobem vstřebání zážitků.

Nevýhody virtuálních panoramatických prohlídek

Chybí autentický zážitek z návštěvy památky a vnímání genia loci daného místa.

Možnosti zaměření na detail jsou limitované, nejen z hlediska datové kvality snímku, ale také faktu, že daný prostor je snímán jen z jednoho bodu. (V praxi si návštěvník rovněž netvoří představu o celku pouze z jednoho bodu.)

Ovládání *Panorama 360°* vyžaduje uživatelskou zručnost, bez níž se snadno obraz „roztočí“.

Digitalizace oddechového času, kterému se návštěvníci jinak většinou snaží vyhnout.

Návštěvník většinou vidí jen malý „výsek“ dané památky.

Služba prostředkovává uživatelům pouze vizuální informaci.

Krátké shrnutí:

Virtuální panoramatické prohlídky jsou doplňkovou a kompenzační formou interpretace kulturního dědictví. Hrají významnou roli v oblasti marketingu.

2.16 Videomapping: světelná a zvuková interpretace

P. Hudec

Videomapping je **směr vizuálního umění, které využívá projekci ve volném prostoru na libovolné objekty**, zpravidla na fasády domů nebo interiéry budov. Jak uvádí tvůrce animovaných projekcí Jan Drozda: „Architektura často působí monumentálně už sama o sobě, a co teprve, když s ní pomocí světla pohneme. Základem je vytvoření iluze, k jejímu dosažení ale nestačí pouze optický vjem. Chceme-li, aby divák přijal tuto iluzi za realitu, potřebujeme zvuk. Tato kombinace je klíčová a umožní měnit jakýkoliv předmět.“²⁹³

Projekce usilují o rozbití vnímání perspektivy u diváka. Pomocí projektorů lze zakřivit a zdůraznit jakýkoliv tvar, linii nebo prostor. Princip mocného 3D dojmu spočívá ve hře s umělými „stíny“. Podle Petra Jiříčka: „Objekt, který je iluzorně v popředí, je fakticky tvořen jen světlem, stíny vrhat nemůže. Hloubku prostoru však lze vykreslit imitací stínů objektu. [...] Výsledek poté připomíná sekvence filmu, ve kterém se reálná kulisa prolíná s virtuálním dějem.“²⁹⁴

Pro realizaci videomappingu jsou potřeba silné projektory, odpovídající programové vybavení a tma nebo alespoň šero. Jedná se o mimořádně působivou, ale také nákladnou podívanou. Délka projekce se většinou pohybuje od pěti do patnácti minut.

Lze chápat videomapping pouze jako ekvivalent ohňostroje, show, marketing, nebo naplňuje kromě zážitkové také vzdělávací funkce? Opět záleží na tom, jaký obsah je do této svého druhu digitální technologie vložen. Jeden z tvůrců videomappingu Jan Drozda v této souvislosti vyjadřuje názor, který obsahuje esenci parametrů interpretace památek vůbec: „Já osobně se snažím prostřednictvím mappingu vyprávět příběh místa, kde se show odehrává, a zprostředkovat divákovi myšlenku, jež považuji v dnešním světě za důležitou.“²⁹⁵

293 Videomapping, <https://cs.wikipedia.org/wiki/Videomapping>, vyhledáno 22. 2. 2021.

294 Petr Jiříček, V Dolních Vítkovicích vzniká unikát – trvalá projekce mapující historii regionu, *Moravskoslezský deník*, 5. 10. 2016, https://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/videomapping-dov-20161005.html, vyhledáno 22. 2. 2021.

295 Ibidem.

2.16.1 The Story Comes Alive – videomapping na hradě Pernštejn

V září roku 2014 se na hradě Pernštejn uskutečnila pilotní (poloveřejná) projekce kopřivnické společnosti Lumitrix, která je formou záznamu dostupná na YouTube.²⁹⁶ Obraz o velikosti 24 x 18 metrů byl promítán na zdivo hradu. Projekce měla délku devět minut a ve zkratce interpretovala historii místa.

Po zhlédnutí prezentace (působivé i ze záznamu) se lze tázat, zda kromě vizuálního zážitku přináší také informace a zda na ni můžeme klást vzdělávací kritéria. V této souvislosti udělal autorský tým metodiky malý výzkum. Několik jeho členů dostalo za úkol pustit si jednou záznam videomappingu a zodpovědět několik otázek.

Na dotaz, **co se dozvěděli o historii místa**, odpovídali respondenti převážně tak, že **vizuální a zvuková projekce byla schopná zprostředkovat loga či symboly. Hlubší porozumění souvisí spíše s předchozími znalostmi.** Ze všech odpovědí vybíráme:

- „Hrad byl několikrát dobyt. Vystřídalo se období prosperity (zlaťáky) i období, kdy panství zchudlo (zlaťáky se ztratily). Připomínka nejslavnějších majitelů – Pernštejnů – symbolika – hlava zubra.“

↑ Snímek obrazovky z videozáznamu projekce *The Story Comes Alive* (zdroj YouTube)

²⁹⁶ Pernštejn Castle Storytelling, <https://www.youtube.com/watch?v=aULWJkUtL0k>, vyhledáno 22. 2. 2021. Viz též The story comes alive, <https://lumitrix.eu/national-heritage/>, vyhledáno 22. 2. 2021.

- „Byly prezentovány předpokládané starší vývojové fáze hradu, bylo skvělé vidět, jak hrad mohl vypadat ve svých počátcích se spojovacím mostkem. Náznak přestavby se závěrečným zřícením lešení a schodů bylo rovněž působivé. Několikrát je zde připomínán zubr jako zvíře ve znaku Pernštejnů. Dobrá byla připomínka, že na hradě bydleli lidé, že to byl obývaný objekt. A také mnohokrát dobývaný.“
- „Takto bez výkladu bych zreprodukovala to, že na konci 13. století se začal stavět hrad, při letmé znalosti heraldiky a jména hradu bych si odvodila, že s tím měli asi něco společného Pernštejnové. Působivé bylo dobývání a požáry v 15. století a potom asi dobré časy (soudě podle peněz tekoucích do hradu). Bílou paní vynechat nemohli a dalším odkazem byla zřejmě myšlena nějaká přestavba hradu. Časstrojem s elektronickou hudbou to celé hezky vygradovalo do roku 2014.“

Na otázku, zda **projekce sdělila nějakou důležitou myšlenku**, odpovídali respondenti takto:

- „Mně nikoli. Ani silnou, ani slabou.“
- „Vizuální efekt přebil ten zbytek, spíš mám zpětně v hlavě spoustu otázek, na které mi chybí odpovědi, a nemám čas je hledat.“
- „Každá památka se v čase vyvíjela, střídala podoby a mohla plnit různé funkce.“
- „Památkový objekt zůstává na svém místě, i když kolem něj se časy, lidé i způsoby mění. A je tedy naší povinností dělat vše pro to, aby to tak bylo i nadále.“

2.16.2 Hodnocení videomappingu

Výhody a potenciál videomappingu

Hodnotitelé dále dostali za úkol formulovat, v čem spatřují **potenciál videomappingu pro interpretaci kulturního dědictví**. Pro nalezení odpovědi jim byly zprostředkovány i jiné odkazy ke zhlédnutí než pouze videomapping Pernštejna.²⁹⁷ Opět vybíráme čtyři odpovědi:

²⁹⁷ Videomapping *Zvěstování* realizovaný na zeď Lorety v Rumburku 19. 5. 2017 *Videomapping Zvěstování / LORETA RUMBURK*, <https://www.youtube.com/watch?v=vtjJtY-mfFY>, vyhledáno 10. 5. 2021.

Projekce na budovu Národního muzea v Praze 17. 11. 2019 věnovaná historii Československa, při které je interpretováno i samotné místo. *XLAB Projection Mapping – Velvet Revolution Anniversary. National Museum Prague*, <https://www.youtube.com/watch?v=2Sn1-5jdOQg>, vyhledáno 10. 5. 2021.

Videomapping na zdivo hradu Fukuoka (Japonsko) z roku 2017 umožňuje interaktivní zapojení návštěvníků. *Animals of Flowers, Symbiotic Lives in the Stone Wall Fukuoka Castle Tower Ruins*, <https://www.teamlab.art/w/animals-stone-wall/fukuoka-castle2017/>, vyhledáno 10. 5. 2021. Ještě dále jde v interaktivním zapojení návštěvníků projekt českých tvůrců Archifon. Pomocí speciálního laserového ukazovátka mohou sami nejen ovládat osvětlení, ale stavbu dokonce rozeznávat zvuky různých hudebních nástrojů. Z mnoha projektů doporučujeme ke zhlédnutí dokumentaci interaktivní instalace v Bazilice San Juan el Real ve španělském Oviedu. *Archifon VI. – interactive installation by Floex & INITI*, <https://vimeo.com/497007868>, vyhledáno 10. 5. 2021.

- „V současnosti velmi atraktivní záležitost, která návštěvníky táhne. Jde především o výtvarnou stránku, která jednoznačně dominuje nad obsahem. Potenciál je v „údernosti“ a zkratkovitosti sdělení, které je ale málokdy v projekci obsaženo. U jiných projekcí to dobře funguje jako učebnice stovebního vývoje objektu, nebo jako vykreslení silného příběhu objektu, což není tento případ.“
- „Pomocí obrazu a zvuku je možné v reálných exteriérech vyprávět příběhy zjednodušenou a schematickou formou. Velmi atraktivní pro děti a mládež, kteří tomuto sdělení budou rozumět nejlépe. Je to taková ‚informace s efektem‘.“
- „No, je to velmi finančně náročné, a hlavně mám pocit, že je zase zapotřebí hledat lidi, kteří to fakt umí, jsou výtvarníky, protože pokud mám techniku, neznamená, že mám invenci nápadů a vkus či určitý cit, abych něco předal.“
- „Zatraktivnění objektu v rámci speciálních akcí, možnost rychlého ‚shrnutí historie a vývoje objektu.‘“

Nevýhody videomappingu

Posledním úkolem bylo formulovat, **jaké jsou nevýhody videomappingu:**

- „Úskalí vidím ve finanční náročnosti takového projektu, od přípravy k realizaci, tudíž malé recyklovatelnosti, pokud to má být prováděno naživo.“
- „Pominu-li finanční a technické nároky a soustředím se na projekci samotnou, většinou se projekce rozpadá na mozaiku událostí v chronologickém sledu. Klipovitost nedává prostor k hlubšímu zamyšlení, o co jde, sdělení jsou povrchní, přičemž cílem není zapamatovat si informaci, ale nechat se okouzlit technickými animačními možnostmi.“
- „Je to velmi zjednodušující forma sdělení, efektivní, ale při neznalosti souvislostí nemusí obsah toho, co chci divákovi sdělit, padnout na úrodnou půdu. Musí to být dobře promyšlené, aby se jednalo o více než chvilkový zážitek.“²⁹⁸

Shrnutí:

Videomapping patří k novým médiím přináší příležitosti k získání nových návštěvníků památek. V rukou kvalitních tvůrců se může stát uměleckým nástrojem či uměleckým dílem se schopností neinvazivním způsobem zhodnotit a interpretovat památku. Pokud by však technologický efekt jen maskoval ideovou prázdnotu, jednalo by se o pouhou nákladnou show.

298 Archiv projektového týmu NAKI.

↑ Snímek obrazovky z videozáznamu projekce *The story comes alive* (zdroj YouTube)

III. Závěr

Co je třeba rozvinout, aby bylo možné metodiky snáze uplatnit v praxi?

Základní doporučení pro implementaci, která směřují k revitalizaci průvodcovské služby, zvýšení kvality prezentace a interpretace památek jsme charakterizovali v prvním díle metodických publikací *Rozvíjíme tradici aneb Od výkladu k interpretaci*. Tato metodika se na uvedená metodická doporučení odvolává a doplňuje je o specifika, která vyplývají ze snahy uplatnit při interpretaci kulturního dědictví alternativní či v České republice inovativní formy:

Doporučení v oblasti inovativních způsobů interpretace kulturního dědictví

- **Podporovat inovativní formy interpretace kulturního dědictví po boku těch tradičních, institucí využívaných.** Spojení konzervativního a kreativního přístupu je nejen možné, ale i oboustranně přínosné. Hodnocení nabízených způsobů interpretace na památkových objektech by nemělo být založeno pouze na jejich finančním výnosu.
- **Pečovat nejen o památky, nýbrž také o talentované zaměstnance.** Je třeba vážit si jejich „památkové loajality“ a individuálních znalostí, dovedností i charismatu.
- **Překonávat kunsthistorický monopol.** Zvýšení kvality a bohatosti forem interpretace kulturního dědictví souvisí s **vytvářením prostoru pro odborníky z jiných než uměnovědných oborů v oblasti instalací** (např. scénografové, výtvarníci, architekti, designéři), **průvodcovských textů** (spisovatelé, literární vědci, dramatici, učitelé aj.) i **prohlídek** (herci, hudebníci, profesionální vypravěči a hlavně samotní průvodci).
- **Rozvinout spolupráci s dalšími institucemi působícími v oblasti vědy, kultury a vzdělávání,** a to jak státních, tak nestátních.
- **Usilovat o prezentaci nejen hmotného, nýbrž také nehmotného kulturního dědictví pro dosažení komplexní interpretace života našich předků.** Oživování památek (např. living history, festivity) eliminuje efekt jejich muzealizace a významně se podílí na jejich druhém životě.
- **Rozvíjet formou drobných intervencí pestřejší smyslové zprostředkovávání památek:** apel za hrady a zámky vonící, znějící hudbou, s příležitostmi něčeho se dotýkat apod. nevychází vstříc jen osobám se zdravotním znevýhodněním, ale všem návštěvníkům.
- **Nabídnout prostor památky ke konfrontaci se současným uměním, které pracuje s kontextem historického prostředí.** Na jeho výběru a instalaci by měl kromě umělce a správy památkového objektu participovat

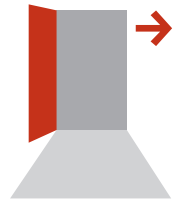
kurátor. Kvalita uměleckého díla by měla být souměřitelná s historickým prostředím.

Doporučení v oblasti digitální interpretace

- Digitálně zprostředkovaná komunikace nabízí nové formy interpretace kulturního dědictví. Proto je potřeba **naučit se využívat moderní digitální metody prezentace a dát prostor kreativním tvůrcům, kteří umí s novými médii pracovat**. Apel zahrnuje nejen odvahu k inovacím (krokům do neznáma včetně „dělání chyb“), nýbrž také výzvu k evaluaci efektivity digitální interpretace.
- **Vytvářet kvalitní vzdělávací obsah digitálních médií**. Digitální technologie jsou nástrojem (prostředkem), nikoliv cílem a neměly by být využívány samoučelně.
- **Uplatňovat digitální média při interpretaci památek tak, aby tato činnost směřovala ke komunikaci a nevytvářela bariéry**. Vždy může být skupina návštěvníků, která je neovládá nebo je odmítá. Památky by měly zůstat místem setkávání a komunikace, neměly by podporovat efekt digitální osamělosti.
- **Zvažovat uplatnění digitálních médií s přihlédnutím ke specifickým konkrétního památkového objektu, potřebám návštěvníků a kritériím ochrany kulturního dědictví**. Každý trend má i svůj protitrend: Památky mohou plnit také roli místa „digitálního detoxu“.

Při promýšlení, jak tyto teze uvést do praxe, se může objevit námitka například z řad kastelánů, že dobře vědí, jak by bylo možné rozvinout bohatství zprostředkujících forem. Chybí jim však finanční a personální kapacity. Inovace však není možné ani v nejrozvinutějších západoevropských zemích uskutečňovat jen institucionálně či v rámci obchodních vztahů s externími dodavateli v hranicích rozpočtu. Zásadním impulsem je zde dobrovolnictví a komunitní péče. Tuto tematiku řeší třetí díl metodických publikací: *Budoucnost minulosti: Metodika participativní péče o kulturní dědictví na dobrovolnické bázi*, k jehož četbě Vás zveme.

**POSTUPME
SI DÁLE!**

CANON MISSA

M

Seznam literatury a zdrojů

Agnew Vanessa – Lamb Jonathan – Tomann Juliane (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019.

Alsayyad Nezar, Consuming Heritage or the End of Tradition: the New Challenges of Globalisation, in: Kalay Yehuda – Kvan Thomas – Affleck Janice (edd.), *New Heritage: New media and cultural heritage*, New York 2008.

Ambros Veronika, *Proměny re-prezentace*, in: Vebrová Veronika – Bílek Petr A. – Papoušek Vladimír et al. (edd.), *Jazyky reprezentace*, Praha 2012.

Animals of Flowers, Symbiotic Lives in the Stone Wall Fukuoka Castle Tower Ruins, <https://www.teamlab.art/w/animals-stone-wall/fukuoka-castle2017/>, vyhledáno 10. 5. 2021.

Archifon VI. – interactive installation by Floex & INITI, <https://vimeo.com/497007868>, vyhledáno 10. 5. 2021.

Awí film, <http://www.filmdat.cz/sdruzeni.php?detail=13>, vyhledáno 9. 7. 2021.

Bauman Zygmunt, *Tekutá modernita*, Praha 2002.

Bečov: festival storytellingu v České republice, <https://www.czecot.cz/?page=14&id=23777>, vyhledáno 23. 8. 2022.

Biskupští manové, oficiální webová prezentace, <https://www.manove-km.cz/>, vyhledáno 9. 6. 2021.

Bohadlo Stanislav, Theatrum Kuks – Geisslers Hofcomoedianten, in: Bohadlová Kateřina – Hašek Petr – Škvarová Nicol (edd.), *Geisslers Hofcomoedianten: Almanach 2002–2018*.

Bohadlová Kateřina – Hašek Petr – Škvarová Nicol (edd.), *Geisslers Hofcomoedianten: Almanach 2002–2018*.

Bourdieu Pierre, *Teorie jednání*, Praha 1998.

Bowan Kate, Historically informed performance, in: Agnew Vanessa – Lamb Jonathan – Tomann Juliane (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019.

Brabcová Alexandra, Oživená historie, in: Alexandra Brabcová (ed.), *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*, Náchod 2002.

Brabcová Kateřina, *Rozhýbejte to: video je „must-have“ vašich sociálních sítí*, <https://www.fragile.cz/blog/rozhybejte-to-video-je-must-have-vasich-socialnich-siti/>, vyhledáno 30. 7. 2021.

Brezina Ivan, *11 důvodů, proč zrušit oblíbené průvodce na hradech a zámcích*, <https://g.cz/11-duvodu-proc-zrusit-oblibene-pruvodce-na-hradech-a-zamcich/>, vyhledáno 20. 4. 2020.

Broedder Anne, Expertise and amateurism, in: Agnew Vanessa – Lamb Jonathan – Tomann Juliane (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019.

Broumovský klášter, on-line prohlídka knihovny, https://www.youtube.com/watch?v=upW_EE.xtdk, vyhledáno 14. 3. 2021. Odkaz měl jen dočasnou platnost.

Bryol Radek, *Muzea v přírodě v České republice: teoretická a metodická východiska*, Rožnov pod Radhoštěm 2020.

Carter James (ed.), *Interpretace místního dědictví: Příručka pro plánování a tvorbu prezentací místních zajímavostí*, Brno 2004.

Caillouis Roger, *Les jeux et les hommes*, Paris 1958.

Cígler Václav – Šindelová Jana, *Jsme 100 = We are 100*, Litomyšl 2018, <https://bohemianheritage.cz/smetanova-vytvarna-litomysl-jsme-100/>, vyhledáno 2. 6. 2021.

Cílek Václav, *Dýchat s ptáky*, Praha 2009.

CONTINUO THEATRE, <https://www.continuo.cz/>, vyhledáno 6. 4. 2021.

Copeland Tim – Ruelland Anne – Jamieson Peter et al., *Edukace jako cesta ke zkvalitňování péče o kulturní dědictví pohledem zahraničních odborníků*, Praha 2016.

Čapek Robert, *Moderní didaktika: Lexikon výukových a hodnotících metod*, Praha 2015.

Červinka Jan, Naslouchat místu a nabízet klíč k jeho pochopení, rozhovor s Konstantinem Kinským, *Propamátky* 5, 2016, č. 3.

Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova, <http://www.jesuit.cz/zivekameny/>, vyhledáno 16. 8. 2021.

Československá filmová databáze, *Ať žijí duchové*, režie Oldřich Lipský, Československo 1977, <https://www.csfd.cz/film/5982-at-ziji-duchove/prehled/>, vyhledáno 5. 2. 2021.

Československé zahradní listy 18, Praha, 25. 1. 1921.

Dean David, Living history, in: Agnew Vanessa – Lamb Jonathan – Tomann Juliane (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019.

Divadlo Continuo / Kratochvílení, <https://www.youtube.com/watch?v=Pwijex5luAE>, vyhledáno 6. 4. 2021.

Diviš Ludvík, *O víře, umění a rouhání*, <http://www.obrys-kmen.cz/index.php/rocnik-2018/233-27-2018-11-cervence-2018/2406-o-vire-umeni-a-rouhani>, vyhledáno 2. 11. 2021.

Do chrámu přibýlo nové dílo, *Svitavský deník*, https://svitavsky.denik.cz/zpravy_region/do-chramu-pribylo-nove-dilo-20141111.html, vyhledáno 2. 6. 2021.

Doležal Miloš, *Jako bychom dnes zemřít měli*, Pelhřimov 2012.

Doubnerová Jiřina, Živý průvodce nebo magnetofon?, *Za krásami domova*, 1960, č. 9.

Drápala Daniel, Definice muzea v přírodě a limity jejího naplňování, in: Kuminková Eva (ed.), *Muzea v přírodě: jedinečná cesta muzejnictví*, Rožnov pod Radhoštěm 2019.

Důl Michal, <https://www.youtube.com/watch?v=vhS3vtWbMj8>, vyhledáno 25. 3. 2021. Odkaz měl jen dočasnou platnost.

Edukace a interpretace v oblasti kulturního dědictví, <https://edukace.pdf.cuni.cz>, vyhledáno 8. 6. 2021.

Filip Aleš, Metodologie dějin umění a potěšení z památek, in: Havlůjová Hana et al., *Památky nás baví: Katalog výstavy*, Praha 2014.

Frolová Irena, *Vizovický zámek zve na prohlídku s názvem Panská služba, žádná med*, <https://zlin.cz/zpravy/529728n-vizovicky-zamek-zve-na-prohlidku-s-nazvem-panska-sluzba-zadny-med/>, vyhledáno 4. 10. 2021.

Galerie Klenová, <https://www.gkk.cz/cs/>, vyhledáno 10. 7. 2021.

Gapps Stephen, Practices of authenticity, in: Agnew Vanessa – Lamb Jonathan – Tomann Juliane (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019.

Gaston Hanah M., *If These Walls Could Talk: Best Practices for Storytelling in Historic House Museums* (disertační práce), Seton Hall University 2019, <https://scholarship.shu.edu/dissertations/2694/>, vyhledáno 23. 7. 2021.

Girsa Václav, Oceněný hrad Helfštýn – památková péče na kolenou, <https://blog.aktualne.cz/blog/vaclav-girsa.php?itemid=41511>, vyhledáno 10. 12. 2021.

Geisslers Hofcomoedianten, <https://www.geisslers.cz/mpvh>, vyhledáno 10. 3. 2021.

Geisslers Hofcomoedianten, *Magdalena lascivní a kajičná*, <https://www.geisslers.cz/magda>, vyhledáno 10. 3. 2021.

Geocaching.com, https://www.geocaching.com/geocache/GC1A2Y0_kaple-nalezeni-sv-krize, vyhledáno 17. 2. 2021.

Google Maps, <https://www.google.cz/maps>, vyhledáno 10. 7. 2021.

Gormley Antony | Sight | Delos, <https://www.youtube.com/watch?v=pf11HaqNuCw>, vyhledáno 2. 7. 2021.

Guth-Jarkovský Jiří, *Turistika: Turistický katechismus*, Praha 2003 (1. vydání 1914).

Havlůjová Hana – Štůlová Vobořilová Lucie, Digitální média v muzeu a galerii: „Kvadratura kruhu“ nebo „koně pod kapotou“?, in: *Muzeum a změna III: Sborník z mezinárodní muzeologické konference 17.–19. února 2009*, Praha 2009.

Havlůjová Hana – Hudec Petr (edd.), *Památková edukace v historických zahradách a parcích: příklady dobré praxe*, Praha 2018.

Havlůjová Hana – Hudec Petr – Indrová Martina et al., *Památky nás baví 1: Objevujeme kulturní dědictví s předškoláky a žáky prvního stupně základních škol*, Praha 2015.

Havlůjová Hana – Charvátová Kateřina – Indrová Martina et al., *Památky nás baví 2: Předáváme péči o kulturní dědictví žákům 2. stupně základních škol a středoškolákům*, Praha 2015.

Havlůjová Hana – Charvátová Kateřina – Indrová Martina et al., *Památky nás baví 3: Potenciál kulturního dědictví pro vysokoškolské a další vzdělávání pedagogů*, Praha 2015.

- Havlůjová Hana – Indrová Martina – Svoboda Petr et al., *Památky nás baví 4: Kulturní dědictví jako příležitost pro učení všech generací*, Praha 2015.
- Havlůjová Hana – Hudec Petr – Jordánová Květa et al., *Památky nás baví 5. Objevujeme kulturní dědictví bez bariér: Metodika tvorby, realizace a hodnocení kvality edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví pro účastníky se speciálními vzdělávacími potřebami*, Praha 2015.
- Himalová Evelina, *Jihočeské „Kratochvílení“*, <https://cesky.radio.cz/jihoceske-kratochvileni-8089423>, vyhledáno 7. 4. 2021.
- Holden John, *Cultural Value and the Crisis of Legitimacy: Why Culture Needs a Democratic Mandate*, London 2006.
- Hortus magicus*, <http://www.hortusmagicus.cz/cs/>, vyhledáno 7. 4. 2021.
- Horx Tristan, *Společenské trendy: propojená společnost budoucnosti*, in: Müllerová Magdalena (ed.), *Kulturní dědictví. Návod k (pou)žití*, Praha 2019.
- How are museums using iPad's*, <https://www.museumnext.com/article/how-are-museums-using-ipads/>, vyhledáno 9. 7. 2021.
- Hrabal Bohumil, *Obsluhoval jsem anglického krále*, Praha 2006.
- Hrad Roštejn*, <http://hrad-rostejn.cz/rostejn-virtualne/>, vyhledáno 9. 7. 2021.
- Hudec Petr – Lamatová Hana – Šobáň Marek et al., *Kunstkomor v tabletu 1–3*, Olomouc 2020.
- Hudec Petr – Křesadlová Lenka (edd.), *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*, Praha 2015.
- Hudec Petr – Křesadlová Lenka (edd.), *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, Praha 2015.
- Huizinga Johan, *Homo ludens*, Praha 2000.
- Hýř Marek, *Mobilní aplikace vytáhnou celou rodinu do přírody*, https://www.metro.cz/mobilni-aplikace-vytahnou-celou-rodinu-do-prirody-fsw-/region.aspx?c=A170811_211851_metro-region_jsk, vyhledáno 20. 12. 2021.
- Chocholová Lucie – Škaloudová Barbora – Štůlová Vobořilová Lucie, *ITC a současné umění ve výuce – inspirace pro pedagogy výtvarné, hudební a mediální výchovy*, Praha 2008.
- International Museum Theatre Alliance (IMTAL), *What is interpretation?*, <http://www.imtal-europe.net/what-interpretation.html>, vyhledáno 29. 9. 2021.
- Jakubec Ondřej, *„Slavné stavení“ posledních Rožmberků: Vila Kratochvíle a možnosti interpretace pozdně renesanční aristokratické rezidence* (habilitační práce), Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno 2014.
- Jamtli*, oficiální webové prezentace, <https://www.jamtli.com/en/about-jamtli/>, vyhledáno 14. 5. 2021.

Jeden a půl života Václava Ciglera a Michala Motyčky, *Muzeion: časopis Muzea umění Olomouc*, 2019, č. 2, https://www.muio.cz/d/571.1/MUZEION_2019_2_DEF-dvojstr%C3%A1nky.pdf, vyhledáno 2. 6. 2021.

Jiříček Petr, V Dolních Vítkovicích vzniká unikát – trvalá projekce mapující historii regionu, *Moravskoslezský deník*, 5. 10. 2016, https://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/videomapping-dov-20161005.html, vyhledáno 22. 2. 2021.

Jezeří, oficiální webové prezentace zámku, <https://www.zamek-jezeri.cz/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy/35726-okruh-s-vyhledem>, vyhledáno 23. 8. 2021.

Kargerová Věra – Krejčová Jitka, *Vzdělávací program Začít spolu: Metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*, Praha 2003.

Kloster Michaelstein, <https://www.kloster-michaelstein.de/klostervirtuell/>, vyhledáno 24. 3. 2021.

Klučarovská Nikola, *Prezentácia kulturného dedičstva v on-line priestore* (diplomová práce), Katedra dějin umění, Ostravská univerzita, Ostrava 2021.

Kolektiv autorů, *Historické zahrady Kroměříž 2021: Současné umění v historických zahradách*, Kroměříž 2021.

Kolektiv autorů, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2011.

Komenský Jan Amos, *Velká didaktika*, Brno 1948.

Krčálová Jarmila, Kašny, fontány a vodní díla české a moravské renesance, *Umění 21*, 1973, s. 527–541.

Kristová Hana (ed.), *50 let Galerie Klatovy-Klenová: sborník [k] 50. výročí založení galerie*, Klatovy-Klenová 2014.

Křížová Květa, Historický interiér, in: kolektiv autorů, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2011.

Kubů Naděžda – Kadlec Miloš – Faměrová Dagmar et al., *Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách*, Praha 2014.

Kuhn Thomas, *Struktura vědeckých revolucí*, Praha 2008.

Kuminková Eva (ed.), *Muzea v přírodě: jedinečná cesta muzejnictví*, Rožnov pod Radhoštěm 2019.

Kunzmann Petr – Burkard Franz-Peter – Wiedermann Franz, *Encyklopedický atlas filosofie*, Praha 2001.

Kurz Michal, Naše nebo cizí? Vystavování dějin v interiérech českých zámků, přednáška v rámci on-line konference *Dějiny ve veřejném prostoru II: Různorodé památky, stejné problémy?*, <https://www.youtube.com/watch?v=E7zb1v2Gxms&t=52s>, vyhledáno 31. 3. 2021.

Kvan Thomas, Conclusions, in: Kalay Yehuda – Kvan Thomas – Affleck Janice (edd.), *New Heritage: New media and cultural heritage*, New York 2008.

Květná zahrada, <https://www.kvetnazahrada-kromeriz.cz/cs/Pruvodce-po-Kvetnezahrade---mobilni-aplikace>, vyhledáno 14. 7. 2021.

Lampedusa Giuseppe Tomasi di, *Gepard*, Praha 1968.

Lévy Pierre, *Kyberkultura*, Praha 2001.

Litice: oficiální webové prezentace hradu, <https://www.hrad-litice.cz/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy>, vyhledáno 27. 2. 2021.

Lubo Kristek, happening – Sychrov 2012, <https://www.youtube.com/watch?v=ptH3EfDBkqw>, vyhledáno 23. 8. 2020.

Lübbe Hermann, *Der Fortschritt von gestern: Über Musealisierung als Modernisierung*. in: Borsdorf Ulrich – Grütter Heinrich Theodor – Rügen Jörn (Hg.), *Die Aneignung der Vergangenheit: Musealisierung und Geschichte*, Bielefeld 2004.

Macků Pavel, Archeologická Living history, livinghistorická archeologie, in: *Veřejná archeologie* 6, Praha 2021, s. 133–143.

Matice velehradská, www.maticevelehradska.cz, vyhledáno 16. 8. 2021.

Martin Meredith, *Contemporary art at Versailles*, <https://www.artforum.com/print/201103/contemporary-art-at-versailles-27579>, vyhledáno 19. 11. 2021.

Multižánrový festival THEATRUM KUKS, <https://theatrum-kuks.cz/28-o-festivalu-onas>, vyhledáno 12. 3. 2021.

Museum-Theater-Events, <https://www.museum-theater-events.de/spiel-als-methode/>, vyhledáno 29. 9. 2021.

Muzeum umění Olomouc, *Šest instalací Václava Cíglera a Michala Motyčky oživí Arcidiecézní muzeum*, <https://www.muo.cz/press/sest-instalaci-ozivi-arcidiecezni-muzeum--2881/>, vyhledáno 2. 6. 2021.

Národní památkový ústav, Memorandum o spolupráci NPÚ a NRZP, https://www.npu.cz/portal/tiskove-zpravy/2017/17-06-22%20invalid/34607_2017_Memoradum%20o%20spolupraci%20Narodni%20rada%20osob%20se%20zdravotnim%20postilenim_2017.pdf, vyhledáno 23. 6. 2021.

Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, *Návštěvní řád – státní hrad Kunětická hora*, <https://www.hrad-kunetickahora.cz/cs/informace-pro-navstevniky/navstevni-rad/navstevni-rad-hradu>, vyhledáno 17. 2. 2021.

Národní rada osob se zdravotním postižením, <https://nrzp.cz/>, vyhledáno 23. 6. 2021.

Nedělní prohlídky, lobkowicz.cz/stream-nedelni-prohlidky, vyhledáno 9. 5. 2021. Odkaz měl jen dočasnou platnost.

Jana Nedělková, Ochránáři hlídají umístování schránek pro geocaching, *Žďárský deník*, 20. 5. 2012, https://zdarsky.denik.cz/zpravy_region/ochranari-hlidaji-umistovani-schranek-pro-geocaching-20120520.html, vyhledáno 17. 2. 2021.

Neumajer Ondřej – Rohlíková Lucie – Zounek Jiří, *Učíme se s tabletem: Využití mobilních technologií ve vzdělávání*. Praha 2015.

Noc kostelů, <https://www.nockostelu.cz/>, vyhledáno 16. 8. 2021.

Nováková Anna, *Nezvyklá zámecká prohlídka: Od Apollona až k nebi*, <http://www.munimedia.cz/prispevek/reportaz-nezvykla-zamecka-prohlidka-od-apollo-na-az-k-nebi-16925/>, vyhledáno 14. 5. 2021.

Novosadová Monika – Příšovská Lucie, *Úvod do neformálního vzdělávání*, Praha 2019.

Novotný Jaromír, *Výstavy výtvarného umění na objektech ve správě NPÚ, historické prostředí a současné umění*, in: kolektiv autorů, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2011.

Nový zámek Kostelec nad Orlicí, <http://www.zamekkostelecno.cz/>, vyhledáno 29. 7. 2021.

Obšivač Jan (ed.), *Historické zahrady Kroměříž 2015: Nové ve starém*, Kroměříž 2015.

Obrazový průvodce historií Valdštejnské lodžie a barokní komponované krajiny v Jičíně, vydalo Valdštejnské imaginárium z.ú, rok vydání neuveden.

Olišan Jiří, *Doprovodné sezónní akce – Slavnosti v historických zahradách*, in: Hudec Petr – Křesadlová Lenka (edd.), *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, Praha 2015.

Omelka Jakub, *Od sklepa až po půdu: Vychutnat si atmosféru zámku v tichu a vlastním tempem*, *Kroměřížský deník*, 18. 5. 2020.

Osolobě Ivo, *Divadlo, které mluví, tančí a zpívá*, Praha 1974.

Památky3D, <http://www.pamatky3d.cz/>, vyhledáno 22. 2. 2021.

Palmer Paul – Rathbone Neil, *Interpretation In A Digital Age: Understanding the range of digital technologies available for heritage interpretation*, USA 2017.

Pavelec Petr (ed.), *Hrady a zámky, objevované a opěvované: průvodce výstavou*, Praha 2014.

Pavelec Petr – Slavko Pavel (edd.), *Metodika pro přípravu a realizaci historicky poučených festivalů v prostředí hradů a zámků*, Praha 2015.

Pávková Jiřina et al., *Pedagogika volného času*, Praha 2014.

Pernštejn Castle Storytelling, <https://www.youtube.com/watch?v=aULWJKUtL0K>, vyhledáno 22. 2. 2021.

Piškačová Michaela, *Vypravěčství jako případ současné slovesné tvorby*, Praha 2013.

Pítrová Lenka, *Geocaching a jeho komerční využití* (diplomová práce), Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 2014, <https://theses.cz/id/fstu4l/11585964>, vyhledáno 17. 2. 2021.

Polendová Michaela, *Propagace (promotion) destinace Třebíč* (diplomová práce), Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 2017, s. 102–103, <https://theses.cz/id/09jheo/21202949>, vyhledáno 30. 7. 2021.

Potvin Ron M., *House or Home? Rethinking the Historic House Paradigm*, <https://aaslh.org/house-or-home-rethinking-the-house-museum-paradigm/>, vyhledáno 23. 7. 2021.

Ptáček Ladislav – Růžička Tomáš (edd.), *Jak před(d)kládat svět, základy dobré interpretace*, Brno 2012.

- Rahner Karl – Vorgrimler Herbert, *Teologický slovník*, Praha 1996.
- Rec Mikoláš, Když se staré spojí s novým. Podívejte se na unikátní rekonstrukci zříceniny hradu Helfštýn, *Forbes*, <https://forbes.cz/kdyz-se-stare-spoji-s-novym-podivejte-se-na-unikatni-rekonstrukci-zriceniny-hradu-helfstyn/>, vyhledáno 13. 6. 2021.
- Region Broumovsko, <https://www.broumovsko.cz/region/mobilni-aplikace-a-questy/skryte-pribehy>, vyhledáno 20. 12. 2021.
- Rejzek Jiří, *Český etymologický slovník*, Praha 2001.
- Rekonstrukce paláce hradu Helfštýna, <https://www.archiweb.cz/b/rekonstrukce-palace-hradu-helfstyna>, vyhledáno 13. 6. 2021.
- Richardson Jim, Generation Curator and Web 2.0 Beyond Facebook, *Heritage* 365, 2008, č. 25, s. 64.
- Rohr Richard, *Božský tanec: Trojice a vaše proměna*, Brno 2018.
- Samida Stefanie, Material culture, in: Agnew Vanessa – Lamb Jonathan – Tomann Juliane (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019.
- Scottish Storytelling centre, <https://www.scottishstorytellingcentre.com/>, vyhledáno 7. 4. 2021.
- Sen Biskupa Karla, <https://www.youtube.com/watch?v=cNnp4lBTWYU&t=1s>, vyhledáno 9. 7. 2021.
- Schulenberg David, The End of Early Music: A Period Performer's History of Music for the Twenty-First Century by Bruce Haynes, *Journal of the American Musicological Society* 63, 2010, č. 1, s. 169–178.
- Schöbel Gunter, Experimental archeology, in: Agnew Vanessa – Lamb Jonathan – Tomann Juliane (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019.
- Sissi Museum, oficiální stránky, <https://www.sisimuseum-hofburg.at/en/about-the-location/imperial-apartments/dressing-exercise-room/>, vyhledáno 22. 3. 2021.
- Skryté příběhy, <https://www.skrytepribehy.cz/>, vyhledáno 14. 7. 2021.
- Sládková Kateřina, Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů, *Zprávy památkové péče* 81, 2021, č. 1, s. 37–47.
- Slavíková Eva, *Vznik a vývoj expozic na hradě Lipnice* (bakalářská práce), Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno 2006.
- Slavíková Eva, Zkoumání dialogického jednání s vnitřním partnerem, in: kolektiv autorů, *Psychosomatika a pohyb*, Praha 2008.
- Smatana Lubomír, *Dačice dokazují, že i on-line prohlídky zámků a hradů mohou být zábavné*, <https://radiozurnal.rozhlas.cz/hrady-a-zamky-online-kam-se-muzete-vydat-i-v-case-koronavirovych-omezeni-8466399/2>, vyhledáno 30. 7. 2021.
- Spitzer Manfred, *Digitální demence*, Brno 2014.
- Spitzer Manfred, *Kybernemoc! Jak nám digitalizovaný život ničí zdraví*, Brno 2016.

Státní zámek Dačice. *Prohlídka bez návštěvníků – 2. díl.*, <https://www.facebook.com/1504366323111224/videos/646350176206853>, vyhledáno 20. 8. 2021.

Státní hrad a zámek Horšovský Týn, <https://www.facebook.com/watch/?v=233850691129338>, vyhledáno 20. 8. 2021.

Státní hrad a zámek Horšovský Týn. *1. díl Protože se k nám v současné době nedostanete, tak jsme pro Vás připravili sérii krátkých videoreportáží. Tady je první*, <https://www.facebook.com/watch/?v=233850691129338>, vyhledáno 20. 8. 2021.

Stibral Karel – Kučera Tomáš, *Obraz památek a prezentace jejich image na vybraných příkladech z Veltrus, Zprávy památkové péče* 78, 2018, č. 4, s. 381–390.

Stiftung Kloster Dalheim, <https://www.lwl.org/LWL/Kultur/kloster-dalheim/>, vyhledáno 15. 3. 2021.

Storytelling.cz, <http://story-telling.cz/>, vyhledáno 3. 9. 2021.

The story comes alive, <https://lumitrix.eu/national-heritage/>, vyhledáno 22. 2. 2021.

Svoboda Milan, *Skvosty hodovních tabulí a jejich antropologie: Co zbylo z každodenního života šlechtického sídla?*, *The Journal of Culture* 9, 2021, č. 2, s. 22–33.

Šimša Martin, *Model prezentace, prezentace jako objekt teorie*, in: Kuminková Eva (ed.), *Muzea v přírodě: jedinečná cesta muzejnictví*, Rožnov pod Radhoštěm 2019.

Šobáňová Petra – Lažová Jolana et al., *Muzeum versus digitální éra*, Olomouc 2016.

Špidlík Tomáš, *Duchovní jednota nové Evropy*, Olomouc 2007.

Štourač Pavel, *Spolupracujte s námi – budete chudí*, *Divadelní noviny*, <https://www.divadelni-noviny.cz/pavel-stourac-spolupracujte-s-nami-budete-chudi>, vyhledáno 7. 4. 2021.

THEATRUM KUKS 2020, <https://theatrum-kuks.cz/images/video/Theatrum%20Kuks%202020.mp4>, vyhledáno 10. 3. 2021.

The Metropolitan Museum of Art (New York), <https://www.metmuseum.org/visit/audio-guide/kids-and-families>, vyhledáno 9. 7. 2021.

Tomann Juliane, *Memory and commemoration*, in: Agnew Vanessa – Lamb Jonathan – Tomann Juliane (edd.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London – New York 2019.

Třeboňsko, https://www.trebonsko.cz/skryte-pribehy-mobilni-aplikace-hra-krcin-a-nevdek?utm_source=rss&utm_medium=rss-trebon&utm_campaign=rss-cl-11265, vyhledáno 20. 12. 2021.

Über Museum – Theater – Events, <https://www.museum-theater-events.de/spiel-als-methode/>, vyhledáno 29. 9. 2021.

Václav Bělohradský *ke knize Zygmunta Baumana Tekutá modernita*, Seminář Collegie Europaea pro studenty doktorského studia FF UK, Praha 14. 4. 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=SNCwZJYhsd8&t=6224s>, čas 28:20, vyhledáno 24. 8. 2021.

Vagnone Franklin D. – Ryan Deborah, *Anarchist's Guide to Historic House Museums*, London – New York 2016.

Valdštejnská loď, <https://valdstejnskalodzie.cz/o-nas>, vyhledáno 30. 7. 2021.

Valdštejnské epidemium, <https://www.youtube.com/watch?v=fYeeuURwjeU&list=PLpOKkuTxamOc3HH2XPAaaFTtlccjm89eQ>, vyhledáno 30. 7. 2021.

Valdštejnské emidemium: II. díl: Stavitel a vojevůdce, <https://www.youtube.com/watch?v=dYpigH84vKE&list=PLpOKkuTxamOc3HH2XPAaaFTtlccjm89eQ&index=4>, vyhledáno 30. 7. 2021.

Valdštejnské epidemium: III. díl: Loď, <https://www.youtube.com/watch?v=dYpigH84vKE&list=PLpOKkuTxamOc3HH2XPAaaFTtlccjm89eQ&index=4>, vyhledáno 30. 7. 2021.

Valdštejnské epidemium: Epilog, <https://www.youtube.com/watch?v=6soi7JqSYkc&list=PLpOKkuTxamOc3HH2XPAaaFTtlccjm89eQ&index=10>, vyhledáno 30. 7. 2021.

Válka Josef, Homo Festivans, in: Bůžek Václav – Král Pavel (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000.

Vasari Giorgio – Preiss Pavel (edd.), *Životy nejvýznačnějších malířů, sochařů a architektů*, Praha 1976–1977.

Velké umělecké dílo musí být otevřené, *Muzeion: časopis Muzea umění Olomouc*, 2019, č. 3, s. 20, https://www.muo.cz/d/601.1/MUZEION_2019_3-FINAL.pdf, vyhledáno 2. 6. 2021.

Videomapping, <https://cs.wikipedia.org/wiki/Videomapping>, vyhledáno 22. 2. 2021.

Videomapping Zvěstování / LORETA RUMBURK, <https://www.youtube.com/watch?v=vtjJtY-mffY>, vyhledáno 10. 5. 2021.

Virtuální cache, http://wiki.geocaching.cz/wiki/Virtu%C3%A1ln%C3%AD_cache, 17. 2. 2021.

Vojancová Ilona, Způsoby prezentace, interpretace, edukace a ožívání v muzeích v přírodě, in: Kuminková Eva (ed.), *Muzea v přírodě: jedinečná cesta muzejnictví*, Rožnov pod Radohoštěm, 2019.

Vrla Radim, *Buchlovská spirála: Stavební vývoj hradu Buchlova v obrazech*, Kroměříž 2014.

Vrla Radim – Štětina Jan – Hudec Petr, *Projektový záměr pilotního edukačního projektu*, archiv autorky.

Vrla Radim – Hudec Petr – Štětina Jan, K praktickému využití výsledků operativních průzkumů – nová prohlídková trasa na hradě Buchlov, *Průzkumy památek XXII*, 2015, č. 1.

Wantbefit, <https://wantbefit.blogspot.com/2018/04/recenze-skryte-pribehy.html>, vyhledáno 20. 12. 2021.

What Video Marketers Should Know in Adam Hayes, *According to Wyzowl Research*, 2021, <https://blog.hubspot.com/marketing/state-of-video-marketing-new-data>, vyhledáno 30. 7. 2021.

Wiki.geocaching.cz, http://wiki.geocaching.cz/wiki/Geocaching_v_%C4%8D%C3%ADslech, vyhledáno 17. 2. 2021.

Wimpole Estate, <https://www.nationaltrust.org.uk/wimpole-estate>, vyhledáno 22. 3. 2021.

XLAB Projection Mapping – Velvet Revolution Anniversary. National Museum Prague, <https://www.youtube.com/watch?v=2Sn1-5jd0Qg>, vyhledáno 10. 5. 2021.

YogArt, <https://www.lobkowicz.cz/yogart>, vyhledáno 9. 5. 2021.

Záchrana hradu Helfštýn, <https://www.npu.cz/cs/generalni-reditelstvi-npu/zpravy/78490-zachrana-hradu-helfstyn>, vyhledáno 10. 12. 2021.

Zámek Hrádek u Nechanic. Věž Kardinálka. <https://www.facebook.com/watch/?v=2715851255368123>, vyhledáno 30. 9. 2021.

Zámek Milotice, <https://www.zamek-milotice.cz/cs/kostymove-prohlidky>, vyhledáno 6. 9. 2021.

Zámek Vizovice, <https://www.zamek-vizovice.cz/cs/fotogalerie/31333-panska-sluzba-zadny-med>, vyhledáno 4. 10. 2021.

Zámek Vizovice – Panská služba žádný med, <https://www.youtube.com/watch?v=1Zt8cUGjSSg>, vyhledáno 4. 10. 2021.

Zámek Veltrusy, <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.appsisto.zamekveltrusy&hl=cs&gl=US>, vyhledáno 26. 7. 2021.

Zoubkova Socha pro Josefa Toufara byla odhalena v Zahrádce (tisková zpráva), <https://www.npu.cz/cs/pro-media/20580-zoubkova-socha-pro-josefa-toufara-byla-odhalena-v-zahradce>, vyhledáno 9. 4. 2021.

Summary

Many forms of interpretation: Methodology of innovative approaches to the presentation and interpretation of historic interiors and exteriors

This publication seeks to provide ideas, inspiration, and methodological approaches to complementing and transforming established ways of presenting and interpreting historical monuments, including forms that create a parallel or alternative to guided tours.

This methodology builds on the first part “Developing Tradition or From Exposition to Interpretation” and foreshadows the third part of the methodologies: “The Future of the Past: Democratic Care for Cultural Heritage on a Volunteer Basis“. All methodologies were developed within the NAKI project, which pursued two synergetic goals: the revitalization of the guide service in the historic environment and regional support for local cultural heritage care, together with the development of volunteering.

In the introduction, the methodology explains the importance of developing innovative or alternative approaches to the presentation and interpretation of national heritage monuments alongside the most widespread ones.

The second chapter of the methodology, called “Inspiromat”, is devoted to the presentation of inspiring, non-traditional or alternative ways of interpreting cultural heritage, both in terms of form and participants. Part A examines the diversity of interpretive approaches in which living mediators participate. Part B focuses on a specific segment of the interpretation of cultural heritage through digital technologies.

The chapters are based on case studies, which serve as a basis for methodological recommendations for their implementation with regard to the local specifics of monuments.

The conclusion of this methodology is devoted to outlining recommendations in the field of innovative ways of interpreting cultural heritage. The most important of them are listed here:

Recommendations in the field of innovative ways of interpreting cultural heritage

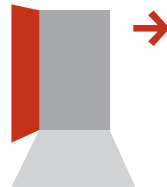
- To support innovative forms of interpretation of cultural heritage alongside those traditional, used currently by official institutions.
- To take care not only of monuments, but also of talented employees.
- To create space for experts from disciplines others than just history of art in the field of installations, guide texts and tours.

- To develop cooperation with other institutions operating in the field of science, culture and education, both state and non-state.
- To strive to present not only tangible but also intangible cultural heritage to achieve a comprehensive interpretation of the lives of our ancestors.
- To develop a more varied sensory mediation of monuments in the form of small interventions.
- To offer a space of memory for confrontation with contemporary art, which works with the context of the historical environment.

Recommendations in the field of digital interpretation

- To learn to use modern digital methods of presentation and give space to creative creators who can work with new media. This appeal includes not only the courage to innovate, but also the call to evaluate the effectiveness of digital interpretation.
- To emphasize the creation of quality educational content for digital media.
- To apply digital media in the interpretation of historical monuments so that this activity is aimed at communication and does not create barriers.
- To consider the use of digital media, taking into account the specifics of a particular monument, the needs of its visitors and the criteria of cultural heritage protection.

**POSTUPME
SI DÁLE!**

↑ Alegorie Asie, Květná zahrada v Kroměříži (foto T. Vrtal)

Přílohy

Příloha 1: Varianty volného zpřístupnění památky

Petr Hudec

Parametry volně zpřístupněné památky	Předpoklady pro funkční zpřístupnění
a) Zcela volná prohlídka: památka bez bohatého mobiliáře, kterou se návštěvník pohybuje zcela sám (historická zahrada, torzální hradní architektura aj.)	<ul style="list-style-type: none">• k dispozici jsou tištěné informace (průvodce) včetně mapy areálu památky• v závislosti na povaze památky²⁹⁸ jsou v areálu citlivě rozmístěny informační panely nebo řešena vstupní expozice• možnost využití digitálních technologií (audioguide, mobilní digitální aplikace)• uplatnění náznakových instalací využívajících repliky• vymezení nepřístupných částí• využití prvků muzejní prezentace (vitrín) pro vystavení některých artefaktů• ostraha památky je podpořena kamerovým systémem• průvodce (pokladní) v úvodu ideálně poskytuje krátký výklad a orientuje hosty v prostoru
b) Volná prohlídka pod dozorem stacionárních průvodců: památková instalace s bohatým mobiliářem nebo galerie, kde je možnost volného pohybu návštěvníků podmíněna přítomností více stacionárních průvodců, popřípadě elektronickým zabezpečením	<ul style="list-style-type: none">• stacionární průvodci (standardně nebo při mimořádné příležitosti) rozmístění po prohlídkové trase tak, aby zrakově pokrývali celý prostor, jsou schopni zodpovědět dotazy návštěvníků a směřovat je prostorem• k dispozici jsou tištěné informace (průvodce), v instalaci jsou citlivě řešené informační panely• možnost využití digitálních technologií (audioguide, mobilní digitální aplikace)• ostraha je podpořena kamerovým systémem zejména v „mrtvých bodech“, elektronickým zabezpečením (alarm)• varianta ochrany sbírkových předmětů primárně skrze elektronické zabezpečení²⁹⁹

298 K problematice situování naučných panelů v památkách zahradního umění viz např.: Marek Ehrlich, Naučné stezky, in: Petr Hudec – Lenka Křesadlová, *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, Praha 2015, s. 49–54.

299 Zpracováno podle Karel Bobek, Bezpečnost mobiliárních fondů, in: kolektiv autorů, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2011, s. 158–167.

Parametry volně zpřístupněné památky	Předpoklady pro funkční zpřístupnění
<p>c) Volná prohlídka za doprovodu kustosů (klíčníků): památková instalace s bohatým mobiliářem či expozice, kterou návštěvníci volně procházejí za doprovodu jednoho až dvou kustosů</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kustos bezpečně vede návštěvníky prohlídkovou trasou, neposkytuje výklad jako průvodce, ale je připraven podat základní informace, zodpovědět dotazy, poskytuje prostor pro volný pohyb návštěvníků v určité části památky • k dispozici jsou tištěné informace (průvodce), v instalaci jsou případně citlivě řešené informační panely • možnost využití digitálních technologií (audioguide, mobilní digitální aplikace) • ostraha je podpořena kamerovým systémem, alarmem aj.
<p>d) Volná prohlídka expozic muzejního charakteru: návštěvník se může prohlídkovou trasou pohybovat volně s ohledem na ochranu sbírkových předmětů pomocí vitrín a další muzejní výstavní prostředky (např. mobiliář bez předmětové ochrany)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • expozice informuje návštěvníka prostřednictvím obrazových a textových panelů, popisek aj. • možnost využití digitálních technologií (audioguide, mobilní digitální aplikace) • v závislosti na povaze expozice zde provádí ostrahu kustos • ostraha je podpořena kamerovým systémem
<p>e) Hybridní varianty (např. muzejní expozice situovaná do autentického prostředí, průvodce vede návštěvníky prostorem a poskytuje jim výklad v kombinaci se samostatným pohybem a poznáváním)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • předpoklady zpřístupnění dle bližší specifikace volné prohlídky

Příloha 2: Přehled specifických vzdělávacích potřeb zdravotně znevýhodněných návštěvníků³⁰⁰

Hana Havlůjová

Cílová skupina	Specifické vzdělávací potřeby	Doporučení
Osoby se sluchovým postižením	<ul style="list-style-type: none"> • zajištění průvodců nebo tlumočnicků, kteří jsou schopni podat výklad ve znakovém jazyce, popř. bilingvně • poskytnutí videovýkladu ve znakovém jazyce prostřednictvím digitálních pomůcek (např. tabletů či smartphonů) • poskytnutí psané opory (tj. „překlad“ textů do jazyka Neslyšících) • zabezpečení technických zařízení umožňujících nedoslýchavým použít technické a kompenzační pomůcky, zesilovače zvuku nebo indukční smyčky 	<ul style="list-style-type: none"> • organizovat programy pro menší skupiny a po domluvě volit tzv. totální komunikaci využívající všech dostupných prostředků k dorozumění a učení • k lidem se sluchovým postižením nestát při řeči zády, ani se od nich při výkladu odvracet, vzdalovat či křičet • v hlučném prostředí navázat komunikaci letmým dotykem nebo očním kontaktem • oční kontakt udržovat i v přítomnosti tlumočnicka • zapovězeny jsou nevhodné, rádo-by vtípné poznámky na adresu lidí se sluchovým postižením, které tlumočníci v souladu se svými profesními standardy přesně a detailně přeloží, ale s mluvčím nesdílejí • při přípravě edukačních programů je třeba počítat s redukcí obsahu na úkor větší časové náročnosti, kterou zabere jakékoli slovní sdělování informací • projev musí být adresný, stručný a výstižný • zařazovat delší pauzy určené k individuálnímu seznámení s místem, vyslovení otázek či upřesnění výkladu – lidé se sluchovým postižením nemohou souběžně sledovat výklad a zároveň si prohlížet prostory či předměty • vizuální prezentaci památky doplnit zapojením dalších smyslů (hmat, chuť, čich), případně i vibrujících hudebních nástrojů (např. kalimba, dešťová hůl)

300 Zpracováno podle Hana Havlůjová – Petr Hudec – Květa Jordánová et al., *Památky nás baví 5: Objevujeme kulturní dědictví bez bariér*, Praha 2015.

Cílová skupina	Specifické vzdělávací potřeby	Doporučení
Osoby s postižením zraku	<ul style="list-style-type: none"> • zajištění bezpečného pohybu, resp. úprava prostor pro snadnou orientaci • možnost využívat kompenzační pomůcky (optické, haptické, auditivní, digitální) • dostatek světla (při vzdělávání slabozrakých) • přiměřená teplota (tj. pokojová, potřebná pro optimální schopnost hmatového vnímání) • omezení hluku (pro nerušené sluchové vnímání a orientaci) • popisný, srozumitelný výklad 	<ul style="list-style-type: none"> • organizovat setkání pro menší skupiny kolem 10–15 účastníků • programy není obvykle třeba upravovat po obsahové stránce, je však nutné volit takovou strukturu a způsoby komunikace, které vyhovují účastníkům • zajistit kvalifikovaného lektora, který je schopen poskytnout tzv. popisný výklad, zprostředkující to, co běžně vidíme a poznáváme zrakem, i když ve skupině převažuje taktilní učební styl • programy obohatit i o prvky aktivující další smysly, např. příležitosti k poslechu (dobová hudba, zvuky zahrady, činnosti lidí) a provozování hudby (perkurní nástroje, dešťová hůl, kalimby), čichové podněty (vůně zahrady, vůně spojené s funkcí prostoru – například mýdlo či koření) či drobné ochutnávky (ovoce, pečiva, čaje či kávy)

Cílová skupina	Specifické vzdělávací potřeby	Doporučení
Osoby s tělesným postižením a zdravotním omezením	<ul style="list-style-type: none"> • možnost samostatného pohybu bez dopomoci • možnost samostatné účasti na vzdělávacím programu 	<ul style="list-style-type: none"> • přizpůsobit délku a fyzickou náročnost programu v závislosti na terénních podmínkách • účast vozíčkářů oznámit správě památky s předstihem • instalovat mobilní prvky, které zajišťují bezbariérovost, ale jejichž umístění nemůže být trvalé (např. přenosné rampy), již před programem, aby nebyl narušován jeho průběh
Osoby s mentálním postižením	<ul style="list-style-type: none"> • zajištění dostatečného počtu osobních asistentů, kteří se účastníkům mohou v průběhu programu plně věnovat na individuální bázi • respektovat individuální vzdělávací potřeby a styl učení každého účastníka, odpovídající stupni jeho mentálního postižení • upozorňovat s předstihem na charakter nového prostředí nebo průběh aktivit 	<ul style="list-style-type: none"> • organizovat programy pro menší skupiny účastníků • upravit programy po obsahové i organizační stránce tak, aby nedocházelo k neočekávaným stresujícím situacím (např. nechtěnému poškození či poničení památky) • vytvořit přívětivé prostředí: nabídnout přiměřenou škálu podnětů, volnější možnost pohybu, zážitkové poznávání a organizaci jednoduchých aktivit, například herního charakteru

Příloha 3: Kostým

Naděžda Rezková Příbylová

Kostým jako nositel znaku může být velmi dobrým pomocníkem při prezentaci a interpretaci památky. Při jeho využívání je důležité vědět, jaký účel má plnit a v jakém směru jeho použití prohlídku zkvalitní. Špatně sestavenou prohlídku žádný kostým nezachrání, dobře vymyšlená prohlídka kostým nepotřebuje. Přesto má kostým na památkách své oprávněné místo a není důvod se ho zříkat, pokud jsme si vědomi jeho předností a limitů a dokážeme s nimi pracovat. Nikdy neuděláte chybu, když o kostýmu budete uvažovat jako o „edukačním nástroji“ a citlivě využijete jeho potenciál k interpretaci památky.

Jak chápat pojem kostým

Kostým je vnímán jako převlek, který vyvolává dojem, že jeho nositel je někým (něčím) jiným, není sám sebou. Kostým do určité míry můžeme chápat jako opak civilního oděvu, i když základní funkce obojího je stejná: zakrývat nahotu. Našli bychom ale i další společné rysy. Pokud jde o civilní oblečení, které nás kromě nahoty chrání i před klimatickými podmínkami, volbou jeho barevnosti, kombinací střihu, materiálu, doplňků, nápisů atd., vytváříme vlastní osobitý „civilní kostým“, který nese zprávu o nás samotných. Vedle míry ne/vkusu oděv může prozradit zájmy, postoje, fantazii, náladu a další rysy osobnosti nositele. Oděvem předáváme okolí informaci o sobě a často je to právě vzhled, který rozhoduje o prvním dojmu z nás. Mimo

↑ Na hradě Lipnice probíhal LARP situovaný do doby Karla IV. (foto Š. Bejdová)

↑ Kostým „automaticky“ upoutává pozornost (foto T. Vrtal)

jiné i to je důvod, proč firmy vyžadují dress code nebo uniformní oděv, který vedle příslušnosti k dané firmě a její propagaci de facto neutralizuje „osobní sdělení“ zaměstnance. Podobné je to s užíváním školních uniforem, kde je kromě sociálních rozdílů potlačena i osobnost nositele a zdůrazněna příslušnost k určité komunitě. Každý oděv nese svůj význam, proto u profesí vázaných přímo na práci s lidskými zdroji není možné tento aspekt pominout, ale naopak je dobré s ním pracovat, nevyklučují-li to hygienické nebo bezpečnostní důvody. Na objektech se s uniformním oděvem setkáme zřídka, průvodci pracují ve svém civilním oblečení. Tím spíše by se při prohlídce nemělo stát, že civilní oděv průvodce upoutá návštěvníkovu pozornost víc, než prohlídka samotná. Více v kapitole 3.4 prvního dílu metodik.

Zatímco oděv průvodce by měl být volen tak, aby návštěvníkovu pozornost nerušil, kostým má naopak pozornost vyvolat. Pracujeme u něj se skutečností, že základem funkcí kostýmu je nejen zakrývat, ale i předstírat. Kostým odkazuje ke hře na „jako“. A hra je činnost oblíbená u všech věkových skupin, protože je vnímána jako činnost zábavná. Hra má silný motivační účinek, rozvíjí vnímání, představy, fantazii, řeč, myšlení, zlepšuje paměť. Zjednodušeně řečeno – kostým je pro návštěvníka předzvěstí zábavy, proto vzbuzuje u většiny návštěvníků zájem a zvědavost.

Nahlédneme-li do divadelní praxe, pak je kostým prostředníkem mezi tělem a předmětem. Rozbor tohoto výkladu jde nad rámec naší metodiky. Co ovšem u kostýmu nelze pominout ani v souvislosti s jeho využitím na památkách je skutečnost, že kostým je nositelem znaku, který divákovi (návštěvníkovi) pomáhá rozklíčovat hlavní sdělení. Co to pro práci s kostýmem na památkách znamená? Jak

↑ Rytířské souboje jsou atraktivní nejen kostýmy, ale i svojí akčností (foto Š. Bejdová)

je možné znakovost kostýmu využít v rámci kostýmovaných prohlídek? Následující řádky by měly pomoci lépe pochopit funkci kostýmu a možnosti jeho využití při prezentaci a interpretaci památky.

V souvislosti s kostýmem bychom neměli opomenout **masku**, tedy část kostýmu zakrývající zcela nebo částečně obličej. Maska se na památkových objektech využívá minimálně. Důvodem je mimo jiné to, že kostýmované prohlídky se orientují především na představení „reálného“ dobového života, v němž masky nemají místo. Dalším důvodem může být skutečnost, že kontakt s divákem skrze masku dobře funguje jenom při poučeném (rozuměj divadelním) použití. S obličejovou maskou se setkáme především na prohlídkách pro děti s pohádkovým tématem nebo při evokaci maškarních radovánek. Pokud maska zakrývá celý obličej, je nutno počítat minimálně se zvýšenými nároky na hlasovou srozumitelnost.

Využití kostýmu na památce

Jak již bylo zmíněno, kostým svojí atraktivitou (není tím míněna okázalost, ale „jinakost“) přitahuje pozornost návštěvníka a láká k využití aktéry, kteří se „za něj mohou schovat“. Některé prohlídky jsou založeny na opačném principu, kdy se do kostýmu obléká návštěvník. Nebo jde o kombinaci obojího. Využití kostýmu ve vztahu průvodce – návštěvník shrnuje kapitola *Kostýmované prohlídky a oživená historie*.

Při rozhodování se, zda a jakým způsobem kostým využijeme a zda má smysl ho pořizovat, je důležité si uvědomit jeho přednosti i nevýhody. K přednostem

↑ Návštěvníci (děti) v náznakových kostýmech (zelené pláště), průvodci (herci) v nadstandardně zpracovaných historizujících kostýmech, kustod objektu v červené uniformě. Pro návštěvníky rychlá identifikace s objektem, přitažlivý výklad a jednoduchá orientace, jak s kým komunikovat (Hampton Court Palace, Anglie, foto T. Wízovský)

patří: rychlé získání pozornosti návštěvníka; podání vizuální informace, která pomáhá chápat verbální sdělení; hra na „jako“ bývá pro návštěvníka zábavnější; zpestření návštěvnícké nabídky. Na druhou stranu je třeba počítat: s náklady na pořízení; s údržbou (čištění, praní, žehlení, zašívání); s uskladněním (vhodné větrané a suché prostory), s volbou konfekční velikosti (pro sdílené kostýmy se šije univerzální velikost, proto kostým padne dobře jenom někomu). Zároveň musíme počítat s tím, že ne všichni návštěvníci se chtějí do kostýmu oblékat, proto by k tomu neměli být nuceni. Zejména to platí o dětech a mladistvých, za které často rozhoduje jejich doprovod.

Aby kostým správně „fungoval“, je dobré mít konkrétnější představu o možnostech a limitech různých variant kostýmů. S tím by měla pomoci následná klasifikace kostýmů, vytvořená výlučně pro využívání kostýmů k prezentaci a interpretaci památky. Nejedná se tedy o dělení teatrologické, ale ryze účelové pro potřeby památkových objektů. Mezi popsanými kategoriemi neexistuje přesná hranice, jednotlivé kategorie se více či méně překrývají s ostatními. Nejostřejší hranici lze vymezit u rekonstruovaného oděvu, který je svou výrobou a materiálem jasně daný. Každý typ kostýmu má svá pozitiva i negativa, a i když nelze jednoznačně říct, pro jaké užití je ten který typ vhodný, jejich charakter to do určité míry naznačuje.

↑ *Univerzální kostým nepracuje poučeně s detaily (účes, brýle, šperky, obuv apod.)*
(foto L. Svášek, Bečov nad Teplou)

- **rekonstruovaný oděv (replika)** – věrně a detailně vytvořený kostým podle dobových pramenů a odborných poznatků, na základě dobových stříhů a postupů, s využitím přesných materiálů, velmi často zpracovaný dobovými postupy. Vyroben je nositeli přímo na míru. Utváří ucelený obraz historického oděvu a postavy např. (korunovační oděv Karla IV.),
- **historizující** – volně vychází z dobových pramenů o odívání, při výrobě jsou použity současné výrobní postupy a často i materiály (kvůli nižším nákladům a snadnější údržbě); je kompaktní, proto vytváří poučenou představu o každodennosti.
- **univerzální** – volně parafrázuje oděv určitého časového období, využívá k tomu běžně dostupné části oděvu z civilního šatníku (např. bílá halenka, tmavý oblek apod.). Jednotlivé části se dají podle potřeby kombinovat a využívat pro různé postavy. Dokreslují atmosféru každodennosti v určité době.
- **náznačkový** – část oděvu nebo doplněk oděvu (např. plášť, čepec, slunečník apod.) odkazující k určitému typu postavy. Zaměřuje pozornost na konkrétní část oděvu, tím je zapamatovatelnější. Volba materiálu a barevnosti může určovat statut postavy.
- **pohádkový** – kostým nadpřirozených a pohádkových postav vycházející z fantazie návrháře nebo tvůrce kostýmu. Odkazuje k pohádkám, bájím a pověstem.

Typ kostýmu	Výhody	Nevýhody	Vhodný pro aktivity
rekonstruovaný oděv (replika)	silně emotivní – vzbuzuje pozornost i motivaci zejména dospělého návštěvníka dozvědět se o době a odívání více	náročná výroba a z toho vyplývající vysoká pořizovací cena	rekonstrukce historických událostí často spojených s vědeckým bádáním (edukace dospělých i dětí)
	vytváří přesnou představu o odívání v dané době	náročná údržba a uskladnění	
	pracuje s detaily (úprava vlasů, šperky, krajky, obuv, pokrývky hlavy aj.)	není vhodný pro časté použití	
	přesahuje do experimentální archeologie, umožňuje nositelům blíže poznat výhody a omezení daného střihu, materiálu, a tím rozšiřovat vědecké poznatky o životě lidí v dané době	je šitý přímo na míru nositeli, jinak není věrohodný charakterizuje jenom jeden typ postavy	
historizující	emotivní – vzbuzuje návštěvníkovu pozornost a příslib zábavy	vyšší pořizovací cena	oživené prohlídky zaměřené na interpretaci určitého období (zábava dospělých i dětí, edukace)
	pomáhá při utvoření představy o dané době	náročnější na údržbu a uskladnění	
	vhodný pro každodenní nezátěžové použití	využití více lidmi je limitováno jejich konfekční velikostí charakterizuje jenom jeden typ postavy problematické mohou být detaily (boty, šperky, úpravy vlasů, vousů apod.)	

Typ kostýmu	Výhody	Nevýhody	Vhodný pro aktivity
univerzální	nízké pořizovací náklady	zkresluje představu o odívání v dané době	oživené prohlídky divadelního charakteru (zábava dospělých i dětí)
	snadná údržba	zkresluje interpretaci a prezentaci objektu	
	univerzálnost (různé části kostýmu lze kombinovat a využívat pro různé typy postav)	unikají detaily (civilní doplňky – šperky, boty, nepřesná úprava vlasů, vousů)	
	nepřesná velikost kostýmu je akceptovatelná, proto je využitelný pro širší spektrum konfekčních velikostí	může sklouznout k lascivnosti	
	vhodný pro každodenní použití		
náznakový	nízké náklady na pořízení	vytváří pouze orientační představu o odívání v dané době	prohlídky zaměřené na edukaci a interaktivitu (dětí i dospělých)
	snadná údržba a nízké nároky na uskladnění	neuspokojí návštěvníka očekávajícího okázalost	
	univerzálnost (kostým lze využívat pro různé typy postav)		
	rozvíjení fantazie, představivosti a myšlení (plachta může sloužit jako plášť, zástěra, šaty, závoj atd.)		
	vhodný pro všechny věkové skupiny včetně dětí		oblékání návštěvníků do kostýmu
	není svazován konfekční velikostí		
	vhodný pro každodenní zátěžové použití		
	možnost rychlého „převtělení“ v jinou postavu		

Typ kostýmu	Výhody	Nevýhody	Vhodný pro aktivity
pohádkový	nepodléhá žádným dobovým kritériím	zkresluje interpretaci objektu	oživené prohlídky pro dětského návštěvníka (zábava dětí)
	bližký dětskému návštěvníkovi	méně vhodný pro dospělého návštěvníka	
		nelze jej využívat univerzálně pro různé typy postav	

V případě, že bude kostým využíván každodenně, mělo by být rozhodující i praktické hledisko – snadná údržba a pohodlný pohyb pro nositele. Průvodce bude těžko provázet každý den v brnění s ohledem na fyzickou náročnost a pracnou údržbu. Kostým komplikovaný na oblékání nebo údržbu nebude nejlepší variantou pro kostymování návštěvníků.

Magie kostýmu

Častým nešvarem při práci s kostýmem je nedodržení „čistoty vzhledu“. Tím je myšleno opomíjení doplňků, které jsou mnohdy civilní, a tím pádem při užití zejména rekonstruovaného oděvu a historizujícího kostýmu zavádějící. Nejčastěji se jedná o obuv a úpravu vlasů, patří sem také civilní brýle, hodinky a šperky. Obléká-li se do kostýmu návštěvník, jsou tyto nesrovnalosti pochopitelné a nenarušují zážitek. Je-li

↑ Průvodkyně na zámku Vizovice, dětská průvodce na zámku Jaroměřice nad Rokytnou (foto B. Grombířová a V. Mašát)

↑ Vystoupení skupiny historického tance Campanello bylo součástí noční prohlídky na hradě a zámku Bečov nad Teplou (foto T. Wízovský)

takový nedostatek na straně průvodce (interpretátora), může pozornost návštěvníka rozptýlit. Rušivě působí i detail jako např. shrnuté punčochy šlechtice, v nichž v nás průvodce těžko vyvolá dojem autority. Vznešenost dámy průvodkyně nevyvolá v kostýmu o dvě čísla větším nebo s krátkým sportovním účesem bez pokrývky hlavy. Nesoulad může nastat i mezi vzhledem a projevem, kdy chování průvodce neodpovídá statutu postavy, kterou v kostýmu představuje.

Jak bylo zmíněno, kostým se na památce objevuje při různých příležitostech. Divadelní produkcí, při níž je prezentována divadelní hra a památka slouží pouze jako zázemí pro umělecký výkon a kostým je svázaný s interpretací divadelního díla, se zabývat nebudeme. To je úkol divadelní kritiky. Náš úhel pohledu se zaměří na situaci, kdy kostým využíváme v návaznosti na interpretaci památky.

Při rozhodování, zda na prohlídkách kostým volit, či nevolit, bychom měli mít jasno v tom, **co od kostýmu očekáváme a jak kostým podpoří sdělení, které chceme návštěvníkovi předat.**

Uvedme jednoduchý příklad. Představme si, že budeme o kostýmu uvažovat na prohlídkové trase kláštera. Pokud bude naším hlavním sdělením, které chceme návštěvníkovi předat, že *každodennost mnichů byla naplněna prací a modlitbou*, bude pro průvodce přijatelnější kostým řádového mnicha než kostým šlechtice. V náznakové variantě kostýmu je dokonce přijatelné i to, že kostým mnicha si oblékne průvodkyně.

↑ Není kostým jako kostým. V tomto případě se spojitost s objektem hledá velmi těžko. Jde o divadelní představení v kulisách renesančního zámku Náměšť nad Oslavou (foto L. Bláhová)

↑ Kostýmy hrají důležitou roli u oživené historie (hrad Lipnice, foto Š. Bejdová)

↑ Pro návštěvníky jsou praktické náznakové kostýmy, které nabídnou zážitek a zároveň mají nízkou pořizovací cenu a snadnou údržbu (foto T. Wizovský)

však uvědomit, že historizující kostým, na rozdíl od rekonstruovaného oděvu, povoluje určitou míru vlastní invence, pokud jde o barevnost, materiál a doplňky. Univerzální kostým je naopak zcela záležitostí osobního přístupu a dostupnosti částí oděvu a je velmi často využíván zejména amatérskými spolky a sdruženími k produkci prohlídek s divadelním charakterem. Náznakový kostým využívá většinou jeden klíčový znak (charakteristickou, dobře čitelnou část oděvu), kterým je možné od sebe odlišit různé společenské skupiny (kápě, koruna, renesanční límec, zástěra atd.).

Kostým, do kterého se může obléknout návštěvník, přináší jiný zážitkový rozměr prohlídky. Často může být pro návštěvníka nejsilnější. Proto má smysl, aby se kostým opíral o doložené prameny, zbytečně nezaváděl návštěvníka k mylné fabulaci, ale upevnil mu sdělení o památkovém objektu. Vyhnout se tomu, aby byl kostým informačně zavádějící, můžeme, když se zamyslíme nad otázkami:

Co se náš návštěvník dozví o památce, když je průvodce/průvodkyně v kostýmu?

Co se návštěvník dozví o památce, když si na sebe oblékne kostým?

I když by se na první pohled mohlo zdát, že kostým návštěvníka více vtáhne do výkladu, mluvíme-li o kostýmu v souvislosti s interpretací památky a nikoli

o kostýmu zvolenému pro divadelní produkci na objektu, opak může být pravdou. Nevhodně zvolený kostým odvádí návštěvníkovu pozornost od podstatných sdělení nebo je může deformovat. Pokud bude průvodkyně v kostýmu šlechtičny vysvětlovat topný systém hradu, cítíme, že sdělení a kostým nejsou v souladu. U prohlídky půdních prostor průvodce v kostýmu taky nebývá přínosem. Podobně jako hradní sklepení, kde kostým spíše podporuje návštěvníkovu fabulaci než věrohodnou představu o životě na hradě.

Kostým jako zdroj edukace

Jestliže jsme v úvodu textu zmínili, že kostým můžeme považovat za edukační nástroj, je dobré si připomenout rozsah jeho edukačního využití. Vycházíme přitom z konstruktivistického učení postaveného na procesu objevování a utváření nových poznatků na základě vlastních zkušeností, interpretací, postojů a vlastních i zprostředkovaných poznatků.

Prostřednictvím kostýmu můžeme zkoumat:

- status (v jakém postavení se nosil)
- funkci (k jaké příležitosti se nosil)
- materiál (jaký materiál a proč byl využit)
- výrobní postup (jakým způsobem byl ušit)
- konstrukci (střih, detaily)
- manipulaci (při oblékání, nošení, údržbě odpovídající dobovým zvyklostem)

↑ Oživená historie na hradě Lipnice (foto Š. Bejdová)

Díky těmto podnětům můžeme konfrontovat představy návštěvníků s odborným poznáním, v případě, že z něho kostým vychází. V takovém případě je návštěvník obohacen nejen o vizuální vjem, ale především si rozšiřuje svoje poznatky. Pokud má návštěvník možnost sledovat nebo lépe i asistovat při oblékání rytíře do brnění, pochopí, jakou fyzickou zdatnost musel rytíř vykazovat a kolik času, úsilí a pomocníků bylo k oblékání a údržbě potřeba. Tato představa se nevytvoří (nebo přesněji vytvoří se nepřesná představa), v případě, že k této aktivitě použijeme kostým neodpovídající dobovým parametrům.

Příklad dobré praxe

Škola na hradě byl týdenní projekt, v průběhu kterého si žáci lipnické školy vyzkoušeli přímo na hradě Lipnice, jak a co se ve středověku vařilo, jak se lidé oblékali, jak se bavili. Součástí programu bylo i oblékání lektora do repliky středověké zbroje a možnost vyzkoušet si na sobě některé části brnění. Prostřednictvím kostýmů se žáci mohli seznámit s různými materiály, z nichž se vyráběly oděvy a boty, a dozvěděli se, jak podle materiálu a stříhu určit společenské postavení středověkého člověka.

Lektor (průvodce) informace pouze nesdělával, ale prostřednictvím smyslových vjemů s žáky přímo sdílel.

↑ Škola na hradě Lipnice, edukační program o životě na středověkém hradě pro žáky 8. a 9. třídy místní základní školy (foto N. Rezková Příbylová)

Shrnutí

Čím přesnější (rozuměj historicky poučenější) kostým návštěvníkovi předkládáme, tím menší bude jeho vlastní imaginace a „deformace“ představ o dané době. Jednoduché pojetí kostýmu naopak dává větší prostor pro návštěvníkovu představivost a hravost. Typ kostýmu proto volíme podle cíle, jakého chceme u návštěvníka dosáhnout.

Pokud je kostým dobře propojen s interpretací objektu a není jenom „blýskavé šidítko“, bude mít o to větší účinek a návštěvník lépe pochopí souvislosti života v konkrétní době.

Nakonec to nejpodstatnější. I když kostým návštěvníkovu pozornost rychle upoutá, neznamená to, že ji také udrží. **I sebelepší kostým dříve či později omrzí, není-li vhodně zakomponován do dobře vystavěné prohlídky s použitým obsahem.**

MNOHO PODOB INTERPRETACE

Metodika inovativních přístupů k prezentaci a interpretaci historických interiérů a exteriérů

Petr Hudec (ed.)

Ministerstvo kultury ČR vydalo dne 3. 11. 2022 Osvědčení o uznání uplatněné metodiky č. 264, č.j. MK 63702/2022 OVV, Sp. Zn. MK-S 13188/2017 OVV, v souladu s podmínkami „*Metodiky hodnocení výzkumných organizací a hodnocení programů účelové podpory výzkumu, vývoje a inovací.*“

Autorský tým: Lucie Bláhová, Kateřina Dryáková, Hana Havlůjová, Vendula Hnojská, Petr Hudec, Martina Indrová, Květa Jordánová, Nikola Kassl, Vendula Kazlauskas, Šárka Kosová, Eva Neprašová, Naděžda Rezková Příbylová, Tomáš Seidler, Kateřina Sládková, Helena Staufčíková

Na publikaci dále spolupracovali: Marie Heczko, Kateřina Charvátová, Miroslav Indra, Jakub Jareš, Libor Karásek, Radka Ranochová, Jana Svobodová, Veronika Večeřová, Tomáš Wizovský

Odborné recenze: Milan Svoboda, Petra Šobáňová

Jazyková redakce: Irena Tobiášková

Překlad anglického resumé: Vendula Kazlauskas

Autoři a zdroje snímků: Adventure Lab, Arcibiskupství olomoucké – Arcidiecézní muzeum Kroměříž, Š. Bejdová, J. Bláha, L. Bláhová, M. Borecká, ceskacenaarchitekturu.cz, T. Dietz (sisimuseum-hofburg.at), dolcevita.cz, K. Dryáková, Geisslers Hofcomoedianten, B. Grombířová, V. Havrlantová, hrad Roštejn, P. Hudec, M. Indra, M. Ježková, V. Kazlauskas, kloster-michaelstein.de, A. E. Koller (sisimuseum-hofburg.at), Š. Kosová, J. Kotas, M. Krčma, M. Lehečková, P. Macků, V. Mašát, L. Mrázek, Muzeum umění Olomouc, Národní galerie Praha, nczk.cz, E. Neprašová, NPÚ ÚOP v Kroměříži, pamatky3d.cz, pinterest.com, N. Rezková Příbylová, E. Rezků, K. Sládková, J. Sajtlová, skrytepribehy.cz, O. T. Smith (antonygormley.com), SH Litice, SH Šternberk, H. Staufčíková, Studio BoysPlayNice, SZ Dačice, SZ Horšovský Týn, SZ Krásný Dvůr, SZ Kratochvíle, SZ Kynžvart, SZ Veltrusy, SZ Vizovice, L. Svášek, A. Svobodová, D. Štědrová, T. Vrtal, T. Wizovský, YouTube.com

Na titulní straně a na straně 5 jsou snímky T. Vrtala a P. Hudce z festivalu Hortus magicus v kroměřížské Květné zahradě

Grafická úprava a sazba: Jan Krčál

Vydal Národní památkový ústav
jako 109. svazek edice Odborné a metodické publikace

Vydání první

Praha 2022

ISBN 978-80-7580-163-1

ISBN 978-80-7480-170-9 (elektronická verze)

POSTUPME SI DÁLE!

..2

poskytuje nápady, inspirace a metodické postupy, jak doplňovat a proměňovat zaběhnuté způsoby prezentace a interpretace památek a to včetně forem, které vytvářejí paralelu či alternativu prohlídkám s průvodcem. Zohledňuje zahraniční zkušenosti a mezioborové vhledy.

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

MINISTERSTVO
KULTURY

ISBN 978-80-7580-163-1

ISBN 978-80-7480-170-9 (elektronická verze)